1866 2016

ACADEMIA ROMÂNĂ

150 de ani

în serviciul
Națiunii Române

FONETICĂ ŞI DIALECTOLOGIE

XXXV, 2016 Apare o dată pe an

SUMAR

NICOLAE SARAMANDU, Teritoriul şi perioada de formare a limbii române. Originea dialectelor româneşti 5
MARCO ANGSTER, FEDERICA ANTONIETTI, SILVIA DAL NEGRO VITTORIO DELL'AQUILA, GABRIELE IANNÀCCARO, ANNA GIACALONE RAMAT, MATTEO RIVOIRA, MONICA VALENTI , Il *Piccolo Atlante Linguistico dei Walser Meridionali*. Note metodologiche 27
LUCHIA ANTONOVA-VASILEVA, Bulgarian Experience in Linguistic Geography in View of The Study of Some Feature Specific to Balkan Languages 43
PRZEMYSŁAW DĘBOWIAK, JADWIGA WANIAKOWA, Cercetări dialectologice în Polonia: trecutul şi prezentul 53
CARMEN-IRINA FLOAREA, Aspecte ale influenței balcanice în morfologia dialectelor meglenoromân şi aromân 65
VASILE FRĂȚILĂ, Terminologia corpului omenesc în dialectul meglenoromân. Gâtul şi trunchiul cu organele interne (III) 73
ANDREEA-ALEXANDRA LOIZO, Constrângeri asupra ocupării nodurilor silabice marginale în limba română literară 89
IULIA MĂRGĂRIT Pe marginea unui glosar dialectal. Atestări „involuntare" (V) 107
MIHAELA-MARIANA MORCOV, Denumiri pentru ˈ(păr) alb', în graiurile dacoromâne, pe baza ALRR. *Sinteză* 121
VICTORELA NEAGOE, Structuri repetitive şi structuri eliptice în graiurile moldovenești insulare 129
MANUELA NEVACI, O cercetare sociolingvistică asupra dialectului aromân 145
MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ, Considerații privind subordonarea la nivelul frazei în dialectul aromân 155
NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA, MARILENA TIUGAN; coord.: NICOLAE SARAMANDU, *Dicționarul dialectului meglenoromân. Du–Dv*. 163

NOTE ETIMOLOGICE, MORFOLOGICE ŞI LEXICALE

IULIA MĂRGĂRIT, Note lingvistice de la românii din Ungaria 205

MISCELLANEA

MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ, CARMEN-IRINA FLOAREA, TEODORA-NICOLETA TOROIPAN, Un nou proiect: *Convergențe lingvistice balcano-romanice în dialectele româneşti sud-dunărene*. Perspectivă geolingvistică 217

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 1–260

NICOLAE SARAMANDU, MANUELA NEVACI, Observații cu privire la ediția în limba română a lucrării lui Gustav Weigand, *Die Aromunen* , I (Leipzig, 1895) 225

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză. Vol. II, coord. Nicolae Saramandu. Colectiv redacțional: Verginica Barbu-Mititelu, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, Editura Academiei, Bucureşti, 2012, XVIII + 527 p. (Carmen-Irina Floarea) 229

CRISTINA FLORESCU (editor), *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (Ştiințific* versus *Popular)*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2015, 711 p. + 1 CD (*Mihaela Marin*) 232

„Géolinguistique/La Géographie linguistique au Brésil", nr. 15, 2015, Université Stendhal, entre de Dialectologie, Grenoble, 234 p. (*Mara Iuliana Manta*). 236

Glossaire des patois de la Suisse Romande. Fondé par Louis Gauchat, Jules Jeanjaquet, Ernest Tappolet. Tome VIII, pages 673–728: *grasi–grela* (rédacteurs: H. Chevalley, A. Huber, E. Flückiger, C. Godat, R. Maître, A. Diaconescu, C. Nissille), Tome VIII, pages 729–784: *grelanda-grèpily* (rédacteurs: A. Huber, E. Flückiger, H. Chevalley, C. Godat, R. Maître, A. Diaconescu, C. Nissille, J. Delorme), Librairie Droz, Genève, Gessler, Zwahlen Imprimeries Sa Saint-Blaise, 2015, 2016 (*Mihaela-Mariana Morcov*) 240

ANDREEA-ALEXANDRA LOIZO, *Realizarea grupurilor consonantice ale limbii elene de către adulți vorbitori nativi ai limbii române*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2015, 264 p. (Ionuț Geană) 242

STELA SPÂNU, *Dialectologia* (suport de curs). Chişinău, [f.e.], 2015, 180 p. (*Iulia Mărgărit*) 243

CRONICĂ

Minutes of the *Atlas Linguarum Europae* (ALE) Symposium. The 48th Editorial Board Meeting, Sofia, 10–13 June 2015 (*Manuela Nevaci, Ionuț Geană*) 245

Stagii de cercetare efectuate în Anglia (Londra şi Cambridge) şi în Irlanda de Nord (*Manuela Nevaci, Ionuț Geană*) 247

INDICE DE CUVINTE 249

FONETICĂ ŞI DIALECTOLOGIE

XXXV, 2016 Paraît une fois par an

SOMMAIRE / SUMMARY

NICOLAE SARAMANDU, Le territoire et la période de formation de la langue roumaine. L'origine des dialectes roumains 5
MARCO ANGSTER, FEDERICA ANTONIETTI, SILVIA DAL NEGRO VITTORIO DELL'AQUILA, GABRIELE IANNÀCCARO, ANNA GIACALONE RAMAT, MATTEO RIVOIRA, MONICA VALENTI **,** Il *Piccolo Atlante Linguistico dei Walser Meridionali*. Note metodologiche 27
LUCHIA ANTONOVA-VASILEVA, Bulgarian Experience in Linguistic Geography in View of The Study of Some Feature Specific to Balkan Languages 43
PRZEMYSŁAW DĘBOWIAK, JADWIGA WANIAKOWA, Recherches dialectologiques en Pologne: le passé et le présent 53
CARMEN-IRINA FLOAREA, Aspects de l'influence balkanique dans les dialectes méglénoroumain et aroumain 65
VASILE FRĂŢILĂ, La terminologie du corps humain dans le dialecte méglénoroumain. Le cou et le tronc avec les organes internes (III) 73
ANDREEA-ALEXANDRA LOIZO, Contraintes sur l'occupation des nœuds syllabiques marginaux en roumain littéraire 89
IULIA MĂRGĂRIT, Réflexions sur un glossaire dialectal. Attestations „involontaires" (V). .. 107
MIHAELA MARIANA MORCOV, Désignations pour ′(cheveux) blancs' dans les patois dacoroumains sur la base de ALRR. *Sinteză* 121
VICTORELA NEAGOE, Structures répétitives et structures elliptiques dans les patois moldaves insulaires 129
MANUELA NEVACI, Une recherche sociolinguistique sur le dialecte aroumain 145
MANUELA NEVACI, IONUŢ GEANĂ, La subordination au niveau de la phrase dans le dialecte aroumain. Analyse de corpus 155
NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA, MARILENA TIUGAN; coord.: NICOLAE SARAMANDU, *Dictionnaire du dialecte meglenoroumain. Du–Dv* 163

NOTES ÉTYMOLOGIQUES, MORPHOLOGIQUES ET LEXICALES

IULIA MĂRGĂRIT, Notes linguistiques provenant des Roumains de la Hongrie 205

MISCELLANEA

MANUELA NEVACI, IONUŢ GEANĂ, CARMEN-IRINA FLOAREA, TEODORA-NICOLETA TOROIPAN, Un nouveau projet: Convergences linguistiques balkano-romanes dans les dialectes roumain sud-danubiens. Une perspective géolinguistique ... 217

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 1–260

NICOLAE SARAMANDU, MANUELA NEVACI, Observations sur l'edition en langue roumaine de l'oevre de Gustav Weigand, *Die Aromunen*, I, Leipzig, 1895. 225

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAFIQUES

Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză. Vol. II, coord.: Nicolae Saramandu. Colectiv redacțional: Verginica Barbu-Mititelu, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012, XVIII + 527 p. [*l'Atlas linguistique roumain par régions. Synthèse*], IIe volume, coord.: Nicolae Saramandu. Rédacteurs: Verginica Barbu-Mititelu, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, Bucarest, Maison d'Édition «Editura Academiei Române», 2012, XVIII + 527 p. (*Carmen-Irina Floarea*) 229

CRISTINA FLORESCU (editor), *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (Ştiinţific* versus *Popular)*, Iaşi, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza", 2015, 711 p. + 1 CD CRISTINA FLORESCU (éditeur) [*La terminologie météorologique roumaine des phénomènes atmosphériques (Scientifique* versus *Populaire)*], Iaşi, Maison d'Édition «Editura Universităţii 'Alexandru Ioan Cuza'», 2015, 711 p. + 1 CD (*Mihaela Marin*) 232

„Géolinguistique/La géographie linguistique au Brésil", nr. 15, 2015, Université Stendhal, Centre de Dialectologie, Grenoble, 234 p. (*Mara Iuliana Manta*). 236

Glossaire des patois de la Suisse Romande. Fondé par Louis Gauchat, Jules Jeanjaquet, Ernest Tappolet. Tome VIII, pages 673–728: *grasi-grela* (rédacteurs: H. Chevalley, A. Huber, E. Flückiger, C. Godat, R. Maître, A. Diaconescu, C. Nissille), Tome VIII, pages 729–784: *grelanda–grèpily* (rédacteurs: A. Huber, E. Flückiger, H. Chevalley, C. Godat, R. Maître, A. Diaconescu, C. Nissille, J. Delorme), Librairie Droz, Genève, Gessler, Zwahlen Imprimeries Sa Saint-Blaise, 2015, 2016 (*Mihaela Mariana Morcov*) 240

ANDREEA-ALEXANDRA LOIZO, *Realizarea grupurilor consonantice ale limbii elene de către adulţi vorbitori nativi ai limbii române*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2015, 264 p. [*La réalisation des groupes consonantiques de la langue grecque par les adultes locuteurs natifs de la langue roumaine*], Bucarest, Maison d'Édition «Editura Universităţii din Bucureşti», 2015, 264 p. (*Ionuţ Geană*) 242

STELA SPÂNU, *Dialectologia* (suport de curs). Chişinău, [f.e.], 2015, 180 p. STELA SPÂNU, [La dialectologie (support de cours)] Chişinău, [f.e.], 2015, 180 p. (*Iulia Mărgărit*) 243

CHRONIQUE

Minutes of the *Atlas Linguarum Europae* (ALE) Symposium. The 48th Editorial Board Meeting, Sofia, 10–13 June 2015 (*Manuela Nevaci, Ionuţ Geană*) 245

Stages de recherche effectués en Angleterre (Londres et Cambridge) et en Irlande de Nord *(Manuela Nevaci, Ionuţ Geană)* 247

INDEX 249

TERITORIUL ŞI PERIOADA DE FORMARE A LIMBII ROMÂNE. ORIGINEA DIALECTELOR ROMÂNEŞTI*

NICOLAE SARAMANDU

1. TERITORIUL DE FORMARE A LIMBII ROMÂNE. CONTINUITATEA POPULAȚIEI ROMANIZATE ÎN NORDUL ŞI ÎN SUDUL DUNĂRII

1.1. Sursele istorice ne dau o imagine cuprinzătoare asupra romanității orientale din secolele IV–XV. Ele atestă *prezența continuă* – în timp şi în spațiu – a populației romanizate în nordul şi în sudul Dunării, în ținuturile stăpânite odinioară de romani, „din Dacia până în Pind", în exprimarea lui Laonic Chalcocondyl (secolul al XV-lea; FHDR IV: 453).

> Formulări asemănătoare, care pun în evidență răspândirea limbii latine şi a populației romanizate în ținuturile unde îi întâlnim astăzi pe români, apar la lingviştii români: „Aşadar, în momentul în care cucerirea Daciei, la anul 107 d. Hr., desăvârşeşte această operă de romanizare a provinciilor dunărene [...], latina era vorbită de la Adriatică la Marea Neagră şi din Carpați până în Pind" (Densusianu 1901: 18); „Dacă limba română există astăzi cu principalele ei dialecte (dacoromân, istroromân şi macedoromân), aceasta se explică prin faptul că latina a fost vorbită din Carpați până la granițele Greciei" (ibidem); românii stăpâneau munții „din Pind şi până în Carpații nordici" (Puşcariu 1940: 321); străinii „au numit pe români *vlahi* oriunde se găseau ei, în Pind, la Dunăre sau în Carpații nordici" (idem: 244); „în epoca de după părăsirea Daciei sub Aurelian, limba latină a răsunat din Carpați până în Pind şi de la ținuturile Adriaticei până la Marea Egee" (Capidan 1942: 143).

Este vorba de un teritoriu vast, intrat treptat sub stăpânire romană într-un interval de aproape trei secole, începând cu Macedonia, prima provincie cucerită (168 î. Hr., devenită provincie romană la 148 î. Hr.), şi sfârşind cu Dacia (101–106 d. Hr.). „Până la proba contrară, *trebuie să considerăm deci pe români ca urmaşii romanilor pe locurile unde se găseau odinioară şi unde îi găsim şi astăzi* – cu revărsări dincolo de limitele de pe vremea Imperiului Roman – după un hiat în istorie de câteva secole [subl. n.]" (Puşcariu 1940: 324; cf. şi Sala 1998: 22, 29–30).

---

* Capitol din tratatul de *Istoria limbii române*, vol. I (în curs de publicare). Câteva informații suplimentare le-am preluat din capitolul, redactat de noi, *Romanitatea orientală (secolele IV–XV), pe baza surselor istorice*, din acelaşi tratat.

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 5–25

Punctul de vedere exprimat în 1940 fusese formulat de Sextil Puşcariu încă din 1926, în capitolul *Originea poporului român* din *Studii istroromâne*, II. Considerându-i pe românii apuseni – strămoşii istroromânilor – continuatorii populaţiei locale romanizate, Sextil Puşcariu se referă, în continuare, la toţi românii: „De aceea mi se pare că ceea ce am admis pentru patria primitivă a Românilor Apuseni se poate admite pentru patria întregului popor român: *continuitate în toate regiunile odinioară romane*, în care, după un hiat de câteva veacuri, reapar românii în istorie" (Puşcariu 1926: 352–353). Sextil Puşcariu îl citează, în acest sens, pe Seneca: „Ubicunque vicit Romanus, habitat" (Puşcariu 1940: 326), menţionat la noi, pentru prima oară, de D. Cantemir („unde au biruit Romanul, acolo au şi trăit", *Hronicul*), apoi şi de Al. Philippide (Philippide 1925: 666).

Romanitatea orientală, apărută în teritoriile stăpânite de romani în nordul Dunării şi în sudul Dunării, era unitară sub raport lingvistic şi se afla în continuitate teritorială sub raport geografic.

1.2. În perioada care a urmat retragerii aureliene, „societatea nord-dunăreană s-a dezvoltat în relaţii directe pe plan economic, etnografic, politic şi spiritual cu provinciile latinofone din dreapta marelui fluviu. Istoria ei nu poate fi, deci, izolată de acest mare complex" (FHDR II: V, *Introducere*). Contactele dintre romanicii din nordul Dunării şi cei din sudul Dunării, rămaşi în imperiu, nu au încetat. Ele au fost favorizate de iniţiativele de recucerire a Daciei din secolele al IV-lea – al VI-lea, datorate îndeosebi împăraţilor Constantin cel Mare (306–337) şi Iustinian (527–565). Prin edictul de la Milano din anul 313 Constantin cel Mare recunoştea creştinismul, care s-a generalizat ulterior în Dacia „ca rezultat al misionarismului iniţiat şi susţinut de comunităţile şi episcopatele din sudul Dunării" (IR II: 611). În timpul împăratului Iustinian, populaţia creştină din nordul Dunării intra, în anul 535, sub jurisdicţia episcopiei Iustiniana Prima (azi Caričin Grad, lângă Niş), fondată de Iustinian. Aici a fost înfiinţată de împărat şi o arhiepiscopie. Rezultă că „şi pe plan spiritual s-au strâns relaţiile cu Imperiul romano-bizantin" (IR II: 616).

Autorii latini din secolele IV şi V, Hyeronimus (345–420) şi Salvianus (390–484), atestă prezenţa populaţiei romanizate sub stăpânirea barbară în nordul Dunării după retragerea din Dacia a armatei şi a administraţiei romane în sudul Dunării în anii 271–276. Viaţa romană nu a încetat în provinciile părăsite de stăpânitorii romani. „Plebea romană avea o singură dorinţă: să i se permită să-şi ducă viaţa împreună cu barbarii. Iar dacă romanii înşişi preferă să fie la ei [la goţi] decât la noi, ne mai mirăm că nu-i învingem pe goţi? Aşadar, fraţii noştri nu numai că nu vor să dezerteze de la ei, ci chiar vor să fugă la ei, părăsindu-ne pe noi" (Salvianus, *De gub. Dei*, IV, 8; apud Drăganu 1933: 28–29). Avem aici o primă atestare a „migrării" romanilor din imperiu în afara graniţelor imperiului, implicând deplasări şi contacte permanente şi timpurii între populaţia din sudul Dunării cu cea din nordul Dunării.

Asemenea constatări din epocă îndreptățesc comentariul istoricului austriac Julius Jung: „Vedem, astfel, că romanii au dus-o destul de bine sub stăpânirea străină. Cei din pătura de jos a populației şi-au păstrat, cel puțin, situația pe care o avuseseră mai înainte, fie în calitate de coloni, fie ca servi ai noilor stăpâni. O exterminare a populației nu a avut loc niciodată în ținuturile romane cucerite de germanici. Diferitele triburi nu erau atât de numeroase încât cuceritorii să-şi permită să se lipsească de forța de muncă deja existentă. [...] Aşadar, în această perioadă romanii din Dacia Traiană s-au păstrat ca supuşi ai germanicilor"; în provinciile părăsite de romani, viața romană „a continuat, chiar dacă în alte condiții, uneori chiar *mai bune* decât înainte" (Jung 1877: 182–183). În acelaşi sens s-au pronunțat istoricii români: „Provincialul se simțea mai bine în formele barbare, care erau simple, drepte şi chiar prietenoase, decât în îmbătrânitul şi dedalicul organism al imperiului, aflat în decădere" (Iorga 1905: 65). În Dacia a rămas „un mare număr dintre vechii locuitori, care trăiau în bună înțelegere cu goții şi nu aveau niciun interes să abandoneze provincia. [...] Nu ar fi primul caz, nici singurul, al unei înțelegeri tacite între provincialii romani, ruinați de cheltuielile militare ale imperiului, şi cuceritorii barbari, bucuroşi să exploateze în profitul lor costurile scăzute ale muncii indigenilor" (Brătianu 1937: 39–40). O situație similară se întâlneşte şi în alte provincii romane intrate sub stăpânire barbară: Noricum, Bretania, Alsacia etc. (cf. Brătianu 1937: 40–42; pentru analogii cu alte provincii ale Imperiului Roman privind evacuarea teritoriilor cucerite, vezi Brătianu 1937: 40–46).

Dintre cele dintâi informații, prețioase sunt cele referitoare la creştinarea populațiilor de la Dunărea de Jos în secolul al IV-lea. Ele sunt cuprinse în *Epistula de fide, vita et obitu Ulfilae* [Scrisoare despre credința, viața şi moartea lui Ulfila], text datând din perioada 381–397 şi datorat lui Auxentius, probabil got romanizat – episcop de Durostor (Silistra) între anii 379–382 –, care trăise o vreme în stânga Dunării, ca ucenic al episcopului Ulfila. Elogiindu-l pe Ulfila, episcop al goților, Auxentius spune: „Strălucind în glorie aproape 40 de ani în episcopat, a propovăduit, prin harul apostolic, fără întrerupere, în limba greacă, latină şi gotică, în una şi singura biserică a lui Hristos" (FHDR II: 111). Faptul că Ulfila predica în latină reprezintă o mărturie a prezenței populației de limbă latină în nordul Dunării în secolul al IV-lea.

În anul 448, Priscus din Panion, istoric şi diplomat bizantin, face parte din misiunea imperială trimisă din Bizanț de împăratul Theodosius al II-lea (408–450) la curtea lui Attila (434–453) pentru a încheia pace cu acesta. În *Istoria goților* (operă scrisă în greceşte), Priscus descrie călătoria, oferind informații despre locuitorii din Moesia Superior şi Panonia de sud (zona Banat – sudul Crişanei), şi relatează despre *limba ausonilor*: „Sciții fiind un amestec de triburi, pe lângă limba lor barbară, caută să vorbească sau limba hunilor, sau limba goților sau chiar *limba ausonilor* [subl. n.] aceia dintre ei care au relații cu romanii" (FHDR II: 265). Se ştie că „limba ausonilor" (gr. *Αὐσονίου φωνή*) era denumirea dată de greci limbii populațiilor din Italia, denumire care apare din Antichitate chiar la autori latini (de exemplu, la Ovidiu) (cf. Piccillo 1996–1997: 105). *Limba ausonilor* este, în textul lui Priscus, limba latină, limba oficială – la acea dată – a Imperiului Roman de

Răsărit, care se folosea la curtea lui Attila în relaţiile şi contactele diplomatice, în cazul de faţă cu bizantinii.

> Cu ocazia reprezentaţiei ce a urmat ospăţului oferit de Attila solilor bizantini, un anume Zecon, „amestecând limba ausonilor cu a hunilor şi goţilor [...], i-a umplut pe toţi de veselie, făcându-i să izbucnească într-un râs ce nu mai contenea" (FHDR II: 277). În timpul reprezentaţiei, lângă Priscus stătea un barbar „care înţelegea limba ausonilor" (FHDR II: 279).

Într-un alt pasaj, Priscus spune că Attila avea relaţii atât cu romanii din Occident (gr. *ἑσπέριοι Ῥωμαίοι*), numiţi şi italieni (*Ἰταλιώτοι*) cât şi cu romanii din Orient (gr. *ἑῴοι Ῥωμαίοι*). Grecii au făcut această distincţie începând cu secolul al III-lea, când – după *Constitutio Antoniniana* a împăratului Caracalla, din anul 212 – *Romanus* a căpătat înţelesul de ʻcetăţean al Imperiului Romanʼ. Textul lui Priscus confirmă această realitate istorică pentru mijlocul secolului al V-lea, când întâlneşte *romanici răsăriteni* în nordul Dunării (cf. Piccillo 1996–1997: 106). (Pentru atestări ale romanităţii nord-dunărene după secolul al V-lea, cf. Saramandu 2004: 12 ş.u.).

> Amintim şi faptul că, în timpul călătoriei spre curtea lui Attila, solii bizantini erau aprovizionaţi de către localnici, care le ofereau o băutură numită *medos* (gr. *μέδος*). Termenul atestat la Priscus cunoaşte o largă răspândire, întâlnindu-se în limbile germanice (cf. engl. *mead* ʻhidromel, miedʼ, germ. *Met* ʻhidromel, miedʼ < v. germ. **medus* < ie. **medhu*-), slave (cf. rus. *mëd*, bg. *med*, ʻmiereʼ), în greacă (gr. *μέθη* ʻbeţie, îmbătare, cherchereală'), în albaneză (alb. *metë* ʻînghiţitură, duşcă, băutură'). Recunoaştem în *medos* din textul lui Priscus cuvântul care, atestat în latina dunăreană vorbită de localnici, a devenit în română, prin evoluţie fonetică normală, *mied* (*é* > *ĕ*). La bază aflându-se radicalul *ie.* **medhu*-, ar putea fi vorba de un termen autohton sau, eventual, un împrumut germanic, cuvântul românesc identificându-se, ca sens, cu cel întâlnit în limbile germanice. (Pentru originea termenului şi răspândirea lui în limbile europene, vezi Burlă 1883–1884).

Tot de la mijlocul secolului al V-lea datează *Istoria contemporană* (scrisă în greceşte) a lui Zosimos, unde se foloseşte, pentru ultima oară, denumirea de *carpodaci* pentru autohtonii din nordul Dunării (în legătură cu evenimente petrecute la anul 381): împăratul Theodosius I (379–395) „respinse pe sciri şi pe *carpodaci*, amestecaţi cu hunii şi, învingându-i în luptă, îi sili *să treacă Istrul şi să se întoarcă în locurile lor*" [subl. n.] (FHDR II: 313). Rezultă din text că locurile de baştină ale carpodacilor erau, în a doua jumătate a secolului al IV-lea, în nordul Dunării, ceea ce este o dovadă a continuităţii (cf. FHDR II: XI, *Introducere* şi IR II: 700). Ulterior, termenul *daci* apare în textele bizantine ca denumire arhaizantă pentru locuitorii vechii Dacii şi, de asemenea, pentru români (cf. FHDR III: 553, indice, s. v. *daci*). Pentru Evul Mediu, denumiri bizantine arhaizate sunt şi *geţi*, *misieni*, *traci*, *sciţi*.

Menţiuni despre limba tracă vorbită în sudul Dunării apar în textele bizantine până în secolul al VI-lea, după care ele încetează (cf. Černjak 1992: 100). În Tracia

propriu-zisă tracii s-au romanizat „probabil datorită faptului că serviciul militar aproape că devenise ocupaţia principală permanentă a populaţiei rurale, jefuită la nesfârşit de incursiunile barbarilor” (Černjak 1992: 101). Se poate, astfel, considera că secolul al VI-lea reprezintă limita superioară până când s-a vorbit limba autohtonilor traco-daci în nordul şi în sudul Dunării. În secolele V–VI se încheie „deznaţionalizarea populaţiei traco-dace, prin răspândirea limbii latine şi adoptarea modului de viaţă roman provincial” (Arvinte 1966: 31).

1.3. În ceea ce priveşte extensiunea spaţiului romanizat în sudul Dunării, „linia Jireček”, stabilită de către istorici şi lingvişti pe baza inscripţiilor, nu trebuie considerată un obstacol. Ea delimitează două zone de influenţă culturală – latină la nord, greacă la sud –, fără să reprezinte limita meridională a teritoriului romanizat. După ce prezintă inscripţiile latine din provinciile Ahaia şi Macedonia (care cuprindea şi Tesalia şi teritoriul actual al Albaniei), în total 964 de inscripţii, H. Mihăescu afirmă: „Această cifră ridicată arată că *influenţa latină a fost foarte puternică şi că ea se întindea cu mult mai la sud de «linia Jireček»*” [subl. n.] (Mihăescu 1978: 86). Criteriul inscripţiilor nu are valoare absolută şi, aşa cum s-a observat de către istorici şi lingvişti, trebuie tratat cu prudenţă: „A trage din inscripţii concluzii valabile este hazardat” (Niculescu 1999: 16; cf., în acelaşi sens, Fischer 1985: 7, 18; Mihăescu 1993: 15). Aşadar, „linia Jireček” trebuie considerată nu „ca o frontieră lingvistică, nici ca o frontieră etnică, ci ca o simplă linie de separare între două culturi, cea greacă şi cea romană, care arată până unde se întindeau influenţele lor” (Mihăescu 1978: 74). „Linia Jireček” a fost considerată de Th. Capidan un „criteriu greşit”: „Într-adevăr, judecând după acest criteriu greşit, strămoşii aromânilor n-ar fi putut trece dincoace de linia trasată de Const. Jireček, căci pe dată ar fi fost înghiţiţi de greci. Şi totuşi, dacă ne referim la spusele cronicarului grec din sec. XI Kekaumenos, aflăm că celnicii aromânilor petreceau vara cu turmele pe înălţimile munţilor din Bulgaria, iar iarna veneau la iernatec în Tesalia. Acest obicei pe care aromânii îl practică şi azi, desigur că l-au practicat cu un mileniu înainte de spusele cronicarilor, înainte chiar de a fi fost românizaţi” (Capidan 1932: 25).

> Constatări de felul celor de mai sus confirmă afirmaţia făcută de G. I. Brătianu încă în 1937: „Cercetări noi asupra romanizării Peninsulei Balcanice par să fi probat acum că această linie de separare [«linia Jireček»] este cam artificială, că Macedonia şi o mare parte din regiunile meridionale ale peninsulei erau latinizate sau cel puţin bilingve, latina fiind vorbită şi scrisă nu mai puţin decât greaca” (Brătianu 1937: 47–48). În acelaşi sens se pronunţaseră anterior Th. Capidan şi N. Iorga (într-o recenzie la o lucrare a lui Th. Capidan): „Dl. Capidan are dreptate să limiteze la litoral elementul grec. Eu însumi am atacat delimitarea etnică pe baza inscripţiilor” (N. Iorga, în „Revue historique”, V, 1928, p. 168; apud Capidan 1932: 26). Acest punct de vedere apare, recent, şi la autori străini: „dogmatismul cu care Jireček a insistat pe demarcaţia rigidă între vorbitorii de limbă latină şi vorbitorii de limbă greacă în Imperiul Roman a condus la multă confuzie” (Winnifrith 1987: 46). În două

contribuții, A. B. Černjak (1990, 1992) a arătat, pe baza surselor bizantine, că în Tracia (unde authtonii au fost asimilați până în secolul al V-lea) populația „era de limbă romanică sau de limbă greacă, fiind, probabil, în mare parte, bilingvă" (Černjak 1992: 104).

1.4. În Macedonia un rol important l-a avut, în procesul de romanizare, *Via Egnatia*, care trecea prin capitalele celor patru regiuni ale provinciei – Amphipolis, Thessalonic, Pella şi Pelagonia (Heraclea-Lyncestis) –, fiind principala arteră de circulație care lega Roma de orientul Imperiului: „Localitățile cu inscripții latine se succedau de-a lungul acestei căi [Via Egnatia] şi gravitau în jurul ei, atestând rolul deosebit de important pe care l-a jucat în procesul romanizării Macedoniei, care a devansat procesul de romanizare a altor provincii sud-est europene ale Imperiului Roman" (Mihăescu 1978: 78). Citând surse autorizate, Al. Rosetti remarca faptul că „populația romanizată s-a menținut în timpul dominației bizantine de-a lungul drumului de mare penetrație în Peninsula Balcanică, Via Egnatia" (Rosetti 1986: 323). Pe *Via Egnatia* – numită de aromâni, până astăzi, *Calea Mare* – intră în istorie, la anul 976, *vlahii călători* (menționați de Kedrenos, cf. FHDR III: 145), care, aşa cum rezultă din interpretările recente, asigurau paza acestei importante artere de circulație. *Via Egnatia*, în Macedonia, şi trecătorile montane din Pind – dintre care cel mai important este pasul *Giug* ʻjugʼ (grec. *Zygos*), de lângă localitatea aromânească Aminciu, la cumpăna apelor între Epir, Tesalia şi Macedonia – formau o rețea de căi de comunicație totdeauna bine păzite de garnizoanele militare, implicând o prezență romană permanentă în zonă. Nu este, deci, o întâmplare că, precum s-a remarcat, aici se concentrează aşezările aromâneşti din Epir, Tesalia şi Macedonia, ținuturi locuite masiv de vlahi în secolul al X-lea, precum reiese din amplele relatări ale lui Kekaumenos (cf. FHDR III: 41). Toponimului *Calea Mare* denumind Via Egnatia în aromână, îi corespunde *udhë e madhe* în albaneză, unde există şi *udhëpukë* (în care *pukë* provine din lat. *publica* din *via publica*), ceea ce ar pleda în favoarea considerării formei aromâneşti ca „une création de longue date" (Vătăşescu 2006: 387).

Comparând gruparea localităților antice cu inscripții latine din jurul *Viei Egnatia* de pe harta întocmită de H. Mihăescu (1978: 80), cu actualele aşezări aromâneşti din zonă, C. Poghirc (1989: 25–26) constată o coincidență frapantă. În acelaşi sens, T. J. Winnifrith (1987: 100, 111) a relevat faptul că evenimente din Evul Mediu cu referire la vlahi au avut ca teatru de operațiuni *Via Egnatia* sau se leagă de această importantă arteră de circulație. La stabilirea turcilor în Balcani (secolul al XIV-lea), vlahii „trăiau în aceleaşi locuri şi în acelaşi mod ca înainte cu 400 de ani. Nu este deci prea riscant să considerăm că vlahii, în absența unei probe contrare, puteau să trăiască în acelaşi mod şi în aceleaşi locuri ca înainte cu 1400 de ani" (Winnifrith 1987: 122). Este un raționament similar celui care argumentează continuitatea română la nordul Dunării: „Constatăm deci că, la o mie de ani după părăsirea Daciei, în aceleaşi ținuturi, trăieşte o populație compactă, vorbitoare a unei limbi romanice. Până la producerea unei probe contrare, pe care adversarii teoriei continuității nu o

pot oferi, o concluzie logică, de bun simţ, se impune: romanitatea n-a dispărut în primul mileniu în Dacia" (Sala 1998: 22).

Cele arătate mai sus ne ajută să înţelegem de ce istoricii (N. Iorga etc.) şi, dintre lingvişti, reprezentaţii Şcolii clujene (S. Puşcariu, Th. Capidan, N. Drăganu) nu au ţinut seamă, în fixarea teritoriului de formare a limbii române, de „linia Jireček", pe care S. Puşcariu, de exemplu, nu o pomeneşte în lucrările sale. Ea nu este amintită nici de Marius Sala în lucrarea de sinteză *De la latină la română* (1998) şi nici în recentul tratat de *Istoria românilor* (2001).

1.5. O mărturie importantă privind folosirea limbii latine în imperiu, chiar în zona de influenţă culturală greacă, datează din secolul al VI-lea şi provine de la un înalt funcţionar bizantin, Ioannes Lydos (490–565), autor al lucrării *Despre magistraturile statului roman* (scrisă în greceşte). Aflăm din această operă că locuitorii din Peninsula Balcanică (de fapt dioceza Tracia) foloseau latina ca limbă de comunicare: „Din vechime s-a stabilit ca tot ce se referă nu numai la eparhii, ci şi la magistraţi să fie exprimat în *limba italienilor*. […] În ceea ce priveşte Europa [= Peninsula Balcanică], afacerile comerciale au păstrat neîntrerupt, ca o necesitate, vechea rânduială, pentru că locuitorii, deşi cei mai mulţi sunt eleni, vorbesc *limba italienilor*, îndeosebi cei din administraţie" [subl. n.] (Ioannis Lydi, *De magistratibus*, III, 68; apud Černjak 1990: 139, unde se dă textul în greacă). Importantă e echivalarea latinei folosite în imperiu cu „limba italienilor", vorbită în Italia. Reţinem şi menţiunea pe care o face Ioannes Lydos în legătură cu „cei care au îmbătrânit sub arme", pe care bizantinii îi numesc *veterani* (*βετεράνοι*), termen de origine latină, preluat de la populaţia romanizată, prin care era denumită această categorie de militari.

Aşadar, în paralel cu abandonarea limbii materne de către autohtonii traco-daci, proces încheiat în secolul al VI-lea (vezi *supra*, p. 4), continuă atestările privind limba latină vorbită în nordul şi sudul Dunării, pe un teritoriu vast, limbă asimilată celei vorbite în Italia, numită *limba ausonilor* (Priscus din Panion, secolul al V-lea) sau *limba italienilor* (Ioannes Lydos, secolul al VI-lea).

Informaţiile care apar la Ioannes Lydos cu privire la limba latină utilizată în Tracia sunt confirmate, pentru aproximativ aceeaşi perioadă (a doua jumătate a secolului al VI-lea), de prima atestare a limbii vorbite în teritoriile romanizate. Este vorba de cuvintele *torna, torna* (*τόρνα, τόρνα*), care apar la Theophylactus Simocatta, în *Istorii* (operă scrisă de cronicarul bizantin în greceşte, pe la anul 630). Autorul textului precizează că aceste cuvinte au fost rostite „în limba locului, în limba ţării" (*ἐπιχώριος γλώσσα*) de către oştenii din armata bizantină, în timpul unei expediţii din anul 587, condusă de generalul Comentiolus, în munţii Haemus (Tracia) împotriva avarilor. Comentiolus îşi recrutase armata la faţa locului, la Anchialos (Tracia), oştenii fiind, aşadar, localnici. La aproape două secole după Theophylactus aceeaşi întâmplare este relatată de un alt istoric bizantin, Theophanes Confessor (în *Chronographia*, scrisă în greceşte, pe la 810–814), care

adaugă termenul *fratre*: *τόρνα, τόρνα, φράτρε*, cuvintele în discuţie fiind rostite „în limba părintească” (*πάτριος φωνή*). Textele celor doi cronicari bizantini, Theophylactus şi Theophanes, în care apar cuvintele *torna, torna, fratre*, rostite în *limba locului*, în *limba părintească*, dovedesc faptul că „pe teritoriilor fostelor provincii, latina devenise limba maternă a locuitorilor” (Fischer 1985: 22; pentru istoricul discuţiilor privind cuvintele *torna, torna, fratre* şi interpretarea lor, cf. Saramandu 2001, cu bibliografia la zi).

1.6. După retragerea din Dacia, în principal a armatei şi a administraţiei romane în sudul Dunării (secolul al III-lea), nu mai sunt consemnate în izvoarele istorice deplasări semnificative ale populaţiei romanizate, în măsură să explice prezenţa masivă a românilor în nordul Dunării şi romanitatea bine atestată din ţinuturile sud-dunărene. Insuficienţa semnalărilor în acest sens a fost recunoscută de istorici şi lingvişti (Brătianu 1937: 124; Puşcariu 1940: 255; Dragomir 1959: 165).

Este evident că au existat mişcări de populaţie, îndeosebi ale migratorilor, ca şi unele deportări, colonizări, deplasări metanastasice (ale păstorilor), inclusiv ale populaţiei romanizate, în ţinuturile stăpânite odinioară de romani.

În *Miracula Sancti Demetrii* (secolul al VII-lea) avem prima şi, de altfel, singura atestare a deportării, de către slavi şi avari, în teritoriul dintre Dunăre şi Sava, a unei populaţii aduse din sud, între care vor fi fost şi romanici, dar care a revenit după câteva decenii (la anul 680) în Macedonia, ţinutul de unde plecaseră (cf. *Românii* 1997: 102). După bătălia de la Lebunion (Tracia), din anul 1091, împăratul Alexios I Comnenul a colonizat în ţinutul Megleniei (Macedonia) o parte dintre pecenegii făcuţi prizonieri, împreună cu familiile lor. La scurtă vreme, într-un decret din anul 1094 al aceluiaşi împărat, sunt amintiţi *vlahii* din Meglenia, de unde rezultă că pecenegii colonizaţi erau amestecaţi cu români din ţinuturile dunărene (cf. FHDR III: 229, Năsturel 1989: 55). Din secolul al XI-lea avem şi „mărturia” lui Kekaumenos, istoricul bizantin care, în mod greşit, considera că vlahii s-au stabilit în ţinuturile greceşti după înfrângerea lui Decebal de către Traian (cf. FHDR III: 41). În *Anonymi Descriptio Europa orientalis* (anul 1308) se vorbeşte despre *vlahii* foarte numeroşi din ţinutul situat între Ahaia, Macedonia şi Salonic (zonă care poate fi identificată cu Tesalia), pe care geograful anonim îi consideră, în mod eronat, urmaşii „păstorilor romani” din Panonia, izgoniţi de aici de hunii lui Attila (secolul al V-lea) (cf. Puşcariu 1927: 1389, Drăganu 1933: 19, Năsturel 1989: 56).

Acestea sunt singurele atestări istorice privind deplasările (deportările, colonizările) mai importante ale unor grupuri, implicând şi populaţia romanizată, din sud în nord (secolul al VII-lea) sau din nord în sud (secolele al V-lea, al XI-lea). Dintre ele poate fi luată în consideraţie numai cea referitoare la colonizarea în Meglen de către împăratul bizantin Alexios I Comnenul a strămoşilor meglenoromânilor (sfârşitul secolului al XI-lea).

2. PERIOADA DE FORMARE A LIMBII ROMÂNE

2.1. Dacii sunt atestaţi pentru ultima oară în nordul Dunării, sub numele de *carpodaci*, la mijlocul secolului al V-lea (cf. FHDR II: 313 şi *supra*, p. 4), iar menţiuni despre tracă (sudul Dunării) apar până în secolul al VI-lea (cf. *supra*, p. 5). Procesul de romanizare a autohtonilor traco-daci se încheiase în secolul al VI-lea, când e atestată, pentru prima dată, limba vorbită de romanicii răsăriteni (*torna*, *torna*, la anul 587; *supra*, p. 8). În secolul al X-lea apare în istoriografia bizantină un nume nou, *romani* (*'Ρωμανοι*) – deosebiţi de *romei* (*'Ρωμαίοι*) –, prin care e desemnată populaţia romanizată de pe coasta Dalmaţiei, adusă din Roma de stăpânitorii romani, a căror împărăţie „se întindea până la fluviul Dunărea” (cf. FHDR II: 663). Este limpede că sub aceşti *romani* trebuie să-i cuprindem atât pe „romanicii apuseni”, despre care vorbise, în secolul al V-lea, Priscus din Panion, cât şi pe „romanicii răsăriteni”, întâlniţi de acelaşi Priscus în ţinuturile dunărene (cf. Piccillo 1996–1997: 106). Pentru romanicii răsăriteni, cu referire la secolul al X-lea, apare la autorii bizantini (Kedrenos, Kekaumenos, care au scris în secolul al XI-lea) şi numele de *vlahi*, preluat de greci de la slavii ajunşi în sudul Dunării, pe teritoriul Imperiului Bizantin. Aceste denumiri – *romani* (> *români*) şi *vlahi*, pentru secolul al X-lea – atestă o nouă realitate etnică, poporul român, vorbind o limbă de origine latină.

2.2. Aşadar, din izvoarele istorice rezultă că procesul de romanizare a autohtonilor traco-daci se încheie în secolul al V-lea şi că, în perioada următoare, până în secolul al IX-lea, se trece de la latină la română, aşa cum în ţinuturile romanizate din vestul Europei se trece, în aceeaşi perioadă, de la latină la limbile romanice apusene: „la fel ca în cazul celorlalte limbi romanice, limba română a «apărut» ca un idiom diferenţiat de latina din care provenea în cursul secolelor V–VIII” (IR III: 121; cf. şi IR III: 634, Rosetti 1986: 322–323, Sala 1998: 32, Niculescu 1999: 83). *În perioada cuprinsă între secolele VI–IX romanitatea orientală devine romanitate românească*. Aşa cum se arată în recentul tratat de *Istoria românilor*, „în cursul celei de-a doua jumătăţi a mileniului I s-a încheiat procesul de etnogeneză atât a românilor nord-dunăreni, cât şi a celor din sudul Dunării” (IR III: 287).

3. ORIGINEA DIALECTELOR ROMÂNEŞTI

3.1. Originea dialectelor româneşti trebuie căutată în vastul spaţiu romanizat din nordul şi din sudul Dunării unde, în ţinuturile stăpânite de romani, s-a creat un *continuum romanicum*, o „pânză de romanitate”, care s-a destrămat în urma aşezării slavilor în sudul Dunării. „Nu numai Dacia Traiană, ci şi ţările care se întindeau la sudul ei, pe lângă Marea Adriatică, şi, în lat, din Dunăre până în inima

Balcanilor, alcătuiau o *pânză deasă de element roman*, care cuprindea în parte tocmai acele ţări în care răsună astăzi dialectele limbii româneşti, acel dacoromân, acel macedoromân şi acel istroromân, încât astfel regăsim în această *continuitate teritorială a elementului roman*, în părţile unde se vorbeşte astăzi limba română, originea comună a celor trei dialecte" [subl. n.] (Xenopol 1888: 334).

> Formulările „pânză de romanitate" şi *continuum romanicum* apar ulterior şi la alţi autori (Panaitescu 1969, Armbruster 1972), iar, mai nou, la C. Poghirc: „Nu trebuie să uităm […] că aria macedoneană a fost romanizată cu mai mult de două secole înaintea Daciei (148 î. Hr.), că ea a continuat să facă parte din Imperiu şi după părăsirea Daciei şi că, înaintea sosirii slavilor, exista, de la Adriatica la nordul Carpaţilor, un *continuum romanicum*, presărat de insulițe de ne-romani, dintre care unii, ca albanezii, n-au fost niciodată romanizaţi" (Poghirc 1989: 38; cf. şi IR III: 288).

Unitatea limbii române nu se opune admiterii acestui vast spaţiu romanizat. Ea se explică prin unitatea latinei şi prin caracterul unitar al limbii de substrat, fiind susţinută, veacuri de-a rândul, de *permanentele contacte dintre populaţia romanizată din nordul Dunării şi cea din Peninsula Balcanică, contacte atestate de izvoarele istorice*. În recentul tratat de *Istoria românilor* se arată că „desfiinţarea frontierei romano-bizantine de-a lungul fluviului [la începutul secolului al VII-lea] a creat noi facilităţi, în raporturile economice şi etno-culturale între romanitatea sud-dunăreană şi cea din vechea Dacie, realizându-se, totodată, şi o continuă intermigraţie în acelaşi vast spaţiu romanic" (IR II: 616). Anterior, contactele între romanitatea nord-dunăreană şi cea sud-dunăreană fuseseră relevate de G. I. Brătianu: „Este cu totul inexact să presupunem că teritoriul ocupat în prezent de români a fost în întregime abandonat de strămoşii lor şi că nu a mai existat niciun contact între provinciile invadate de barbari şi cele apărate de Imperiul Roman. Din punct de vedere istoric, s-a stabilit în mod indiscutabil că, între secolele IV şi IX, populaţii întregi au traversat Dunărea de la sud la nord şi de la nord la sud. *Din acest contact permanent şi din acest schimb continuu* – în care evacuarea aureliană nu e decât un episod – a rezultat unitatea poporului român şi a limbii sale" [subl. n.] (Brătianu 1937: 60). Istoricul român a insistat asupra importanţei acestor contacte sub raport lingvistic: „Singura concluzie care se poate trage cu certitudine [din studiul faptelor istorice] este trecerea continuă, de pe un mal pe altul al Dunării, a unor convoaie de captivi sau de emigranţi, de la sfârşitul secolului al III-lea la începutul secolului al IX-lea; sunt schimburi frecvente, poate fără mari urmări politice, dar a căror influenţă lingvistică este evidentă" (Brătianu 1937: 63).

> Asupra continuităţii elementului roman la nordul şi la sudul Dunării se pronunţase, mai înainte, Th. Capidan, care prelungea perioada de continuitate teritorială până la invazia turcilor în Europa: „Ţinând seama de unitatea limbii şi de ordinea afirmărilor istorice prin cronicarii bizantini […], cronicari care toţi ne vorbesc despre existenţa unei populaţiuni româneşti în Haemus, Tracia, Rodope, Macedonia, Epir, Tesalia, Acarnania şi Etolia, cu alte cuvinte, începând din ţinutul cel mai apropiat de malurile

> Dunării până în inima Greciei, este firesc să admitem că, până aproape de venirea turcilor în Europa, a existat o continuitate între elementele de nord, de pe amândouă malurile Dunării, şi între acele din sud: Epir, Tesalia, Acarnania şi Etolia. După invazia turcilor această continuitate s-a întrerupt" (Capidan 1932: 24). Punând, pe larg, în evidenţă concordanţele dintre dialectele româneşti, G. Ivănescu a considerat, la rândul său, că a existat un *continuum* teritorial, în care dialectele s-au vorbit şi după secolul al X-lea: „Este deci cazul să recunoaştem că evoluţia divergentă a dialectelor ar fi fost prea accentuată dacă despărţirea s-ar fi făcut chiar în secolul al X-lea. În epoca pe care o studiem acum [limba română primitivă], româna s-a caracterizat prin aceea că toate dialectele ei alcătuiau un *continuum* [subl. n.]. Iar acest continuum a existat nu până în secolul al X-lea, ci, cum credeau Densusianu, Puşcariu şi Capidan, până prin secolul al XII-lea, chiar al XIV-lea sau al XV-lea" (Ivănescu 1980: 321).

Situat atât în nordul cât şi în sudul Dunării, teritoriul de formare a limbii române a fost delimitat, într-o formulare cuprinzătoare, de Al. Rosetti: „Limba română s-a dezvoltat pe o largă bază teritorială romanizată, cuprinzând provincia Dacia nord-dunăreană propriu-zisă, adică: Oltenia, Banatul şi Transilvania, şi celelalte teritorii care n-au intrat sub autoritatea romană (106 d. Hr), fiind locuite de către «dacii liberi», Muntenia şi sudul Moldovei, iar la vest şi sud-vest provinciile romanizate ce au stat întotdeauna în strâns contact, atât administrativ, cât şi comercial, cu Dacia: Pannonia, Dardania şi cele două Moesii" (Rosetti 1986: 75). La sud de acest teritoriu se aflau, în continuitate geografică, provinciile intrate sub stăpânire romană în secolul al II-lea î. Hr. (începând cu Macedonia, în 148 î. Hr., vezi *supra*, p. 1), prin care se explică originea locală a unei părţi dintre aromâni (vezi *infra*, p. 16). Vastul spaţiu romanizat, atestat istoric, în care a luat naştere limba română cu dialectele sale, în nordul şi în sudul Dunării, a fost delimitat de S. Puşcariu în cunoscuta-i plastică formulare: „Că românii au locuit un teritoriu extins, care în sud se întindea până unde creşte *smochinul* şi *castanul*, încălecând Dunărea, al cărei *ţărm* era într-o vreme «hotar» de ţară, şi se întindea în regiunile cu terenuri petrolifere şi băi de aur din Carpaţii unde păşteau turmele de bouri, am arătat mai înainte. Departe, la miazăzi, numele vechiului oraş *Salona* (pentru Thessalonike) e numit de aromânii *Sărună*; dezvoltarea aceasta, în consonanţă cu legile fonologice ale limbii române, dovedeşte că strămoşi de-ai aromânilor de azi au locuit din vechime prin apropiere. Th. Capidan a arătat că şi numirile topice aromâneşti *Băiasa* şi *Lăsun* continuă forme greceşti cu fonetism vechi. *Dunărea* păstrează şi ea, în gura românilor, o formă autohtonă, iar *Crişul* s-a dezvoltat de-a dreptul din numirea veche *Crisus*" (Puşcariu 1940: 253).

3.2. Dialectele româneşti – dacoromân, aromân, meglenoromân şi istroromân – se întâlnesc într-un spaţiu vast, din Maramureş şi Carpaţii nordici în nord până în Epir şi Tesalia în sud, din Istria, la Marea Adriatică, în vest până la Marea Neagră şi dincolo de Nistru în est. Vorbitorii lor sunt urmaşii populaţiei autohtone romanizate din Imperiul Roman de Răsărit. Atestate, în trecut, pe un teritoriu

unitar, în nordul şi în sudul Dunării, dialectele româneşti s-au izolat de-a lungul timpului, în urma pătrunderii slavilor în Peninsula Balcanică începând cu secolul al VII-lea, fapt care a determinat unele deplasări ale vorbitorilor în acest spaţiu geografic în perioada Evului Mediu (cf. *supra*, p. 8–9). Dacoromânii sunt continuatorii romanităţii nord-dunărene, în timp ce aromânii, meglenoromânii şi istroromânii sunt continuatorii romanităţii sud-dunărene: „Din faptele invocate mai sus [privind teritoriul de formare a limbii române şi a poporului român] rezultă că poporul român s-a născut atât la nordul cât şi la sudul Dunării, că el este urmaşul romanităţii de pe ambele maluri ale Dunării, de la Novi Sad până la vărsare; mai rezultă că românii de la sudul Dunării (macedoromânii, meglenoromânii, istroromânii) sunt urmaşii romanităţii sud-dunărene şi că românii de la nordul Dunării (dacoromânii) sunt urmaşii romanităţii din nordul Dunării" (Ivănescu 1980: 78).

3.2.1. În ceea ce priveşte **dialectul dacoromân**, faptele istorice, la care se adaugă cele de ordin arheologic, dovedesc în mod convingător continuitatea, în perioada postromană, a populaţiei romanizate în nordul Dunării, sprijinită de contactele permanente cu populaţia romanizată din sudul Dunării. În recentul tratat de istorie a românilor se precizează „caracterul stabil sedentar al aşezărilor populaţiei autohtone pe teritoriul carpato-danubian pe tot parcursul secolelor IV–IX p. Chr." (IR III: 102); pentru „continuitatea românească la nordul Dunării", vezi recent Brâncuş 2002: 13-15); „la sfârşitul secolului al VI-lea exista în Peninsula Balcanică şi, desigur, în nordul Dunării, o populaţie romanizată, a cărei limbă vorbită se încadrează în limba română" (IR III: 121); pentru atestările istorice ale populaţiei autohtone (romanizate) din nordul Dunării în secolele IV–XV, cf. FHDR II, III: passim.

Se constată existenţa în dacoromână a două mari arii dialectale: nordică şi sudică (cf. recent Brâncuş 2009: 12). Aria nordică e constituită din teritoriile romanizate cuprinse în Dacia romană, având ca centru Transilvania („Transilvania a fost cetatea care a conservat cu cea mai mare tenacitate elementul latin moştenit", Brâncuş 2002: 15). Argumente de natură lingvistică pledează în favoarea prezenţei romanităţii şi în aria sudică, în Muntenia: „Afară de Transilvania, *şi* Muntenia merită să fie, ca parte din *Romania antiqua* şi / sau *nova*, obiectul unui studiu asupra formării limbii române" (Niculescu 1987; citat după Niculescu 1999: 52). O veche bipartiţie dialectală în dacoromână rezultă din repatiţia unor termeni de origine latină precum *curechi* şi *rărunchi*, întâlniţi în aria nordică, faţă de *varză* şi *rinichi*, din aria sudică, atestaţi şi în sudul Dunării (cf. ar. *veardzã*, *arnic*ᴚ*u*). Aceeaşi veche delimitare se poate face şi pe baza unui termen latinesc în raport cu un termen autohton, de exemplu *cute* (< lat. *cos*, *cotis*), care se găseşte în aria nordică a dacoromânei, faţă de termenul autohton *gresie* (cf. alb. *gërresë*, *gresë*), din aria sudică, întâlnit şi în sudul Dunării (cf. ar. *grease*).

Cf. Puşcariu 1940: 340–341. Grigore Brâncuş adaugă, la ultimul exemplu dat de S. Puşcariu, perechile „*ghiuj* (în Moldova şi Bucovina) şi *auş* (< lat. *avus*; în partea de sud-vest a ţării), *leurdă* (mai des în sudul şi estul ţării) şi *ai de pădure* (care circulă în Transilvania)" (Brâncuş 1983: 175). În direcţia inaugurată de B. P. Hasdeu, care a formulat, cel dintâi, ipoteza unor deosebiri regionale în limba autohtonilor din Dacia, Stelian Dumistrăcel a semnalat o serie de termeni şi evoluţii semantice care delimitează o arie sudică (*ghionoaie*, *gresie*, *argea* „război de ţesut", *burtă*) de una nordică (*mire*, *guşă* „gât"), acestea fiind considerate „arii regionale străvechi ale dacoromânei"; exemplele din aria sudică ar fi „o dovadă a continuităţii populaţiei autohtone romanizate şi în această arie a vechii patrii a geto-dacilor" (Dumistrăcel 1989: 62). Pentru atestarea în aromână a unora dintre termenii de mai sus (*ghiuş*, *auş*, *ghion* „ghionoaie", *guşă* „gât"), la care se adaugă şi alte concordanţe între graiurile dacoromânei şi dialectele româneşti sud-dunărene, cf. Saramandu 1989, 1996–1997.

Păstrarea romanităţii în aria sudică a dacoromânei se explică prin continuarea contactelor între populaţia romanizată din nordul Dunării şi cea din sudul Dunării atât în perioada postromană (după părăsirea Daciei) şi bizantină – secolele IV–VII – cât şi în perioada care a urmat stabilirii slavilor în Balcani: „după desfiinţarea frontierei de stat danubiene [a Imperiului Bizantin], de la sudul fluviului a putut veni nestingherită, în secolele VII–IX, în spaţiul nord-danubian, multă populaţie romanică / protoromânească creştină, care a consolidat romanitatea carpatică în evoluţia ei spre deplina românitate" (Protase 2012: 61–62). O dovadă în acest sens o reprezintă prezenţa în limba bulgară a unor nume de locuri (*Lom*, *Arčar* < lat. *Almus*, *Ratiaria*) ca şi a peste o sută de cuvinte de origine latină, pătrunse direct din această limbă sau preluate de la populaţia romanizată din sudul Dunării (cf. Romansky, *Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen*, în „Jahresbericht", XV, 1909, p. 89–134; D. Scheludko, *Lateinische und romanische Elemente im Bulgarischen*, în „Balkan – Archiv", III, 1927, p. 252–289).

Dialectul dacoromân se vorbeşte în prezent şi în sudul Dunării, într-o arie străveche din zona Morava – Timoc – Vidin, unde şi-a continuat existenţa populaţia romanizată autohtonă, determinând o separaţie între slavii bulgari şi sârbi, încă de la stabilirea acestora în Peninsula Balcanică, în secolul al VII-lea. În secolele următoare se păstrează contactul între regiunile romanizate din dreapta şi stânga Dunării, prin migraţii, în mai multe valuri, care au pornit dinspre zona Dunării spre sud. Spre sfârşitul Evului Mediu, când sârbii se retrag din faţa dominaţiei turceşti, colonişti noi din Oltenia şi Banat ocupă teritoriile libere din valea Timocului şi din regiunea Mlavei. „Ei reiau orientarea spre malul drept al Dunării şi restabilesc astfel contactul care, din secolul al VII-lea încoace, n-a fost întrerupt decât pentru intervale scurte" (Dragomir 1959: 180).

S. Puşcariu menţionează „regiunea Timocului, unde exista o populaţie românească autohtonă, precum dovedesc numirile româneşti din aceste regiuni pe hărţi anterioare colonizării ei cu dacoromâni în timpuri mai recente" (Puşcariu 1926: 366).

3.2.2. La fel ca celelalte dialecte româneşti sud-dunărene (meglenoromân şi istroromân), **dialectul aromân** îşi are originea în sudul Dunării. Către această constatare ne conduc datele de ordin istoric şi lingvistic.

Sub aspect istoric, este vorba de atestarea timpurie, începând cu secolul al VI-lea, a populaţiei romanizate în sudul Peninsulei Balcanice, în ţinuturi unde îi întâlnim astăzi pe aromâni, cu deplasările lor pastorale. Prezenţa populaţiei romanizate, care, începând cu secolul al IX-lea, apare în textele bizantine sub numele de *vlahi*, e semnalată într-o arie geografică largă: în Tracia (secolul al VI-lea, la scriitorul bizantin Ioannes Lydos), în ţinutul Bitoliei (secolul al VII-lea, în *Miracula Sancti Demetrii*), în ţinutul Salonicului şi la muntele Athos (secolul al IX-lea: *vlahorinhinii*, într-o însemnare găsită la mânăstirea Castamonitu de la muntele Athos), în ţinuturile stăpânite de bulgari (secolul al X-lea, la Constantin VII Porfirogenetul), în munţii Bulgariei, Macedonia şi Epir (secolele X–XI: sub numele de *vlahi*, la scriitorii bizantini Kedranos şi Kekaumenos), cu numeroase alte atestări în secolele următoare (cf. Saramandu 2004: 15–23, 53–56).

Ţinuturile menţionate se aflau în continuitatea teritoriilor din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice, unde lingviştii şi istoricii (S. Puşcariu, Th. Capidan, S. Dragomir, G. Ivănescu) fixează locurile de origine ale istroromânilor şi meglenoromânilor. În imediata vecinătate a teritoriului ocupat de vlahii din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice în evul mediu, care se întindea, la sud de Skopje, până la Prilep (vezi harta cu *Aşezările vlahilor din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, la Dragomir 1959) se află ţinuturile unde se vorbeşte astăzi dialectul aromân (vezi harta cu *aşezările actuale ale aromânilor în Peninsula Balcanică*, la Saramandu 1988, 2004). Cele două hărţi ne oferă imaginea de ansamblu a romanităţii balcanice care stă la originea dialectelor româneşti sud-dunărene. Concordanţele lexicale care se constată între aromână şi graiurile nord-vestice ale dacoromânei pun în evidenţă faptul că nu numai istroromânii şi meglenoromânii, ci şi aromânii s-au aflat în contact teritorial cu dacoromânii. „Macedoromânii au locuit în regiunile imediat vecine de la sud [de Dunăre], chiar la sud de Banat. Vom face precizarea că macedoromânii au locuit şi în părţile cele mai de sud ale teritoriului românesc primitiv [...]. Aşadar, la origine, macedoromânii au locuit în regiunea de la Niş la Skopje şi pe valea Moravei şi a afluenţilor ei, până la Dunăre" (Ivănescu 1980: 311).

Ocupându-se de vlahii din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice în secolele XII–XV, Silviu Dragomir a pus în evidenţă particularităţi ale limbii acestora, precum articolul *-ul* (faţă de *-lu* în aromână), păstrarea consoanelor labiale (care se palatalizează în aromână) şi a africatelor *č, ğ* (devenite *ţ, dz* în aromână), rotacismul (inexistent în aromână) (cf. şi Puşcariu 1926: 312–313), pe baza cărora autorul s-a considerat îndreptăţit „a exclude cu desăvârşire presupunerea că ar fi fost aromâni" (Dragomir 1959: 157). Rezultă că istoricul clujean îi considera pe aromâni autohtoni în teritoriile lor actuale din jumătatea sudică a Peninsulei Balcanice şi nu că ar fi „coborât" din ţinuturi situate mai la nord.

Delimitându-i net, sub raport geografic, pe vlahii din *nordul* Peninsulei Balcanice (unde se găseau ţinuturile de origine a istroromânilor şi meglenoromânilor) de aromâni, care se aflau la *sudul* acestui teritoriu, S. Dragomir pune în evidenţă totuşi faptul că au existat contacte între cele „două grupe": „Se pare că în veacurile mai îndepărtate nu exista între cele două grupe o zonă prea largă de despărţire" (Dragomir 1959: 174). „Nu încape deci îndoială că aromânii s-au întâlnit cu elementul din grupul de nord atât în epoca veche cât şi cu puţin înainte de slavizarea completă a vlahilor din Serbia" (Dragomir 1959: 175). Printr-o infiltraţie de vlahi nordici „în teritoriul Albaniei şi Macedoniei care adăposteşte azi pe aromâni" (Dragomir 1959: 176) explică istoricul clujean unele concordanţe cu dacoromâna care apar la aromânii din Albania (fărşeroţi) ca şi la aromânii din localităţile Gopeş şi Molovişte (din sudul R. Macedonia). În acelaşi sens s-au pronunţat ulterior G. Ivănescu şi Gr. Brâncuş: „Fărşeroţii sunt macedoromânii cei mai de la nord, cei imediat vecini cu românii nordici, ca şi meglenoromânii, şi de aceea au, ca şi aceştia, o serie de fenomene dacoromâne" (Ivănescu 1980: 309); „Dintre toate ramurile de aromâni, cei mai apropiaţi ca grai de dacoromâni sunt fărşeroţii" (Brâncuş 2009: 19). Se confirmă constatările pe care le făcuse, cel dintâi, în acest sens Th. Capidan: „Dintre populaţiunile româneşti din sudul Dunării, după meglenoromâni, fărşeroţii sunt aceia care, în grai, se apropie mai mult de dacoromâni" (Capidan 1931: 147); „Fărşeroţii au venit mai târziu acolo unde îi găsim azi în mijlocul albanezilor [...]; ei au venit [...] din miazănoapte, de acolo unde, împreună cu dacoromânii, au format odată limba românească unitară" (Capidan 1931: 148).

Pentru autohtonia unei părţi a aromânilor în teritoriile unde îi întâlnim astăzi s-au pronunţat reprezentanţii Şcolii lingvistice de la Cluj: S. Puşcariu, Th. Capidan, N. Drăganu. În sprijin au fost aduse unele cuvinte moştenite din latină, desemnând realităţi specifice ariei mediteraneene: ar. *hic* „smochin" (< lat. *ficus*), ar. *căstáńe* „castană" (< lat. *castanea*), care nu apar în nordul Dunării, precum şi toponime ca *Băiasa*, *Sărună* [Salonic], care prezintă o evoluţie în conformitate cu regulile fonetice ale limbii române, de la vechile denumiri latineşti *Vavissa* şi *Salona*. „Din prezenţa acestor nume de localităţi din regiunea Pindului rezultă că o parte din strămoşii aromânilor continuă veche romanitate locală. Ea s-ar fi pierdut dacă n-ar fi stat în legătură cu populaţiunile romane din nordul Peninsulei Balcanice" (Capidan 1936: 57).

> „Pentru persistenţa unei romanităţi în sudul Peninsulei Balcanice sunt multe motive. În primul rând, întinderea stăpânirii romane în această parte a peninsulei cu mult înainte de cucerirea Daciei, cu un început de romanizare care n-a fost stânjenit de cultura greacă în măsura în care s-a crezut până acum; în al doilea, actualele aşezări ale românilor au unele urme în numele de localităţi, care, în forma lor românească, trădează o origine veche " (Capidan 1936: 55); „Oricât de răsfirate apar aceste populaţiuni pe cuprinsul Peninsulei Balcanice, originea lor trebuie căutată nu numai în ţinuturile carpato-dunărene, dar şi în Pind, acolo unde ei [aromânii] astăzi se prezintă în mase mari şi compacte, iar în trecut s-au putut constitui în unităţi politice" (Capidan 1936: 53).

S. Dragomir a împărţit teritoriul locuit de vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu (secolele XII–XV) în două zone distincte, în care a fixat ţinuturile de origine ale **istroromânilor** şi **meglenoromânilor**: „Prima şi cea mai veche e zona ce se întinde, în stânga Moravei Mari, spre sud de la munţii Rudnik până la Vranje, iar spre apus până la Drina, pe tot cursul acestui râu. A doua zonă cuprinde teritoriul de contact cu dacoromânii, în sudul Dunării, de la Timoc până la Morava şi de la Niş spre răsărit, până dincolo de munţii Balcani. În aceste două zone, strâns legate, trebuie plasată patria de origine a celor două dialecte balcanice: istroromân şi meglenoromân” (Dragomir 1959: 158–159).

Pe baza unor consideraţii de ordin strict lingvistic – comparaţia între dialectele româneşti – G. Ivănescu ajunge la rezultate asemănătoare cu privire la ţinuturile de origine ale istroromânilor şi meglenoromânilor: „istroromânii sunt originari din regiunea Drinei şi Savei inferioare şi a Dunării sârbeşti, iar meglenoromânii, din părţile vecine, de la sudul Dunării, ale Banatului şi Olteniei” (Ivănescu 1980: 311).

3.2.3. Dialectul meglenoromân nu este unitar, existând diferenţe de grai de la o localitate la alta. Sub aspect fonetic, Th. Capidan semnala, de exemplu, faptul că [ᵊ] nu există în graiul din Huma şi Ţărnareca, unde apare [ă], la fel ca în aromână (cf. Capidan 1925: 97, 100, 114; facem precizarea că este vorba de unele graiuri ale aromânei: fărşerot, grabovean). Petar Atanasov semnalează şi el această deosebire, la care adaugă alte diferenţe din domeniul foneticii şi al fonologiei, dar şi din domeniul morfosintaxei, care confirmă observaţia lui Th. Capidan: „Pe plan fonetic şi fonologic graiurile meglenoromâne pot fi împărţite în două grupuri. Primul grup este alcătuit din graiurile din comunele Huma şi Ţărnareca, cele mai îndepărtate una de alta, iar celălalt grup îl constituie graiurile din comunele L'umniţa, Cupa, Oşiń, Birislăv şi LunËiń” (Atanasov 2011: 57). Totodată, Petar Atanasov constată diferenţe care există de la o localitate la alta în cadrul celui de al doilea grup (cf. Atanasov 2011: 59–61).

> Unele particularităţi caracteristice graiului din Ţărnareca (palatalizarea labialelor „ca fenomen general”, conservarea africatei *Ì*, care „nu a trecut la fricativa *j*, cum este cazul în toate celelalte graiuri”, Atanasov 2011: 61) sunt explicate de Petar Atanasov printr-o influenţă din partea graiului aromânilor din localitatea LivăË, situată în apropiere. Această explicaţie nu poate fi acceptată deoarece aromânii grămosteni din LivăË (originari din munţii Gramos, aflaţi la graniţa dintre Grecia şi Albania) s-au stabilit în această localitate relativ recent, probabil în prima jumătate a secolului al XIX-lea, după distrugerea de către musulmani, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, a oraşului lor de origine, Gramoste. De altfel, în apropiere de LivăË se află şi alte sate meglenoromâne (Oşiń, Cupa), unde nu se constată influenţa aromânei.

Particularităţile caracteristice graiurilor din Huma şi Ţărnareca, semnalate de Th. Capidan şi Petar Atanasov, se regăsesc în aromână, îndeosebi în graiul fărşerot

al acestui dialect. Sistemul vocalic al graiului din cele două localităţi meglenoromâne este identic cu cel al unor graiuri fărşerote ale aromânei (cf. Avram 1977: 364, 366–368, 371–372, 374–375). Există concordanţe şi cu alte graiuri aromâneşti – graiul din localităţile Gopeş şi Molovişte (cf. Capidan 1925: 62; rostirea [ᵌ] pentru [ă], [î]; cf. şi Papahagi 1930), din localităţile Beala de Sus şi Beala de Jos (cf. Weigand 1892: 55), graiul grabovean (cf. Avram 1977: 367, 374, unde se foloseşte denumirea în uz la acea dată, de grai moscopolean) –, aflate mult mai la vest de ţinutul Meglenului. Această realitate dialectală impune constatarea că deplasarea de la nord spre sud a meglenoromânilor s-a făcut prin teritorii situate la vest de actualele lor aşezări, nu la est (zona munţilor Rodopi), cum a susţinut, la un moment dat, Th. Capidan (cf. Capidan 1925: 64–65, care renunţă ulterior la această opinie, cf. Capidan 1932: 212). Th. Capidan considera că „românii din Gopeş şi Molovişte [la care apare [ᵌ] pentru [ă], [î], vezi *supra*] au fost primii meglenoromâni care, în drumul lor spre miazăzi, au ajuns până aproape de centrele aromâneşti” (Capidan 1925: 62).

> Th. Capidan a exprimat şi opinia ca [ᵌ] în graiurile menţionate să fie rezultatul unei evoluţii interne (cf. Capidan 1932: 212). Această opinie apare şi la Petar Atanasov, care precizează, că „[ᵌ] (deschis şi accentuat) se întâlneşte şi în graiurile macedonene din sud-vestul R. Macedonia, mai precis în cel din Bitola, Ohrid, Struga şi Debar” (Atanasov 2002: 17).

Având în vedere deosebirile de grai dintre localităţi situate la mică distanţă între ele, într-un teritoriu restrâns ca suprafaţă, considerăm întemeiată presupunerea lui G. Weigand că meglenoromânii au venit în Meglen *treptat, la date diferite*: „Este chiar probabil ca întreaga masă a vlahilor care trăiesc acum acolo [în ţinutul Caragiovei] s-a strâns la un loc treptat” (Weigand 1892: 55). Precizăm că această „masă a vlahilor” s-a aşezat în Meglen venind nu dinspre est (nord-est) (regiunea munţilor Rodopi), cum a susţinut, la un moment dat, Th. Capidan, ci dinspre vest (nord-vest), unde au fost în contact cu vorbitorii unor graiuri aromâneşti (cf. Saramandu 1993: 156; cf., în acelaşi sens, Ivănescu 1980: 399). În sensul afirmaţiilor lui G. Weigand s-a exprimat şi G. Ivănescu: „Dialectele meglenoromân şi istroromân nu sunt nici ele perfect unitare. Aproape fiecare sat meglenoromân prezintă particularităţi proprii, care ne îndeamnă să credem că aceste graiuri sunt rezultatul amestecului frânturilor mai multor graiuri sau dialecte meglenoromâne, adunate pe un teritoriu mic” (Ivănescu 1980: 35).

3.2.4. Peninsula Istria, unde se vorbeşte în prezent **dialectul istroromân**, nu este ţinutul de origine al istroromânilor. Din izvoarele istorice rezultă că istroromânii sunt urmaşii populaţiei sud-dunărene romanizate din nord-vestul Peninsulei Balcanice, care se afla în contact teritorial atât cu populaţia romanizată din nordul Dunării (ţinuturile vestice), cât şi cu populaţia romanizată din sudul Dunării (cf. Puşcariu 1926: 344). Aşa se explică concordanţele istroromânei, pe de

o parte, cu graiurile nord-vestice ale dacoromânei şi, pe de altă parte, cu dialectele româneşti sud-dunărene. Istroromânii „sunt urmaşii populaţiei autohtone cu grai romanic pe care slavii au găsit-o la venirea lor în nord-vestul Peninsulei Balcanice. Ei erau în strânsă legătură cu românii răsăriteni din Bulgaria de azi şi cu strămoşii dacoromânilor, dincolo de Dunăre" (Puşcariu 1926: 5).

Constatând prezenţa rotacismului în cuvinte ca *rumeri* [= români], în onomastică (*Sarebire*, *Zmantare*) sau în nume de locuri (*Funtura*), forme semnalate anterior şi de S. Puşcariu (cf. Puşcariu 1926: 110–114, 312), S. Dragomir stabileşte „aria iniţială" a rotacismului în istroromână „în teritoriul dintre Morava şi Drina, spre miazăzi de la munţii Rudnik până la Kosovo Polje, iar în apus din Starivlah până către munţii Şar" (Dragomir 1959: 158) şi consideră că „în acest teritoriu urmează să căutăm patria de origine a istroromânilor, care sunt rotacizanşi, precum şi a vlahilor din Croaţia şi Veglia" (Dragomir 1959: 158; vezi şi harta cu *Aşezările vlahilor în jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*).

BIBLIOGRAFIE. ABREVIERI BIBLIOGRAFICE[**]

Armbruster 1972 – Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, 1972.

Aromânii. Istorie, destin, limbă (coordonator: Neagu Djuvara), Bucureşti, 1996.

Aroumains 1989 – *Les Aroumains*, Paris, 1989.

Arvinte 1966 – Vasile Arvinte, *Formarea limbii şi poporului român în lumina cercetărilor recente*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", Iaşi, XVII, 1966, p. 13–33.

Atanasov 2002 – Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti, 2002.

Atanasov 2011 – Petar Atanasov, *Repartizarea graiurilor meglenoromâne*, în Manuela Nevaci (ed.), *Studia lingvistica et philologica. Omagiu profesorului Nicolae Saramandu*, Bucureşti, 2011, p. 57–62.

Avram 1977 – Andrei Avram, *Tipologia sistemelor vocalice ale dialectelor româneşti*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 4, p. 355–378 (republicat în *Probleme de fonologie a limbii române*, Bucureşti, 2009, p. 175–205).

Avram, Andrei, *Probleme de metodă privind stabilirea trăsăturilor comune şi a trăsăturilor specifice ale dialectelor româneşti*, în SCL, XXIX, 1978, nr. 3, p. 247–252 (republicat în *Studii de fonetică istorică a limbii române*, Bucureşti, 2012, p. 311–315).

Brătianu 1937 – G. I. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique: le peuple romain*, Bucureşti, 1937.

Brâncuş 1983 – Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, 1983.

Brâncuş 1995 – *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, Bucureşti, 1995.

Brâncuş 1999 – *Concordanţe lingvistice româno-albaneze*, Bucureşti, 1999.

Brâncuş 2002 – Grigore Brâncuş, *Introducere în istoria limbii române*, I, Bucureşti, 2002.

Brâncuş, Grigore, *Studii de istorie a limbii române*, Bucureşti, I, 2007; II, 2008; III, 2013.

Brâncuş 2009 – Grigore Brâncuş, *Raporturi lingvistice aromâno-albaneze*, în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu (ed.), „Lucrările celui de al

[**] Am introdus în bibliografie şi unele lucrări – neabreviate în listă – care prezintă interes pentru tema abordată. Alte lucrări, de interes particular, au fost menţionate în text.

doilea Simpozion Internaţional de Lingvistică", Bucureşti, 2009, p. 11–20 (republicat în *Studii de istorie a limbii române*, III, Bucureşti, 2013, p. 71–80).

Brâncuş 2013 – Grigore Brâncuş, *Aromâna – dialect arhaic*, în FD, XXXII, 2013, p. 5–11, (republicat în *Studii de istorie a limbii române*, III, Bucureşti, 2013, p. 61–66).

Burlă 1883–1884 – M. V. Burlă, *Domnul Paul Hunfalvy şi teoria lui Roesler*, în „Revista pentru istorie, archeologie şi filologie", II, 1883, p. 283–307; III, 1884, p. 89–98.

Capidan 1925 – Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I. *Istoria şi graiul lor*, Bucureşti, 1925.

Capidan 1931 – Th. Capidan, *Fărşeroţii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, Bucureşti, 1931 (extras din „Dacoromania", VI).

Capidan 1932 – Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*, Bucureşti, 1932.

Capidan 1936 – Th. Capidan, *Romanitatea balcanică*, Academia Română. „Discursuri de recepţie", Bucureşti, 1936.

Capidan 1942 – Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, Bucureşti, 1942.

Černjak 1990 – A. B. Černjak, *Vizantijskie svidetel'stva o romanskom (romanizirovannom) naselenii Balkan V–VII vv*. [partea I], în „Vizantijskij vremmenik", 51, 1990, p. 132–141.

Černjak 1992 – A. B. Černjak, *Vizantijskie svidetel'stva o romanskom (romanizirovannom) naselenii Balkan V–VII vv*. [partea a doua], în „Vizantijskij vremmenik", 53, 1992, p. 97–105.

Densusianu 1901 – Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, 1901 [tipărit 1902] (citat după Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, I. *Originile*, Bucureşti, 1961).

Dragomir 1959 – Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, Bucureşti, 1959.

Drăganu 1933 – Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933.

Dumistrăcel 1989 – Stelian Dumistrăcel, *Semnificaţia ariilor regionale ale unor elemente autohtone din vocabularul limbii române*, în Nicolae Saramandu (ed.), „Dialectologica", Bucureşti, 1989, p. 49–64.

Ferro, Teresa, *La complessa transizione dal latino al romanzo nel'area carpato-danubiana: aspetti del latino di Iordanes*, în vol. *La transizione del latino alle lingue romanze*, Tübingen, 1998, p. 173–193.

FHDR II – *Fontes historiae Daco-Romanae* (Izvoarele istoriei României), ediderunt [publicate de] Haralambie Mihăescu, Gheorghe Ştefan, Radu Hâncu, Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, II, Bucureşti, 1970.

FHDR III – *Fontes historiae Daco-Romanae* (Izvoarele istoriei României), ediderunt [publicate de] Alexandru Elian şi Nicolae-Şerban Tanaşoca, III, Bucureşti, 1975.

FHDR IV – *Fontes historiae Daco-Romanae* (Izvoarele istoriei României), ediderunt [publicate de] Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Şerban Tanaşoca, Tudor Teoteoi, IV, Bucureşti, 1982.

Fischer 1985 – I. Fischer, *Latina dunăreană*, Bucureşti, 1985.

Frăţilă, Vasile, *Teritoriul de formare a limbii şi a poporului român. Argumente lingvistice şi toponimice*, în „Studii şi cercetări de onomastică", Craiova, V, 2000, p. 5–34 (republicat în *Studii de toponimie şi dialectologie*, Timişoara, 2002, p. 1–48).

Gamillscheg, Ernst, *Über die Herkunft der Rumänen*, Berlin, 1940 [Sonderabdruck aus dem „Jahrbuch der Preuβischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin", 1940].

Gheţie, Ion, *Originea dialectelor române*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 2, p. 136–146 (republicat în Gheţie 1994, p. 53–63).

Gheţie 1994 – Ion Gheţie, *Introducere în dialectologia istorică românească*, Bucureşti, 1994.

Hasdeu, B. P., *Istoria critică a românilor*, Bucureşti, I, 1873; II, 1874.

Hasdeu, B. P., *Strat şi substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii literare", XIV, Bucureşti, 1892 (republicat în *Introducere* la *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, Bucureşti, 1893).

ILR I, II – Academia Română, *Istoria limbii române*, Bucureşti, I, 1965; II, 1969.
Iorga 1905 – N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, Gotha, 1905 (citat după N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, Bucureşti, 1985).
IR I–IV – Academia Română, *Istoria românilor*, I–IV, Bucureşti, 2001.
Ivănescu 1980 – G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980.
Jung 1877 – Julius Jung, *Roemer und Romanen in der Donauländer*, Innsbruck, 1877.
Mihăescu 1978 – H. Mihăescu, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti–Paris, 1978.
Mihăescu 1993 – H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, 1993.
Mihăilă, G., *Lingvistică şi istorie. Continuitatea românilor la nordul Dunării*, în „Analele Universităţii din Craiova. Seria ştiinţe filologice, lingvistică", XVIII, 1996, nr. 1–2, p. 34–46.
Murnu, George, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Nicolae-Şerban Tanaşoca, Bucureşti, 1984.
Năsturel 1989 – Petre Ş. Năsturel, *Les Valaques de l'espace byzantin et bulgare jusqu'à la conquête ottomane*, în *Aroumains 1989*, p. 45–78.
Niculescu 1987 – Alexandru Niculescu, *Romania antiqua, Romania nova şi „continuitatea mobilă" a limbii române*, în „Quaderni di Filologia Romanza", Bologna, 1987, nr. 6, p. 7–25 (citat după Niculescu 1999: 41–57).
Niculescu 1999 – Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, 3. *Noi contribuţii*, Cluj-Napoca, 1999.
Olteanu, Şt., Rusu, M., Sala, M., Mihăilă, Gh., *Caracterul romanic al populaţiei nord-dunărene în secolele VI–IX. Cristalizarea limbii române*, în IR, III, 2001, p. 102–121.
Onciul 1968 – Dimitre Onciul, *Scrieri istorice* (ediţie îngrijită de Aurelian Sacerdoţeanu), I, II, Bucureşti, 1968.
Panaitescu 1969 – Petre P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969.
Papahagi, Tache, *O problemă de romanitate sud-ilirică*, în „Grai şi suflet", I, 1923, nr. 1, p. 72–99.
Papahagi, Tache *Din epoca de formaţiune a limbii române*, în „Grai şi suflet", I, 1924, nr. 2, p. 201–234.
Papahagi 1930 – Tache Papahagi, *Originea mulovişteni lor şi gopeşenilor în lumina unor texte*, în „Grai şi suflet", IV, 1930, nr. 2, p. 195–256.
Petrovici, Emil *Transilvania, vatră lingvistică a românismului nord-dunărean*, în „Transilvania", LXXII, 1941, nr. 2, p. 102–106.
Petrovici, Emil, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, 1970.
Philippide 1925, 1927 – Alexandru Philippide, *Orginea românilor*, Iaşi, I, 1925; II, 1927.
Piccillo 1996–1997 – Giuseppe Piccillo, *Prisc şi latinitatea nord-dunăreană*, în „Analele Universităţii din Timişoara. Secţia Ştiinţe Filologice", XXXIV–XXXV, 1996–1997, p. 101–107.
Poghirc 1989 – Cicerone Poghirc, *Romanisation linguistique et culturelle dans les Balkans. Survivances et évolution*, în *Aroumains 1989*: 9–44.
Procopovici, A., *Din istoria raporturilor noastre interdialectale*, în „Dacoromania", IV, 1924–1926, partea I, Cluj, 1927, p. 38–66.
Protase, Dumitru, *Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi a numismaticii*, Bucureşti, 1966.
Protase 2012 – Dumitru Protase, *Autohtonia şi continuitatea daco-romană, baza etnogenezei românilor*, în „Academica", XXII, 2012, nr. 6–7, p. 59–62.
Puşcariu, Sextil, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, Halle, 1910 (versiunea în limba română în *Cercetări şi studii*, Bucureşti, 1974, p. 57–101).
Puşcariu 1926 – Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, Bucureşti, 1926.
Puşcariu 1927 – Sextil Puşcariu, [recenzie la] *Anonymi Descriptio Europae Orientalis*, în „Dacoromania", IV, partea a doua, 1927.
Puşcariu 1940 – Sextil Puşcariu, *Limba română*, I, Bucureşti, 1940.
Românii 1997 – *Românii de la sud de Dunăre. Documente*, Bucureşti, 1997.

Rosetti 1986 – Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, ediţie definitivă, Bucureşti, 1986.
Russu, I. I., *Etnogoneza românilor*, Bucureşti, 1981.
Marius Sala, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti 1970.
Sala 1998 – Marius Sala, *De la latină la română*, Bucureşti 1998.
Saramandu 1988 – Nicolae Saramandu, *Harta graiurilor aromâne şi meglenoromâne din Peninsula Balcanică*, în SCL, XXXIX, 1988, nr. 3, p. 225–245.
Saramandu 1993 – Nicolae Saramandu, *Din istoria raporturilor interdialectale (cu privire la originea meglenoromânilor)*, în FD, XII, 1993, p. 151–156.
Saramandu 1996–1997 – Nicolae Saramandu, *Romanitatea răsăriteană în lumina comparaţiei interdialectale*, în „Dacoromania", Cluj-Napoca, II, 1996–1997, p. 177–182 (republicat în Saramandu 2004, p. 187–192).
Saramandu 1997 – Nicolae Saramandu, *Despre coborârea aromânilor în sudul Peninsulei Balcanice. „Mărturia" lui Kekaumenos*, în SCL, XLVIII, 1997, nr. 1–4, p. 407–417.
Saramandu 2001 – Nicolae Saramandu, ***Torna, torna, fratre** şi romanitatea răsăriteană în secolul al VI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2001.
Saramandu 2004 – Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2004.
Saramandu 2005 – Nicolae Saramandu, *Originea dialectelor româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Vătăşescu 2006 – Cătălina Vătăşescu, *Via Egnatia dans la mémoire collective des Aroumains et des Albanais (témoignages linguistiques)*, în RESEE, XLIV, 2006, nr. 1–4, p. 385–389.
Weigand 1892 – Gustav Weigand, *Vlaho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
Winnifrith 1987 – T. J. Winnifrith, *The Vlachs. The History of a Balkan People*, Londra, 1987.
Xenopol 1888–1893 – A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, I–VI, Iaşi, 1888–1893 (citat după ediţia a IV-a, vol. I, îngrijit de V. Mihăilescu-Bîrliba şi Al. Zub, 1985; vol. II, îngrijit de Nicolae Stoicescu şi Maria Simionescu, Bucureşti, 1986).

LE TERRITOIRE ET LA PÉRIODE DE FORMATION DE LA LANGUE ROUMAINE. L'ORIGINE DES DIALECTES ROUMAINS

RÉSUMÉ

La langue roumaine a pris naissance dans le vaste espace, situé au nord et au sud du Danube, de l'Empire Romain d'Orient. La période de formation est située entre la VIe et Xe siècle. Les dialectes romains sont parlés aujourd'hui dans le territoires d'origine (le dialecte dacoroumain), mais aussi d'ans d'autres territoires, où les roumains sont arrivés par déplacement de population (les dialectes mégléno-roumain, istro-roumain et partiellement le dialecte aroumain).

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
al Academiei Române

IL *PICCOLO ATLANTE LINGUISTICO DEI WALSER MERIDIONALI*. NOTE METODOLOGICHE

MARCO ANGSTER[*], FEDERICA ANTONIETTI[2*], SILVIA DAL NEGRO[3*], VITTORIO DELL'AQUILA[4*], GABRIELE IANNÀCCARO[5*], ANNA GIACALONE RAMAT[6*], MATTEO RIVOIRA[7*], MONICA VALENTI[8*]

1. Il *Piccolo Atlante Linguistico dei Walser Meridionali* PALWaM[1] è un progetto volto a documentare il patrimonio lessicale dei dialetti walser meridionali per i quali sia ancora possibile raccogliere dati da fonti dirette – ossia delle parlate alemanniche che si sono tramandate in Piemonte, Valle d'Aosta e Canton Ticino in seguito alle migrazioni medievali di popolazioni che dal Vallese si sono stabilite a sud delle Alpi per poi spostarsi ulteriormente verso est, colonizzando vallate nei Grigioni, in Liechtenstein e nel Vorarlberg (per un inquadramento storico generale cfr. almeno Zinsli 1968 e Rizzi 2003). L'uso dei dialetti walser è ancora vivo a Gressoney (Saint-Jean e La Trinité) e ad Issime in Valle d'Aosta, ad Alagna, Rimella, Macugnaga e Formazza in Piemonte; e a Bosco Gurin in valle Maggia, l'unica comunità tedescofona del Canton Ticino. Molte altre località sono state toccate dalla colonizzazione walser, ad esempio Rima e Salecchio[2], abbandonate come residenze permanenti verso la fine degli anni '60 del Novecento, o Ornavasso, nella bassa valle del Toce, dove il walser si è estinto nel XIX secolo, sebbene ne siano rimaste tracce nella toponomastica e nel dialetto italoromanzo locale.

Il PALWaM affonda le sue radici in un progetto di normalizzazione della grafia delle parlate walser in Italia, patrocinato dalla Regione Piemonte nel quadro della legge 482/99 e terminato nel 2009 con la pubblicazione di uno studio-prontuario ortografico (Antonietti 2010). Questo era esplicitamente dedicato alla costruzione di una «norma per le grafie delle lingue walser in Italia, passo fondamentale per la successiva costituzione di una banca dati linguistica che raccogliesse tutto il patrimonio linguistico, edito e non, delle singole comunità»[3]. Sembra allora interessante richiamare qualche caratteristica del progetto di grafia comune, proprio perché da questo si sviluppa, con una prosecuzione e ampliamento di metodologie e occasioni di indagine, la costruzione della banca dati alla base

[1] Cfr. PALWaM 2015.

[2] Di Salecchio abbiamo potuto raccogliere testimonianze avvalendoci della competenza linguistica, basata soprattutto su ricordi, dell'ultimo parlante della varietà, Secondo D'Andrea.

[3] Secondo il testo della Convenzione con la Regione Piemonte che ha dato vita al progetto.

dell'atlante. La normalizzazione delle diverse grafie walser ha infatti comportato la costituzione di un comitato scientifico e operativo peculiare, composto dalle operatrici dello sportello linguistico di Formazza, Federica Antonietti e Monica Valenti, da rappresentanti di tutte le comunità walser italiane e da un comitato scientifico di ambito universitario, molto operativo e presente in tutte le fasi del progetto.

Il ricercato accordo su un sistema di corrispondenze fonemi-grafemi valido per il complesso delle varietà considerate ha inaugurato anche una modalità di lavoro partecipato e condiviso: le decisioni sono state prese, dopo discussione generale fra i diversi rappresentanti delle comunità e comitato scientifico, a maggioranza – e non c'è stata, prevaricazione di una componente, geografica o scientifica, sulle altre. Questo è un risultato importante, che ha poi condizionato tutta la buona conduzione delle inchieste successive per la banca dati. Una caratteristica delle comunità walser italiane, infatti, è il relativo se non assente coordinamento nelle iniziative: ogni associazione, e dunque ogni comunità, sembra vivere di vita propria, pur consapevole di una generica appartenenza ad un *Walsertum* comune. La commissione per la grafia ha rappresentato uno dei primi momento di collaborazione scientifica effettiva fra tutte le comunità walser[4]; un'occasione molto preziosa di scambio e di confronto reciproci, cha ha grandemente aiutato i lavori successivi per la banca dati.

Altro punto importante si trova nella ricerca di partecipazione della popolazione in generale: per la necessità di elaborazione della grafia si sono condotte inchieste linguistiche in ogni paese walser, coinvolgendo una quantità di parlanti che altrimenti sarebbero forse rimasti estranei al processo di costruzione fonetico-grafica delle loro parlate: e anche questa abitudine al coinvolgimento della comunità, al racconto corale, al recupero e alla riflessione, si è rivelata preziosa al momento della raccolta dei dati per l'Atlante. Rispetto poi alla prima fase di normalizzazione della grafia, con questo progetto si è compiuto un ulteriore passo coinvolgendo anche la comunità di Bosco Gurin, in Canton Ticino, il che rendo così completo il quadro dei Walser Meridionali. Inoltre, il ruolo degli operatori degli sportelli linguistici è stato in questo caso ancora maggiore (per il lavoro di coordinamento, di conduzione delle interviste, di revisione dei testi scritti) che non nel progetto di normalizzazione della grafia, mostrando come la collaborazione abbia promosso lo sviluppo di competenze (organizzative, scientifiche e anche linguistiche) fondamentali per proporre e seguire ulteriori attività di ricerca e promozione linguistica.

Questo agire rispecchia anche una questione di metodo, ereditata dall'esperienza della commissione per la grafia: com'è ampiamente noto, ogni attività linguistica che voglia avere ricadute sul territorio presenta un profilo

[4] Le singole associazioni sono da tempo in gran parte associate al comitato unitario delle isole tedesche in Italia e tutte fanno parte della *Internationale Walser Vereinigung*; in passato, prima del lavoro della normalizzazione hanno già partecipato in modo coordinato ad iniziative comuni, come la partecipazione al progetto Interreg III B Walser Alps

'dall'alto' o 'dal basso'. Nel primo caso, enti territoriali o scientifici si prendono la responsabilità dell'iniziativa e agiscono, appunto, dall'alto sulle comunità: con il (largamente teorico) vantaggio di una buona conduzione scientifica dell'impresa, ma con grossi rischi di sovrimposizione, logistica e scientifica, rispetto ai parlanti, e in ogni caso con probabile scarso coinvolgimento degli stessi. Nel caso di attività dal basso invece, alla prevedibile e auspicabile attenzione e partecipazione della comunità rischia di affiancarsi una gestione del progetto che può essere dilettantesca, e comunque non coordinata rispetto ad altre iniziative linguistiche comparabili. Crediamo che questi rischi si siano evitati, sia nel lavoro sulla grafia, sia, e forse anche di più, nella costruzione della banca dati che è il cuore di quest'atlante. Si è creata così una reale collaborazione a più livelli, facilmente riscontrabile anche solo alla lettura dei materiali preparatori per le inchieste, o alle loro trascrizioni. Il risultato, che va comunque valutato alla luce delle grandi difficoltà demografiche e di trasmissione della lingua nelle comunità walser cui si accennava sopra, è, riteniamo, degno di attenzione, non foss'altro per la 'spontaneità' – nelle fasi dell'escussione ma anche della strutturazione semantica degli stimoli – dei dati ottenuti; il che, viste le condizioni delle parlate, non è davvero poco.

2.1. L'impostazione generale della raccolta dei materiali avviata dal PALWaM discende evidentemente dal duplice obiettivo perseguito sin dall'inizio del progetto, vale a dire, da un lato, la realizzazione di un'azione di politica linguistica volta a salvaguardare il patrimonio culturale, etnolinguistico e storico delle diverse comunità walser a sud delle Alpi, dall'altro la raccolta sul campo di dati utili all'approfondimento dello studio scientifico delle varietà alemanne ancora in uso presso queste comunità. La raccolta stessa è stata fondata su due principi, apparentemente in contrasto fra loro: da una parte si voleva raccogliere il patrimonio lessicale, comunità per comunità, senza passare per il tramite dell'italiano e senza imporre una 'visione del mondo' precostituita e omologante; il lessico doveva emergere direttamente dal parlato, stimolato dalla visione di immagini familiari, sfruttando le associazioni di idee, il racconto, la spiegazione di esperti (falegnami, muratori, casari e così via). Dall'altra parte diventava indispensabile, soprattutto ai fini di una presentazione sistematica, disporre di materiale direttamente comparabile e svincolato dal vissuto delle comunità. In pratica era necessario arrivare ad ottenere una serie di traducenti locali per ogni singolo lemma italiano, che è poi quello che si vede come intestazione delle carte.

Il primo obiettivo ha comportato l'elaborazione di una metodologia di escussione del lessico che crediamo interessante ed esportabile per altri progetti analoghi, attraverso la quale disponiamo di un ricco patrimonio lessicale, fruibile in parte nella versione cartacea (Antonietti *et al.* 2015) e in parte tramite la banca dati *online* (http://www.walser.it/atlante.asp). Il secondo obiettivo, quello di poter confrontare direttamente i dati delle singole comunità walser, si è di fatto realizzato proprio attraverso la presentazione cartografica dei dati. L'efficacia, anche visiva,

di una tale sintesi non deve tuttavia mettere in ombra la complessità e lo spessore dei dati raccolti, solo in parte disponibile ai margini delle carte. In ogni località, infatti, sono state spesso raccolte più voci per lo stesso stimolo (e di queste varianti, alcune possono appartenere allo strato romanzo (ci torneremo fra poco); in taluni casi per lo stesso concetto generale possono sussistere più termini specifici (iponimi); in altri casi ancora i diversi dialetti possono 'ritagliare' lo stesso spazio semantico in modo diverso, alterando così un'astratta corrispondenza delle parlate fra di loro e nei confronti dell'italiano – sono i casi forse più interessanti, ma estremamente ardui da trattare in un atlante. Molte di tali questioni escono però, necessariamente, dai fini e dalle possibilità del presente progetto, lasciando dunque aperta la porta per ulteriori approfondimenti e riflessioni.

Appunteremo allora la nostra attenzione solo su pochi aspetti rilevanti, di conduzione come di metodo. Innanzitutto, va considerato che il PALWaM è un atlante di tipo particolare: ha una rete di punti (necessariamente) limitata, la cui particolarità sta nel fatto di non coprire interamente un'area geografica, per quanto circoscritta, bensì di limitarsi alla presentazione di soli dati tratti da isole linguistiche, escludendo l'ambiente dialettale circostante[5]. Come si accennava, poi, le comunità walser non 'fanno rete' fra di loro, e le evoluzioni, in termini di grammatica storica, delle loro parlate sono assai divergenti[6]; l'unità dell'opera è così assicurata da 'distanze': distanze fra le comunità walser fra loro, e, molto più, fra queste e le comunità romanze circostanti – in questo caso le distanze sono così grandi da permetterne l'esclusione.

Va anche considerata, per la valutazione dei dati che qui sono offerti, la peculiare situazione sociale e linguistica dei paesi di origine walser, cui si è già accennato. In questo senso è infatti ormai d'uso, nelle opere geolinguistiche che sono ora chiamate atlanti di seconda (o terza) generazione, porsi delle questioni di tipo latamente sociolinguistico nella progettazione delle inchieste, e in particolare nella selezione degli informatori (sempre ormai più d'uno), che sono spesso scelti fra persone di età, sesso e istruzione differenti, in modo da assicurare l'uniformità sociale dei dati raccolti e da ridurre o evitare il rischio di idiosincrasie. Nel caso del PALWaM non è stato – volontariamente e a ragion veduta – seguito questo sistema, per due ragioni altrettanto stringenti. La prima è di ordine demografico: i parlanti fluenti sono, per alcune comunità, davvero molto pochi, e sarebbe risultato quasi impossibile condurre inchieste variate per età, sesso e istruzione degli informatori[7]. Il punto fondamentale però è di carattere metodologico: coerentemente

[5] Un progetto in parte analogo è quello dell'atlante cimbro di Bruno Schweizer, recentemente edito (Rabanus 2012).

[6] Il rimando d'obbligo è qui a Zürrer (1999: 121), il quale, riferendosi in particolare ai due dialetti walser valdostani di Issime e Gressoney, distanti fra loro poco più di una decina di chilometri, afferma che in tutta la Svizzera tedesca sarebbe difficile trovare due dialetti meno simili di quelli di questi due.

[7] Come si diceva, la vitalità delle parlate alemanniche in questione è dal punto di vista sociolinguistico ridotta in non pochi casi a una dilalia residuale: nei casi limite, a Salecchio è stato

con l'impostazione 'corale' che è stata data a tutto il lavoro, le inchieste per il progetto si sono tenute in gruppo, con modalità espressamente dialogica e anzi di conversazione, quasi sempre guidata dalle operatrici dello sportello linguistico di Formazza. Questo ha permesso la costruzione collettiva dei significati e del racconto, e la – talora non immediata – emergenza dei dati sensibili in un processo (peraltro piuttosto conosciuto in letteratura) di accordo via via più stringente fra i partecipanti sulla migliore risposta agli stimoli forniti. Riteniamo che questo modo di procedere ci abbia permesso l'accesso ad una quantità di dati spontanei e al tempo stesso spontaneamente controllati, che non sarebbero in alcun modo emersi con il tramite di inchieste tradizionali, fossero pure esse state accuratamente controllate.

2.2. Rispetto alle precedenti indagini dialettologiche effettuate presso i walser meridionali[8], quella avviata dal PALWaM si caratterizza in particolare per la scelta di indagare solo alcuni ambiti specifici del lessico, e, come si diceva, per il decisivo coinvolgimento dei membri delle comunità non solo per quanto concerne l'ovvio livello della condivisione dell'informazione, ma anche per la realizzazione della raccolta stessa. Il progetto ha, al momento presente, prodotto due diverse campagne di inchiesta, ognuna delle quali caratterizzata dalla scelta di un argomento specifico differente e per l'adozione di un metodo di raccolta che si è adeguato, oltre che all'argomento specifico, anche alle particolari condizioni in cui sarebbero dovute avvenire le ricerche: la prima è infatti stata caratterizzata da una maggior disponibilità di tempo e di risorse, la seconda dalla necessità di rendere più efficace e omogenea la raccolta.

Il primo argomento scelto è stato quello relativo alla nomenclatura delle parti della casa. Com'è noto la 'casa walser', ancorché questa etichetta risulti assai problematica nel momento in cui si considerino da vicino le diverse tipologie abitative delle comunità walser, è un elemento simbolico spesso evocato nelle narrazioni di rilevanza identitaria sviluppate tanto all'interno della comunità quanto all'esterno. La casa in legno, costruita secondo la tecnica del *Blockbau*, con il suo centro rappresentato dalla *Stube* è uno dei segni esteriori della germanicità di queste comunità rispetto a quelle romanze circostanti e il paesaggio di alcune località di insediamento walser ne risulta fortemente caratterizzato. Per questo

possibile intervistare l'ultimo parlante, ad Alagna verosimilmente il *titschu* non è più la lingua di comunicazione ordinaria tra nessuna delle circa trenta persone che ancora lo parlano (cfr. Rivoira 2011). Questo, beninteso, non significa che gli informatori si trovano solo fra le persone anziane e di scarsa istruzione; anzi, proprio per le particolari condizioni sociolinguistiche dell'area è spesso il contrario.

[8] Si considerino almeno le inchieste condotte da Ugo Pellis nel 1936–1937 per l'*Atlante Linguistico Italiano (ALI)* a Formazza (P. 1), Pecetto di Macugnaga (P. 10), Gressoney-Saint-Jean (P. 20), Issime (P.23) (ALI 1995), quelle condotte da Rudolf Hotzenköcherle insieme a Fritz Gysling negli anni '50–'60 per lo *Sprachatlas der Deutschen Schweiz (SDS)* a Formazza, Salecchio, Macugnaga, Alagna, Rimella, Rima San Giuseppe, Gressoney, Issime e Bosco Gurin (Hotzenköcherle 1962: 12), e quelle condotte negli anni '70 dal *Gruppo di Ricerca sulle Isole Linguistiche Alemanne del Versante Italiano* (GRILAVI), cfr. Fazzini e Cigni 2004.

motivo è parso interessante provare ad indagare questo ambito ergologico, tanto nei suoi aspetti tradizionali quanto in quelli di più recente introduzione. In questo modo è stato possibile valutare la consistenza di un nucleo lessicale comune, legato alle percepite specificità costruttive, e, al contempo, attraverso la documentazione dei termini per indicare gli oggetti di recente o recentissima introduzione (es. FRIGORIFERO, RUBINETTO, DOCCIA, SPAZZOLINO DA DENTI, ecc.) si sono potuti osservare i diversi orientamenti delle parlate alemanniche rispetto agli oggetti (e ai termini) di provenienza esogena.

Dal punto di vista metodologico, i dati sono stati raccolti, come si accennava, nel corso di conversazioni guidate in piccoli gruppi, dove a parlanti fluenti (o semifluenti) venivano sottoposti dei disegni di stimolo da operatori e operatrici degli sportelli linguistici, che provvedevano a registrare l'intera conversazione al fine di estrapolarne, con l'aiuto delle annotazioni riportate accanto alle immagini, i termini che sarebbero successivamente confluiti nella banca dati-atlante. Ogni singolo termine, di fatto, risulta essere il risultato di una contrattazione tra i diversi parlanti coinvolti che ne valutavano di volta in volta la correttezza e la pertinenza. Le singole risposte si avvicinano dunque assai più alla norma comunitaria ideale di quanto di solito non sia lecito attendersi da risposte fornite da singoli a ricercatori estranei alla comunità, come avviene nelle consuete campagne di inchiesta degli atlanti linguistici. Indubbiamente si tratta di una norma largamente idealizzata, nella misura in cui, ad esempio, i gruppi coinvolti hanno solitamente privilegiato la risposta ritenuta più autentica (e generalmente 'più germanica') rispetto a quella maggiormente usata, magari corrispondente alla forma impiegata nelle varietà romanze vicine[9]. Di ogni termine, a posteriori, è stata raccolta la forma plurale ed eventuali altre forme flesse, con l'aiuto di alcuni locutori più esperti.

Per la seconda campagna d'indagine si è individuato come argomento principale la *pastorizia* e il *ciclo della lavorazione del latte* (dalla mungitura alla caseificazione). In questo caso si è scelto di indagare la terminologia relativa a uno dei pochi lavori tradizionali che, oggi come un tempo, continua a rivestire un ruolo non secondario per l'economia e la cultura di queste comunità alpine. Anche in questo caso, i dati sono stati raccolti mediante una conversazione guidata, alla cui base, tuttavia, vi era una traccia di questionario elaborata a partire sostanzialmente da quella impiegata dall'*Atlante Linguistico Italiano* (ALI 1971) con le necessarie integrazioni. Lo stimolo non era costituito da immagini o domande mirate alla traduzione di termini, ma dalla pratica stessa, osservata e 'raccontata' nel momento in cui si svolgeva dagli informatori, scelti questa volta tra coloro che avevano o avevano avuto una sufficiente esperienza in questo ambito. Tali incheste sono state condotte in tutti i casi da Federica Antonietti e Monica Valenti, col supporto di ricercatori locali.

[9] Questa discrasia rispetto agli usi reali è particolarmente evidente in casi come quello di Rimella, dove le normali conversazioni sono caratterizzate da fenomeni molto evidenti di *code-mixing* (cfr. le produzioni raccolte in Dal Negro 2006).

I dati raccolti in questa seconda campagna d'indagine offrono un quadro assai interessante, perché accanto a un nucleo relativamente cospicuo di termini comuni, rivelano una certa varietà all'interno dello stesso patrimonio lessicale germanico di origine alemanna. Tale varietà, se in parte sarà riconducibile alle diverse provenienze delle comunità (così come la varietà osservabile nei termini di provenienza romanza sarà imputabile alle diverse realtà linguistiche con le quali le comunità walser sono state in contatto), in parte deriva anche dalla complessità dell'ambito interessato. In alcuni casi, ad esempio, si può osservare come dall'indagine siano emersi solo alcuni termini a discapito di altri, con specializzazioni localmente differenti, pur facendo parte anche questi dell'inventario lessicale delle comunità (il fenomeno si può osservare confrontando le risposte raccolte dal PALWaM con i lemmi di alcuni dei dizionari locali o col raffronto con i materiali ALI, SDS o GRILAVI (*Gruppo di Ricerca sulle Isole Linguistiche Alemanniche del Versante alpino italiano*, cfr. Fazzini e Cigni 2004)[10]; si tratta ovviamente di una dinamica osservabile in pressoché tutti gli atlanti linguistici pubblicati, in parte dovuta alle modalità di raccolta del materiale. In casi più rari, invece, è lecito supporre un certo grado di confusione terminologica, riconducibile al parziale abbandono di alcune tecniche di lavorazione a favore di altre; anche in questo caso attraverso il commento è stato possibile ricostruire un quadro di relazioni e strutturazione del campo semantico che permettesse di collocare nel modo più opportuno il dato[11].

3. La raccolta dei dati ha prodotto una quantità di materiali di vario tipo – linguistici, fotografici, audiovisivi – che sono stati organizzati in una banca dati (descritta sotto al paragrafo 5.). L'atlante linguistico estratto da questa operazione contiene una scelta di 45 concetti, raccolti in 36 carte geolinguistiche che integrano l'informazione linguistica – le denominazioni attestate nelle comunità considerate – con materiale fotografico illustrante il denotato che costituisce l'argomento della carta. Ogni carta è ulteriormente arricchita da un commento linguistico, storico ed etimologico, nel quale viene rintracciata la possibile origine dei diversi lessotipi, di cui è discussa la dinamica di diffusione tra le comunità; particolare attenzione è accordata allo studio motivazionale. Come accennato, la distribuzione dei lessemi nelle comunità non è del tutto omogenea: per alcuni oggetti-stimolo diversi parlanti hanno offerto più di un tipo lessicale (ad esempio riferendosi ad oggetti più specifici rientranti nella stessa sfera semantica), mentre in altri casi gli informatori non hanno riferito alcun termine nella parlata walser locale. L'intero lavoro ha dunque un taglio etnografico, perché prova a fornire, probabilmente per la prima

[10] È quanto sembrerebbe emergere dallo studio della carta ERBA, dove i tre tipi, *gras*, *chrut* e *weide*, documentati dal PALWaM in una distribuzione complementare, dal confronto con altre fonti risultano compresenti nelle diverse comunità, sebbene con specializzazioni semantiche.

[11] Si prenda ad esempio la carta SIERO, dove confluiscono i termini relativi al 'siero', alla 'scotta' e, in un caso, al 'latte che rimane dopo che la parte grassa si è condensata in burro'.

volta, una documentazione del rapporto tra *parole* e *cose* in tutte le comunità walser a sud delle Alpi[12].

Un altro aspetto rilevante dell'atlante dal punto di vista etnografico riguarda il dominio degli oggetti considerati. Comunemente in un atlante linguistico-etnografico la massima importanza è accordata ad oggetti e pratiche tradizionali, che infatti non vengono ignorati in quest'opera: la vita quotidiana tradizionale, la pastorizia e le attività rurali, la peculiare architettura locale, la lavorazione del formaggio – cioè la più caratterizzante e redditizia attività produttiva connessa all'alpicoltura – sono tutti rappresentati nel PALWaM. Tuttavia nella scelta degli oggetti considerati si è ritenuto di lasciare uno spazio significativo anche a un certo numero di oggetti moderni, pur nella consapevolezza che il confine tra cosa considerare 'moderno' o 'tradizionale' è labile e idiosincratico. Da questo punto di vista sono di particolare interesse gli oggetti di uso quotidiano, a cui è dedicata una sezione dell'atlante: molti oggetti infatti mantengono denominazioni antiche di manufatti ergologicamente diversi per forma e materiali, tali da farli oggi apparire, benché siano una presenza tradizionale, oggetti moderni. Questi oggetti accompagnano con la loro funzione attività centrali della vita quotidiana: nutrirsi e curarsi (FORCHETTA, PENTOLA, MEDICINA), abitare e riposare (SEDIA, ATTACCAPANNI, TENDA, CUSCINO), dedicarsi alle attività domestiche (GREMBIULE, AGO), interagire con il mondo (BIGLIETTO, GIORNALE, MACCHINA, PENNA, SACCHETTO DI CARTA) e sono dunque una presenza stabile nella vita delle persone e di grande importanza, tale da contribuire, con le abitudini a essi connesse, all'identità stessa dei loro utilizzatori. È interessante vedere se con il cambiare dell'oggetto materiale vari anche la sua denominazione, o se questa si mantenga invece stabile. Si pensi per esempio agli oggetti usati per scrivere usando inchiostro (carta PENNA), caratterizzate da una certa evoluzione tecnologica nel corso dei secoli. È significativo come, a fronte di un apparente mutamento dell'oggetto, la sua denominazione sia, non solo condivisa dalle varietà walser meridionali, ma abbia un'origine rintracciabile già nelle prime attestazioni della lingua tedesca. Evidentemente, come accade spesso nell'evoluzione dei lessici, prevale la funzione sulla forma. Pure interessante è vedere le norme di assegnazione del nome a manufatti comparsi fisicamente in tempi più recenti (e dunque davvero 'moderni'): a questo puntano per esempio carte come MACCHINA[13].

Naturalmente la persistenza del lessico tradizionale nel tempo è una variabile indipendente rispetto allo stato linguistico che rappresenta: un manufatto come il GREMBIULE, certamente presente fin da tempi remoti nella vita quotidiana, non solo presenta varie denominazioni nell'area, ma un buon numero di esse appaiono

[12] Ovviamente tutte le comunità di cui ci occupiamo sono presenti nell'SDS, classificate come *Aussenorten* meridionali (ossia colonie esterne all'originario Vallese e a sud delle Alpi), già esaminate anche in Bohnenberger (1913).

[13] Andrebbe in effetti condotta una riflessione su che cosa possiamo intendere come 'moderno' in opere di questo genere: il FRIGORIFERO, per esempio, che non è evidentemente un oggetto tradizionale della cultura alpina, è pur sempre un elettrodomestico presente da molti decenni in qualunque casa walser, così come lo è il suo nome all'interno del sistema linguistico.

avere origine al di fuori del bacino lessicale tedesco, in denominazioni diffuse nei vicini dialetti romanzi. Proprio oggi, allora, quando non solo il prodotto industriale è fortemente presente nella vita quotidiana e in una situazione in cui la vita agricolo-pastorale non è più la norma per la grandissima maggioranza delle popolazioni, la presenza di carte dedicate a oggetti moderni (o modernizzati) consente dunque di sondare le diverse possibilità nell'evoluzione del rapporto tra *parole* e *cose* nel tempo.

In ogni caso, in un'area di contatto fra lingue tipologicamente diverse e in varietà fortemente interferite come quelle walser, la non esclusione dei termini di origine romanza ci è sembrata una scelta interessante, capace di rendere conto dei mutamenti del lessico di base e della penetrazione di forme di superstrato (l'italiano) o di adstrato (i dialetti romanzi circostanti) a più livelli di stratificazione del lessico[14]. In questo modo è anche possibile verificare la tipologia e la vitalità dei processi di formazione di parola (o comunque di estensione del lessico) presenti nei diversi dialetti.

4. Caratteristica interessante dell'atlante è che le carte relative a due degli argomenti trattati – la pastorizia e la lavorazione del latte – sono corredate da un apparato di brevi etnotesti tratti dal più ampio *corpus* di interviste etnografiche raccolte durante la fase di lavoro sul campo nelle otto comunità walser[15]. Ciò ha permesso da un lato di assicurare la comparabilità delle diverse sessioni di intervista; dall'altro – vista anche la competenza, seppure non nativa, delle due intervistatrici nella varietà walser di Formazza – queste interviste a più voci hanno potuto mantenere un alto livello di spontaneità. A partire dalle registrazioni, l'intero materiale è stato trascritto, tradotto e annotato utilizzando ELAN, programma che permette di allineare il testo della trascrizione al proprio audio, consentendo al tempo stesso di mantenere su livelli diversi, ma sempre sincronizzati con la registrazione, la traduzione e le eventuali annotazioni e glosse.

La contestualizzazione del lessico nel suo ambiente linguistico e culturale è la controparte necessaria all'eccessivo, ma ineludibile, appiattimento dei dati raccolti ai fini della resa cartografica, che richiede un lavoro di selezione e di confronto all'interno e fra i dialetti. In questo modo almeno una parte delle parole cartografate potrà essere apprezzata nel proprio contesto d'uso, inteso sia in senso linguistico (come viene usata una parola all'interno di un testo), sia in senso culturale (a cosa si riferisce una parola localmente). I frammenti di parlato registrato, così come i video corrispondenti nella banca dati, hanno infatti permesso di documentare le attività legate alle pratiche della pastorizia e della lavorazione del latte, ottenendo così, come per il lessico, un interessante quadro che contempla sia variazione (dovuta ai diversi contesti di insediamento dei walser successivi alla

[14] Un'analisi di questi aspetti è svolta in Angster 2013 e Angster–Dal Negro (in stampa).

[15] Per una definizione di etnotesto in ambito dialettologico si veda Baratto (2011) e i riferimenti ivi citati.

migrazione) sia uniformità (dovuta in parte all'origine comune ma, soprattutto, alla condivisione dell'ambiente alpino).

Formazza

FA: ja un dernaa wa tötmu t méllach?
A: un denaa tön, töschtŝcha in t **gepsä**, äs sén t gepsä, un de töschtŝcha da dré réchtä, un de laaschtŝcha än tag, zwe dernaa wélik mélläch hescht, un denaa töschtŝcha chääsu
(Augusta)

FA: sì e dopo dove si mette il latte?
A: e dopo metto, lo metti nelle conche, sono le conche, e poi lo filtri lì dentro, e poi lo lasci un giorno, due a seconda di quanto latte hai, e dopo fai il formaggio

Bosco Gurin

CDP: un aba nüw aba, der Alberto hetnisch zeichut dás ar nüw scha tüat aso ema aso appus wia ema chialar dre ápchiala. Frianar heintsch wia heintsch a ŝcha ápkchialt?
A: Ach, schi heintscha, schi heintscha in püira tá, wa ŝchi hein gha
CDP: un én gepsa dré
A: odar én **gepsa** heintsch öw dré táá fér dássch tarnáá darfor opsch hein t tschéntrifügäne kha heindsch asch, mét dem gooni heintsch heintsch t nijdlu dráp kéét fer fer z äächun
(Angelo)

CDP: e appunto adesso appunto, l'Alberto ci ha mostrato che adesso lui lo fa raffreddare in una specie di una cosa come un "refrigeratore". Una volta si faceva, come facevano a raffreddarlo?
A: mah, lo mettevano, lo mettevano nei cantinini, che avevano
CDP: dentro nelle conche
A: oppure nella conca, lo mettevano anche, per poi prima che avessero le centrifughe la hanno, hanno, con il mestolo toglievano la panna per fare il burro.

Didascalia .....

Fig. 1. (Parte degli) etnotesti della carta CONCA PER IL LATTE (PALWaM 2015: 94).

Un ulteriore motivo di interesse consiste nella possibilità di disporre (ad esempio in vista di un confronto) di dati di parlato provenienti da tutti i dialetti walser dell'Italia settentrionale e del Canton Ticino, per i quali sia stato ancora possibile trovare parlanti fluenti. La giustapposizione, anche nella stessa pagina e relativamente agli stessi argomenti, di testi provenienti da comunità diverse (utilizzando però, come si è detto, lo stesso sistema grafico elaborato congiuntamente) mette bene in evidenza la straordinaria distanza linguistica di queste parlate fra di loro. Pur condividendo un'origine comune e pur trovandosi tutte ugualmente a contatto con parlate romanze simili, nella loro evoluzione sono giunte ad esiti non sempre prevedibili e comunque molto vari, evidentemente a causa di diverse combinazioni di fattori esterni ed interni. Inoltre non è da

sottovalutare la componente parlata e dialogica, spesso lasciata in secondo piano in lavori di taglio lessicografico o comunque di documentazione etno-linguistica, ben presente, invece, nei brevi estratti riportati nelle schede e, ancor più, nell'archivio completo. In questi testi, inoltre, i tratti tipici del parlato dialogico vanno ad intersecarsi con le caratteristiche del parlato bilingue e di bilingui.

5. Il *Piccolo atlante linguistico dei Walser Meridionali* è stato realizzato con una apprezzabilissima economia di mezzi, finanziari e informatici: è dunque possibile costruire, con le tecnologie attuali, atlanti linguistici che funzionano (e che danno garanzia di funzionare nel tempo) con risorse economiche limitate e senza uno specifico supporto informatico che non siano le competenze in materia di un gruppo di linguisti del comitato scientifico. Non sembri un'annotazione di carattere solo pratico: non è questa la sede per un discorso approfondito in merito, ma è evidente che l'esistenza stessa del PALWaM pone questioni interessanti per la teoria della sistematizzazione e della cartografazione dei dati linguistici.

La banca dati, realizzata tramite un *data base* relazionale, si basa sul principio dello spezzettamento dei dati geografici, attribuendo ad ogni forma rilevata sul campo un'entrata singola (*record*), specificata per località e e stimolo. Nel caso di risposte multiple, cioè, troveremo più *record* per la stessa località: in pratica un numero di *record* superiore rispetto ai paesi walser indagati, come se ciascuna entrata lessicale avesse un suo 'luogo' specifico e unico. La visualizzazione cartografica richiede però che il numero di risposte presenti sulla carta sia uguale al numero delle località (fatta salva l'assenza di informazioni per un particolare punto); dal punto di vista informatico, ad ogni località deve corrispondere un record. Il punto dunque sta nel riassumere le informazioni multiple o vuote e ordinarle per località reali: ciò viene realizzato tramite l'uso di tre tabelle correlate, delle quali la prima contiene i dati in formato tabulare, la seconda (in ordine di trattamento dei dati) ha il compito di riassumerli per località e la terza di visualizzarli e distribuirli dinamicamente in senso geolinguistico.

Tale distribuzione avviene mediante due tipologie di carte: una carta descrittiva di tipo classico come di regola negli atlanti di varietà romanze, in cui i dati non trattati sono distribuiti sul territorio a seconda del punto di raccolta; a questa si aggiunge una carta interpretativa a campiture di colore, creata automaticamente a partire da una tabella della banca dati che contiene la classificazione per lessotipi, realizzata a cura del comitato scientifico.

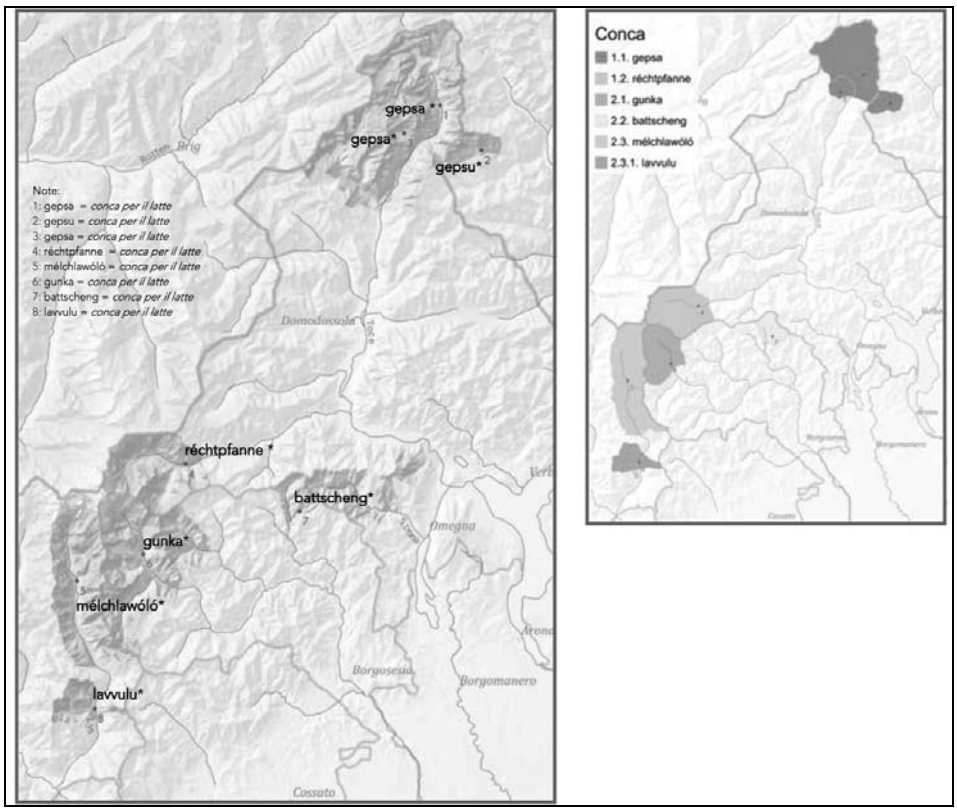

Fig. 2. Carta di CONCA PER IL LATTE (PALWaM 2015: 93).

Si può allora provare ad osservare più da vicino le carte raccolte in questo volume per mostrare alcune linee di lettura (e, volendo, di ricerca) che si presentano, relativamente alla distribuzione geografica dei tipi lessicali e alla stratificazione del lessico rispetto all'origine germanica o romanza. Come si vede dall'esempio, ad una carta geolinguistica classica, sulla sinistra, si affianca la carta interpretativa e sistematizzante. Qui, come si accennava, la comunanza di uno stesso tipo lessicale in comunità diverse è rappresentata da campiture di colore uguale, il che consente di riconoscere a colpo d'occhio differenti schemi distribuzionali lemma per lemma, ed eventualmente di individuare schemi ricorrenti. Vale la pena ricordare che le diverse tonalità delle campiture visibili sulla carta sono ottenute in base a una classificazione (operata dai commentatori delle singole carte, e motivata nel commento stesso) espressa dai numeri posti all'estrema sinistra di ciascuna riga della legenda. La prima cifra si riferisce ai due bacini lessicali maggiori che caratterizzano le varietà walser meridionali (1 = germanico, 2 = romanzo)[16]; la seconda cifra numera progressivamente i vari

[16] Come si nota anche dalla carta qui rappresentata si è scelto di considerare germanici anche i prestiti latini molto antichi, risalenti ad una fase germanica comune.

lessotipi appartenenti ad uno stesso bacino lessicale; la terza cifra isola invece gruppi di varianti fonetiche o morfologiche all'interno di uno specifico lessotipo.

Ora, a partire dai 45 concetti presi in considerazione per questo atlante in formato cartaceo (ben di più sono disponibili nella banca dati) si sono elicitati 380 tipi lessicali distribuiti sulle otto comunità che hanno fatto parte del progetto. Va tenuto presente che la distribuzione non è del tutto omogenea, proprio perché per alcuni concetti alcuni parlanti hanno offerto più di un tipo lessicale (ad esempio riferendosi ad oggetti più specifici rientranti nella stessa sfera semantica), mentre in altri casi gli informatori non hanno saputo fornire alcun termine nella parlata walser locale. Di questi 380 tipi lessicali, 67 (circa uno su cinque) sono stati classificati come romanzi, ovvero come prestiti entrati nel patrimonio lessicale walser in epoca successiva alla migrazione (cfr. nota 15), per contatto con le popolazioni circostanti e con le lingue-tetto che si sono radicate nel corso del tempo (italiano e francese). Ovviamente questi 67 tipi lessicali di origine romanza non sono distribuiti uniformemente nella banca dati, né in termini di varietà dialettali, né in termini di significati: sono proprio queste asimmetrie a risultare particolarmente interessanti per indagare i diversi gradi di permeabilità del lessico ad influenze esterne (o viceversa, i diversi gradi di resistenza) nell'ambito delle parlate minoritarie.

13. CONCA PER IL LATTE

Didascalia .....

Le parole presenti sono tutte di origine latina, lontana o più recente, e i prestiti pangermanici più antichi si possono considerare appartenenti, ormai, allo strato germanico. Abbiamo così le forme alto-ossolane legate a *gepsa* 'scodella di legno larga a bassa' (IDIOTIKON II: 393 *Gëpse*ⁿ - *Gepsli* «kreisrunder, sehr […] weiter, aber nur wenig tiefer[…], hölzerner, aus Dauben und 2 Reifen gebauter Zuber ohne Öhren oder Handhaben, zur Aufbewahrung der Milch, bes. im Milchkeller der Sennhütten vom Abend auf den Morgen, da sie alsdann zum 'Käsen' verwendet wird. allg. '*Gepse*, vas latum ligneum profunditate carens, in quo lac asservatur, donec cremor tolli possit.'»). Una tale forma risale all'aat. *gebiza* (< *gebita*), dal lat. *GABĀTA, '*Essgeschirr*' (cfr. ita. *gavetta*, fr. *jatte*), REW 3625. Sul significato di 'filtrare' riposa il *réchtpfanne* di Macugnaga, composto di *richte* 'filtrare' innovazione semantica verosimilmente walser del germ. **rihtan* 'dirigere, correggere'; e *pfanne* (lat. volgare *panna*, dal classico PATĪNA, a sua volta prestito molto arcaico dal greco πατάνη, ossia 'padella per separare la panna dal latte').

Di derivazione latina più recente sono le forme considerate romanze: la prima è il *gunka* di Alagna (GIORDANI 2011: 143 'conca, bacinella di un solo pezzo'): cfr. CŌNCHA (REW 2112), che attesta parallele forme alemanne e tirolesi. Per la seconda, *battscheng* di Rimella, bisognerà pensare a un'origine dall'ossolano-valsesiano (per esempio a Vanzone *bazéŋ* [ba'zeŋ] 'conca per il latte', e cfr. TONETTI (1894) *bacèja* 'bacinella', attestante l'antichità del lemma, a causa della presenza di [ʧ]): le forme risalgono a lat. BACCĪNUM (REW 866), passato presto alle lingue germaniche, come il ted. *Becken*.

La forma di Issime risale al lat. LABĔLLU(M) (REW 4804, cui corrispondono le forme lombarde innovative *navèll*, LSI III: 564, per ristrutturazione paretimologica su lat. NAVIS 'piccola vasca'): 'piccola vasca', in particolare 'vasca per l'acqua'; il significato di 'conca per il latte' è normale nei dialetti romanzi dell'area. A Gressoney il passaggio è reso esplicito, perché la base è composta con *mêlch* 'latte'.

GABRIELE IANNÀCCARO

Fig. 3. Didascalia di CONCA PER IL LATTE (PALWaM 2015: 92).

6. Non deve essere infatti dimenticato che la sistematizzazione del materiale prende soprattutto la forma di un atlante; ciò consente, proprio per la presenza del doppio livello di cartografazione, descrittivo e interpretativo, letture in chiave di linguistica geografica. Ora, se guardiamo alla penetrazione del lessico romanzo nella parlata, e la mettiamo in relazione all'uso effettivo della lingua[17], possiamo forse intravvedere una trama di tipo geolinguistico, e individuare un'area più conservativa, alla testata del Monte Rosa, dove però la conservazione potrebbe essere andata a scapito della effettiva parlata; si individua poi un'area centrale, potremmo dire *standard*, in cui c'è un discreto bilanciamento fra conservazione lessicale e uso (e in effetti Formazza e Gressoney sono punti dove la parlata si conserva meglio); infine le due comunità forse linguisticamente più interessanti, Rimella e Issime, dove la conservazione ha voluto dire mescolamento e ibridazione – e sono questi paesi anche altimetricamente più bassi, relativamente isolati all'interno di un tessuto romanzo, completamente circondati da paesi romanzi, come non lo sono i paesi alla testata della valle. È notevole che i paesi walser in cui il turismo è più antico e consolidato, ossia Alagna Valsesia e Macugnaga, alla testata delle valli più frequentate, sono anche quelli che mostrano una più ostentata conservazione del lessico germanico e al tempo stesso una più decisa erosione dei domini d'uso dell'alemanno[18].

Dal punto di vista schiettamente dialettale – ossia di grammatica storica – possiamo individuare, pur con rilevanti eccezioni, tre aree: i paesi settentrionali, si badi confinanti fra di loro (Formazza anche con il Vallese), Formazza, Salecchio e Bosco Gurin; il gruppo del Monte Rosa, Macugnaga, Alagna, Gressoney, e i due centri isolati di Rimella e Issime. Come si vede una tale distinzione è in rapporto dialettico con le aree geolinguistiche che si possono individuare tramite il PALWaM; così come pare essere tutto sommato meno rilevante una – pur forte e invasiva – suddivisione amministrativa fra Piemonte (di antica lingua e cultura lombarda, dominante anche nel contiguo Canton Ticino) e Valle D'Aosta, suddivisione che implica una serie di differenze sociolinguistiche di un certo rilievo, a partire dalle lingue ufficiali sul territorio. La collocazione valdostana non parrebbe in sostanza essere fondamentale per la distinzione e il raggruppamento dei centri di parlata: i villaggi geo-linguisticamente più simili fra loro sembrano essere Formazza e Gressoney da un lato, e Rimella e Issime dall'altro (qui sono considerati simili per il fatto di adottare o meno varietà fortemente interferite, pur con risultati linguisticamente molto diversi).

[17] Per come si può vedere per esempio in una vasta inchiesta sociolinguistica condotta da alcuni degli autori sulle comunità walser del Piemonte, (Dal Negro, Dell'Aquila, Iannàccaro 2004) raccordata ad una parallela inchiesta sulla Val d'Aosta per la valle della Lys (Iannàccaro, Dell'Aquila 2004).

[18] Va considerata tuttavia la forte immigrazione di tipo lombardo e piemontese che questi centri hanno avuto già dalla fine dell'età moderna, a causa delle miniere che si trovavano sul loro territorio; il rifiuto dei lessemi romanzi potrebbe essere dovuto a ragioni di conservazione identitaria.

In sintesi, quello che il PALWaM mette in luce non è altro che uno dei tratti più caratteristici di questa particolare minoranza linguistica, ovvero l'unitarietà nella differenza: partiti da una base linguistica e culturale comune (ben documentata in grande parte del lessico di base) i dialetti walser a sud delle Alpi si sono poi sviluppati autonomamente a seconda del contesto sociolinguistico nel quale si sono insediati, pur continuando, probabilmente, a tessere contatti trasversali e reciproci, in tempi e modi differenti.

Resta la questione, peraltro di facile risoluzione, dell'utilità di quest'opera. Sulla sua utilità per la comunità scientifica ci permettiamo di non insistere; è la prima, e al momento unica, impresa del genere, e solo il tempo ci potrà dare indicazioni sulla sua effettiva utilizzabilità da parte degli studiosi. È invece più interessante accennare all'utilità che la banca dati (e da questa il PALWaM) possono avere per le comunità walser. Innanzitutto la catalogazione e la fissazione della memoria e della lingua, in modo organico, coerente e soprattutto comune: sono già a nostra disposizione ottimi studi linguistico-ergologici su singole comunità walser; ma, appunto, su comunità singole e con metodologie diverse – laddove il PALWaM permette finalmente una visione comune oltre l'SDS. La banca dati, l'atlante *on-line* e questa pubblicazione costituiscono cioè, ciascuno nelle sue particolarità di deposito e 'fucina' di ulteriori lavori o di prodotto concreto, mostrabile e conservabile in modo tradizionale, un importante strumento per misurare la presenza delle componenti walser nelle comunità e lavorare, come ricercatori scientifici o in senso didattico e con un'attenzione al pubblico e alle scuole, sul senso di un'identità linguistica e culturale.

BIBLIOGRAFIA

ALI 1971 = Bartoli, Matteo *et al*., *Questionario dell'Atlante Linguistico Italiano. I,a – Testo,* Genre, Arturo *et al*. (a c. di), Torino, Istituto dell'Atlante Linguistico Italiano.

ALI 1995 = Bartoli, Matteo *et al.*, *Atlante Linguistico Italiano*, Massobrio, Lorenzo *et al.* (a c. di), Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato (8 voll. pubblicati).

Angster 2012 = Angster, Marco, *Isolamento e contatto. Stratigrafia del lessico dei walser meridionali dai dati del PALWaM*, "Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano" III Serie, 36: 155–200.

Angster, Marco e Dal Negro, Silvia (in stampa), *Il PALWaM tra documentazione dialettologica, lavoro sul territorio e ricerca linguistica*, in Cugno *et al.* (in stampa).

Antonietti 2010 = Antonietti, Federica (a c. di), *Scrivere tra i Walser. Per un'ortografia delle parlate alemanniche in Italia*. Formazza, Associazione Walser di Formazza – Sportello Linguistico di Formazza.

Baratto 2011 = Baratto, Gabriele, *Il trattamento degli etnotesti. Prime riflessioni e proposte per la realizzazione dei moduli di carattere etnografico dell'*ALEPO, "Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano" III Serie, 35: 43–77.

Bohnenberger 1913 = Bohnenberger, Karl, *Die Mundart der deutschen Walliser im Heimattal und in den Außenorten*, Frauenfeld: Huber&Co.

Cugno *et al.* (in stampa), Federica Cugno, Laura Mantovani e Matteo Rivoira (acd.), *Lingue e culture delle Alpi*, "Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano" III serie, 39 (2015).

Dal Negro 2006 = Dal Negro, Silvia (a c. di), *Parlare walser in Piemonte. Archivio sonoro delle parlate walser*, Vercelli: Edizioni Mercurio.

Dal Negro 2004 = Dal Negro, Silvia, Vittorio Dell'Aquila e Gabriele Iannàccaro, *Walser in Piemonte. Un'indagine sociolinguistica*, Vasa/Vaasa: FEF.
Fazzini 2004 = Fazzini, Elisabetta e Cigni, Costanza, *Vocabolario comparativo dei dialetti walser in Italia.* Volume 1, Alessandria: Edizioni dell'Orso.
Hotzenköcherle 1962 = Hotzenköcherle, Rudolf, *Einführung in den Sprachatlas der deutschen Schweiz. A. zur Methodologie der Kleinraumatlanten*, Bern: Franke Verlag.
Iannàccaro 2003 = Iannàccaro, Gabriele e Vittorio Dell'Aquila, «Investigare la Valle d'Aosta: metodologia di raccolta e analisi dei dati», in Rita Caprini (acd) *Studi offerti a Michele Contini*, Alessandria: Edizioni dell'Orso: 221–243 + tavole su CD-ROM.
PALWaM = Antonietti, Federica, Monica Valenti e Marco Angster (acd.), 2015, *Piccolo atlante linguistico dei walser meridionali*, Aosta, Tipografia Valdostana.
Rabanus 2012 = Rabanus, Stefan (a c. di), *Zimbrischer und fersentalerischer Sprachatlas/Atlante linguistico cimbro e mòcheno*, di Bruno Schweizer, Luserna/Lusérn: Istituto Cimbro/Istituto Culturale Mòcheno.
Rivoira 2011 = Rivoira, Matteo, «Alagna e la sua lingua secondo Giovanni Giordani», in *Giovanni Giordani, La colonia tedesca di Alagna Valsesia e il suo dialetto* [edizione anastatica dell'edizione del 1927], Torino: Hapax Editore: XIV–XXIII.
Rizzi 2003 = Rizzi, Enrico, *I Walser*, Anzola d'Ossola: Fondazione Enrico Monti.
SDS 1962–1997 = Hotzenköcherle, Rudolf *et al.* (ac.di), *Sprachatlas der deutschen Schweiz*, Bern–Basel: Francke (8 voll.).
Zinsli 1968 = Zinsli, Paul, *Walser Volkstum in der Schweiz, in Vorarlberg, Liechtenstein und Italien*, Frauenfeld: Hueber.
Zürrer 1999 = Zürrer, Peter, *Sprachinseldialekte: Walserdeutsch im Aostatal*, Aarau: Sauerländer.

THE *PICCOLO ATLANTE LINGUISTICO DEI WALSER MERIDIONALI.* METHODOLOGICAL NOTES

ABSTRACT

In this paper we introduce to the public a new linguistic atlas, PALWaM (the Little Linguistic Atlas of the Southern Walser). The atlas is peculiar for several reasons. first of all, it focusses on the non contiguous territory of the Southern Walser, a group of Highest Alemannic dialects spoken in Piedmont and Aosta Valley, previously surveyed as part of the wider Sprachatlas der Deutschen Schweiz. Secondly, it is the product of the unprecedented collaboration of both an academic scientific committee and a working group made up of speakers of the local varieties and of members of the cultural associations on the territory. Finally, from a methodological point of view, the atlas places side by side a classical descriptive chart, an interpretative chart, an etymological-historical commentary and fragments of ethnographic interviews. These features make PALWaM a rather little, but very rich linguistic atlas.

[*] Università degli Studi di Torino
[2*] Sportello Walser di Formazza
[3*] Libera Università di Bolzano
[4*] Forskningscentrum för Europeisk Flerspråkighet
[5*] Stockholms Universitet
[6*] Università degli Studi di Pavia
[7*] Università degli Studi di Torino
[8*] Sportello Walser di Formazza

BULGARIAN EXPERIENCE IN LINGUISTIC GEOGRAPHY IN VIEW OF THE STUDY OF SOME FEATURES SPECIFIC TO BALKAN LANGUAGES

LUCHIA ANTONOVA-VASILEVA

The work on *Bulgarian Dialect Atlas* (BDA) started in the period 1948–1950. The first volume of BDA, South-eastern Bulgaria, was a collective work of the Institute for Bulgarian Language at the Bulgarian Academy of Sciences (BAS), Sofia, and the Institute of Slavic Studies at the Soviet Academy of Sciences, Moscow (БДА1964). On the Russian part, the work was directed by Prof. S. B. Bernshteyn, and on the Bulgarian part – by Prof. St. Stoykov. Initially, a network of settlements with old local population within the borders of the Republic of Bulgaria, as well as a programme for research on the dialect of the settlements, published by Prof. Stoyko Stoykov, were prepared. As he states, the programme comprises phenomena selected in view of the main purpose of BDA – to reflect the territorial distribution of phonetic, morphological, accentual, syntactic and lexical phenomena that shape the dialectal division of the Bulgarian language (Стойков/a, Стойков/b 1969). More significant dialectal features that are found in larger parts of the Bulgarian linguistic territory and that enable outlining main isoglosses were covered. More attention was paid to the phonetic and lexical features that are more characteristic of the dialects. The system of phonetic notation that was performed in Cyrillic script was clarified in the programme (Стойков/a 1969: 6–8). St. Stoykov noted that the Bulgarian literary language served as a starting basis. As a matter of fact, when presenting a number of dialectal phenomena from the field of phonetics, they were also orientated toward the Old-Bulgarian state. This is obvious already from the first question in the programme: *"What vowel is pronounced instead of* ъ *(from Old-Bulgarian* **ъ***)...*" (Стойков/a 1969: 9); see also: "quest. 4. *Is the vowel* ъ *retained or is it dropped in an open syllable (instead of Old-Bulgarian* **ъ** *or* **ь***)...*" (Стойков/a 1969: 9); "quest. 5. *What vowel is pronounced instead of accented* ***е*** *(from Old-Bulgarian* ѣ)..." (Стойков/a 1969: 10). In single cases, references are also made to Proto–Slavic – cf. "quest. 40. *What vowels are pronounced instead of the group* ***шт*** *(fom *tj)*" (Стойкова 1969: 17); "quest. 41. *What vowels are pronounced instead of the group* ***жд*** *(from *dj)...*" (Стойкова 1969: 18). BDA, Vol. 1. South-eastern Bulgaria, was published in 1964. Three types of phonetic and grammatical maps are included in the atlas:

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 43–51

1. A map of a phonetic or grammatical phenomena that is not related to certain lexis;

2. A map that characterises a given phonetic or grammatical phenomenon in several words;

3. A map that characterises a given phonetic or grammatical phenomenon in one word only (БДА 1964: 10).

The material collected also enabled preparing 2 syntactic maps. The accentual maps were developed within the part dedicated to morphology. A large part of the atlas is taken by the lexical maps. Two maps are dedicated to semantic differences. This proportion in mapping the dialectal phenomena is also observed in the following volumes of the atlas. It was established that, in the field of phonetics and morphology, the old dialectal differences turned out to be quite stable.

Fundamentally, each map only reflected one feature of the mapped word or form. But on the morphological maps, presentation of the phonetic variants of the mapped morpheme, and on the lexical ones – of the formative variants, was allowed.

Comments that give additional information about the mapped phenomena were also published with the maps, and the dialectal material that was not shown when mapping – e.g. data about double forms, data about phenomena that have no relation to the main question shown on the map and the like, was given.

A main sign for opposition when mapping is the coloured circle. In case of lack of the main colours, circles with figures inscribed in them were added. On the lexical maps, the formative variants were mapped with the same colour, but with different shapes.

Later, other three volumes of BDA, respectively for the dialects in *North-eastern Bulgaria, South-western Bulgaria, North-western Bulgaria*, all under the direction of Prof. St. Stoykov, were published. In 1972, Yordan N. Ivanov published *Bulgarian Dialect Atlas. Bulgarian dialects from Greek Macedonia. 1. Drama region, Serres region, Sidirokastro region and Nea Zichni region* (Иванов 1972). This is the first atlas published in Bulgaria about the Bulgarian dialects outside the modern state borders. As the author states, he himself is from a refugee family. He collected the material for the atlas among the immigrants from Eastern Greek Macedonia in Gotse Delchev region, Petrich region, Sandanski region, Plovdiv region, but also from citizens of Northern Greece, native speakers of the Bulgarian dialects, who came to visit their relatives in Bulgaria during national or family meetings and other events.

In 1986, Rangel Bozhkov published *Bulgarian Dialect Atlas. North-western Bulgarian dialects in Tsaribrod and Bosilegrad regions* (Божков 1986). Under the direction of Blagoy Shklifov, *Bulgarian Dialect Atlas. Bulgarian dialects from Greek Macedonia. 2. Western Greek Macedonia* was prepared for publishing, but it remained unpublished. Under the direction of Prof. Ivan Kochev, *Thracian Dialect Atlas* was prepared, which has also remained in the *Archive of BDA* only.

These atlases show the continuation of the dialectal areas irrespective of the modern state borders. When working on the atlases by geographical parts, however, there is a discrepancy in the colour rendering of the maps, which has an effect in the published volumes even between the individual parts within the state borders. For this reason, the idea of creating a summarising – generalizing volume (GV) of BDA, which is to enable the unified presentation of the dialectal phenomena, emerged. The work on BDA, GV volume, started under the direction of Prof. Ivan Kochev.

In 1988, *Bulgarian Dialect Atlas. Generalising volume. Introductory part.* was published (БДА. ОТ. 1988).

In 2001, *Bulgarian Dialect Atlas. Generalising volume. Parts I–III. Phonetics. Accentology. Lexicology*, Sofia, Trud Publishing House, was published (БДА. ОТ. 2001). The maps in it were prepared on the basis of the material from more than 2300 settlements – from the published volumes and from the additionally created regional archival volumes after Bulgarian and foreign printed sources, as well as from field material. This enables creating an overall notion of the distribution of the phenomena in the whole territory of the Bulgarian linguistic continuum. In their initial form, the phenomena in *BDA. GV.* are plotted on a blank map with points for the settlements on the network of points. For this, however, not the circular signs are used, but only unified colouring of the area with the colour or colour shade determined by the key. This methodological approach is adopted after the example of the German publication "Atlas zur deutschen Sprache" (ADS 1978). Because of the availability of already published atlases, *BDA. GV.* does not contain a list of the mapped points, although, in the process of work, the presentation of the phenomena exactly follows the network of points. Only the marking of the phenomena with circles has been replaced with the outlining of common areas at the points of the settlements. In *BDA. GV*, only one map is published, on which the towns of main regional centres are shown (БДА. ОТ. 2001: 55). The publication also contains a transparent stencil on which the number of these points is higher. On the map, the settlements that are centres of main dialects on the basis of the experience from the regional volumes and main dialectological works are shown. The arrangement of colours and their shades is subjected to the historical interpretation of the development of the dialectal phenomena – the phenomena closest to the Old-Bulgarian state are marked in dark red. Later and remote dialectal variants in terms of development are marked in shades of red or in other colours. In the part dedicated to lexis, the lexemes of internal origin are marked in shades of warm colours, and in shades of blue – the borrowings.

The study of a great number of specific phenomena in the field of phonetics, morphology and lexicology shows the unity of the dialects in all regions covered by the network of distribution of the Bulgarian language.

Here, the following examples may be given: Reflex of the Old-Bulgarian back nasal vowel ѫ: cf. the distribution of the representative ъ – pronunciation *зъп* [zəp] 'tooth', like in the literary Bulgarian language, the predominating part of the dialects in South-eastern Bulgaria (БДА 1964: m. No. 12), Nord-eastern Bulgarian (БДА 1966: m. No 9); North-western Bulgaria (БДА 1981: m. No 14); South-western Bulgaria (БДА 1975: m. No. 19), Drama and Serres regions (Иванов 1972: m. No. 7) and also in the other parts of the dialect continuum (БДА. ОТ. 2001: m. No 21).

The shown sound ъ is often considered as one of the Balkanisms in the field of phonetics. I. Sawicka questions the Balkan essence of the presence of the phoneme ъ *(ə)* (Sawicka 2014: 19–23). In her opinion, in the history of the "classical" Balkan languages – Bulgarian, "Macedonian" (according to Sawicka 2014, see there), Romanian and Albanian, a common nasal schwa sound is reconstructed. As a matter of fact, in her opinion, all those languages had conditions to develop the sound ъ, but the development is not only a sequence of processes of convergence and did not take place simultaneously. On account of this, eventually, the phenomenon may not be defined as a common feature. The author refers to data about the dialects of the geographic region of Macedonia where the ъ reflex of the nasal schwa fused with the reflex of the back nasal vowel and not with the reflex of the back ъ.

The reflex ѫ > ъ in the extrem (outlying) sout-western dialects in the territory of the Republic of Macedonia and the Republic of Albania – Gostivar region, Prespa region, Ohrid region, is explained by some linguists as an influence of the Albanian language (see "the phoneme *ă*" in Видоески 1998: 112). Taking into consideration the undisputed presence of a Slavic substratum in the territory of Albania, the explanation of this phonetic phenomenon could be sought at least with equal, if not with greater, reason in the parallels with the distribution of the reflex of ѫ > ъ in the Bulgarian language and the Bulgarian dialectal continuum. A similar opinion is also defended by Vl. Georgiev, who notes that the lack of clarity about the evolution of Albanian and Romanian before 16 c. is an obstacle to the clarification of the problem (Georgiev 1977: 5–16). The dialects of the Bulgarian language, as well as the Bulgarian written records, not only show the territorially predominating retention of the sound closest to the archaic one *ə* > ъ, but also vowel innovations – e.g. labialization and transition *ə* > *o* > *y* or extension and transition *ə* > *a, ä* in individual dialectal regions in the presence of a number of other linguistic features.

About this matter, a number of important data may be found in the volumes of BDA.

Here, for example, we may show the presence of wide areas for clarification of the back jer vowel ъ > *o* in suffixes in North-eastern Bulgaria. (БДА 1966: m. № 2). The phenomenon shows the unity in the developmental tendencies in the Bulgarian dialects, as well as the unity in the Preslav Literary School located in North-eastern Bulgaria with the Ohrid Literary School. J. Shalert is one of the

linguists who studies thoroughly this fact by relying on data from BDA. He points out to lexical phenomena that confirm this unity (Shalert 2013).

A big region of such clarification of ъ > *о* in suffixes is also found in the south-eastern part of the Bulgarian linguistic territory – Sliven region, Stara Zagora region, Yambol region, Elhovo region, Svilengrad region, Topolovgrad region, Malko Tarnovo region, etc. (БДА. ОТ 2001: m. № Ф 3).

We can see the same phonetic phenomenon (ъ > *о* reflex simultaneously with the presence of ѫ > ъ reflex) also in the morpheme of postpositional definite article which incidentally is one of the main typical Balkan feature in morphology.

In this case in the majority of Bulgarian linguistic territory we observe the prevailing appearance of morpheme *-ъ, -ът* [*-ə, -ət*] as in literary Bulgarian: BDA, Vol. 1, SEB, maps Nos. 152, 153; Vol. 2, NEB, m. No. 169–172; Vol. 3, SWB, m. No. 167; Drama and Serres regions, maps No. 81, 82 (Иванов 1972); NWB, m. No 223, 224 (БДА 1981).

However, in some areas in SEB and NEB we can also see the presence of postpositional definite article *-о: брего, воло, ден'о [brego 'the coast', volo 'the ox', den'o 'the day']* etc. – the regions of Elhovo, Grudovo, Karnobat in SEB (BDA 1964: m. No 152, 153), as well as in NEB – the regions of Aytos, Provadiya, Shumen, Pavlikeni, Ruse, Silistra (BDA 1966: m. No 169–172).

The differences in the phonetic appearance of the postposed definite article in the Bulgarian language affect substantially only the form for masculine singular, which is a reflex of the Old Bulgarian ъ. From the point of view of the grammatical semantics, more important are the dialectal differences related to the distinctions by type of definiteness in the Bulgarian dialects. From the dialect descriptions, as well as from the last overall study dedicated to this matter, it appears that, in the Bulgarian dialects, besides the literary one-article system with the demonstrative morpheme *-т- (мъж-ът* [məzhət] 'the man', *жена-та* [zhenata] 'the woman', *дете-то* [deteto] 'the child', *хора-та* [horata] 'the people'), another two types of three-article systems with demonstrative morphemes respectively *-т-, -н-, -с-* [-t-, -n-, -s-] *(мъж-от, жена-та, дете-то, люде-те* [l'udete 'the people']*; мъж-ос, жена-са, дете-со, люде-се; мъж-он, жена-на, дете-но, люде-не)*, as well as with demonstrative morphemes *-т-, -в-, -н-* [-t-, -v-, -n-] *(мъж-от, жена-та, дет-ето, люде-те//човеци-те* [chovetsite]; *мъж-ов, жена-ва, дете-во, люде-ве//човеци-ве; мъж-он, жена-на, дете-но, люде-не//човеци-не)*, and, furthermore, other types of intermediate systems are found (Гаравалова 2014). As the "Bulgarian Dialect Atlas. Generalising volume. P. IV. Morphology" is in press, we can obtain information about the distribution of the triple and the double systems of attaching the article from some regional volumes of the atlas (БДА 1981: m. № 223, 224), as well as from the *Introductory part* of the *Generalising volume* (БДА. ОТ. 1988: m. № 16). From the maps it can be seen that the dialects which keep the triple system of attaching the article cover the region of the Rhodopes, the western portion of the geographic region of

Macedonia, reaching the dialects in the territory of the Republic of Albania and the outlying north-western dialects located in the border areas of Bulgaria and Eastern Serbia. A number of works are dedicated to the grammatical semantics of these systems of attaching the article, but it still remains not completely clarified (Каневска 2006; Mladenova 2007). Sawicka relates the development of the postposed definite article in the Balkan languages to the development of changes in the endings of the nouns and attachment (agglutination) of demonstrative pronouns.

The dialectal diversity in the systems of attaching the article in Bulgarian completely confirms her thesis. According to O. Mladenova, too, the Rhodope dialects show the stage of attachment of the demonstrative pronoun to the noun (Mladenova 2007: 365). The dialects of the North-West region (in Tran region and in the Moravian region) and in the South-West region (Skopje, Veles, Prilep, Bitola, Tetovo, Debar, etc. regions), in which a triple, and somewhere also double demonstrative system has been recorded, may, of course, be also added to this stage in the development of the postposed definite article.

In the search for explanation of the genesis of the phenomenon in the Balkan languages at literary level, Sawicka shows the grammatical changes of the nouns in the Albanian language where two paradigms – for definite and indefinite nouns, exist. This corresponds to a certain degree to the double and triple systems of attaching the article in some Bulgarian dialects (article morpheme with the demonstrative formant *-т-* [-t-] (somewhere also *-в- [-v-], -с- [-s-]*) – for general qualification or for intimacy (*този тук, този известният* [tozi tuk] 'this renowned'); unlike the article morpheme *-н-* [-n-] – for remoteness or indefiniteness (*онзи там, някакъв* [onzi tam] ‘some, any’), in the absence of an indefinite article as a grammatical form in the Bulgarian language (the constructions with the numeral *един: един мъж// някакъв мъж* [edin məzh] ‘one man’//‘a man’ are excluded here from the scheme of expressing definiteness.

The hypotheses of Loria-Rivel (Loria-Rivel 2015), which rely on the analysis of the preceding connecting article in Albanian in adjectives: *vajza e mirë* (*добро-то момиче ‘the good girl’*), *sistemi i edukimit* (*система-та на образованието//образователна-та система, the education system*) (Fjalor 1951: 476), also deserve attention. He shows correspondences in the Romanian language – cf. *un capitol **al** cărţii lui* (*една глава на книгата му* ‘a chapter of his book’)*, prietenul meu **cel** vechi* (*мой-ат стар приятел//стар-и-ят ми приятел ‘my old friend’*). At dialectal level in the Bulgarian language, we find here again greater diversity and respectively more parallels between the examined forms to the Balkan ones. Here, the extended forms of the adjectives in the north-eastern (Moesian) dialects of the type of *бел-ù рùт [beli rid] ‘white hill’, стар-ù дòм [stari dom] ‘old house’*, which played the role of definite ones already in Old Bulgarian, and in the modern Bulgarian literary language serve as a stem of the forms of the adjectives for masculine, used with the article: *бел-и-ят [beliyat] ‘teh white’, бяла-та, бяло-то, бели-те*; *стар-и-ят [stariyat] ‘the old’*, *стара-та,*

старо-то, стари-те, etc., become prominent. Traces of the archaic type of extended definite forms in the adjectives that develop original connecting morpheme before the new article form are found in the archaic accent appearances in some dialects in the north-west, in the Balkan dialects (БДА. ОТ 2001: т. № 64, 65), as well as in a number of Moesian, Rup and south-western dialects (Антонова, Витанова 1999; Mladenova 2007: 344–347).

Loria-Rivel reaches the conclusion that the definite article is a phenomenon characteristic not only of the Balkan languages, but also of the languages of the basin of the Black Sea (Circumpontic languages), as well as of the Proto-Indo-European Mediterranean substratum. Besides the connecting article in the adjectives, he shows the postposed definite article (as well as phenomena from the field of the verb system, common for Albanian, Romanian, Bulgarian-Macedonian (according to the author's terminology), Armenian, Old Georgian and partially Persian) as a common feature. Examining the different possibilities for the origin and the development of the postposed definite article, O. Mladenova also notes the hypothesis of the relation with similar phenomena in Chuvash, that is considered related to the Proto-Bulgarian language. She pays attention to the linguistic geography significance of the Moesian dialects and their common features with the Rup dialects (Mladenova 2007: 358-364). At the same time, with respect to the presence of a triple system of attaching the article, the Rup dialects also show unity with the dialects in the west, in regions where the decline of a number of other archaic dialectal peculiarities is also characteristic and which, eventually, with respect to purely linguistic features and social-geographic status, as seen from the maps, may obtain the common characteristic of archaic ones.

In fact, the little linguistic information about Proto-Bulgarian and about bilingualism between the Proto-Bulgarians and the peoples of the Balkan Peninsula does not change the fact that the presence of these tribes in the period 4-10 c. was quite substantial. It is the Proto-Bulgarian tribes that migrated from the Northern Black Sea region (Old Great Bulgaria) to the Western Carpathians and Pannonia, in the south all over the whole Balkan Peninsula to the Aegean Sea, and in the east – along the lower course of the Danube and the middle course of the Dnieper to the Black Sea. They concluded permanent alliances with the Slavic tribes, with the Byzantine Empire and with a number of tribes from the Western Europe. After 6 c., they played a leading role in the establishment and the organization of the Bulgarian state with the capitals in Pliska, and later – Preslav, as well as for the distribution of the culture and statehood from the eastern capitals to the western lands – Ohrid and Bitola regions (Бешевлиев 1981; Гранберг 2008). From the scanty information about their language that, according to some people, is related to the group of the Oghuric Turkic languages, and according to others – to Iranian, it is known that it is distinguished for rhoticism the like of which, although maybe entirely accidentally, is also characteristic of the dialects in Southern Albania.

The review of two of the most popular phenomena defined as Balkanisms – the presence of the phoneme ъ *(ə)*, and the presence of the postposed definite article in the system of nouns, shows that they are widely presented on the maps of BDA. From these maps, it can be seen that they cover entirely the Bulgarian dialectal continuum, forming both large united areas of distribution and scattered regions of manifestations of innovations. The linguistic geography data confirm the thesis of Bernshteyn that most completely the common features between the Balkan languages are kept in the Bulgarian language (Симеонов 1977). Vl. Georgiev shows us the following definition of Balkan sprachbund: Adjacent languages in which there are a number of common features from different levels of their structure, which (common features) were not inherited in all of them from older times, but emerged as a result of their relations, form a sprachbund (Георгиев 1977: 14). It follows from this that, when studying the common features between the Bulgarian language and the remaining Balkan languages, special attention must be paid to the question of their presence in the Bulgarian language history. In the study of the matter about the vowel ъ *(ə)* and the postposed definite article, it is seen that the sources for their development may be found not only in the language contacts, but also in the intralingual development.

BIBLIOGRAPHY

ADS 1978 = dtv-*Atlas zur deutschen Sprachen*. Deutschen Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, Münhen.

Georgiev 1977 = Georgiev, Vl. *L'union linguistique Balkanique. L'etat actueldes recherches*. in "Linguistique Balkanique", XX, 1–2, 1977, 5–15.

Loria-Rivel 2015 = Loria-Rivel, Gustavo-Adolfo *The Conjunctive Article in Circumpontic Languages and its Possible Pre-Indo-European Substratum*. in "Балканските езици, литератури и култури. Дивергенция и конвергенция. Международна конференция, посветена на 20-год. от създаването на специалност Балканистика", София, 30–31 май, 2014. Унив. изд. Св. Кл. Охридски, София, 2015, 44–51. (495 pp)

Mladenova 2007 = Mladenova, O. *Definiteness in Bulgarian. Modelling the Processes of the Language changes*. Trends in the Linguistics Studies and Monographs 182. Mouton de Gruyter. Berlin. New York. 472 pp.

Sawicka 2015 = Sawicka, I. *Another Insight into Balkan Linguistics*. in "Балканските езици, литератури и култури. Дивергенция и конвергенция. Международ. конференция, посветена на 20-год. от създаването на специалност Балканистика", София, 30–31 май, 2014. Унив. изд. Св. Кл. Охридски, София, 2015, 19–23. (495 pp)

Shalert 2013: Joseph Schallert *Revisiting the "ъ > о" Shift in Balkan Slavic*. in "Canadian Slavonic Papers / Revue canadienne des slavistes", Vol. LV, Nos. 1–2, March–June 2013 / mars–juin 2013.

Антонова, Витанова 1999: Антонова, Л., Витанова, М. *Наблюдения върху акцентната система на прилагателните имена в българските диалекти*. – Диалектология и лингвистична география. С., 1999, Унив. изд. "Св. Климент Охридски", 74–84.

БДА 1964: *Български диалектен атлас. Т. 1. Югоизточна България*. Част I – Карти. Част II – Статиии, коментари, показалци. 204 с. София, Изд. на БАН.

БДА 1966: *Български диалектен атлас. Т. 2. Североизточна България*. Част I. – Карти. Част II – Статиии, коментари, показалци. 160 с. София, Изд. на БАН.

БДА 1975: *Български диалектен атлас*. Т. 3. Югозападна България. Част I. – Карти. Част II – Статиии, коментари, показалци. 261 с. София, 1975, Изд. на БАН.

БДА 1981: *Български диалектен атлас*. Т. 4. Северозападна България. Част I. – карти. Част II – Статиии, коментари, показалци. 275 с. София, Изд. на БАН.

БДА. ОТ. 1988: *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Встъпителна част*. София, Изд. на БАН.

БДА. ОТ. 2001: *Български диалектен атлас. Обобщаващ том*. Ч. 1 – 3. Фонетика. Акцентология. Лексика. София, КК "Труд".

Бешевлиев 1981: Бешевлиев, В. *Прабългарски епиграфски паметници*. Изд. "Отечествен фронт", София.

Божков 1986: Божков, Р. Български диалектен атлас. Северозападни български говори в Царибродско и Босилиградско. Част. I – Карти. Част. II – Коментари, показалци, Изд. на БАН. София.

Видоески 1998: Видоески, Б. *Дијалектите на македонскиот јазик*. Т. 1, Скопје, 365 pp.

Гаравалова 2014: Гаравалова, Ил. *Членуването на съществителните имена в българските говори*. ИБЕ "Проф. Л. Андрейчин" – БАН, С., 2014, 425 pp.

Гранберг 2008: Гренберг, А. *Класификация на хуно-българските думи заети в славянски.* – Четиринадесети международен конгрес на славистите. (Охрид, 10–16 септември 2008 г.)

Иванов 1972: Иванов, Й. Н. Български диалектен атлас. Български говори от Егейска Македония.I. Драмско, Сярско, Валовищко. Ч. I – Карти. Ч. II – Статии, коментари, показалци, София, Изд. на БАН.

Каневска 2006: Каневска – Николова, Е. *Тройното членуване в родопските говори*. УИ – П. Хилендарски, Пловдив.

Симеонов 1977: Симеонов, Б. *Общие черты фонологических систем балканских языков*. – Балканско езикознание, кн. 1–2, 1977, 53–59.

Стойков_a 1969: Стойков, Ст. *Програма за събиране на материал за Български диалектен атлас*. София, Изд. на БАН, 46 pp.

Стойков_b 1969: Стойков, Ст. *Инструкция към програма за събиране на материали за Български диалектен атлас*. София , Изд. на БАН, 72 pp.

ABSTRACT

The paper studies the development and the experience in the work on the Bulgarian Dialect Atlas (BDA). Special attention is paid to the linguistic geography data that the maps of the Bulgarian Dialect Atlas present for two of the main linguistic phenomena specific to the languages of the Balkan sprachbund (Balkan linguistic area) – the phoneme *ə* and the postposed definite article.

luch_antonova@abv.bg
Institute for Bulgarian Language,
Bulgarian Academy of Sciences,
Sofia 1113, 52 Shipchenski prohod bull.
bl. 17, fl. 5/6

CERCETĂRI DIALECTOLOGICE ÎN POLONIA: TRECUTUL ŞI PREZENTUL

PRZEMYSŁAW DĘBOWIAK, JADWIGA WANIAKOWA

1. INTRODUCERE

Cercetările din aria dialectologiei în Polonia au o tradiție destul de îndelungată şi bogată. Publicul român însă nu are decât un acces limitat la informații privitoare la această temă. Dialectologii polonezi publică foarte puțin în limbi de circulație internațională (iar de română nici nu poate fi vorba), ceea ce este şi de înțeles, având în vedere faptul că majoritatea celor interesați de acest domeniu sunt tot polonezi, polonişti sau vorbitori ai altor limbi slave care nu au nevoie în mod special de lucrări scrise în engleză, franceză sau germană.

Prin urmare, cu scopul de a elimina această lipsă, articolul de față propune o scurtă expunere a istoriei menționatei ramuri ştiințifice, precum şi a principalelor realizări ale acesteia, o expunere care i-ar putea oferi informațiile de bază oricărui cercetător – sau pur şi simplu cititor – român interesat. Textul se deschide cu o prezentare concisă a dialectelor limbii polone, urmată de o trecere în revistă a celor mai importante etape ale cercetărilor dialectologice din Polonia, până în ziua de astăzi.

2. VARIETĂȚILE DIALECTALE ALE LIMBII POLONE: DIVIZIUNEA DIALECTALĂ A TERITORIULUI POLONIEI

Dialectele limbii polone se deosebesc de limba generală mai ales în domeniul foneticii şi al vocabularului. Se folosesc pe teritoriul Poloniei contemporane şi al aşa-ziselor regiuni frontaliere de est (pol. *Kresy Wschodnie*)[1]; zonele în care se vorbeşte astăzi polona populară reconstituie, aproximativ, teritoriul celei de-a Doua Republici Poloneze, adică Polonia actuală fără Pomerania Occidentală, Regiunea Lubusz, o parte a Luzaciei, Silezia Inferioară şi o parte a Prusiei Răsăritene, pe de o

[1] Este vorba despre o zonă destul de extinsă de-a lungul granițelor orientale ale Poloniei care, în perioada interbelică şi înainte, făcea parte din teritoriul statului polonez, iar în prezent se află în Ucraina, Bielorusia şi Lituania.

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 53–64

parte, şi Bielorusia şi Ucraina apusene şi Lituania de sud-est (mai ales regiunea Vilnius), pe de altă parte.

Pe terituriul Poloniei se delimitează cinci dialecte:

1) dialectul din Polonia Mare (pol. *dialekt wielkopolski*);

2) dialectul din Polonia Mică (pol. *dialekt małopolski*).

Aceste două dialecte au format baza polonei literare.

3) dialectul din Mazovia (pol. *dialekt mazowiecki*).

Cel din urmă este inovator nu numai faţă de celelalte dialecte poloneze, ci şi faţă de limbile slave în general. Odată cu creşterea importanţei politice a Mazoviei în ţară (datorită transferării capitalei de la Cracovia la Varşovia în 1596), acest dialect a început să aibă influenţă asupra limbii generale, mai ales în domeniul formării cuvintelor, deşi a marcat mai curând vorbirea populară decât limba literară.

4) dialectul silezian (pol. *dialekt śląski*)

Un dialect arhaic în ceea ce priveşte vocabularul, formarea cuvintelor şi sintaxa. Este vizibilă influenţa limbilor cehă, germană şi sorabă. Câteodată este numit etnolectul silezian, ba chiar limba silezianã, şi la un moment dat poate va fi considerat o limbă regională distinctă. Faptul că silezienii au dobândit conştiinţa individualităţii lor culturale şi lingvistice contribuie la această stare de lucruri. În plus, în prezent se lucrează la codificarea scrierii sileziene.

5) noile dialecte mixte (pol. *nowe dialekty mieszane*)

Este un termen destul de inexact, fiindcă avem de a face cu un amestec de graiuri transferate din regiunile frontaliere de est şi din alte părţi ale ţării în aşa-numitele teritorii recuperate (pol. *ziemie odzyskane*)[2]. Având în vedere lipsa coeziunii şi a trăsăturilor care ar caracteriza în aceeaşi măsură tot teritoriul, precum şi folosirea limbii generale mai frecventă decât în alte regiuni, se consideră că este o variantă recesivă.

Există şi dialecte vorbite în afara graniţelor actuale ale Poloniei, care poartă denumirea generală de limba polonă din regiunile frontaliere de est (pol. *polszczyzna kresowa*). Aceasta are două variante:

- dialectul de nord (pol. *dialekt północnokresowy*) – în Lituania şi Bielorusia; s-a separat de dialectul din Mazovia şi a fost influenţat de limba bielorusă şi, într-o oarecare măsură, de limba lituaniană;
- dialectul de sud (pol. *dialekt południowokresowy*) – în Ucraina; s-a separat de dialectul din Polonia Mică şi se caracterizează prin influenţe din limba ucraineană.

Vorbind despre diviziunea dialectală a teritoriului polonez, trebuie să amintim şi limba caşubă (pol. *język kaszubski*). Este o limbă strâns înrudită cu polona, aparţinând grupului pomeranian al limbilor lehitice şi, în acelaşi timp,

[2] Sunt teritoriile de vest şi de nord ale Poloniei actuale care nu au intrat în graniţele celei de-a Doua Republici Poloneze după câştigarea independenţei în 1918: Pomerania Occidentală, Regiunea Lubusz, o parte a Luzaciei, Silezia Inferioară şi o parte a Prusiei Răsăritene.

singura reprezentantă a acestui grup păstrată până astăzi. O folosesc zilnic mai mult de 100 de mii de persoane, mai ales în Pomerelia. Cu toate că, încă din secolul al XIX-lea, au apărut opinii potrivit cărora caşuba prezintă destule trăsături specifice pentru a fi socotită o limbă distinctă de polonă, de-a lungul întregului secol al XX-lea majoritatea lingviştilor a considerat-o un dialect al limbii polone.

Statutul caşubei s-a schimbat la începutul secolului al XXI-lea, cu legea din 6 ianuarie 2005 despre minorităţile naţionale şi etnice şi limbile regionale, care din punct de vedere juridic a ridicat-o la rangul de limbă regională distinctă. Disputele în mediul lingvistic însă nu au încetat: mai sunt lingvişti care socotesc că este un dialect şi nu o limbă aparte; unii vorbesc şi despre un etnolect. Totuşi, în cele mai recente lucrări de specialitate, caşuba este tratată ca o limbă distinctă de polonă. Dezvoltarea formei standard a caşubei întăreşte opinia potrivit căreia aceasta are un statut autonom.

În momentul de faţă se poate învăţa limba caşubă în câteva zeci de şcoli (existând şi posibilitatea de a susţine examenul de bacalaureat) şi la Universitatea din Gdańsk. În caşubă sunt publicate cărţi şi reviste, sunt transmise programe regionale de televiziune şi radio şi îndeplinite serviciile religioase în anumite biserici.

Multe pagini din literatura lingvistică poloneză au fost consacrate descrierii tuturor varietăţilor regionale ale limbii polone[3]. Publicul larg poate să ajungă lesne la prezentarea concisă a dialectelor, conţinând şi hărţi, utilizând ghidurile de pe internet, despre care va fi vorba şi mai târziu: GPPM şi DPKI.

3. DIN ISTORIA CERCETĂRILOR DIALECTELOR POLONEZE (SECOLELE XIX–XX)

În mod simbolic, anul 1873, când a fost publicată teza de doctorat a lui Lucjan Malinowski (1839–1898) despre dialectul silezian, *Beiträge zur slavischen dialectologie.* I. *Ueber die Oppelnsche mundart in Oberschlesien* [sic], este considerat momentul naşterii dialectologiei poloneze. Mai devreme. apăruseră diferite lucrări cu tematică dialectală, dar nu aveau caracter ştiinţific. Teza lui Malinowski a fost prima monografie cu o metodologie solidă şi a devenit model pentru discipolii săi, printre care merită menţionaţi Jan Bystroń şi Roman Zawiliński.

O altă personalitate de seamă pentru dialectologia poloneză din secolul al XIX-lea a fost Jan Karłowicz (1836–1903), filolog, istoric şi etnograf care primise şi educaţie lingvistică, unul dintre primii onomasticieni şi dialectologi polonezi. A început să publice *Dicţionarul graiurilor poloneze* (SGP, 1900–1911)[4], iar opera

[3] De pildă: Urbańczyk 1953; Nitsch 1958; Stieber 1965: 35–41; Dejna 1973: 235–266; EJP s.v. *Dialekty polskie*, s.v. *Dialekt małopolski*, s.v. *Dialekt mazowiecki*, s.v. *Dialekt śląski*, s.v. *Dialekt wielkopolski*, s.v. *Dialekt kaszubski*; Kurzowa 1983, 1993.

[4] Pentru a înlesni lectura, toate titlurile citate în text au fost traduse în română. Titlurile în versiune originală se află în bibliografie.

i-a fost continuată şi încheiată de către Hieronim Łopaciński, Wacław Taczanowski şi Jan Łoś. În ciuda defectelor metodologice, acest dicţionar a constituit timp de mulţi ani cea mai însemnată lucrare de acest fel şi rămâne până în zilele noastre o sursă valoroasă de informaţii dialectologice[5].

Titlul de întemeietor al dialectologiei poloneze trebuie acordat neîndoielnic celui mai tânăr elev al lui Malinowski, Kazimierz Nitsch (1874–1958), slavist şi polonist, unul dintre cei mai importanţi lingvişti polonezi ai epocii. Nitsch are merite uriaşe în domeniul cercetărilor asupra dialectelor limbii polone. A colectat singur materiale dialectale din aproape întregul teritoriu al Poloniei. În a doua decadă a secolului al XX-lea a publicat două sinteze despre dialectele poloneze: prima cu un caracter (în special) de popularizare (*Vorbirea poporului polonez*), iar a doua cu un caracter vădit ştiinţific (*Dialectele limbii polone*)[6]. Această ultimă lucrare este până în ziua de azi unul dintre cele mai însemnate studii dialectologice poloneze. În plus, Nitsch a fost precursorul dialectologiei istorice în Polonia. Cu textul *Despre relaţiile reciproce ale graiurilor populare cu limba literară*[7] a iniţiat discuţia asupra originii limbii polone literare. Tot el a întemeiat şi a dezvoltat cercetările în aria geografiei lingvistice (o ramură care în acea vreme evolua puternic în Europa de Vest); era perioada în care Polonia excela în acest domeniu printre ţările slave. În perioada interbelică Nitsch, împreună cu Mieczysław Małecki, a publicat primul atlas lingvistic polonez, care în acelaşi timp a fost şi primul atlas atât de vast al graiurilor slave în general: *Atlasul lingvistic al Subcarpaţiei poloneze* (AJPP, 1934, 500 de hărţi). A iniţiat şi *Micul atlas al graiurilor poloneze* (MAGP, 1957–1970, 13 volume, 601 de hărţi), cuprinzând tot teritoriul Poloniei şi i-a redactat primele două volume.

În perioada interbelică şi, mai ales, după al Doilea Război Mondial, s-au remarcat elevii lui Nitsch, autori ai unor lucrări importante din domeniul dialectologiei.

Mieczysław Małecki, deja menţionat, un excelent dialectolog slavist, a studiat printre altele graiurile slave din România şi din Grecia.

Zdzisław Stieber (1903–1980) a alcătuit şi condus elaborarea *Atlasului lingvistic al caşubei şi al dialectelor vecine* (AJK, 1964–1978), care mai târziu a fost preluat şi încheiat de către Hanna Popowska-Taborska. Este autorul *Atlasului lingvistic al regiunilor locuite mai demult de lemkieni*[8] (AJŁ, 1956–1964, 416 de hărţi) şi al manualului *O schiţă a dialectologiei limbilor slave de vest*[9]. În afară de

[5] Trebuie să adăugăm că dicţionarele generale anterioare cuprindeau deja parţial cuvinte dialectale, iar primele colecţii ale vocabularului dialectal au apărut în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dezvoltarea unor astfel de dicţionare este strâns legată de activitatea lui Malinowski şi a şcolii lui. Printre colecţiile importante din acea vreme se află *Dicţionarul limbii pomeraniene, adică caşube* al lui Stefan Ramułt (1893) şi *Dicţionarul graiului din Podhale* al lui Bronisław Dembowski (1894).

[6] Nitsch 1911 şi 1915, respectiv.

[7] Nitsch 1954.

[8] Limba lemkienilor este un dialect slav de est cu influenţe din două limbi slave de vest: polonă şi slovacă.

[9] Stieber 1965.

aceasta, a participat şi la realizarea chestionarului *Atlasului lingvistic slav* (*Общеславянский Лингвистический Атлас*, OLA), un proiect internaţional la care lucrează până în ziua de azi lingvişti din toate ţările slave.

Władysław Kuraszkiewicz s-a ocupat de dialectologia poloneză, ucraineană şi bielorusă.

În Varşovia o activitate deosebită au desfăşurat Witold Doroszewski, Halina Świderska-Koneczna, Henryk Friedrich şi, în fine, Józef Tarnacki, autorul *Atlasului lingvistic al Polesiei* (AJP, 1939).

Cum a fost deja menţionat, dialectologia poloneză s-a dezvoltat enorm după al Doilea Război Mondial. Dialectologii au început să lucreze în toate centrele universitare importante şi au condus cercetări asupra graiurilor poloneze. Numeroasele articole, monografiile, dicţionarele şi atlasele dialectale din acea vreme sunt fructul muncii lor.

Monografiile se referă atât la sate şi graiuri particulare, cât şi la întregi regiuni şi zone dialectale. Articolele se concentrează cel mai des pe analiza unor anumite aspecte ale graiurilor. Printre cele mai însemnate lucrări sintetice generale, se numără două manuale: al lui Stanisław Urbańczyk, *O schiţă a dialectologiei poloneze*[10], şi al lui Karol Dejna, *Dialectele poloneze*[11].

În ceea ce priveşte dicţionarele, după al Doilea Război Mondial s-au publicat multe lexicoane ale graiurilor diferitelor regiuni poloneze. Cel mai important demers este însă monumentalul *Dicţionar al graiurilor poloneze* (SGP PAN), în elaborare din 1977 la Institutul Limbii Polone al Academiei Poloneze de Ştiinţe (IJP PAN), Cracovia. Această operă vastă, redactată printre altele pe baza fişierului conţinând 2,5 de milioane de fişe, urmează să fie, după dicţionarul lui Karłowicz (SGP), cel de-al doilea dicţionar care cuprinde vocabularul tuturor dialectelor şi graiurilor poloneze, cât şi o sinteză a lexicografiei dialectale poloneze. SGP PAN include materialele colectate în secolele al XIX-lea şi al XX-lea de pe întregul teritoriu unde sunt vorbite dialectele poloneze (dialectele: silezian, din Polonia Mică, din Mazovia, din Polonia Mare, limba caşubă). Cu alte cuvinte, dicţionarul înglobează lexicul dialectal de pe teritoriul statului polonez, din insulele lingvistice poloneze din Lituania, Bielorusia şi Ucraina, din graiurile poloneze din Cehia (din Silezia de Cieszyn), din graiurile poloneze din Slovacia (din Spiš, Orava şi din regiunea Čadca), din graiurile poloneze din România (din Bucovina) şi în fine, într-o mică măsură, din graiul din Istvánmajor (din Ungaria). Până în prezent, au fost tipărite nouă volume ale acestui dicţionar.

După al Doilea Război Mondial, a fost publicată şi o serie de atlase regionale. Fară a mai socoti deja pomenitul *Atlas lingvistic al caşubei şi al dialectelor vecine* (AJK), merită să amintim, printre altele, titluri precum: *Atlasul graiurilor din Mazovia* (AGM), *Atlasul limbii şi culturii populare din Polonia Mare* (AJW),

[10] Urbańczyk 1953.
[11] Dejna 1973.

Atlasul dialectal al voievodatului Kielce (AWK), *Atlasul lingvistic al Sileziei* (AJŚ), *Atlasul graiurilor poloneze din Spiš pe teritoriul Poloniei şi al Cehoslovaciei* (AS), *Atlasul inovaţiilor dialectale poloneze* (APID).

Despre istoria şi realizările dialectologiei poloneze, mai ales în a doua jumătate a secolului al XX-lea, se poate citi în surse tipărite[12] şi pe internet (GPPM şi DPKI).

4. PREZENTUL DIALECTOLOGIEI POLONEZE (DUPĂ 1989)

După 1989, s-a prelungit elaborarea proiectelor deja iniţiate şi s-au alcătuit altele. Pe de o parte, s-a intensificat publicarea dicţionarelor şi a lexicoanelor dialectale, iar pe de altă parte s-a restrâns aria activităţilor în cazul atlaselor dialectale. Fiindcă există o prezentare amănunţită a realizărilor dialectologiei poloneze în această perioadă[13], ne limităm la mentionarea celor mai importante publicaţii şi proiecte.

Pe baza materialelor SGP PAN-ului, a fost pregătit *Micul dicţionar al dialectelor poloneze* (MSGP) cu un caracter de popularizare. S-au elaborat sau au început să fie elaborate dicţionare ale graiurilor şi dialectelor din diferite regiuni: *Dicţionarul graiurilor din regiunea Ostróda, din Varmia şi din Mazuria* (SGOWM), *Dicţionarul graiurilor sileziene* (SGŚ), *Dicţionarul graiului din Orava* (SGO), *Dicţionarul graiului din Zakopane şi împrejurimi* (SGZ), *Dicţionarul graiurilor din regiunea Lublin* (SGL). Ceea ce îi poate interesa în mod special pe cercetătorii români este *Dicţionarul muntenilor polonezi din Bucovina* (SGPB). În afară de acestea, au apărut şi lexicoane de mai mici dimensiuni[14]. Au ieşit de sub tipar şi primele studii ştiinţifice despre frazeologia dialectală. În fine, s-au tipărit două indexuri importante conţinând vocabularul dialectal[15].

Referitor la atlase lingvistice, proiectul cel mai însemnat a fost elaborarea şi publicarea noului *Atlas al dialectelor poloneze* (AGP, 1998–2002), o lucrare de sinteză care a fost concepută şi parţial realizată de către Karol Dejna. În istoria dialectologiei poloneze acesta este al doilea atlas (după MAGP) care cuprinde toate dialectele poloneze de pe întregul teritoriu al statului polonez. Teritoriul dialectal a fost divizat în patru părţi: de sud-est (volumul 1), de nord-est (volumul 2), de sud-vest (volumul 3) şi de nord-vest (volumul 4)[16].

În plus, după 1989 au fost publicate diferite lucrări din domeniul dialectologiei, consacrate mai ales descrierii fonetice a graiurilor particulare.

[12] De pildă: EJP s.v. *Historia dialektologii polskiej*, s.v. *Słowniki gwarowe*, s.v. *Atlasy językowe*; Reichan, Woźniak 2004 (prezentare detaliată a atlaselor dialectale); Karaś 2011 (descriere a realizărilor lexicografiei dialectale din sfârşitul secolului al XIX-lea).

[13] Kucharzyk 2015.

[14] De exemplu: Krop *et al.* 1995; Kobylińska 2001.

[15] Şi anume: Reichan 1999; Gala *et al.* 2010.

[16] Aici încă o dată merită făcută o trimitere la lucrările de specialitate: Reichan, Woźniak 2004; Karaś 2011.

Dialectologii polonezi s-au ocupat relativ rar de morfologia dialectală, iar dacă acest lucru s-a întâmplat, s-au oprit cel mai adesea la formarea cuvintelor. Cercetările asupra sintaxei dialectale s-au dezvoltat în mai mică măsură. Descrierile vocabularului dialectal sunt totuşi numeroase şi bogate[17]. În ultimii ani s-a inclus din ce în ce mai mult factorul cultural în analiza lexicului, încât s-au scris lucrări la interfaţa dintre dialectologie şi etnolingvistică[18].

Transformările politice de după 1989 au permis efectuarea unor cercetări de teren extinse în afara ţării, ceea ce a dus la elaborarea numeroaselor lucrări privitoare la limba polonă din regiunile frontaliere de est, în mai multe aspecte: al foneticii, al morfologiei şi al vocabularului[19]. Dialectologii s-au ocupat nu numai de teritoriul celei de-a Doua Republici Poloneze, ci şi de limba polonă vorbită dincolo de teritoriile care au aparţinut vreodată Poloniei. Pe cercetătorii români îi poate interesa mai ales lucrarea dedicată polonei din Bucovina[20]. S-au şi publicat culegeri de lexic specific zonei frontaliere de est[21].

Preţioase pentru un public mai larg sunt publicaţiile de popularizare a ştiinţei. Fără a mai socoti deja menţionatul *Mic dicţionar al dialectelor poloneze* (MSGP), trebuie să pomenim lexiconul *Dialecte şi graiuri poloneze*[22], precum şi două serii editoriale: *Studii dialectologice* la Cracovia (pol. *Studia Dialektologiczne*, 1996–2010), şi *Dialectele astăzi* la Poznań (pol. *Gwary Dziś*, 2001–2012). Instrumentele moderne de prezentare a informaţiilor s-au folosit în Varşovia în realizarea a două proiecte care sintetizează şi documentează starea actuală a disciplinei şi o şi popularizează, fiind accesibile gratis în reţea: *Dialecte poloneze. Ghid multimedia* (GPPM) şi *Dialectologie poloneză. Compendiu pe Internet* (DPKI).

5. PERSPECTIVE

Cum s-a putut vedea, dialectologia poloneză se bucură de multe realizări importante şi este o ramură a lingvisticii cu un fundament solid şi cu o poziţie puternică în Polonia. Este totuşi îndreptăţită observaţia[23] potrivit căreia încă există

[17] Sunt studiate şi împrumuturile străine în dialecte. Cele mai numeroase sunt împrumuturile germane (mai ales în Caşubia şi Silezia) şi cehe (îndeosebi în Silezia). În munţi există cuvinte împrumutate din maghiară, română (legate mai ales cu viaţa pastorală: *bryndza* ‘brânză din lapte de oaie’, *klag* ‘cheag’, *watra* ‘foc, vatră’, *gieleta* ‘găleată de lemn pentru mulsul oilor’, *kornuta* ‘oaie cornută’ ş.a.m.d.), slovacă şi ucraineană (deşi împrumuturile ucrainene au o răspândire mai largă). În Polonia de nord-est şi-au lăsat urmele limbile bielorusă şi lituaniană. Împrumuturile din limbi romanice şi din latină nu apar atât de frecvent. Cf. de exemplu: EJP s.v. *Zapożyczenia w dialektach*; Gołąb 1952; Siatkowski 1967; Herniczek-Morozowa 1975–1976; Reczkowa 1982; Waniakowa, Tokarz 2006; Németh 2008.

[18] De pildă: Krawczyk-Tyrpa 2001; Tyrpa 2011.

[19] De exemplu: Kurzowa 1993; Grek-Pabisowa 2002; Karaś 2002; Dzięgiel 2003; Rieger *et al.* 2002, 2007; Czarnecka 2014.

[20] Feleszko 2002–2003.

[21] Cechosz-Felczyk 2004; Rieger *et al.* 2006; Rieger 2008.

[22] Dubisz *et al.* 1995.

[23] Kucharzyk 2015: 129.

domenii studiate insuficient, în ciuda unei tradiții îndelungate şi bogate. Se observă, de pildă, un nivel nesatisfăcător de aprofundare a problemelor morfologice privitoare la flexiunea dialectală, precum şi lipsa de lucrări despre sintaxa dialectală. Lipsesc cu desăvârşire analizele din aria dialectologiei istorice.

Ar fi indicat să se conceapă o nouă sinteză a tuturor informațiilor disponibile în prezent referitoare la graiurile şi dialectele poloneze. O astfel de realizare ar putea să stea la baza unui nou manual care ar fi de mare folos în practica didactică universitară.

În viitor, ar trebui de asemenea să se conducă noi cercetări şi anchete pe teren, pentru a examina starea limbii populare contemporane, în sensul de a verifica dacă dialectele mai sunt folosite în comunicarea de zi cu zi – iar în cazul unui răspuns afirmativ, în ce măsură şi în care contexte se mai folosesc în diferite regiuni ale țării.

În zilele noastre, noile tehnologii au devenit un standard în mai multe ramuri ale ştiinței. Din nefericire, rămânerea în urmă a dialectologiei poloneze sub acest aspect este evidentă, mai ales dacă vom compara instrumentele de lucru ale dialectologilor polonezi cu cele ale specialiştilor din alte țări, precum Slovenia. Rezultatele cercetărilor dialectologice ar putea să fie prezentate cu mijoace moderne, ceea ce le-ar face mai accesibile şi mai uşor de consultat. Un corpus electronic de texte dialectale ar fi de asemenea un proiect interesant pentru toți cei care ar dori să studieze sau să cunoască graiurile poloneze sau, pur şi simplu, prețuiesc varietățile regionale ale polonei.

Inevitabil, dialectologia va trece prin anumite transformări, derivând din adoptarea instrumentelor de lucru actuale şi din ajustarea metodelor de cercetare la ele. Dar toate acestea nu vor fi decât în avantajul cercetătorilor, al publicului şi, în mod esențial, al disciplinei.

BIBLIOGRAFIE

AGM = *Atlas gwar mazowieckich*, t. 1: Halina Horodyska-Gadkowska, Alina Strzyżewska-Zaremba, t. 2–10: Anna Kowalska, Alina Strzyżewska-Zaremba, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971–1990.

AGP = *Atlas gwar polskich*, t. 1: Karol Dejna, *Małopolska*, t. 2: Karol Dejna, Sławomir Gala, Alojzy Zdaniukiewicz, Feliks Czyżewski, *Mazowsze*, t. 3: Karol Dejna, Sławomir Gala, *Śląsk*, t. 4: Karol Dejna, *Wielkopolska, Kaszuby*, Warszawa, Upowszechnianie Nauki – Oświata „UN–O", 1998–2002.

AJK = *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, t. 1–6: Zdzisław Stieber (red.), t. 7–15: Hanna Popowska-Taborska (red.), Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1964–1978.

AJŁ = Zdzisław Stieber, *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, fasc. 1–8,Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1956–1964.

AJP = Józef Tarnacki, *Atlas językowy Polesia*, Warszawa, 1939.

AJPP = Mieczysław Małecki, Kazimierz Nitsch, *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*, Kraków, Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1934.

AJŚ = Alfred Zaręba, *Atlas językowy Śląska*, t. 1–8, Kraków–Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969–1996.

AJW = *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, t. 1–6: Zenon Sobierajski, Józef Burszta (red.), t. 7–11: Zenon Sobierajski (red.), Wrocław–Poznań, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Naukowe UAM, 1979–2005.

APID = Karol Dejna, *Atlas polskich innowacji dialektalnych*, cz. 1–2, Warszawa–Łódź, Polskie Wydawnictwo Naukowe, 1981.

AS = Zenon Sobierajski, *Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji*, t. 1–4, Warszawa–Poznań, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1966–1977.

AWK = Karol Dejna, *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, t. 1–6, Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1962–1968.

Cechosz-Felczyk 2004 = Iwona Cechosz-Felczyk, *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków, Lexis.

Czarnecka 2014 = Katarzyna Czarnecka, *Słowotwórstwo gwar polskich na Ukrainie. Czasownik*, Kraków, Libron.

Dejna 1973 = Karol Dejna, *Dialekty polskie*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

DPKI = Halina Karaś (red.), *Dialektologia polska. Kompendium internetowe*, 2010–2011 (online: www.dialektologia.uw.edu.pl).

Dubisz *et al.* 1995 = Stanisław Dubisz, Halina Karaś, Nijola Kolis, *Dialekty i gwary polskie*, Warszawa, Wiedza Powszechna.

Dzięgiel 2003 = Ewa Dzięgiel, *Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Semper.

EJP = Stanisław Urbańczyk (red.), *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Feleszko 2002–2003 = Kazimierz Feleszko, *Bukowina moja miłość*, t. 1: *Język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku*, red. Andrzej Żor, 2002, t. 2: *Słownik*, 2003, red. Ewa Rzetelska-Feleszko, Warszawa, Instytut Slawistyki PAN, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Gala *et al.* 2010 = Sławomir Gala, Grażyna Frank-Rakowska, Beata Gala-Milczarek, *Indeks alfabetyczny i indeks a tergo do* Słownictwa ludowego… *Karola Dejny*, Łódź, Łódzkie Towarzystwo Naukowe.

Gołąb 1952 = Zbigniew Gołąb, *Wyrazy pochodzenia południowo-słowiańskiego w polskich gwarach góralskich*, în „Język Polski" XXXII 5, 202–208.

GPPM = Halina Karaś (red.), *Gwary polskie. Przewodnik multimedialny*, 2008–2010 (online: www.gwarypolskie.uw.edu.pl).

Grek-Pabisowa 2002 = Iryda Grek-Pabisowa, *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*, Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Herniczek-Morozowa 1975–1976 = Wanda Herniczek-Morozowa, *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1975 (cz. 1) – 1976 (cz. 2–3).

Karaś 2002 = Halina Karaś, *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*, Warszawa–Puńsk, Aušra.

Karaś 2011 = Halina Karaś, *Polska leksykografia gwarowa*, Warszawa, Wydawnictwo Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Kobylińska 2001 = Józefa Kobylińska, *Słownik gwary gorczańskiej (zagórzańskiej)*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
Krawczyk-Tyrpa 2001 = Anna Krawczyk-Tyrpa, *Tabu w dialektach polskich*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
Krop *et al.* 1995 = Jan Krop, Józef Twardzik, Józef Pilch, Jadwiga Wronicz, *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*, red. Jadwiga Wronicz, Wisła–Ustroń, Towarzystwo Miłośników Wisły, Towarzystwo Miłośników Ustronia.
Kucharzyk 2015 = Renata Kucharzyk, *Dialektologia polska po 1989 roku*, în „Język Polski" XCV 1–2, p. 125–134.
Kurzowa 1983 = Zofia Kurzowa, *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
Kurzowa 1993 = Zofia Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa–Kraków, Wydawnictwo Naukowe PWN.
MAGP = *Mały atlas gwar polskich*, t. 1–2: Kazimierz Nitsch (red.), t. 3–13: Mieczysław Karaś (red.), Kraków–Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Polska Akademia Nauk, 1957–1970.
MSGP = Jadwiga Wronicz (red.), *Mały słownik gwar polskich*, Kraków, Lexis, 2009.
Németh 2008 = Michał Németh, *Zapożyczenia węgierskie w gwarze orawskiej i drogi ich przenikania*, Kraków, Księgarnia Akademicka.
Nitsch 1911 = Kazimierz Nitsch, *Mowa ludu polskiego*, Kraków, Frommer.
Nitsch 1915 = Kazimierz Nitsch, *Dialekty języka polskiego*, Kraków, Gebethner i Wolff.
Nitsch 1954 = Kazimierz Nitsch, *O wzajemnym stosunku gwar ludowych i języka literackiego*, în Kazimierz Nitsch, *Wybór pism polonistycznych*, t. 1, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, p. 193–218.
Nitsch 1958 = Kazimierz Nitsch, *Dialekty języka polskiego*, în Kazimierz Nitsch, *Wybór pism polonistycznych*, t. 4, Wrocław–Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, p. 7–115.
Reczkowa 1982 = Barbara Reczkowa, *Wyrazy pochodzenia francuskiego w gwarach polskich*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, 1982.
Reichan 1999 = Jerzy Reichan (red.), *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich"*, t. 1: A–O, t. 2: P–Ż, Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN.
Reichan, Woźniak 2004 = Jerzy Reichan, Kazimierz Woźniak, *Polskie atlasy dialektologiczne i etnograficzne*, Kraków, Lexis.
Rieger *et al.* 2002 = Janusz Rieger, Iwona Cechosz-Felczyk, Ewa Dzięgiel, *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku*, cz. 1: *Stan i status. Cechy charakterystyczne. Polszczyzna w Lwowskiem, Tarnopolskiem i na Podolu. Teksty*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Semper.
Rieger *et al.* 2006 = Janusz Rieger, Irena Masojć, Krystyna Rutkowska, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa, Wydawnictwo DiG.
Rieger *et al.* 2007 = Janusz Rieger, Iwona Cechosz-Felczyk, Ewa Dzięgiel, *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku*, cz. 2: *Polszczyzna w Lwowskiem, Żytomierskiem i na Podolu. Teksty*, Kraków, Lexis.
Rieger 2008 = Janusz Rieger (red.), *Słownictwo kresowe. Studia i materiały*, Warszawa, Wydawnictwo DiG.
SGL = Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. 1: *Rolnictwo. Narzędzia rolnicze, prace polowe, zbiór i obróbka zbóż*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012.
SGO = Józef Kąś, *Słownik gwary orawskiej*, t. 1–2, Kraków, Księgarnia Akademicka, 2011.

SGOWM = *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, t. 1–6, red. Zofia Stamirowska (t. 1–3), Henryka Perzowa (t. 3–5), Danuta Kołodziejczykowa (t. 4–6), Katarzyna Sobolewska (t. 6), Wrocław–Warszawa–Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987–1991 (t. 1–2), Warszawa–Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN, 1993–2014 (t. 3–6).

SGP = Jan Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Kraków, Nakładem Akademii Umiejętności, 1900–1911.

SGP PAN = Jerzy Reichan (red.), *Słownik gwar polskich*, t. 1:Mieczysław Karaś, Jerzy Reichan (red.), t. 2–5: Jerzy Reichan, Stanisław Urbańczyk (red.), t. 6:Joanna Okoniowa, Jerzy Reichan (red.), t. 7−9: Joanna Okoniowa, Jerzy Reichan, Barbara Grabka, Renata Kucharzyk (red.), Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN, 1977–.

SGPB = Zbigniew Greń, Helena Krasowska, *Słownik górali polskich na Bukowinie*, Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2008.

SGŚ = Bogusław Wyderka (red.), *Słownik gwar śląskich*, t. 1–13, Opole, Państwowy Instytut Naukowy, Instytut Śląski w Opolu, 2000–2012.

SGZ = Juliusz Zborowski, *Słownik gwary Zakopanego i okolic*, oprac. pod kierunkiem Joanny Okoniowej, Zakopane–Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN, Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego, 2009.

Siatkowski 1967 = Janusz Siatkowski, *Wpływ poszczególnych dialektów niemieckich na język polski*, în „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej" 7, p. 33–46.

Stieber 1965 = Zdzisław Stieber, *Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich z wyborem tekstów gwarowych*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Tyrpa 2011 = Anna Tyrpa, *Cudzoziemcy i obce kraje w dialektach polskich*, Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN, Lexis.

Urbańczyk 1953 = Stanisław Urbańczyk, *Zarys dialektologii polskiej*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Waniakowa, Tokarz 2006 = Jadwiga Waniakowa, Maria Tokarz, *Zapożyczenia niemieckie w „Słowniku gwar polskich"*, în Joanna Okoniowa (red.), *Studia Dialektologiczne*, t. 3, Kraków, Lexis, p. 115–126.

DIALECTOLOGICAL RESEARCH IN POLAND: THE PAST AND THE PRESENT

ABSTRACT

The paper presents briefly the history of dialectology in Poland and its main achievements. It starts with a concise presentation of dialects of the Polish language, which is followed by an overview of the most important stages of the history of Polish dialectology from the 19th to the 21st century. The aim of the paper is to offer essential information related to the topic to Romanian-speaking public.

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk
al. Mickiewicza 31, 31–120 Kraków, PL

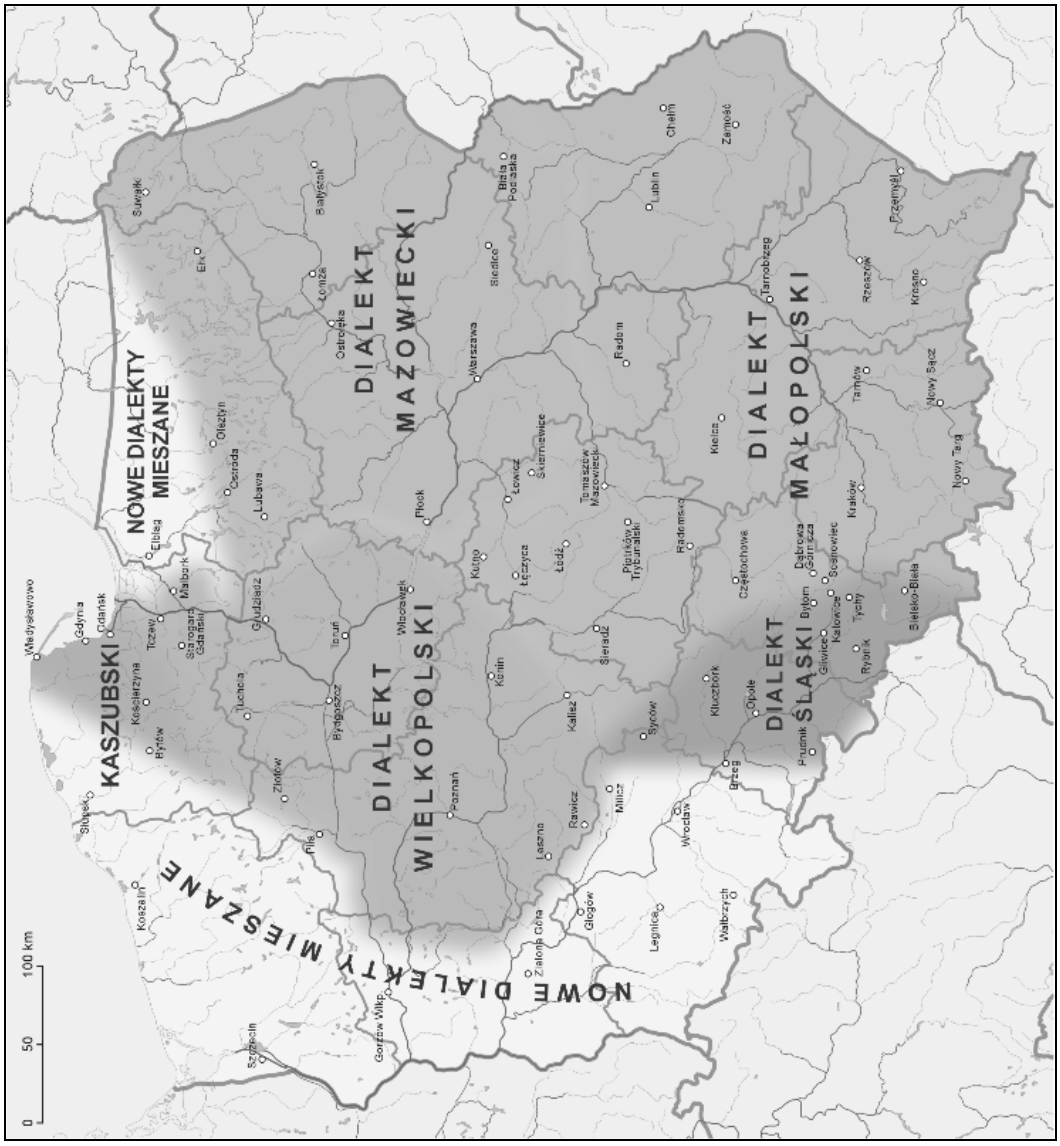
KASZUBSKI
NOWE DIALEKTY MIESZANE
DIALEKT MAZOWIECKI
DIALEKT WIELKOPOLSKI
DIALEKT MAŁOPOLSKI
DIALEKT ŚLĄSKI
NOWE DIALEKTY MIESZANE
0 50 100 km

ASPECTE ALE INFLUENȚEI BALCANICE ÎN MORFOLOGIA DIALECTELOR MEGLENOROMÂN ŞI AROMÂN[1]

CARMEN-IRINA FLOAREA

Dialectele sud-dunărene ale limbii române, aromân şi meglenoromân, se vorbesc într-un spațiu foarte întins din Peninsula Balcanică. Deşi cele două idiomuri sunt romanice, contactul direct cu limbile balcanice a făcut ca acestea să dobândească o anumită specificitate şi să dezvolte, pe lângă structurile romanice moştenite, comune sau nu cu dialectul dacoromân, numeroase inovații sub influența limbilor din vecinătatea imediată a acestora.

Românii sud-dunăreni sunt cel puțin bilingvi, iar influența limbilor de contact asupra idiomului matern s-a manifestat, de-a lungul timpului, lăsând urme în toate compartimentele acestuia. Dacă la nivelul lexicului influențele sunt întotdeauna mai vizibile, acesta fiind compartimentul cel mai permisiv al unei limbi, la nivelul morfologiei sau al sintaxei sunt mai dificil de detectat. În cele ce urmează vom încerca să inventariem câteva dintre influențele limbilor balcanice în morfologia dialectelor româneşti sud-dunărene.

1. SUBSTANTIVUL

1.1. În aromână întâlnim desinențe de plural împrumutate, la substantivele masculine terminate la singular în vocală accentuată, în cazul împrumuturilor din greacă şi turcă: *amirắ – amirấɽ, café – căfẹ́ɽ, kiftế – kiftấɽ, cafeĝí – cafeĝấɽ, gramaticó – gramaticấɽ, căsăbắ – căsăbấɽ, muştirí–muştirấɽ, gailé– gailẹ́ɽ.*

Aceste desinențe s-au înregistrat recent şi în graiurile meglenoromâne vorbite în zonele unde trăiesc şi aromâni. Desinențele apar la cuvintele turceşti intrate prin filieră bulgară, forma de plural apărând, probabil, sub influența dialectului aromân, dar adaptată la fonetismul dialectului: *buɹăĝíɹ – buɹăĝáz,* alături de forma veche *buɹăĝíɹ, caveĝiɹă – caveĝáz*, alături de *caveĝíɹ* (Caragiu 1975: 276; Nevaci, Saramandu 2013: 54).

[1] This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-2523 , title of the project: *Balkan-Romance Convergences in South-Danubian Romanian Dialects (BALKROM)*.

1.2. Desinența de plural ***-ati*** la substantivele feminine din aromână este o desinență de origine grecească şi apare la cuvintele împrumutate din această limbă: *grámă – gramati, thámă – thamati.*

1.3. În dialectul meglenoromân, dativul se exprimă cu ajutorul prepoziției ***la***. Th. Capidan considera această structură influențată de dativul din limba bulgară construit întotdeauna cu prepoziția *na* 'la' (Capidan 1925:146), însă Coseriu (2005) o încadrează în rândul trăsăturilor de tip romanic. Putem considera, că e vorba, mai degrabă, de o trăsătură romanică reactivată într-un context favorabil, meglenoromâna nemaipăstrând flexiunea cazuală pentru G–D, dativul analitic fiind de dată recentă.

1.4. Pentru substantivele proprii există desinență de vocativ, alături de cea moştenită ***i*** < lat. ***e***, vocativul feminin în ***-o*** (***-u***) împrumutat, ca şi în dacoromână, din slavă, iar Capidan notează forme de vocativ preluate ca atare din bulgară: *maicu, popi, sinu.* Substantivele terminate în ***ă***, indiferent de gen, au vocativul în ***-u:*** *Venu, Zlatu, vitu, vlădicu.*

2. PRONUMELE

Atât în aromână, cât şi în meglenoromână, paradigma pronumelui este moştenită din latină. Există totuşi unele forme împrumutate din limbile balcanice: în aromână pronumele nehotărât din greacă: *cathi* 'fiecare, oricine', iar în meglenoromână din turcă: *ier* 'orice', bulgară: *cafcu, sfaca, secu̯i,* 'fiecare' sau greacă *cathi* 'fiecare'. Aceste împrumuturi au folosit şi la formarea unor pronume compuse, alături de cuvinte moştenite: *iercari, ierți, țivagodea.*

3. ADJECTIVUL

3.1. La pluralul adjectivelor împrumutate de aromână din greacă şi turcă se foloseşte aceeaşi desinență ca şi la substantivele similare ca formă: *apló – apláḑ, hazo – haźáḑ.*

3.2. În aromână şi în meglenoromână superlativul absolut se formează cu ajutorul adverbului ***mult***, ca şi în dacoromâna veche: *multu bun.* Această construcție, care este considerată de origine balcanică în dialectele sud-dunărene, se întâlneşte în bulgară, albaneză şi în greacă. În acelaşi timp, este frecventă construcția în Romania occidentală: it. *molto bene,* sp. *muy bien.* Este, probabil, o trăsătură romanică păstrată şi întărită sub influența limbilor balcanice.

În graiul meglenoromân din Țârnareca, mai ales, superlativul relativ se formează cu ajutorul adverbului *nai* din macedoneană ***naj-****: nai bunu.* Această formă de superlativ apare şi în unele graiuri aromâne: la fărşeroții plisoți din

Albania, la grămosteni şi la grupul de aromâni din Cruşova (Nevaci 2013).

3.2. Adjectivele posesive şi demonstrative apar antepuse în meglenoromână. Capidan (1925: 204) consideră că ele urmează modelul limbii bulgare. Postpunerea se mai păstrează în cazul substantivelor care denumesc grade de rudenie: *frati-ńu, sor-ta.* La fel se foloseşte şi atributul substantival genitival, înaintea substantivului determinat: *lu ampiratu ilă* 'fata împăratului'. De altfel, orice adjectiv propriu-zis apare înaintea substantivului determinat: *un mari căsăbă* 'un oraş mare', *un nibun om* 'un om nebun', *marili frati* 'fratele mare'. Această topică este caracteristică limbii slave macedonene, dar şi limbii greceşti.

4. NUMERALUL

4.1. În graiul grămostean al aromânei, vorbit în Bulgaria, Macedonia şi Grecia, numeralul ***trei*** are forme diferite pentru feminin şi masculin: ***treĭ*** si ***tréi,*** *treĭ bărbaţ* dar *tréi fęate.* De asemenea, aceeaşi diferențiere se întâlneşte şi la pindenii sau fărşeroții care trăiesc în Macedonia (Saramandu 1996). În cazul limbilor balcanice, această diferențiere apare în greacă şi albaneză. În latină exista o formă pentru masculin-feminin si una pentru neutru. Dialectele italiene au moştenit forma de neutru pentru feminin, la fel ca şi în albaneză. Faptul că această flexiune se întâlneşte în graiurile aromâneşti vorbite pe teritorii de limbi slave, unde nu există diferențierea amintită, îl determină pe N. Saramandu să considere că este vorba, în acest caz, despre o concordanță romano-balcanică, şi nu despre o influență a vreunei limbi balcanice (Saramandu 1996: 214).

4.2. Numeralul ordinal nu are o paradigmă fixă şi se foloseşte rar, în ambele dialecte. În schimb, aromâna a împrumutat din greacă *protu, protă, protlu, prota*, pl. *protili,* 'primul, prima', *deftiru, deftira* 'al doilea, a doua'. Meglenoromâna a împrumutat din slava macedoneană: *prăf, ftor, tret ,* dar şi din greacă: *proto, deftero.*

5. VERBUL

5.1. La persoanele I şi a II-a singular, indicativ prezent, ale verbelor de conjugarea I, se folosesc desinențele din bulgară: ***-m*** şi ***-ş***. Acestea se folosesc inclusiv la verbele moştenite din latină: *aflum, afliş; amplum, ampliş; amnum, amniş.*

5.2. Forme verbale compuse:

5.2.1. În meglenoromână ***perfectul compus*** se formează cu auxiliarul *am*, dar Th. Capidan a notat şi forme cu *sam* (*iri),* pentru verbele intranzitive, ca în bulgară, şi cu participiul acordat. Atanasov 2002 consideră că aceste construcții sunt influențate de slava macedoneană.

Perfectul compus inversat exprimă, ca şi în limbile macedoneană, bulgară, albaneză, turcă o acțiune trecută repovestită, la care vorbitorul nu a luat parte

(Atanasov 2002: 244). Acesta se întâlneşte doar în anumite graiuri. Mai frecvent apare în povestiri, fiind vorba despre întâmplări la care povestitorul nu ia întotdeauna parte: *fost-aṷ unã o̯ară...*

În graiurile aromâne aflate sub influenţa albanezei, a apărut un perfect compus inversat, aglutinat cu elementul albanez ***ka,*** de la verbul *kam* ʻa avea' (Atanasov 2013:144): *Santa fuska zinit di tu Amerikiiă* ʻAm auzit că Santa a venit din America'.

În meglenoromână există şi un perfect supracompus, cu valoare de mai-mult-ca-perfect pentru acţiunile repovestite: *Fost-au ieşit* ʻMi-au spus că ieşise' (Atanasov 2002: 244).

Aceste valori ale perfectului compus inversat sunt frecvente în turcă şi în macedoneană.

5.2.2. ***Mai-mult-ca-perfectul*** în aromână se formează de la indicativul imperfect al auxiliarului *a avea* şi participiul verbului: *aveam măcată.* Aceeaşi structură o întâlnim şi în meglenoromână: *veam căntat,* alături de unele forme construite cu auxiliarul *ram,* după modelul bulgarei: *ram măncat,* formă pe care Th. Capidan o consideră o traducere a formei din limba bulgară.

5.2.3. ***Viitorul***

În aromână viitorul se formează cu auxiliarul ***va*** şi conjunctivul verbului de conjugat *va s-nergu.* În unele graiuri auxiliarul nu mai apare. Th. Capidan spune că în graiul pindean a dispărut conjuncţia sub influenţa formelor greceşti de viitor: *va facu – ta kano* şi nu *va s-facu*. Aceleaşi structuri se întâlnesc şi în graiul fărşerot şi în limba albaneză. Forma *va s-căntu* înseamnă ʻtrebuie să cânt'.

În meglenoromână a dispărut însă auxiliarul şi forma de viitor este identică cu forma de conjunctiv, precedată de conjuncţia ***si, să.*** În graiul din Ţârnareca se pare că auxiliarul se păstrează în forma contrasă ***ăs*** (vă+si), formă regăsită şi în aromână (Atanasov 2002: 248).

5.2.4. ***Condiţionalul*** în meglenoromână se formează cu ajutorul auxiliarului ***vrea*** şi prezentul conjunctivului: *vrea si fac* sau perfectul conjunctivului pentru condiţional perfect *vrea si am fat* ʻaş fi făcut'. În frază este precedat de conjuncţiile împrumutate din bulgară sau slava macedoneană ***ako*** ʻdacă' şi ***tuku*** ʻdacă, numai dacă'.

În aromână, pe lângă formele sintetice de condiţional prezent, au luat naştere şi forme analitice pentru condiţional perfect şi condiţional mai-mult-ca-perfect: *vrea s-aflu, vrea s-aflarim, vrea s-aflam.* Aceste structuri au fost analizate punctul de vedere al influenţei limbilor balcanice: greaca, albaneza, pe de o parte, şi bulgara şi slava macedoneană, pe de altă parte. Nicolae Saramandu consideră că „evoluţia aromânei în cadrul uniunii lingvistice balcanice a avut ca rezultat completarea sistemului verbal cu forme noi, compuse din elemente proprii după modelul unor limbi neînrudite şi, de asemenea, îmbogăţirea cu alte valori a formelor existente" (Saramandu 1969: 155).

5.3. O altă particularitate balcanică prezentă în paradigma verbului din dialectele sud-dunărene este dispariţia infinitivului scurt. În meglenoromână el mai

apare, rar, în structuri fixe exprimând blesteme, în variație cu forma de infinitiv lung: *lupu s-ti neacă di nu vă ti nica / nicari*. (Atanasov 2002: 232). S-a păstrat însă forma lungă a infinitivului cu valoare verbală şi, mai puțin frecventă, substantivală. De asemenea, infinitivul lung a preluat şi rolul de supin în ambele dialecte. Dacă în meglenoromână supinul mai apare sporadic (Atanasov 2002:236), în aromână el a dispărut total.

5.4. În meglenoromână, în graiul din Țârnareca, gerunziul a împrumutat terminația *-ea͡ĭki* din bulgară şi slava macedoneană: *şidea͡ĭki*. Această terminație se ataşează atât verbelor împrumutate din aceste limbi, cât şi celor moştenite din latină, semn că a fost însuşit în limbă: *nirʒdea͡ĭki, videa͡ĭki*.

O altă structură de gerunziu este cea formată după model macedonean ***so placenje:*** *cu* + infinitiv lung *cu plóncțiri, cu videari*.

5.5. În meglenoromână întâlnim forme verbale cu pronume în dativ, care, în majoritate, sunt calcuri morfologice după turcă sau bulgară: *aí si mancă* ʻmi-e foame', *nu-í si duți* ʻnu-mi vine să plec', *ăş durmea* ʻdormea', *ăş fuzi* ʻplecă', *mi fac azor* ʻmă pregătesc'. De altfel, sunt foarte numeroase calcurile morfologice după aceste limbi de contact. De asemenea, sub influența limbii slave macedonene unele verbe devin reflexive: *rădiri, tusiri, rugari*.

5.6. Un compartiment puternic influențat de limbile slave este cel al ***aspectului*** din meglenoromână. În limbile romanice categoria nu există. Puternic influențat de limba croată, dialectul istroromân prezintă aspectul, marcat prin sufixe sau schimbarea tipului de conjugare şi a fost considerat singurul dialect romanic care posedă această categorie gramaticală. În meglenoromână însă, opoziția de aspect se realizează prin intermediul prefixelor şi al infixelor, intrate în limbă odată cu împrumuturile din limbile slave ale unor forme deja prefixate. Apoi aceste prefixe au fost folosite în mod independent şi au fost ataşate chiar şi unor verbe moştenite din latină. Ele îşi păstrează sensul inițial dar, uneori, formele compuse îşi pierd transparența şi dezvoltă noi sensuri pornind de la verbul de bază. Problema categoriei aspectului este complexă şi o vom analiza în profunzime cu o altă ocazie. În articolul de față ne vom rezuma doar la prezentarea câtorva aspecte pentru exemplificarea problemei.

Infixele sunt ***-cn-*** sau ***-ln-*** : *ălăiri* ʻa pipăi', *ălniri* ʻa pune mâna pe, a căuta'. Ele apar în dicționare ca variante ale formelor de bază. În DDM însă transpunerea în limba română ne edifică asupra sensului: *Ălă͡ĭes prin ăntunearic* (Bâjbâi prin întuneric.) dar: *Tinsi móna şi ălni si védă...* (Întinse mâna şi căută să vadă...) (DDM:40 s.v.) *crățăies* ʻa scârțâi' – *crățănes* sau *crățnes* ʻa scrâşni din dinți'. (DDM s.v.); *pică͡ĭes – picnes* ʻa înfige – a băga', *vică͡ĭes – vicnes 'a striga – a chema'*.

Prefixele sunt toate de origine slavă şi se ataşează atât unor verbe de origine slavă, cât şi celor de origine latină. Un verb poate primi oricare dintre aceste prefixe existând chiar dublă prefixare. ***du-*** arată că acțiunea s-a îndeplinit până la capăt: *dunvițari* ʻa termina de învățat';

is-, iz- arată că acțiunea se petrece peste tot: *izved* ˈa vedea peste tot', *izsting* ˈa stinge de tot';

nă- acțiunea este făcută în întregime: *năbunes* ˈa bate foarte tare', *năsăturari* ˈa se sătura bine';

pri- marchează repetarea acțiunii: *pridunari* ˈa aduna din nou', *prizițiri* ˈa zice din nou'. Acest prefix a fost înregistrat recent la unele verbe din aromână în graiul din Cruşova: *s-prinsură* ˈs-a însurat a doua oară' şi *s-primărită* ˈs-a măritat a doua oară' (Nevaci 2013:107).

pru- acțiunea urmează sau se află la începutul ei: *pruvizu* ˈse iviră zorile'.

pu- (pud-, put-) acțiunea se realizează în mică măsură: *putoarnă* ˈîşi revine'.

răs-, răz- acțiunea are loc peste tot: *răzfațiri* ˈa se răspândi', *răzlătari* ˈa se năpusti'.

ză- acțiunea se face puțin sau e la începutul ei: *zăveari* ˈa avea puțin', *zăcăntari* ˈa începe să cânte'.

Un verb poate primi oricare dintre aceste prefixe sau, uneori, poate primi dublă prefixare (*prină-, zăpri-*): *zăpridunari* ˈa se aduna, a se aşeza într-o poziție decentă'. De la verbul latinesc *durmiri*, avem: *zădurmiri* ˈa adormi', *nădurmiri* ˈa dormi mult', *pridurmiri* ˈa dormi undeva', *prudurmiri* ˈa-i veni somnul'.

6. ADVERBUL

6.1. În general, în dialectele sud-dunărene, adverbele sunt moştenite din latină. Există însă şi multe adverbe împrumutate din limbile balcanice.

Aromâna a împrumutat, majoritar, din greacă: *hima* ˈla vale', *namisa* ˈla mijloc', *tahina* ˈdimineață', *tora* ˈacum', *agoṅa* ˈrepede', *fanara'* ˈpe față', *taha* ˈparcă' sau din turcă: *dipu* ˈdeloc', *iĉ* ˈdeloc', *máxus* ˈdinadins'.

În meglenoromână cele mai multe împrumuturi sunt din limbile slave, bulgară şi macedoneană: *dali* ˈoare', *stalno* ˈmereu', *tucu* ˈmereu', *retco* ˈrar', *dosta* ˈdestul', *duvolno* ˈdestul', dar şi din greacă: *ănamsa* ˈîntre' sau din turcă: *azor* ˈgata', *iavaş* ˈîncet', *năfile* ˈdegeaba', *uigun* ˈpotrivit', *birden* ˈimediat', *băia* ˈdestul'. Multe dintre cuvintele turceşti au intrat în limbă prin intermediul limbilor slave, ele fiind prezente de altfel în toate limble balcanice. Majoritatea împrumuturilor din limbile slave păstrează forma din limba de împrumut, de aceea întâlnim numeroase adverbe terminate în ***-(n)o:*** *craino, taino, cratco, legalno, stalno.*

6.2. Alături de aceste împrumuturi, dialectul meglenoromân a împrumutat particula ***-sta*** pentru a forma adverbe de timp de la substantive, după modelul din limbile bulgară şi slava macedoneană: *iarnata, searta, zuu̯ta, dimineasta.*

7. CONCLUZII

Deşi sunt idiomuri romanice, dialectele sud-dunărene, în urma contactului direct şi îndelungat cu mai multe limbi balcanice, au dobândit modificări chiar şi în sistemul morfologic, sistem care nu permite, în general, influențe din partea unor limbi neînrudite. Exemplele pe care le-am evidențiat ne-au demonstrat însă că există permisivitate şi la nivelul acestuia. Unele dintre aceste „balcanisme" au fost explicate prin fenomenul de convergență romano-balcanică (formele verbale supracompuse, sistemul ternar al deicticelor de loc), altele sunt, de fapt, elemente romanice întărite de unele similarități în limbile balcanice (dativul cu *la*), unele însă nu au fost suficent studiate şi stau încă sub semnul întrebării. Studiul extins şi aprofundat al acestor fenomene în perspectivă comparativă ar putea repoziționa limba română cu dialectele ei în cadrul romanității orientale.

BIBLIOGRAFIE

DDM	*Dicționarul dialectului meglenoromân. General şi etimologic*, vol. 1, literele A–C, coordonator Nicolae Saramandu, autori: Nicolae Saramandu, Alina Celac, Carmen-Irina Floarea, Marilena Tiugan, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Atanasov 2002	Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Atanasov 2013	Radu-Mihail Atanasov, *Meglenoromâna actuală în contextul limbilor balcanice*, teză de doctorat, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti".
Capidan 1925	Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, *Istoria şi graiul lor*, Bucureşti.
Caragiu 1975	Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.
Coseriu 1997	Eugen Coseriu, *Sincronie, diacronie şi istorie*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Coseriu 2005	Eugeniu Coseriu, *Limba română – limbă romanică*. Bucureşti, Editura Academiei Române.
Nevaci 2013	Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, Bucureşti, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
Nevaci, Saramandu 2013	Manuela Nevaci, Nicolae Saramandu, *Dialectele aromân şi meglenoromân. Studiu sincronic*, Bucureşti, Editura Universitară.
Saramandu 1984	*Tratat de dialectologie românească*, cap. *Aromâna, Meglenoromâna*, p. 423–550, Craiova, Editura Scrisul Românesc.
Saramandu 1996	Nicolae Saramandu, *Flexiunea de gen a numeralului **trei** în aromână*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XLVII, nr. 1–6, p. 207–215.

ASPECTS DE L'INFLUENCE BALKANIQUE DANS LES DIALECTES MÉGLENOROUMAIN ET AROUMAIN

RÉSUMÉ

Les deux variétées du roumain parlées au sud du Danube, l'aroumain et le méglénoroumain, ont beaucoup de particularités dues à l'histoire et à la position géographique que occuppent les deux populations. Ces deux dialects représente la romanité balkanique, donc c'est un cas de contact des langues non-apparentées. On a examiné dans notre article les influences des langues balkaniques (bulgare, macédonien, turque, grecque, albanais) sur la morphologie des ces deux idiomes en essayant d'expliquer le contexte qui a permis le changement dans un compartiment peu permissif généralement, comme le soit la morphologie.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
al Academiei Române

TERMINOLOGIA CORPULUI OMENESC ÎN DIALECTUL MEGLENOROMÂN. GÂTUL ŞI TRUNCHIUL CU ORGANELE INTERNE (III)

VASILE FRĂȚILĂ

Contribuția de față este o continuare a celor cu un subiect asemănător publicate anterior: I. *Terminologia corpului omenesc în dialectal meglenoromân. **Capul***, apărută în *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion internațional de dialectologie (Cluj-Napoca, 16–17 septembrie 2010)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut/Scriptor, 2012, p. 180–212; II. *Câmpul semantic al lui **gură** în dialectul meglenoromân*, LR, LX, 2011, nr. 1, p. 59–68, *Omagiu lui N. A. Ursu la 85 de ani*.

Materialul excerptat are la bază ALDM, I, realizat de Petar Atanasov, MRSA al cercetătoarei germane Beate Wild, precum şi ALR I şi ALR II. La acestea am adăugat: Weigand 1892; Papahagi 1902; Capidan 1935 şi Candrea 1927, 1928, 1934, precum şi Saramandu 2010, 2011, 2012.

Pentru ALDM, Petar Atanasov a anchetat toate cele şapte localități meglenoromâne, în ordinea numărului de anchetă: 1. Umă (singura aflată azi în Republica Macedonia), 2. Liumnița, 3. Cupa, 4. Oşiń, 5. Birislav, 6. Lunḑiń, 7. Ţârnareca (toate în Grecia)[1]. Localitățile anchetate de Beate Wild poartă pe hartă următoarele numere: 1. Liumnița, 2. Cupa, 3. Ţârnareca, 4. Oşani, 5. Birislav, Lunḑini, 7. Huma, la care se adaugă localitatea aromânească Livezi, notată cu numărul de ordine 8. Menționăm că şi G. Weigand (1892) şi Pericle Papahagi (1902), în anchetele lor, au avut în vedere localitatea Livezi, care se presupune că ar fi exercitat o anumită influență asupra graiului din Ţârnareca, în apropierea căreia se află.

Pentru ALR I au fost anchetate doar două localități: Liumnița, cu numărul de ordine 012, şi Ţârnareca, 013. Pentru ALR II a fost anchetată o singură localitate, tot Liumnița, punctul 012. Ancheta a fost făcută de Th. Capidan.

Se adaugă la acestea lexicul cules de la meglenoromânii stabiliți în Dobrogea (*Cerna* T [1971], *Cerna* A [1973]), anchete efectuate de Nicolae Saramandu.

GÂT. Parte a corpului (la om şi la unele animale) care uneşte capul cu trunchiul; grumaz, gâtlan; p. ext. gâtlej.

[1] În Nănta nu mai sunt meglenoromâni băştinaşi, ci numai câteva familii venite din Birislăv şi Lunḑin. Locuitorii din Umă s-au mutat şi ei în oraşul Gevgelija, dar satul s-a refăcut în ultimii 20 de ani, fiind locuit însă numai în timpul verii (ALDM, I, p. VII).

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 73–88

ALDM I, h. 211 GÂT ‘cou’ a notat din toate cele 7 puncte *guşă*, pl. *guşi*, probabil un termen de origine autohtonă înrudit cu alb. GUSHË; cf. mac. GUŠA. Ca al doilea termen, în pct. 1 (Uma) s-a notat şi *l’útnic*, pl. *l’útniță*, iar în pct. 2, *¯útnic* şi *¯utniță,* cu etimologie necunoscută. Alături de *guşă*, în pct. 7 Țârnareca, s-a înregistrat *vrat* < bg. VRAT ‘gât’; cf. mac. VRÁTNIC, pl. *vrátnici* ‘grumaz’. ALR I, h. 35 a înregistrat din 012 *l’utnicu* [a], pl. *l’utniță*, desemnând partea din față a gâtului, iar din 013 *grăcl’an*, pl. *grăcl’ane*, desemnând tot gâtul. ALR II, h. 45 *gât* ‘cou’ a notat *l¯utníc* din 012.

Papahagi 1902 a notat *guşă*, s. f. ‘gât’, la fel, Capidan 1935. Candrea 1928 a notat *gušă*, pl. *guşe* ‘gât’ cu sensul ‘umflătură la gâtul oilor’ [bg. GUŠA]. Capidan 1935 s. v. *guşă* ‘gât’, adaugă şi derivatele: *guşnes* (bg. GUŠA, aor. GUŠNAH), vb. IV, ‘iau de gât, îmbrățişez’, refl. ‘a se îmbrățişa’, *guşniri* s. f. ‘îmbrățişare’, *guşnit, -ă*, adj. ‘îmbrățişat’. *Guşnes*, vb. IV ‘a lua de gât’, este înregistrat şi de Papahagi 1902.

GRUMAZ (mai demult şi azi în popor aproape numai la plur. tant.) are semnificația: 1. Gât (înțelegându-se organele interne), gâtlejul şi faringele. 2. Gâtul (ca parte a corpului, la om sau la animale, care împreună (= împreunează) capul cu trunchiul, p. restr. partea dindărăt a gâtului cu ceafa (la om), pe care se reazămă jugul sau hamul (la animale trăgătoare), prin analogie: partea aceea a unor obiecte care prezintă o asemănare cu gâtul omului (DA). Înrudit cu alb. GRUMAS (*gurmas*) ‘gâtlej’ amândouă par a deriva dintr-un lat. pop. **grumus* ‘gâtlej’, care apare în it. *digrumare* ‘a înghiți cu lăcomie’ şi în rom. *sugruma* (DA). Păstrat în două dintre dialectele româneşti: dr. *grumaz*, ar. *gũrmadzŭ* (*gurmadzu*) considerat de Papahagi, DDA, ca provenind din lat. GRUMMUS + -ZĂ, în celelalte două dialecte româneşti sud-dunărene, termenul s-a pierdut.

ALDM I, h. 212 GRUMAZ ‘cou’, ‘nuque’ a notat *grăclán*, pl. *grăcláni* din punctele 1, 2 şi 7, *grătlán*, pl. *grătláni* din pct. 4, *gărtlán*, pl. *gărtláni* din pct. 3, *grăslán*, pl. *grăsláni* din pct. 5.

Papahagi 1902 a notat *gărtlán*, s. n. ‘gâtlej’ [tc. *gîrtlak*] şi varianta *grătlan* ‘idem’. Candrea 1928 înregistrează din Oşini *gărtlan* cu sensul „beregată”, din Lunḍini şi Oşini *gărclan*, cu acelaşi sens de „beregată” (bg. GRЪKLANЪ, dar şi *grătlan*, fără să specifice localitatea, respectiv *gărgăl’an* (< GRЪKLJANЪ). Capidan 1935 dă forma *grătlan*, s. m. ‘gâtlej’ (< sl. *grŭtan* şi bg. *grăklan*), precum şi variantele *grăclán, grătlan* din Țârnareca, respectiv derivatul *grătlănitš*, s. m. (dim.) = omuşor.

ALR I h. 36 GRUMAZ a dat doar din pct. 013 *gúşe,*pl. *guş*, dar numai pentru partea din față.

GUŞĂ. Pentru noțiunea GUŞĂ „goitre”, ALDM I, h. 213 a dat termenii *guşă* în punctele 1, 2, 3, 4 şi 7, *jel’că*, pl. *jel’ki* în 5 şi 6, precum şi în 1, ca al doilea răspuns. Pentru *guşă* vezi supra *gât*.

Jel’că s. f. însemnând ‘broască țestoasă’, dar şi ‘uimă’, boală după ureche, este notat şi de Capidan 1935, iar de la Liumnița varianta *je¯că*, pl. *je¯ts*, respectiv, *jal’că*, s. f. ALR 111. Tot Capidan indică etimonul: bg. ŽELKA; cf. însă mac. ŽELKA ‘broască țestoasă’.

AMIGDALE. Pentru *amigdală*, întrebuinţat mai ales la pl. *amigdale*, termen anatomic desemnând fiecare dintre cele două glande de natură limfatică, situate de o parte şi de alta a omuşorului (< fr. AMYGDALE), ALMD I, h. 214 AMIGDALE „amygdales", a notat din pct. 1 (Uma), aflat în Republica Macedonia, *crainiţi* (< maced. KRAJNIK, pl. krajnici; cf. bg. KRAJNICI, iar, din toate celelalte puncte: 2–7, *amigdale*, evident un împrumut din gr. ΑΜΥΓΔΑΛΑΣ pl. ΑΜΥΓΔΑΛΕΣ.

MĂRUL LUI ADAM. Pentru MĂRUL LUI ADAM „la pomme d'Adam", în ALM I, h. 215 nu figurează niciun răspuns. În ALR I, h. 37 s-au obţinut termenii: *grătlánu* [a], pl. *grătláne*, din pct. 012 (pentru a cărui etimologie vezi supra), respectiv *marzélu* [a], din 013 (cf. ar. *mărdzeauă*, pl. *mărdzeale* (< lat. MARGELLA), din care s-a refăcut un sg. *mărdzelă*).

ESOFAG. Pentru chestiunea ESOFAG „œsophage", ALDM I, h. 216 ne oferă următoarele forme: *grăclán*, pl. *grăcláni* din punctele 1, 2, 6, 7, *grătlán*, pl. *grătláni*, pct. 6, respectiv, *izufágu*, pl. *izufág̡a*, pct. 5 (< gr. ΟΙΣΟΦΆΓΟΣ).

CEAFĂ. General, probabil, în româna comună, continuat de dr. şi de ir., suspect azi în aromână (vezi DDA s. v. *ceafă*), unde se spune, mai ales, *zvercă, ceafă* (comun cu alb. QAFË, gheg. ÇAFË), *ceafă* „nuque", după ALDM I, h. 217 a fost înlocuit de: *l'utníc*, pl. *l'utniţă* în punctele: 1 şi 4, ¯*utănic*, pl. ¯*utăniţă* în 5, de varianta ¯*utníc*, pl. ¯*utniţă* în pct. 2, *itinic*, pl. *itiniţă* în 3, respectiv, de *vrat* în 7. La Lunḑiń, pct. 6, alături de *l'utnic*, s-a înregistrat şi sintagma *dúpu cap*.

Lĭutnic, s. m. a fost înregistrat de Weigand 1892, de Papahagi 1902 cu sensul germ. Nacken şi de Capidan 1935, sub forma *l'utnic* „grumaz, ceafă".

În Ţârnareca, pct. 7, s-a spus *vrat* (< bg. VRAT).

BEREGATĂ. S.f. 'laringe', p. ext. 'gâtlej' n-a fost înregistrat ca noţiune aparte în ALDM, dar a figurat în ALR I, h. 38, pentru care, în pct. 012, s-a răspuns *maţu de grtlan*, iar în pct. 013 *grăcl'anu* [a] (refăcut din pl. *maţe* < lat. *mattia*).

PIELE. Lat. PĔLLIS, -EM, conform datelor oferite de ALDM I, h. 218, s-a pierdut, fiind înlocuit cu *cÂajă*, pl. *coj* în pct. 1–7, cu variante fonetice (v. sl. KOŽA). Acelaşi cuvânt a fost notat şi de Weigand 1892: *kÂažă*, de Papahagi 1902, de Candrea 1927, de Capidan 1935, precum şi de ALR I, vol. 1, h. 3 din punctele 012 şi 013, de ALR II, s. n. vol. 2, h. 607, din 012, de Beate Wild 1983, h. 144, din punctele 1–7.

PLEOAPĂ. ALR I, h. 17 PLEOAPĂ notează sintagma *coḑjă di (la) okl'ă*. Vezi şi Saramandu 2012, p. 139–140.

ALUNIŢĂ. Pentru ALUNIŢĂ, 'mică excrescenţă pigmentată pe piele' (< ALUNĂ + -IŢĂ), ALDM I, h. 219 ALUNIŢĂ 'grain de beauté' a înregistrat următoarele forme: *bemcă*, pl. *bemki* (pct. 1), *beḑamcă*, pl. *bemţ* (< mac. BENKA), *bumcă*, pl. *bumki* (cf. mac. BUMKA), pct. 5, respectiv, *măslincă*, pl. *măslinki*, pct. 5 (< mac. MASLINKA, 'măslină').

Saramandu 2011, s. v. *beamcă*, dă sensurile: 1. Pistrui. 2. Aluniţă, iar ca etimon, mac., bg. BENKA (< tc. *benek*).

NEG. S. m., pl. *negi* însemnând ‘tumoare mică, rotundă, nedureroasă, care apare pe piele din cauza unei hipertrofii a papilelor’ (< lat. NAEVUS) nu s-a păstrat în niciunul dintre dialectele românești sud-dunărene, fiind înlocuit în ar. de *luznă*, pl. *luzne* și de diminutivele: *aricĭŭ*[2] și *bărgăviță* (DDA s. v.), iar în ir. de *brădovica, brădovițę* (< cr. BRADAVICA).

ALDM I, h. 220 NEG ‘verrue’ a notat *brădăviță*, pl. *brădăviți* din punctele 1, 6 și 7, termen a cărui etimologie o constituie mac., bg. BRADAVICA ‘idem’. *Brădăviță* a notat și ALR I, vol. 1, h. 51, din 013, dar și Candrea 1927. Capidan 1935 a notat varianta *brăduvíță*, iar Beate Wild 1983, h. 149, *părăduviță* din punctul 4, alături de *bráduviță* (< sl. BRADAVICA „Warze”).

RÂIE. S. f. (pop.) ‘boală de piele, la oameni și la animale, cauzată de un parazit și caracterizată prin apariția unor bubulițe (localizate mai ales între degete) care produc mâncărime; scabie’ (< lat. ARANEA, -AM) continuat în afară de dr. și de ar. *arâńe*, cândva, și de megl. *răńă* (PEW 1460), s-a pierdut în ir. și în meglenoromâna actuală.

ALDM I, h. 221 RÂIE ‘gale’ a notat termenii *crastă* pct. 1 și 6 (< mac. KRASTA și *răǵă*, pct. 3 și 5, respectiv varianta *râǵă* (< mac. RǴA, mbg. ĂRGJA).

Crastă, s. f. ‘râie’ (< bg. KRASTA) a notat și Capidan 1935, p. 80 și adj. *crastav, -ă* ‘râios, plin de răni’ (< bg. KRASTAV și ca răspuns la chestiunea 4194 din ALR).

Răghiă s. f. însemnând ‘rugină’ a înregistrat Papahagi 1902, respectiv *roghiă* însemnând ‘rugină’ dar și ‘un fel de boală la oameni și la vite’, ‘murdărie pe corp’ și Capidan 1935, care indică și variantele: *răghiă, râághiă*, și *ru̯ághiă*, precum și derivatele *ru̯aghiav, -ă*, adj. ‘ruginit, murdar’ ALR 639; *răghisés (raghiăsés)*, vb. IV ‘ruginez’ ca răspuns la întrebarea 4264 din ALR.

A SE SCĂRPINA. Cei bolnavi de *răǵă si scarțină*/*scarḱină* sau *scarpină* (< lat. SCARPINO, -ARE). ALDM h. 222 MĂ SCARPIN (ind. prez. 1–3) ‘je me gratte’ dă formele corespunzătoare de la *scarțin* punctele 1–6, *drăpes* (< bg. DRAPAM, mac. DRAPA ‘idem’) pct. 5, *grăbăies* (< bg. GRABAM) pct. 2, *deapir* (< lat. DEPILO, -ARE; cf. și ar. *deapir*), pct. 7 Țârnareca. În pct. nr. 1 (Uma), alături de *mi scarțin* s-a înregistrat și forma *mi scarpin*, mai apropiată de lat. SCARPINO. Capidan 1935, p. 260, s. v. *scarpin*, verb care are și sensul de ‘țesăl (vitele)’, a notat de la Țârnareca și forma cu palatalizarea lui *p* la *ḱ*: *scarḱin* (scris *scarchin*): *Nearsi lă cal a̯u̯ scărchină* (merse la cal, îl scărpină). Același autor, *op. cit*., p. 106, s. v. *deapir*, vb. I pentru dialectul meglenoromân, dă, sensurile: ‘smulg părul’ și în special ‘smulg fulgii la păsări, jumulesc’: *Găl'ină ău dipirară* (= jumuliră găină), dar și ‘mă vait, țip’: *Mul'area căță si d̯eapiră* (= Femeia începu să țipe). Ca derivat de la *deapir*, Capidan înregistrează verbul *prudeapir* (< PRU- + DEAPIR) ‘țip’.

Scarțin (*mi* ~) ‘mă scarpin’ apare și la Papahagi 1902, p. 114 și la Candrea 1937, p. 196: *scarținari* ‘a se scărpina’, ‘a țesăla’, ind. prez. *scárțin*.

PIȘCA. Pentru *a pișca*, ALDM I, h. 223 PIȘC (ind. prez. 1–6) ‘je pique’ dă următoarele răspunsuri (ne vom rezuma la pers. 1 sg.): *știpc* (pct. 2, 4, 5), *știpcu*

(1, 3), *ştipcum* (pct. 6), *ştipcă¯es* (pct. 7) (< mbg. ŠTIPKAM). *Ştipcu*, vb. I ‘pişc, ciupesc’ este înregistrat şi de Papahagi 1902, p. 255, iar *ştipcum*, cu aceleaşi sensuri, şi de Capidan 1935, p. 286, care notează şi subst. *ştipcă* (< bg. ŠTIPKA) denumind ‘un fel de cleşte de lemn’.

Ştipcă, glosat ‘un fel de cleşte făcut de ciobani dintr-un beţişor crăpat la un capăt şi cu care scot viermii la oi; viermar’, respectiv ‘un fel de broderie’ şi verbul *ştipcari* ‘a pişca, a ciupi’: ind. prez. *ştipcum* (Ln) *ştipcu* (Lm. H.), *ştipcăm* (Oş.), *ştipcu, ştipţî* (H.) (< bg. ŠTIPAM), înaintea lui Capidan au fost notate de Candrea 1937, p. 207.

SIMT. Lat. SENTIO, -IRE, păstrat în dr. *simt*, ar. *simtu* şi cândva şi în megl. *simt* ‘fűhlen’ (PEW 1590), n-a mai fost înregistrat în niciuna dintre localităţile anchetate de Petar Atanasov pentru ALDM I, h. 224 SIMT (ind. prez. 1–6) ‘je sens’, SĂ SIMT (conj. prez. 1–3) ‘que je sente’.

Verbul cu aria cea mai largă este *picăses* (< gr. ΑΠΕΙΚΑΖΩ, bg. *apikasvam* cu circulaţie în punctele 2, 3, 4, 5, 6, *dukímises* (< gr. ΔΟΚΙΜΑΖΩ), pct. 1, *usites* (< mac. USETI ‘a simţi’; cf. bg. USET ‘simţ’, USEŠTAM SE ‘a se simţi’) în pct. 7. *Pikeses* ‘merke’ a fost notat mai întâi de Weigand 1892, apoi de Papahagi 1902; *picăsés* ‘simt, pricep’, de Candrea 1934, p. 180: *picăsiri* ‘a simţi, a pricepe, a înţelege’ (< ngr. ΑΡΕΙΚΑΖΩ) şi, în sfârşit, de Capidan 1935, p. 220: *picăsés* ‘pricep, simt, înţeleg’. Tot Capidan, *op. cit.*, p. 119, a înregistrat şi verbul *duchimises* ‘observ’ în contextul: *Tsista zinghinu tucu la duchimisea* (bogatul acesta numai îl observa) (< gr. ΔΟΚΙΜΑΖΩ).

MUŞCHI. Lat. *MUSCULUS, -UM (dim. lui MUSCUS), păstrat în dr. *muşchi* şi în ar. *muşcl'u*, după Capidan 1935, p. 199, s-a moştenit şi în megl. *muşchĭ*, s. m. pl. cu sensul ‘crucea şalelor’, lingvistul aromân trimiţând la ALR 2208.

În anchetele efectuate de Petar Atanasov pentru ALDM I, h. 226 MUŞCHI ‘muscle’, termenul românesc a fost înlocuit de: *múscul*, pl. *musculi* (< mac. MUSKUL) în punctele 1, 5, de *mis-* (cf. bg. MIŠCI ‘şoarece’) în punctele 2, 6, 7 de *mi-* în pct. 4, respectiv de *mărşăí¯ă*, pl. *mărşăi¯*, cf. mac. MRŠA, care, printre altele, are şi sensul de ‘corp, trup; organism (fig.), goliciune, nuditate’, în pct. 3.

OS. Lat. OSSUS, moştenit de toate dialectele româneşti [dr., ar., mr., ir.] a fost înregistrat sub diverse forme fonetice *os*, pl. *Ìasi, Ìăs,* pl. *Ìasi, Ìos*, pl. *Ìasi* în toate localităţile anchetate de P. Atanasov pentru ALDM I (vezi h. 227 OS ‚os’).

Termenul a fost înregistrat şi de Weigand 1892, p. 24: *os, u̯asi*, de Candrea 1934, p. 176: *os, âsi, âsiļi*[a], de Capidan 1935, p. 316: *Ìos* cu dimin. *ustšic* (= uscic).

MĂDUVĂ. Lat. MEDŬLLA, păstrat în dr. *măduvă*, ar. *măduă*, este continuat până astăzi în şase dintre localităţile anchetate de Petar Atanasov sub forma *miduÌă* în punctele 1, 2, 4, 5, 6, *mădúÌă* în 3, doar la Ţârnareca pct. 7 spunându-se *mózuc* (< mac. MOZOK). Termenul de origine latină a fost înregistrat şi de Weigand 1892, p. 13 sub forma *midúÊ*, apoi de Papahagi 1902, *miduă*, de Capidan 1935, p. 189: *miduÌă*, de Candrea 1934, p. 166: *miduÌă* (Oş. Lm.).

În Liumniţa, Oşiń şi Cupa *miduÌă*, respectiv *măduÌă* are şi sensul de ‘creier’ (vezi ALDM I, h. 3), după cum, în Uma, Cupa şi în Ţârnareca, *mózuc* semnifică şi ‘creier’.

CARNE. *Carni* (< lat. CARO, CARNEM), păstrat în toate dialectele româneşti [dr. *carne*, ar. *carne*, ir. *cårne*] a fost înregistrat în toate localităţile meglenoromâne, mai puţin în Lunḑiń, unde se spune *bibă*, pentru care cf. mac. BIBA ‘pui, boboc, răţuşcă, boboc de gâscă’ (ALDM I, h. 229 CARNE ‘chair’). *BibÊ* (= bibă) cu sensul ‘carne’ (germ. Fleisch), a fost înregistrat mai întâi de Weigand 1892, p. 50, care în nota 1 de la aceeaşi pagină spune: „*bibă* scheint wir das bulg. –türk. BIBA. Truthenne [= curcă n. n. V. F.] zu sein. Das Fleische dieses Vogels ist sehr beliebt”. Papahagi 1902 preia şi el termenul *bibă* s. f., pe care îl glosează ‘raţă; bucată de carne’, dar, în contextul: *lę-ţĭună bibă*, îi dă semnificaţia ‘bucată de carne’ (= ia-ţi o bucată de carne). Un alt sens pentru *bibă* adaugă Papahagi ‘fel de brodărie’. De la Papahagi îl preia Candrea 1927, p. 188: *bibă* ‘bucată de carne’ (< bg. BIBA ‘curcă’), apoi Capidan 1935, p. 38: *bibă* ‘carne’: *Dâ-l' uneac bibă la tsista sirumà* [= adică: dă-i puţină carne la sărmanul acesta, n. n. V. F.], adăugând că *bibă* denumeşte şi ‘un fel de brodărie’. În privinţa originii termenului, Capidan trimite la alb. BIBĂ, iar, în paranteză, menţionează şi arom. *bibă* ‘raţă’.

Saramandu 2011, p. 26, a notat *bibă* în din localitatea dobrogeană Cerna, iar ca etimon al megl. *biba* notează: bg. BIBA, mac. BIBE.

SÂNGE. Lat. SANGUIS, SANGUEM, moştenit în dr. *sânge*, ar. *sândze*, ir. *sănje/sănze/sânze*, este continuat în toate localităţile meglenoromâne: *sănḑi* (la Uma şi Ţârnareca), *sânḑi* la Liumniţa, Cupa, Oşiń, Birislav şi Lunḑini (vezi ALDM I, h. 230 SÂNGE ‘sang’).

Weigand 1892, p. 18, notează *sǫn(d)zi* ‚Blut’, Papahagi 1902, s. v. *sǫnḑi*, s. m. ‘sânge’ şi verbul *sonḑir* ‘sânger’ (sic!), *mi sǫnḑir* ‘mă sânger, îmi scot sânge’ (în ar. *sânḑinecḑ*); Candrea 1937, p. 201: *sǫndzi* (Oş.), *sǫnzi* (L.), *sănzi* (H.) ‘sânge’, *sândzirari, sundzirari* (Oş.), *sândzinari* (H.) ‘a sângera’; ind. prez. *sǫndzir, sândzines* (H.) (p. 194); Capidan 1935, p. 270: *sǫnzi* s. m. ‘sânge’ şi: *sǫndzi, sânzi*, iar ca derivate *sǫnzir* ‘sânger’ (< lat. SANGUINO, -ARE) *sănzirari* ‘sângerare’, *sânzirát, -ă* ‘sângerat’.

VÂNĂ. Lat. VĒNA, -AM [dr. *vână*, ar., mr. *vină*, ir. *virę*] a fost înregistrat în ALDM I, h. 231 VINE „veines” în 6 din cele 7 puncte anchetate: *vină*, pl. *víni*, doar la Ţârnareca, pct. 7, obţinându-se răspunsul *jílă*, pl. *jíli* (< mac. ŽILA).

Weigand 1892, p. 9 a notat: *vinÊ*, Papahagi 1902, p. 130, *vină* s. f. ‘vână’, Candrea 1937, 223: *vină* ‘vână’, Capidan 1935, p. 327: *vină*, s. f. ‘vână’.

PIEPT. Urmaşul lat. PĔCTUS, devenit *ḱeptu*, pl. *ḱeptur* în Uma şi Ţârnareca (pct. 1, 7), *ḱ̄ĕpt, ḱ̄ĕptur* în Liumniţa şi Cupa (pct. 2, 3), respectiv *ḱept, ḱeptur*, în Oşiń, Birislăv şi Lunḑiń (pct. 4, 5, 6) (vezi ALDM, I, h. 232), formează arie compactă.

Forma cu palatalizarea bilabialei surde *p* o înregistrase deja în 1892 Weigand, p. 16: *k̄ept*, apoi Papahagi 1902, p. 66: *chĭept*, s. n. în contextul: *că ea de la chĭept*

an jos nu vę carni (= fiindcă ea de la piept în jos nu avea carne), Candrea 1928, p. 405: *ḱept* ‘piept’; art. *ḱeptu*; pl. *ḱeptur* (Lm.); Capidan 1935, p. 68: *ch¯ept* s. n. ‘piept’. ALR I, h. 39 *piept*, a notat din 012 *ťept; ťeptur*, iar din 013 *ḱ¯ăptu* [a]; *ḱ¯ăptur*.

FURCA PIEPTULUI. Pentru noțiunea FURCA PIEPTULUI ‘épigastre’, ALDM I, h. 233 notează două sinonime: *lingurič* (sg. şi pl.), respectiv *jilindreț* (sg. şi pl.) din toate cele 7 localități. Primul este un diminutiv de la *lingură* (< lat. LINGULA + suf. -IČ), al doilea provine din bg. dial. ŽELĂNDEC (< bg. *želud* şi *želudec* ‘stomacul păsărilor’. Papahagi 1902, p. 87 a notat *jilindreț* cu sensul ‘parte a corpului găinii’. Se pare că megl. *lingurič* este un calc după mac. LAŽIČKA ‘lingurea, loc deasupra stomacului’, la rândul ei, un diminutiv de la LÁŽICA ‘lingură’.

Situația este similară cu cea din istroromână de la Jeiăn, unde pentru ‘furca pieptului’, de la doi informatori diferiți, s-au primit răspunsuri diferite: *lingura*, respectiv *jličița*. *Lingură*, termenul obținut de la primul informator din Jeiăn, ca şi *linguriță* de la Susnievița şi *linguriţę*, pl. *linguriț* de la Costârcean, obținuți de E. Petrovici şi P. Neiescu în anii ’60 ai secolului trecut şi ca şi dr. popular, sunt calcuri după slavă: cel ir. după scr. LAŽIČICA, iar cel dr. după bg. LAŽIČKA (cf. scr. LÀŽICA, bg. LĂŽIČKA ‘linguri’ (vezi Petrovici, Neiescu, 1964, p. 203; Frățilă, SDT, p. 254).

PLĂMÂN. Pentru PLĂMÂNI ‘poumons’, ALDM I, h. 234 a obținut termenii *alb drob* pct. 6, *albu drob* pct. 1 şi 4, *albi drobur* pct. 2, *dróbur álbi*, pct. 3, *bel drob* pct. 7. În pct. 1 (Uma) pe lângă *albu drob* s-a răspuns şi *pľuḱa*. *Alb(u) drob* sau *drobur albi* reprezintă calcuri parțiale după mac. BEL DROB (< mac. BEL ‘alb’, DROB ‘plămân’). Sintagma *bel drob* este împrumutată direct din macedoromână. *Pľuḱa*, al doilea răspuns din Umă, trebuie să provină din mac., iar acesta din sl. comună *PLJUTJA ‘pulmo’, care în cr. a dat *pluća* (de unde ir. *plúťa*), iar în v. sl. PLUŠTA (Skok II 690 s. v. *plûća*; Frățilă, SDT, 264).

Pentru ‘plămâni’, Papahagi 1902, s. v. *drob*, înregistrează sintagma *drobu alb*. ALR I, h. 46 *ficat*, a notat din 012 *dróbu alb*, iar din 013 *albul drop*, pl. *álbe dróbur*.

TUBERCULOZĂ. Pentru TUBERCULOZĂ ‘tuberculose’, în toate punctele de pe h. 235 a ALDM I, s-a notat: *óftică* (pct. 1, 7), respectiv *Ìóptică* (< bg. OHTIKA). În Uma, ca al doilea răspuns s-a înregistrat *tuberculoză* (< mac. TUBERCULOZA).

TUBERCULOS. Pentru TUBERCULOS ‘tuberculeux’ în toate punctele s-a răspuns *ufticos*, pl. *ufticoş*, iar în Liumnița *ÌăfticÌos; ufticÌoş* şi în Cupa *ufticÌăs; ufticÌăs* (< UFTICĂ + -OS) (ALDM I, h. 236). Pentru forma feminină s-a notat peste tot *ufticÂásă; ufticÂasă* (ALDM I, h. 237 TUBERCULOASĂ ‘tuberculeuse’).

ASTMĂ. Pe harta 238 ASTMĂ ‘asthme’ din ALDM I găsim următoarele răspunsuri *ásmă; zădúÌ* (pct. 1, 5 şi 7), *ásmă* (pct. 2), *azmă* (pct. 4). *Asmă* (< gr. ΑΣΘΜΑ, cf. bg. ÀSTMA, mac. ASTMA, iar *zăduÌ* (< bg. ZÀDUH, cf. şi mac. ZADUV).

COASTĂ. Termenul general meglenoromân este *coastă*, pl. *coasti* (< lat. COSTA, -AM) (vezi ALDM I, h. 239 COASTĂ „côte”), notat deja de Weigand 1892, p. 111: *koastÊ*, de Papahagi 1902; *coastă* şi în compusele *coasta-calului* şi *coasta-peştilui*, două nume de plante nedefinite mai de aproape, de Candrea *coástă* şi în toponimul *Cọsta-di-Tanasiţă*. Capidan 1932, p. 74, s. v. *coastă*, s. f. înregistrează **1**. sensul anatomic. **2**. sensul entopic, precum şi câteva toponime şi dimin. *coastítšcă* (< COASTĂ + IČCĂ). Saramandu 2012 îl notează de la Cerna (Dobrogea).

JUNGHI. Pentru JUNGHI ‘point de côte’, ALDM I, h. 240 notează din punctele 1, 3, 4, 5 şi 6 *budéj; budéjur* (< mac., bg. BODEŽ idem’), iar din pct. 7 varianta *bodéş; bodeşi*; în sfârşit, din Liumniţa (pct. 2) *punḍiri; punḍir*, s. f. provenit din inf. lung al lui PUNGO, -ĔRE ‘a împunge’. Capidan, s. v. *pungo*, îl glosează ‘împunsătură, junghi’ dându-l şi într-un scurt context: *Am pundziri* (am junghiuri). El trimite şi la ALR 2205, 2206.

INIMĂ. Lat. ANIMA, -AM, devenit *ińimă; ińimi*, se păstrează în toate localităţile anchetate de P. Atanasov, doar la Cupa (pct. 3) şi Birislăv (pct. 5) se spune *ińămă; ińămi* (vezi ALDM I, h. 241 INIMĂ ‘cœur’). În punctele 1 şi 7 (Uma şi Ţârnareca), ca al doilea răspuns, s-a notat şi sinonimul *buric, buríţă* (< lat. *UMBULICUS = *umbilicus*).

Burik, cu sensul germ. ‘Nabel, Bauch’, este înregistrat deja de Weigand 1892, p. 13, iar Papahagi 1902, p. 61, s. v. *burìc,* îl glosează ‘buric; inimă, pântece’, introducându-l şi în câteva scurte contexte: *pri gol buric* = cu stomacul gol, flămând; *añi fuzi buricu* = m-am speriat; *cum aţĭ ţęri buricu* = cum îţi doreşte inima; *nu ra fętă la cari s-nu-l'ĭ cadă la buric* = nu era fată care să nu-l iubească. Aşadar, *buric* are sensurile: 1. Buric. 2. Stomac. 3. Inimă. 4. Curaj. Ca adjectiv, *buricós* ‘îndrăzneţ, inimos’ este notat de Candrea 1927, p. 193, şi de Capidan 1935, p. 50, care dă şi forma feminină: *buricoasă* însemnând ‘de inimă, curajos, -oasă’) (< BURIC + -OS).

Referindu-se la *ińimă*, Papahagi 1902, p. 86, spune că în înţelesul general românesc se întrebuinţează numai la Huma, ceilalţi zicând *buric*, iar Candrea 1928, p. 403, indică formele *ińămă* (Lm. H.), *ińemă* (Oş. C.), *ińimă* (Ln.), precum şi derivatele: *ińămičcă* ‘inimioară’ (< IŃĂMĂ + -IČCĂ) şi *ińămos* ‘inimos’ (< IŃĂMĂ + -OS). Capidan 1935, p. 156, s. v. *ińămă*, s. f. ‘inimă’, precizează că termenul este întrebuinţat numai în unele expresii, în rest fiind înlocuit de *buric*, ca de ex.: *Al' rupse ińăma* (îi sfâşie inima), *Ari cucot la ińămă*, se zice pentru oamenii întreprinzători, iar ca derivat le dă pe cele pe care le găsim şi la Candrea: *ińămitšcă*, s. f. (dim.) şi *ińămos, -oasă*, adj. ‘inimos’.

SUSPIN. Pentru SUSPIN ‘je soupire’ (ind. prez. 1–6), noi vom reţine doar pers. 1. ALDM I, h. 242 a notat *izdi¯nes* (pct. 1–6) (< bg. IZDЪHVAMЪ, Candrea 1928, p. 105) şi *lipcăés* (cf. mac. LIPA ‘a suspina, a geme’, LIPNE (perfectiv ‘a suspina’). Pentru *izdiines*, Capidan 1935, p. 108–109, s. v. *di¯nes* ‘respir, răsuflu’ propune derivatul IZ- + DI¬NES (< bg. DIHAM). Candrea 1928, p. 405 notează

infinitivele lungi: *izdiiri* (Ln., Oş.), *izd¯iniri* (C.), cu sensurile ‘a gâfâi, a sufla greu, a respira’, care la pers. 1 sg. ind. prez. au formele *izdi¯es, izdi¯nes.*

BATERE DE INIMĂ. Harta 243 BATERE DE INIMĂ ‘battement de cœur’ din ALDM I dă următoarele răspunsuri: *batiri di íńimă* (punctele 1, 3, 4, 5, 7) şi *ăl' čucăiáşti íńima* (punctele 2 şi 6). Tot *batiri di inimă* a notat Capidan pentru ALR I, h. 123, din punctul 012. Pentru *čucă¯és* ‘sun, bat’, Capidan1935, p. 100, propune et. bg. ČUKAM, cf. mac. ČUKA, impf. ‘a bate, a lovi, a izbi, a ciocăni’.

ŢÂŢĂ. Conform ALDM I, h. 244 ŢÂŢĂ ‘mamelle’, ‘sein’, ‘teton’, în meglenoromâna actuală peste tot s-a obţinut un singur răspuns: *ţíţă*, pl. *ţíţi* (pct. 1–7), iar în punctele 1 şi 7 (adică în Uma şi Ţârnareca) şi sinonimul *sin*; pl. *sínur*. Primul sinonim provine din lat. TITIA, al doilea din lat. SINUS. Cercetătorii anteriori au obţinut şi alte variante fonetice. Astfel, Papahagi 1902, p. 126, notează *ţoţă*, s. f. = ţâţă, pl. *ţoţi* = ţâţe. Candrea 1937, p. 216, transcrie *ţiţă*, articulat *ţiţa*, numai de la Lunḑiń şi Huma, iar *ţoţă*, de la Oşani, Cupa şi Liumniţa.

Capidan 1935, p. 310, s. v. *tsǫtsă*, s. f. ţâţă, dă şi câteva contexte: *¬elă di angl'ită tre¯ picătur di lapti din tsǫtsa mea* (vino, de înghite trei picături de lapte din ţâţa mea). *Tsǫtsă di ru᷄ac* (la albinărit) ‘larve, căţei’, ALR. 5467. *Tsǫtsă di matitsă* (botcă, celule în care se naşte matca) ib. 5468, iar ca derivat, indică verbul *tsǫts* (ind. prez. 1 sg.) (cf. bg. CICÀM = sug ţâţă (în limbajul copiilor şi numai despre copii. Cf. bg. CICU, alb. SISË.

SPATE. În meglenoromâna de astăzi, după ALDM I, h. 24 SPATE ‘dos’, sunt uzuali următorii termeni: *spată; spati* (< lat. SPATHA) în punctele 1, 4, 5, 6, *spǫţ* (< *spăţ*, pl. lui *spată*), în punctele 2 şi 3, *plati* (< gr. ΩΜΟΠΛΑΤΗ) în punctul 7. Ca al doilea răspuns a fost notat *grăb* în punctele 1 şi 3, *gǫrb* în punctul 2, care provin din bg. GRĂB, cf. mac. GRB.

Spată cu pl. *spǫţĭ*, pe lângă sensul anatomic, ‘parte a corpului omenesc, a animalelor şi a păsărilor’, îl are şi pe cel specific războiului de ţesut. Candrea 1937 notează *spată*, pl. *spǫţ* numai la Huma, iar Capidan 1935, p. 271, s. v. *spată* (pl. *spǫţ*) indică două sensuri: **1**. ‘spate (la cal), coapsă’ şi **2**. ‘spată’ (la război), iar ca derivate: *spătar* s. m. ‘cel ce face spate la război’ (< SPATĂ + -AR) şi *spatişǫt, -ă*, adj. ‘cu cocoaşe la spate, ‘cocoşat’ făcând trimiterea la ALR 2197.

Grăb însemnând ‘spinare, şira spinării’ a fost notat de Candrea 1928, p. 398, iar *gǫrb* ‘spinare’ de la Liumniţa, pentru etimologie trimiţând la bg. GRЪBЪ. Înrudit cu acesta este *grăbăv* (< bg. GRЪBAVЪ) care circulă în Liumniţa, Oşin şi Huma. În sfârşit, Capidan 1935, p. 142, s. v. *gǫrb* s. m. ‘spinare, şira spinării’, notează şi variantele fonetice: *gǫrp, gărb, grăb* şi derivatele: *gărbés*, vb. IV (despre oi) ‘le tund la pântece şi gât’; *gărbiri*, s. f. ‘tunderea oilor’; *gărbit, -ă* adj. ‘tuns’ (despre oaie), *gărbăv, gărbov, -ă* (< bg GĂRBOV) ‘cocoşat, gârbov’, *grăbătšoánă*, s. f. ‘gropiţă la ceafă’ (< bg. GĂRBČE, dimin. de la GĂRB + -OANĂ).

OMOPLAT. Pentru OMOPLAT ‘omoplat’, ALDM I, h. 246 dă următoarele sintagme: *ósu di la numiri* (pct. 1), *oslu di la numiri* (pct. 7), *u̯osu lu numiru* (pct. 2, 4, 5, 6), *u̯ăsu lu numiru* (pct. 3). *Os* (< lat. OSSUS), *numir* (< lat. (H)UMERUS

> *umer*, aglutinat cu *un* *(u)*n umer* > *numer*, apoi cu *e* neacc. > *i* > *numir*. Cf. şi ar. *numir* ‘umăr’.

ŞALE. Termenului românesc (literar) ŞALE ‘lombes’, în meglenoromână, pe baza ALDM I, h. 247, îi corespund trei sinonime: 1. *méjluc/m¯ějluc* (punctele 1, 2, 5, 6), *ńólğuc* (pct. 7[1] (< lat. MEDIUS LOCUS); 2. *slăbínă* (pct. 4 şi 1 ca al 3-lea răspuns) (< mac. SLABINA ‘vintre, regiune inghinală’, ‘şale’), 3. *cruți* (< lat. CRUX, -CEM) (punctele 3 şi 1 şi 2 ca al 2-lea răspuns)[2]. Pentru megl. *cruți* ‘şale’, cf. dr. (anat.) *crucea spinării* = (la om) osul simetric şi triunghiular (numit *os sacru*) din partea posterioară a bazinului, constând din cinci vertebre care continuă şira spinării, p. ext. spate (cf. germ. *Kreuz*, ceh. *krzyže* (pl.), rut. *kryž, kryži* (pl.), pol. *krzyž, krzyże* (pl.), engad. *cruš dellas rains*) (DA).

SUDOARE. Pentru *sudoare* (< lat. SUDOR, -EM), ALDM I, h. 248 SUDOARE ‘sueur’, a înregistrat un singur termen, dar cu variante fonetice: *sudÂári* (pct. 1, 4, 5, 7), *sădÂári* (pct. 2, 3), *sudọri* (pct. 6), iar pentru verbul corespunzător (vezi ALDM I, h. 249 ASUD (ind. prez. 1–3) ‘je sue’, ‘je transpire’) două variante *sud* (pct. 4 şi 5) (< ASUD, cu afereza lui *a-* < lat. ASSUDO, -ARE[3], respectiv, *ănsud/ănsut* (cu rostirea surdă a lui *d* final), un derivat cu prefixul ĂN- (< lat. IN-) + SUD.

ŞIRA SPINĂRII. Noțiunea de ŞIRA SPINĂRII ‘l’épine dorsale’, în conformitate cu datele din ALDM I, h. 251 este redată în lucrarea de geografie lingvistică menționată, prin termenii: *sḱinirát* (< lat. SPINALATUM > *sḱinărat* > *skinirat*, cf. ar. *sḱinărat*) în punctele 1 şi 7, *ărb¯ét* (< mac. ‘ŔBET ‘coloană vertebrală’) în pct. 1 ca al doilea răspuns, *ărb¯ĕt* (în pct. 3), *ărbitničcă* (< mac. *‘ŔBETNICA* + suf. *-KA* dimin. de la *‘ŕbet*; cf. *‘ŕbetnik* ‘coloană vertebrală’, respectiv *spundiliḱi stili* (< gr. ΣΠΟΝΔΙΛΙΚΗ ΣΤΗΛΗ ‘idem’) în pct. 5. Nu s-a primit răspuns sau nu s-a pus întrebare în pct. 4 (Oşiń), dar Capidan 1935, p. 244 notează de la Oşani *răbét* s. n. ‘spate’, precum şi varianta *arbet(i)* s. n., pentru etimologie trimițând la bg. RĂB, în schimb Candrea 1927 s. v. ‘spinare, spate’ trimite la bg. GЪRBЪ. Pentru aceeaşi chestiune, ALR I, h. 40 notează din 012 *cudița; -dițur* (dimin. de la COADĂ), iar din 013 *trunḱ̃*, *-ḱ̃ur* (< lat. TRUNC(U)LUS)[4].[1]

COCOAŞĂ. Drept corespondente ale rom. COCOAŞĂ ‘bosse’, ALDM I, h. 252 notează termenii: *topcă* (pct. 1) (< bg., mac. TOPKA ‘sferă, minge’) şi *¯a¯činic* (< mac. JAJČNIK ‘ovar’), tot de la Umă, *ănflăčuni* (< ĂNFLU (< lat. INFLO, -ARE + suf. -ČUNE < lat. -TIONE) din pct. 3 (Cupa) şi *gărbúță* < GĂRB (< mac.

[1] Forma aceasta de la Țârnareca pare a fi un împrumut din aromână.

[2] *Slăbină*, pe care îl derivă din bg. SLAVINA, Capidan 1935, p. 267 îl glosează ‘partea de la buric în jos până la încheietura picioarelor, şolduri’.

[3] Forma *sud* se explică fie din *asud*, prin afereza lui *a-*, fie, ca în celelalte limbi romanice, din forma latinească primară *sudare* ca în rtr. *süer*, it. *sudare*, sard. camp. *sudai*, fr. *suer*, prov. cat. *suar*, sp. *sudar*, port. *suar* (CDDE 107), cum credem că e mai puțin probabil.

[4] Printre altele, *trunchi* în limba română desemnează ‘corpul unui om sau al unui animal, considerat fără cap şi membre; p. ext. corp, trup’ (DLR, t. XI, partea a 3-a, litera T, s. v. *trunchi*[2]).

GRB sau bg. GRĂB) + suf. dim. -UȚĂ). Nu s-au primit răspunsuri din punctele 2, 4, 6 şi 7.

COCOŞAT. În schimb, pentru COCOŞAT 'bossu', ALDM I, h. 253 ne-a furnizat date din toate cele 7 localități anchetate, şi anume: *gărbăv* (pct. 3), *grăbăv* (pct. 7) (< mac. GRBAV, cf. bg. GĂRBAV) şi *ăngrăbăvit* (pct. 1, 2, 4, 5, 6), participiul devenit adj. al unui verb pentru care nu avem atestare: **ăngrăbăvés*, derivat din GĂRBĂV cu sufixul-desinență al conjugării a IV-a şi cu prefixul *ăn-* (<lat. IN-), precum şi cu metateza *-ăr-, -ră-*. Pentru COCOAŞĂ, ALR I, h. 41 notează din 012 *j̓eãcă; j̓eãț* (< bg., mac. ŽELKA, broască') iar din 013 *brụáscă* (< lat. BROSCA), un calc după bg., mac. ŽELKA.

Ca şi în cazul altor organe (vezi, de ex., *inimă, buric*), în meglenoromână vorbitorii fac confuzii între stomac, pântece şi vintre.

STOMAC. Astfel, la chestiunea STOMAC 'estomac', h. 254 din ALDM I ne furnizează următorii termeni: *fÂali; fól'ur* (pct. 1 şi 4) (< lat. FOLLIS, -EM), *fọ li; fol'ur* (pct. 5 şi 6); *trăbjuşọńă; trăbuşóń* (pct. 2), *trăbuşínă; trăbuşińi* (pct. 7) (< bg. TRĂBUH + suf. -INĂ, mac. TRBUV 'pântece, abdomen, burtă' + suf. -INĂ; *strubăşínă; strubăşini* (pct. 1 ca al doilea răspuns), rezultat al unei contaminări între *stomac* şi *trăbuşină; stomác* (pct. 3) (< gr. ΣΤΟΜΑΧΟΣ, bg. STOMAH, mac. STOMAH) şi *stomac*; pl. *stomáhia* (ca al doilea răspuns în pct. 4); *lingurič* ca al doilea răspuns în pct. 3 şi ca al treilea răspuns în punctul 1. (< LINGURĂ + suf. -IČ), de fapt, un calc după mac. LAŽIČKA, un diminutiv al lui LAŽICA 'lingură' (vezi supra, *furca pieptului*).

PÂNTECE. Pentru PÂNTECE 'abdomen' 'ventre', ALDM I, h. 255 înregistrează următoarele răspunsuri: *fëále; fol'ur* (pct. 1, 2, 3), *fọli; fol'ur* (pct. 6), *trăbuşońă; trăbuşóń* (pct. 2 ca al doilea răspuns), *pắntecă* (< lat. PANTEX, -ICEM) în pct. 7 Țârnareca, poate un împrumut din ar. *pântică*.

VINTRE. Harta 259 VINTRE 'ventre' din ALDM I a notat din toate localitățile, mai puțin din Țârnareca, termenul *fëali;* pl. *fol'ur* cu următoarele variante: *fëali; fol'ur* (pct. 1, 4, 5), *fụáli; fól'ur* (pct. 2), *fụali; fụắl'ur* (pct. 3), *fụli; fol'ur* (pct. 6). În pct. 7 Țârnareca: *pắńteică* (greşeală de notare în loc de *pắntecă?!*); pl. *pắntiți*. ALR I, h. 42 *pântece* a notat din pct. 013 Țârnareca *pắntică; pắntiț*, iar din 012 (Liumnița): *trubuşońă; trubuşóń* [f].

Pentru 'vintre', ALR I, h. 43 a notat din 012 # *supt trăbuşóńă*, iar din 013 # *căsnac, -náțe* (< tc. KASNAK, cf. bg. KASNAK).

MAȚE. Termen panromânesc este *maț*, refăcut din pl. *mațe* (< lat. MATTIA), cu răspândire generală şi în meglenoromână: *maț; mați* (pct. 1, 3, 5, 6), *maț; mață* (pct. 2, 4, 7) (ALDM I, h. 256 (MAȚE 'intestine').

Papahagi 1902 dă formele: *maț,* pl. *mață*, art. *maței*, la fel, Candrea 1934, p. 165; Capidan 1935, p. 185 dă doar forma de sg. *mats*, precizând că substantivul este de genul neutru (ambigen, cum spune el).

BURIC. Pentru BURIC 'nombril', ALDM I, h. 258 a înregistrat termenii: *buric; buriți* (pct. 1, 3, 4, şi 5), *buric; buriț* (pct. 2 şi 6), *pusléduc* (pct. 1 ca al

doilea răspuns) (< mac. POSLEDOK ‘placentă’) şi *popuc; popuţă* (< mac. PAPOK) (pct. 7).

FIERE. Unul dintre termenii de origine latină păstrat în toate localităţile meglenoromâne este *¯ari* (< lat. FELEM), aşa cum rezultă din ALDM I, h. 263 FIERE ‘vésicule biliaire’. Înainte l-a înregistrat Weigand 1892, p. 19: *¯are*, apoi Candrea 1928, p. 402: *¯ari* (H.).

FICAT. Lat. FICATUM ‘ficat’ s-a pierdut în meglenoromână, unde se spune *negru drob; neágri drobúr* (pct. 1–6) sau simplu: *drob, drobur* (pct. 7) (vezi ALDM I, h. 264 FICAT ‘foie’) spre deosebire de *alb(u) drob* ‘plămân’ (vezi *supra*, p. 8) nişte semicalcuri după limbile slave, în speţă după bg. ČRN DROB, mac. CRNI DROB ‘ficat’, resp. bg. BJAL DROB, mac. BEL DROB. În mac. pentru ‘ficat’ se spune şi CRN CIĞER.

RINICHI. Nici lat. RENICULUS (ar. *arnicl'u,* dr. *rinichi*) nu s-a păstrat în meglenoromână, unde a fost înlocuit de *búbrig; búbriz* (pct. 1, 6), *búbric; búbriţi* (pct. 5), *búbric; bubriz* (pct. 7), *bubriĕc; bubur§aţă* (pct. 2), *băbr§ac; băbr§aţă* (pct. 3) (< mac. BUBREG, bg. BUBREKЪ < tc. BÖBREK) (vezi ALDM, I, h. 265 RINICHI „reins”).

Forma *buburec* a fost înregistrată deja de Weigand 1892, p. 49: *buburek* „Niere”, *bubrec* ‘rinichi’, de Papahagi 1902, p. 60, iar *búbric* s. m. (din Oşani), de Capidan 1935, p. 46. *Bubric* a notat şi ALR I, h. 48 din punctul 012, apoi Beate Wild 1983, h. 178 din pct. 2 *bubureţ*^{i}, respectiv *buburéţ* din pct. 5.

Făcând inventarul termenilor în funcţie de limbile de origine (latină, autohtonă – traco-dacă –, slavă veche, bulgară şi macedoneană, turcă, neogreacă) s-au obţinut:

A. Termeni de origine latină, unii cu modificări semantice faţă de limba sursă: *răńă* (< ARANEA, -AM), *scarpin/scarţin* (< SCARPINO, -ARE), *deapir* ‘a smulge fulgii găinilor, a jumuli’, ‘a ţipa’ (< DEPILO, -ARE); *simt* ‘simt’ (< SENTIO, -IRE), azi pierdut; *muşch¯* [muşḱ] ‘crucea şalelor’ (< MUSCULUS, -UM), azi pierdut; *os* (< OSSUS, -UM); *miduu̯ă* ‘măduvă’ (< MEDULLA) şi ‘creier’; *carni* (< CARO, -NEM); *sǫnzi* ‘sânge’ (< SANGUEM); *vină* ‘venă’ (< VENA, -AM); *ḱept* ‘piept’ (< PECTUS); *coastă* (< COSTA, -AM); *ińămă* ‘inimă’ (< ANIMA, -AM) şi ‘buric’ (< *UMBULICUS = AMBILICUM); *ţiţă/ţǫţă* ‘ţâţă’, ‘mamelă’ (< TITIA, -AM); *sin* ‘sân’ (< SINUS) la Umă şi Ţârnareca; *spată, spati/spǫţ* ‘spată’ (< SPATHA); *mejluc/ńolğic* ‘mijloc’, ‘şale’ (< MEDIUS LOCUS); *sudoari/sădoari* (< SUDOR, -REM); *sud* ‘asud’ (< ASSUDO, -ARE); *sḱinirat* ‘şira spinării’ (< *SPINALATUM) în punctele 1 şi 7 (Umă şi Ţârnareca); *fÂali*, pl. *fol'ur* ‘stomac’ în punctele 1, 4, 5, 6 (< FOLLIS, -EM); *pântecă* ‘stomac’ în punctul 7 – Ţârnareca (< PANTEX, -ICEM); *maţ*, pl. *maţă* (< MATTIA), *iari* ‘fiere’, termen general (< FEL, -EM).

B. De origine autohtonă: *guşă* ‘gât’ (cf. alb. GUSHË) şi ‘guşă’. S-au pierdut *grumaz* şi *ceafă*.

C. De origine veche slavă: *coajă* ‘piele’ (< v. sl. KOŽA).

D. Din macedoneană şi/sau bulgară au fost împrumutaţi următorii termeni, unii dintre ei cu circulaţie numai în anumite localităţi sau funcţionând ca termeni sinonimi ai celor de origine latină. Îi vom enumera în ordinea înregistrării lor în ALDM I: *vrat* ‘gât’ (< bg. VRAT); *grăclean/grătlan* (< bg. GRЪKLANЪ); *jelcă* ‘guşă’ (< bg., mac. ŽELKA ‘broască’); *bemcă* ‘aluniţă’ (< mac. BENKA); *bumcă* ‘aluniţă’ (< bg., mac. BUMKA); *brădăviţă* ‘neg’ (< mac., bg. BRADAVICA); *crastă* ‘râie’ (< bg., mac. KRASTA); *răģă/rǫģă* ‘râie’ (< mac. RǴA, mbg. ĂRGJA); *drăpes, mi* ‘mă scarpin’ (< bg. DRAPAM, mac. DRAPA), *grăbăies* ‘idem’ (< bg. GRABAM); *ştipcu(m)* ‘pişc’ (< mbg. ŠTIPKAM); *usites* ‘simt’ (< mac. USETI, bg. USET, USEŠTAM SE); *biba* ‘carne’ (< bg. BIBA, mac. BIBE ‘curcă’); *jilă* ‘venă’ (< bg. ŽILA); *oftică* ‘tuberculoză’ (< bg. OHTIKA); *budej* ‘junghi’ (< mac., bg. BODEŽ); *izdi͡nes* ‘suspin’ (< bg. IZDЪHVAMЪ); *lipcăes* ‘suspin’ (< mac. LIPA, LIPNE); *čucă¯és* ‘sun, bat’ (< bg. ČUKAM, mac. ČUKA); *slăbină* ‘şale’ (< mac. SLABINA); *ărbiet* ‘şira spinării’ (< mac. ‘ŕBET); *topcă* ‘cocoaşă’ (< bg., mac. TOPKA); *gărbav* ‘cocoşat’ (< mac., bg. GRBAV, GĂRBAV); *jeľcă/jeãcă* ‘cocoaşă’ (< bg., mac. ŽELKA); *trăbuşină/trăbuşǫœă* ‘stomac’ (< bg. TRĂBUH + suf. -INĂ); *puslέduc* ‘buric’ (< mac. POSLEDOK), *popuc* ‘buric’ (< mac. PAPOK); *bubreg* ‘rinichi’ (< mac. BUBREG); *bubric* ‘rinichi’ (< bg. BUBREK).

E. De origine neogreacă: *amigdale* (< ΑΜΥΓΔΑΛΑΣ, pl. ΑΜΥΓΔΑΛΕΣ); *picăses* ‘simt’ (< ΑΠΕΙΚΑΖΟ); *dukimises* ‘simt’ (< ΔΟΚΙΜΑΖΩ); *astmă* (< ΑΣΘΜΑ); *spundiliki stili* ‘şira spinării’ (< ΣΠΟΝΔΙΛΙΚΗ ΣΤΗΛΗ ‘idem’; *stomac* (< ΣΤΌΜΑΧΟΣ).

F. De origine turcă: probabil *bubric/bubriec* (< BÖBREK), *căsnac* ‘vintre’ (< KASNAK, cf. bg. KASNAK).

ABREVIERI

[p. a.]= plural articulat
[p] sau pl. = plural
adj. = adjectiv
aor. = aorist
ar. = aromân
bg. = bulgar(ă)
cat. = catalană
ceh. = ceh(ă)
cf. = confer
cr. = croat(ă)
dim. sau dimin. = diminutiv
dr. = dacoromân(ă)
engad. = engadez
et. = etimon
fig. = figurat
megl. sau mr. = meglenoromână
ngr. = neogreacă
nr. = număr
p. ext. = prin extensie
p. restr. = prin restrângere
pct. = punct
plur. tant. = plurale tantum
pol. = polonez(ă)
port. = portughez(ă)
pref. = prefix
refl. = reflexiv
rtr. = retoroman(ă)
rut. = rutean(ă)
s. f. = substantiv feminin
s. m. = substantiv masculin

fr. = franceză
germ. = german(ă)
gr. = greacă
impf. = imperfectiv
inf. = infinitiv
ir. = istroromână
it. = italiană
lat. = latină
mac. = macedoneană
s. n. = substantiv neutru
s. v. = sub voce
sard. camp. = sard. campidanez
scr. = sârbocroată
sg. = singular
subst. = substantiv
suf. = sufix
tc. = turcă
vb. = verb

BIBLIOGRAFIE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALDM I = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, [vol. I], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

ALR I = *Atlasul lingvistic român*. Partea I, de Sever Pop, vol. I. *Părţile corpului omenesc şi boalele lui*, Cluj, Muzeul Limbei Române, 1938; vol. II. *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Cluj, Muzeul Limbei Române – Otto Harassowitz, Sibiu–Leipzig, 1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. I. A. *Corpul omenesc, boale (şi termeni înrudiţi).* B. *Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, viaţa religioasă, sărbători.* C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, Muzeul Limbei Române – Otto Harassowitz, Sibiu–Leipzig, 1940.

ALR II = *Suplement. Termeni consideraţi obsceni*, Sibiu–Leipzig, 1942.

Candrea 1927, 1928, 1934, 1937 = I.-A. Candrea, *Glosar meglenoromân*, în GS, III, 1, 1927, p. 175–209; III, 2, 1928, p. 381–412; VI, 1934, p. 163–192; VII, 1937, p. 194–230.

Capidan, 1935 = Th. Capidan, *Meglenoromânii*, vol. III, *Dicţionar meglenoromân*, Bucureşti, f. a. [1935].

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A–Putea)*, Bucureşti, Editura Paralela 45, 2003 (ediţie anastatică cu o *Introducere* de Gr. Brâncuş).

CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj, 1956 şi urm.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, I, 1913 şi urm.

DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1974.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1965 şi urm.

FD = „Fonetică şi dialectologie”, Bucureşti, I, 1958 şi urm.

Frățilă 2011 = Vasile Frățilă, *Câmpul semantic al lui* ***gură*** *în dialectul meglenoromân* [II], LR, LX, 2011, p. 59–68. *Omagiu lui N. A. Ursu la 85 de ani*.

Frățilă 2012 = Vasile Frățilă, *Terminologia corpului omenesc în dialectul meglenoromân.* ***Capul*** [I], în *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion internaţional de dialectologie* (Cluj-Napoca, 16–17 septembrie 2010), Cluj-Napoca, Editura Argonaut. Scriptor, 2012, p. 180–212.

Frățilă, SDT = Vasile Frățilă, *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân*, în idem, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Timişoara, Editura Excelsior Art, 2002, p. 211–312.

GS = „Grai şi suflet”, Bucureşti, I, 1923–1924 şi urm.

LR = „Limba română”, Bucureşti, I, 1952 şi urm.

MRSA = Beate Wild, *Meglenorumänischer Sprachatlas*, în „Balkan-Archiv. Neue Folge". Beiheft, Bd. 2 herausgegeben von Wolfgang Dahmen und Johannes Kramer, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1983.

Papahagi 1902 = Pericle Papahagi, *Megleno-Românii, studiu etnografico-filologic*. Partea I. *Introducere, descrierea călătoriei, ocupaţiile locuitorilor, texte*. Partea II. *Texte şi glosar*, Bucureşti, 1902.

Petrovici, Neiescu = E. Petrovici şi P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete la istroromâni, meglenoromâni şi aromâni*, CL, IX, 1964, nr. 2, p. 187-214.

Saramandu 2010, 2011, 2012 = Nicolae Saramandu (coordonator), Marilena Tiugan, Irina Florea, Alina Celac, *Dicţionar meglenoromân. Literele A, Ă, B, C*, FD, XXIX, 2010, p. 52–135; FD, XXX, 2011, p. 51–115; FD, XXXI, 2012, p. 79–196.

Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul* ***Noului atlas lingvistic român*** în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti", al Academiei Române, Bucureşti.

Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti" al Academiei Române, Bucureşti) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu şi Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.

Skok II = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, *K-poni*[1], Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1972 (redactori Mirko Deanović şi Ljudevit Jonke).

Weigand 1982 = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen, eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, Johann Ambrosies Barth, 11 892.

Wild 1983 v. MRSA.

LA TERMINOLOGIE DU CORPS HUMAIN DANS LE DIALECTE MÉGLÉNOROUMAIN. LE COU, LE TRONC ET LES ORGANES INTERNES

RÉSUMÉ

Cette contribution fait partie d'une étude plus ample dédiée à la terminologie du corps humain en méglénoroumain. Pour cette étude nous avons utilisé les atlas linguistiques ALR I, ALR II, ALDM et MRSA, ainsi que les glossaires de Pericle Papahagi et I.-A. Candrea, le dictionnaire de Th. Capidan et la monographie de G. Weigand (voir la bibliographie).

On a discuté les termes méglénoroumains qui correspondent aux termes roumains suivants: *gât* 'cou', *guşă* 'goitre', *grumaz* 'cou', 'nuque', *omoplat* 'omoplate', *amigdale* 'amygdales', *mărul lui Adam* 'la pomme d'Adam', *esofag* 'œsophage', *ceafă* 'nuque', *piele* 'peau', *aluniţă* 'grain de beauté', *neg* 'verrue', *muşchi* 'muscle', *os* 'os', *măduvă* 'moelle', *carne* 'chair', *sânge* 'sang', *vine* 'veines', *piept* 'poitrine', *plămâni* 'poumons', *coastă* 'côte', *inimă* 'cœur', *ţâţă* 'mamelle', 'sein', 'teton', *spate* 'dos', *şale* 'lombes', *şira spinării* 'colonne vertébrale', *cocoaşă* 'bosse', *stomac* 'estomac', *pântece* 'abdomen', 'ventre', *maţe* 'intestins', *buric* 'nombril', *fiere* 'vésicule biliaire', *ficat* 'foie', *rinichi* 'rein'.

On a analysé aussi d'autres termes qui visent, d'une manière ou d'autre, le champ sémantique de ceux déjà mentionnés, surtout des adjectifs qui font référence à des qualités ou à des défauts: *inimos* 'courageux', *inimoasă* 'courageuse', *cocoşat* 'bossu', *cocoşată* 'bossue', *tuberculos* 'tuberculeux', *tuberculoasă* 'tuberculeuse' ou des verbes: *a scărpina* 'gratter', *a asuda* 'suer', *a pişca* 'piquer', *a simţi* 'sentir', *a suspina* 'soupirer', etc.

À la fin on fait un inventaire des termes en fonction des langues d'origine (le latin, la langue autochtone – thraco-dace, l'ancien slave, le bulgaire et le macédonien, le turc et le néogrec).

Parmi les termes d'origine latine qui ont survécu on mentionne: *os, măduvă, carne, piept, inimă, coastă, ţâţă, spate, maţe* etc.; du substrat autochtone on a: *guşă*; *grumaz* et *ceafă* ont disparu; d'origine ancienne slave c'est le mot *coajă* qui a remplacé le lat. *pellis*; les plus nombreux emprunts sont d'origine bulgaire et/ou macédonienne et d'origine turque ce sont probablement les mots *bubric* et *căsnac*.

Universitatea de Vest din Timişoara
Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie
Bulevardul Vasile Pârvan, nr. 4
fratila_v@yahoo.com

CONSTRÂNGERI ASUPRA OCUPĂRII NODURILOR SILABICE MARGINALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ

ANDREEA-ALEXANDRA LOIZO

1. INTRODUCERE

Scopul lucrării de față este de a propune un set minimal de constrângeri care, ierarhizate corespunzător, să poată explica ocurența consoanelor sub nodurile silabice marginale –atac silabic şi coda– în limba română literară.

Studierea nodurilor silabice marginale presupune, mai întâi, identificarea consoanelor şi a combinațiilor consonantice ocurente în limba română literară şi, apoi, stabilirea modului în care se face împărțirea lor în silabe[1]. Trebuie precizat că nu au fost incluse în studiu combinații care includ semiconsoane, acestea urmând a fi discutate într-o lucrare separată.

Lucrarea este realizată în cadrul *Teoriei Optimalității*[2]. Structura silabică adoptată în cadrul lucrării de față este prezentată în *Schema 1*: silaba*(σ)* domină, în mod obligatoriu, nodul nucleului, care este ocupat de o vocală, iar opțional poate domina nodurile atacului silabic şi/sau al codei, care constituie nodurile marginale ale silabei şi pot fi ocupate de consoane[3].

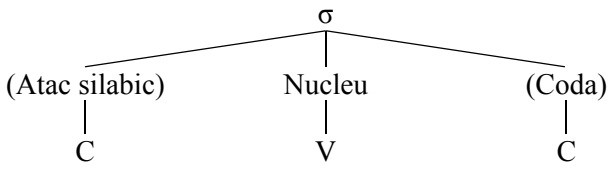

[1] Termenul de *combinație consonantică* este neutru şi face referire la orice înşiruire de consoane, indiferent de distribuția acestor consoane în silabe. Combinațiile de consoane care aparțin aceleiaşi silabe vor purta numele de *grupuri consonantice*.

[2] McCarthy & Prince (1993): 1–24, Prince & Smolensky (2004).

[3] Prince & Smolensky 2004: 26.

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 89–105

2. ABORDĂRI OPTIMALISTE ALE STRUCTURII SILABICE DIN LIMBA ROMÂNĂ

Structura silabică a limbii române literare a fost abordată în cadrul Teoriei Optimalității de către Chițoran (2001), Ene (2005) şi Loizo (2015). Dintre aceste lucrări, prima nu a oferit o ierarhizare clară a constrângerilor implicate în interpretarea fenomenelor discutate, iar celelalte două au făcut uz de un număr crescut de constrângeri.

În special în privința interpretării date de Loizo (2015), aceasta prezintă următoarele inconveniente, care se datorează în parte încercării de a interpreta un număr mare de fenomene din două limbi diferite, concomitent cu evidențierea motivelor care duc la rostiri greşite ale grupurilor consonantice greceşti de către vorbitorii nativi ai limbii române:[4]

a. Natura total diferită a constrângerilor. De exemplu, modul în care se aplică asupra unui grup consonantic următoarele constrângeri este total diferit:

(1) PCO[+FRIC]: nu sunt permise consoane consecutive [+fricativitate]
(2) *O+OB: nu sunt permise grupuri consonantice de tip /O+Ob/ sub nodul atacului silabic
(3) DMP: diferența minimă în proeminența membrilor unui grup consonantic este egală cu 4

Comparația între două consoane dintr-un grup consonantic se face în aceste cazuri ținându-se cont de aspecte diferite (constrângerea (1) evaluează trăsături, constrângerea (2), clase de consoane, iar constrângerea (3), diferența dintre două grade de proeminență.

b. Penalizările produse de unele constrângeri se suprapun în măsură prea mare, neobținându-se astfel mult dorita economie. Un astfel de exemplu oferă DMP (punctul 1, mai sus), care ar putea îngloba următoarele constrângeri:

(4) *ATAC/CCC: atacul silabic nu trebuie să fie format din trei consoane; constrângerea este generală şi priveşte toate grupurile triconsonantice
(5) *ATAC/CNSCC: atacul silabic nu trebuie să fie format din trei consoane, dintre care prima să fie o consoană non-sibilantă
(6) *CODA/CCC: coda nu trebuie să fie formată din trei consoane.

Constrângerea (1) penalizează oricum atacurile silabice şi codele formate din trei consoane, întrucât sub Scara Proeminenței propusă în lucrare, niciun grup de trei sau mai multe consoane nu poate satisface total constrângerea DMP.

[4] Conținutul constrângerilor discutate în continuare e prezentat în Loizo (2015): 173–174, iar ierarhizare lor este aplicată în Loizo (2015): 212–256.

c. Unele constrângeri propuse sunt prea specifice şi reflectă prea puțin intuiția vorbitorului nativ (de exemplu constrângerea (2) *O+OB).

d. Evaluarea diferențiată a cuvintelor străine față de restul cuvintelor din limba română, prin constrângerea următoare:

(7) IDENT(M.A.)$_S$: segmentele din output trebuie să aibă acelaşi mod de articulare cu cele din input; aplicabilă numai în cazul cuvintelor împrumutate din limbi străine

e. Numărul crescut de constrângeri (24 în total). Ținând cont de faptul că, în cadrul *Teoriei Optimalității*, constrângerile sunt universale atât din punctul de vedere al conținutului lor, cât şi în ceea ce priveşte prezența lor în toate limbile, iar ceea ce diferențiază limbile este ierarhizarea acestor constrângeri, adoptarea unui număr foarte mare de constrângeri fiind contraindicată.

Deficiențele prezentate duc la o interpretare greoaie şi lipsită de uniformitate, justificând astfel încercarea de a aborda într-un mod diferit subiectul împărțirii în silabe în limba română literară.

3. OCUPAREA NODURILOR SILABICE MARGINALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ

Pentru relevarea posibilităților pe care limba română le oferă în privința ocupării nodurilor silabice marginale, trebuie mai întâi să identificăm inventarul de consoane şi combinații consonantice ocurente în diferite poziții din cuvânt (inițială, medială, finală) şi să stabilim împărțirea acestora în silabe.

Pentru alcătuirea inventarului expus în continuare în *Tabelul 1*, nu s-au luat în considerare combinațiile formate cu participarea unei semiconsoanei (ex. ***bi****ată*), posibilele variații de pronunțare (ex. *sa**ndv**iş ~ sa**nv**iş*), precum şi regionalismele (ex. *moţpan*). De asemenea, au fost excluse din discuție combinațiile ocurente exclusiv la limitele morfemelor – în cuvinte analizabile sau semianalizabile (ex. *o**ptspr**ezece*), cuvinte învechite (ex. *a dvori*) sau foarte recent introduse în limba română (ex. *software*) şi numele proprii (ex. *Iţcani*).

Tabelul 1 prezintă consoanele şi combinațiile consonantice posibile în limba română, la inițială, medială sau finală de cuvânt, însoțite de câte un exemplu, şi modul de împărțire în silabe conform regulilor prezentate în DOOM[5].

[5] DOOM 2005: LXXXIII–LXXXIX; pentru mai multe informații asupra regulilor de împărțire în silabe, vezi Loizo (2015): 108–112.

Tabelul 1
Consoane şi combinaţii consonantice ocurente în limba română literară, exemple şi împărţire în silabe[6,7]

-C-							
Tip	**Inițială**	**Medial**	**Finală**	**Tip**	**Inițială**	**Medial**	**Finală**
/O/	.O *casă*	.O *tată*	O. *cot*	**/Fns/**	.Fns *vară*	.Fns *tufă*	Fns. *şah*
/A/	.A *gem*	.A *pace*	A. *puț*	**/Fs/**	.Fs *sare*	.Fs *rază*	Fs. *moş*
/N/	.N *mamă*	.N *unu*	N. *ton*	**/L/**	.L *rață*	.L *vale*	L. *cal*
-CC-							
Tip	**Inițială**	**Medial**	**Finală**	**Tip**	**Inițială**	**Medial**	**Finală**
/O+O/	.OO *ctitor*	O.O *cuptor*	OO. *pact*	**/O+Fns/**		O.Fns *pridvor*	
/O+A/		O.A *opțional*		**/O+Fs/**	.OFs *psalm*	O.Fs *căpşună*	OFs. *pix*
/O+N/	.ON *gnostic*	O.N *tocmai*	ON. *ritm*	**/O+L/**	.OL *drag*	.OL *cuplu*	
/Fns+O/	.FnsO *ftizie*	Fns.O *ahtia*	FnsO. *raft*	**/Fns+N/**		Fns.N *tihni*	FnsN. *clovn*
/Fns+L/	.FnsL *frate*	.FnsL *covrig*		**/A+O/**		A.O *coțcar*	
/A+N/		A.N *boțman*		**/Fs+O/**	.FsO *zbor*	Fs.O *fustă*	FsO. *risk*
/Fs+Fns/	.FsFns *sfat*	Fs.Fns *izvor*		**/Fs+A/**	.FsA *scenă*	Fs.A *fascina*	
/Fs+N/	.FsN *zmeură*	Fs.N *basma*	FsN. *basm*	**/Fs+L/**	.FsL *slab*	Fs.L *mijloc*	
/N+O/		N.O *lampă*	NO. *strâmt*	**/N+Fns/**		N.Fns *branhie*	NFns. *triumf*
/N+A/		N.A *ştiință*	NA. *simț*	**/N+Fs/**		N.Fs *pânză*	NFs. *dans*
/N+N/	.NN *mnemonic*	N.N *(a) domni*	NN. *lemn*	**/N+L/**	.NL *mreană*	N.L *omletă*	
/L+O/		L.O *talpă*	LO. *cult*	**/L+Fns/**		L.Fns *arhivă*	LFns. *vârf*
/L+A/		L.A *fulger*	LA. *colț*	**/L+Fs/**		L.Fs *marjă*	LFs. *fals*
/L+N/		L.N *armură*	LN. *calm*	**/L+L/**		L.L *perlă*	

[6] Datele privind combinaţiile bi- şi tri-consonantice sunt extrase din Loizo (2015): 88–98, 108, cu unele adăugiri. De asemenea, am consultat dicţionarele DOOM (2005) şi DEX (2009).

[7] Abrevieri: V = vocală, S = semivocală/semiconsoană, L = lichidă, N = nazală, Fs = sibilantă, A = africată, Fns = fricativă non-sibilantă, O = oclusivă, C = consoană, .= tăietură silabică, □́ = vocală epentetică, < > = segment suprimat.

(continuare tabel)

-CCC-							
Tip	**Inițială**	**Medial**	**Finală**	**Tip**	**Inițială**	**Medial**	**Finală**
/O+O+L/		O.OL *electric*		**/O+Fs+O/**		O.FsO *extaz*	OFsO. *mixt*
/O+Fs+A/		O.FsA *obscen*		**/Fs+O+N/**		FsO.N. *astmă*	FsON. *istm*
/Fs+O+L/	.FsOL *sclav*	Fs.OL *aspru*		**/Fs+Fns+L/**	.FsFnsL *sfredel*		
/N+O+O/		NO.O *simptomă*	NOO. *punct*	**/N+O+Fns/**		NO.Fns *sandviș*	NOFns. *bilingv*
/N+O+A/		NO.A *funcționa*		**/N+O+Fs/**		NO.Fs *palimpsest*	NOFs. *sfinx*
/N+O+L/		N.OL *control*		**/N+Fns+L/**		N.FnsL *umfla*	
/N+Fs+O/		N.FsO *cinste*		**/L+O+O/**		LO.O *sculpta*	LOO. *infarct*
/L+O+Fns/		LO.Fns *jertfă*		**/L+O+L/**		L.OL *surpriză*	
/L+Fs+O/		L.FsO *vârstă*	LFsO. *carst*				
-CCCC-							
Tip	**Inițială**	**Medial**	**Finală**	**Tip**	**Inițială**	**Medial**	**Finală**
/O+Fs+O+L/		O.FsOL *abstract*		**/N+O+Fs+O/**		NO.FsO *gangster*	
/N+Fs+O+L/		N.FsOL *monstru*					

În baza datelor prezentate în *Tabelul 1*, putem formula următoarele generalizări:

a. orice consoană poate constitui atacul sau coda unei silabe în toate pozițiile din cuvânt;

b. combinațiile consonantice variază în lungime de la una până la patru consoane alăturate;

c. grupurile consonantice sunt formate de maximum trei consoane grupate sub unul dintre nodurile marginale ale silabei;

d. la inițială şi finală de cuvânt, constituie grupuri consonantice toate combinațiile regăsite;

e. medial, singurele grupuri consonantice admise sunt cele formate dintr-o oclusivă sau o fricativă non-sibilantă urmată de o lichidă.

Cea din urmă generalizare a determinat cercetătorii să interpreteze grupurile consonantice din limba română cu ajutorul distanței minime în proeminență[8].

[8] Chițoran 2001: 19; Loizo 2015: 112, 114.

4. SCARA PROEMINENȚEI

Scara Proeminenței (Sonority Scale) este utilizată adesea pentru interpretarea împărțirii combinațiilor consonantice în silabe în foarte multe limbi. În mod ideal, considerăm că există o singură Scară a Proeminenței, universală, valabilă pentru toate limbile. Încercările de a stabili o astfel de scară universală datează de mulți ani, dar aspecte precum poziția africatelor sau a sibilantelor constituie în continuare subiecte de discuție între lingvişti.

Scara pe care o propunem în cadrul prezentei lucrări ca fiind adecvată pentru interpretarea fenomenelor observate în limba română este prezentată în *Tabelul 2*.

Tabelul 2

Scara Proeminenței (propusă)

V	7
S	6
L	5
N	4
Fs	3
A	2
O/Fns	1

Față de propunerea anterioară, din Loizo (2015), scara din *Tabelul 2* prezintă două modificări[9]. În primul rând, am adăugat o treaptă intermediară între vocale şi lichide, unde am grupat semivocalele şi semiconsoanele, fapt de asemenea regăsit în numeroase alte scări cu valoare universală[10]. O eventuală diferențiere între proeminența semivocalelor şi semiconsoanelor este foarte probabilă, dar trebuie confirmată printr-un studiu dedicat combinațiilor care includ aceste sunete. Pentru scopul pe care ni l-am propus în lucrarea de față, această detaliere nu este relevantă.

În plus, am inversat ordinea dintre africate şi fricative sibilante. Noua poziție a africatelor, între oclusive şi sibilante, prezintă două avantaje: pe de o parte reflectă mai bine trăsăturile articulatorii ale acestor sunete, iar pe de altă parte este singura care poate explica împărțirea combinațiilor consonantice în silabe sub ierarhizarea constrângerilor propuse în prezenta lucrare.

Deşi existența unei scări universale este extrem de importantă pentru abordarea pentru care optează lucrarea de față, eventualele diferențe dintre scara propusă în *Tabelul 2* şi alte scări considerate universale pot fi explicate dacă luăm în considerare că limbile au posibilitatea de a opera anumite modificări în clasarea obstruentelor pe Scara Proeminenței[11].

[9] Loizo 2015: 112.
[10] Printre alții, Parker 2002: 240.
[11] Jany et al 2007: 1404.

5. CONSTRÂNGERI ACTIVE ŞI IERARHIZARE

Dintre constrângerile de fidelitate utilizate în bibliografia de specialitate, considerăm relevante şi necesare pentru interpretarea structurii silabice din limba română literară următoarele:

(8) MAX toate segmentele din input trebuie să fie reprezentate în output

(9) DEP nu este permisă introducerea în output a unor segmente inexistente în input

(10) IDENT(M.A.): segmentele din output trebuie să aibă acelaşi mod de articulare cu cele din input

Aceste constrângeri, care penalizează cele mai comune moduri de simplificare a structurii silabice (suprimarea, epenteza şi, respectiv, modificarea modului de articulare), trebuie să fie nedominate, după cum dovedeşte pronunţarea fidelă chiar şi a celor mai marcate grupuri tri-consonantice la iniţiala şi/sau finala cuvântului.

Aşadar, grupurile de la iniţiala şi finala cuvântului nu pun probleme deosebite. De asemenea, ocuparea nodurilor marginale ale silabei de către un singur element nu necesită constrângeri specifice, întrucât orice consoană poate constitui atacul sau coda unei silabe în limba română. Ceea ce rămâne de văzut este care sunt acele constrângeri care acţionează asupra nodurilor marginale complexe din interiorul cuvântului.

Deja am arătat că Scara Proeminenţei are un rol important în împărţirea combinaţiilor consonantice intervocalice în silabe. Totuşi, constrângerea DMP, prin care s-a dorit concretizarea efectului pe care scara aceasta îl are asupra structurii silabice, s-a dovedit de slabă eficienţă interpretativă, aşa cum am arătat mai devreme (capitolul 2).

Studiind fenomene legate de gradul de proeminenţă a diferitelor clase de sunete în limbi precum islandeza, feroeza, kazaha şi kirghiza, Gouskova (2002, 2004) constată ineficienţa descriptivă şi interpretativă a generalizărilor tradiţionale care decurg din Scara Proeminenţei. Autoarea se opreşte în mod special asupra *Contactului Silabic* (*Syllable Contact Law*), care exprimă preferinţa universală a limbilor pentru scăderea proeminenţei între două silabe alăturate[12]. Interpretat ca o constrângere în cadrul Teoriei Optimalităţii, Contactul Silabic penalizează structurile de două consoane heterosilabice consecutive care nu prezintă o descreştere a gradului de proeminenţă. Pentru a putea interpreta datele analizate, Gouskova propune Contactul Silabic ca fiind nu o constrângere simplă, ci o ierarhizare fixă de constrângeri, cu valoare universală, bazată pe o Scară a Proeminenţei de asemenea universală. În această abordare, diferenţele dintre limbi, sub aspectul distanţei pe care două consoane heterosilabice trebuie să o prezinte în materie de proeminenţă, este explicată prin intervenţia altor constrângeri în diferite puncte ale acestei ierarhizări fixe[13].

[12] Vennemann 1988: 40–57.

[13] Gouskova 2002: 253.

Practic, Gouskova combină o ierarhizare a constrângerilor asupra proeminenței atacului silabic cu o altă ierarhizare a constrângerilor asupra proeminenței codei, creând o ierarhizare nouă de constrângeri, care penalizează diferite grade de distanță între proeminența a două consoane alăturate care se despart în silabe diferite. Distanța între proeminența celor două sunete se calculează în baza scării universale, cu ajutorul unui tabel ca următorul:

Tabelul 3

Tabel pentru evaluarea distanței pe care o prezintă două consoane alăturate sub aspectul gradului de proeminență[14]

Descreştere ← ← ← ← ← ← ← Egalitate → → → → → → Creştere

-6	**-5**	**-4**	**-3**	**-2**	**-1**	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
VO VFns	SO SFns	LO LFns	NO NFns	FsO FsFns	AO AFns	OO OFns FnsO FnsFns	OA FnsA	OFs FnsFs	ON FnsN	OL FnsL	OS FnsS	OV FnsV
	VA	SA	LA	NA	FsA	AA	AFs	AN	AL	AS	AV	
		VFs	SFs	LFs	NFs	FsFs	FsN	FsL	FsS	FsV		
			VN	SN	LN	NN	NL	NS	NV			
				VL	SL	LL	LS	LV				
					VS	SS	SV					
						VV						

În *Tabelul 3*, semnul pozitiv semnifică o creştere în proeminență, iar cel negativ semnifică o descreştere în proeminență. Cifrele arată diferența în proeminența dintre cele două sunete evaluate.

Aşadar, *Contactul Silabic*, prin care se cere ca între două consoane alăturate heterosilabice să existe diferența maximă de proeminență, iar proeminența să fie descrescătoare, se referă, de fapt, la următoarea ierarhizare fixă şi universală a constrângerilor de structură marcată de tip *DIST, al căror domeniu de aplicare este limita dintre două silabe alăturate [σ.σ.]:

Ier. 1.[15]

*DIST[σ.σ]6>>*DIST[σ.σ]5>>*DIST[σ.σ]4>>*DIST[σ.σ]3>>*DIST[σ.σ]2>>*DIST[σ.σ]1>>*DIST[σ.σ]0>>
*DIST[σ.σ]-1>>*DIST[σ.σ]-2>>*DIST[σ.σ]-3>>*DIST[σ.σ]-4>>*DIST[σ.σ]-5>>*DIST[σ.σ]-6

Prin urmare, constrângerea superior ierarhizată *DIST[σ.σ]6 va penaliza structuri de tipul [O.V] sau [Fns.V]. De altfel, primele constrângeri din

[14] Adaptat din Gouskova 2004: 10. Varianta propusă aici s-a realizat în baza Scării Proeminenței din *Tabelul 2*. Au fost incluse vocalele pentru a evidenția mai bine structurile cele mai marcate şi cele mai nemarcate.

[15] Adaptat din Gouskova 2004: 10.

Ierarhizarea 1 arată preferința pentru ocuparea nodului atacului silabic. În mod corespunzător, ultimele constrângeri din aceeaşi ierarhizare arată preferința pentru silabe deschise. Aşadar, *Ierarhizarea 1* reuşeşte să exprime aspecte universale ale structurii silabice, înglobând în acelaşi timp alte constrângeri de structură marcată precum următoarele:

(11) ATACSILABIC nodul atacului silabic trebuie să fie ocupat
(12) *CODA nodul silabic al codei nu trebuie să fie ocupat
(13) MAXATAC: atacul silabic trebuie să conțină numărul maxim posibil de consoane

Gouskova reuşeşte prin această ierarhizare, în care intervin şi interacționează şi alte constrângeri în funcție de limba discutată, să interpreteze datele avute în vedere. Pentru limba română însă, vom propune utilizarea a încă două astfel de ierarhizări universale fixe, compuse din constrângeri de structură marcată. Şi aceste constrângeri sunt de tipul *DIST, dar domeniul lor de aplicare este dat de nodurile marginale ale silabei.

Aşadar, constrângerile acestea evaluează grupurile consonantice care ocupă nodul codei sau al atacului silabic. Evaluarea candidaților sub aspectul acestor ierarhizări se face tot cu ajutorul *Tabelului 3*, cu singura diferență că extremele (6) şi (-6) nu se aplică datorită faptului că o vocală nu poate ocupa noduri marginale ale silabei. De asemenea, am exclus din discuție pozițiile (5) şi (-5), întrucât grupurile formate cu semivocale/semiconsoane depăşesc intențiile prezentei lucrări.

Aşadar, *Ierarhizarea 2*, cea a constrângerilor privind atacul silabic, prevede că varianta optimă de grup bi-consonantic care poate ocupă nodul atacului silabic se obține dacă între cele două consoane există diferența maximă de proeminență, iar proeminența este crescătoare (4).

Ier. 2.
*DIST[ATAC]-4>>*DIST[ATAC]-3>>*DIST[ATAC]-2>>*DIST[ATAC]-1>>
*DIST[ATAC]0>>
*DIST[ATAC]1>>*DIST[ATAC]2>>*DIST[ATAC]3>>*DIST[ATAC]4

În mod analog, *Ierarhizarea 3*, a constrângerilor privind coda prevede că varianta optimă de grup bi-consonantic care poate ocupa nodul codei se obține dacă între cele două consoane există diferența maximă de proeminență, iar proeminența este descrescătoare (-4).

Ier. 3.
*DIST[CODA]4 >> *DIST[CODA]3 >> *DIST[CODA]2 >> *DIST[CODA]1 >>
*DIST[CODA]0 >>
*DIST[CODA]-1 >> *DIST[CODA]-2 >> *DIST[CODA]-3 >> *DIST[CODA]-4

Ierarhizările 2 şi *3* exprimă, pe de o parte, *Generalizarea Succesiunii în Proeminență (Sonority Sequencing Generalization)*, conform căreia „în orice silabă există un segment care constituie vârful proeminenței şi care este precedat şi/sau

urmat de o secvenţă cu valori de proeminenţă progresiv descrescătoare”[16], iar pe de altă parte preiau funcţia constrângerii DMP, menţionată mai devreme. Diferenţa este că aceste ierarhizări permit gradarea distanţei în proeminenţă şi se aplică diferenţiat asupra nodurilor marginale.

Merită menţionat faptul că posibilitatea existenţei altor ierarhizări fixe universale, în afară de cea privind Contactul Silabic, este recunoscută chiar de Gouskova, care de asemenea explică de ce nu se suprapun constrângerile privind contactul silabic, pe de o parte, şi ocuparea atacului silabic şi a codei, pe de altă parte[17].

Odată stabilit setul de constrângeri prin care se interpretează structura silabică din limba română, următorul aspect ce trebuie discutat ţine de distanţa sub aspectul proeminenţei pe care limba o permite în cele trei cazuri discutate: sub nodul atacului silabic, sub nodul codei şi la limita silabelor (între ultimul nod al unei silabe σ_1 şi primul nod al următoarei silabe σ_2).

Dovada cea mai clară în acest sens o oferă faptul că singurele combinaţii bi-consonantice care formează grupuri în poziţie intervocalică sunt cele de tip /O+L/ şi /Fns+L/. Acest lucru înseamnă că, sub nodul atacului silabic, distanţa dintre două consoane sub aspectul gradului de proeminenţă trebuie să fie de minim 4, adică *Ierarhizarea 2* produce efecte vizibile şi relevante pentru selectarea candidatului optim până la nivelul *DIST[ATAC]3 inclusiv. Vom simplifica această constatare prin formularea generală *DIST[ATAC]≤3.

În căutarea unor indicii despre distanţa admisă sub nodul codei, ne îndreptăm atenţia, în mod obligatoriu, asupra combinaţiilor tri-consonantice intervocalice. O comparaţie între împărţirea în silabe a combinaţiilor /L+Fs+O/ şi /N+O+O/ în poziţie medială evidenţiază informaţia căutată: împărţirea în silabe a candidatului optim diferă ([L.FsO] vs. [NO.O]), fapt ce, *ceteris paribus* (candidatul alternativ încalcă oricum constrângerea *DIST[ATAC]<4), poate fi explicat doar prin distanţa dintre consoanele /L+Fs/ (-2) vs. /N+O/ (-3) sub aspectul Scării Proeminenţei. Aşadar, din *Tabelul 4* reiese că *Ierarhizarea 3* produce efecte vizibile şi relevante pentru selectarea candidatului optim până la nivelul *DIST[CODA]-2 inclusiv. Vom simplifica această constatare prin formularea generală *DIST[CODA]≥-2.

Tabelul 4

/L+Fs+O/: [L.FsO] vs. /N+O+O/: [NO.O] medial

/rst/	***DIST[CODA]-2**	***DIST[ATAC]≤3**	***DIST[CODA]-3**
☞ r.st		*	
rs.t	*!		
/mpt/			
☞ mp.t			*
m.pt		*!	

[16] Selkirk 1982:116.
[17] Gouskova 2004: 1, 4.

Tot din *Tabelul 4* reiese şi modul în care se intercalează *Ierarhizările 2 şi 3:*

Ier. 4.
*DIST[CODA]4 >> … >> *DIST[CODA]-2 >> *DIST[ATAC]-4 >> … >>
*DIST[ATAC]3

sau, simplificat,

*DIST[CODA]≥-2>>*DIST[ATAC]≤3

Ierarhizarea 4 este suficientă pentru selectarea candidatului optim în majoritatea cazurilor de combinaţii consonantice din limba română. La combinaţiile rămase, cum ar fi /N+O/ în poziţie intervocalică (*Tabelul 5*), diferenţa o face Contactul Silabic. Pentru interpretarea datelor pe care le discutăm în lucrarea de faţă, această categorie de constrângeri produce efecte vizibile şi relevante până la nivelul *DIST[σ.σ]-2inclusiv. Ca şi mai devreme, vom simplifica această constatare prin formularea generală *DIST[σ.σ]≥-2.

Tabelul 5

/N+O/: [N.O]

/nt/	***DIST[CODA]≥-2**	***DIST[ATAC]≤3**	***DIST[σ.σ]-2**	***DIST[σ.σ]-3**
☞ n.t				*
nt.			*!	
.nt		*!		

Tot din *Tabelul 5* reiese şi modul în care se interpătrund *Ierarhizările 4 şi 1:*

Ier. 5.
*DIST[CODA]4 >> … >> *DIST[CODA]-2 >> *DIST[ATAC]-4 >> … >>
*DIST[ATAC]3 >>*DIST[σ.σ]6 >>…>> *DIST[σ.σ]-2

sau, simplificat,

*DIST[CODA]≥-2 >> *DIST[ATAC]≤3 >> *DIST[σ.σ]≥-2

Adăugând la această ierarhizare constrângerile nedominate MAX, DEP şi IDENT[M.A.], discutate mai sus, rezultă ierarhizarea finală a constrângerilor active pentru interpretarea împărţirii combinaţiilor consonantice din limba română în silabe şi, prin urmare, a ocupări nodurilor silabice marginale de către consoane în această limbă. Ierarhizarea propusă în cadrul lucrării de faţă este următoarea:

Ier. 6.

DEP, MAX, IDENT[M.A.]>>*DIST[CODA]4 >> … >> *DIST[CODA]-2 >> *DIST[ATAC]-4 >> … >> *DIST[ATAC]3 >>*DIST[σ.σ]6 >> … >> *DIST[σ.σ]-2

sau, simplificat,

DEP, MAX, IDENT[M.A.]>>*DIST[CODA]≥-2 >> *DIST[ATAC]≤3 >> *DIST[σ.σ]≥-2

Fenomenele studiate în lucrarea de față nu oferă date referitoare la interferența altor constrângeri sau la ierarhizarea constrângerilor care domină sau sunt dominate de cele discutate.

6. APLICAREA IERARHIZĂRII ASUPRA COMBINAȚIILOR CONSONANTICE

În continuare, este exemplificată prin tabele reprezentative şi comentată aplicarea *Ierarhizării 6* la toate combinațiile consonantice ocurente în limba română.

Tabelul 6 este reprezentativ pentru toate combinațiile bi- şi tri- consonantice ocurente la începutul şi/sau finala cuvântului. În forma output, aceste combinații constituie grupuri consonantice. Candidații produşi de *Generator* sunt reduşi ca număr, întrucât poziția inițială/finală din cuvânt nu permite mai multe variante de împărțire în silabe. Candidații propuşi sunt excluşi de constrângerile de fidelitate. Adesea, forma selectată ca optimă încalcă numeroase constrângeri inferior ierarhizate.

Tabelul 6

/Fs+O+N/: [FsON.] la finala cuvântului

/VFsON/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vstm.				**		
Vrtm.			*!	*		
Vst<m>.		*!	*	*		
Vs.t□́m.	*!					*

Tabelul 7 este reprezentativ pentru combinațiile bi-consonantice intervocalice care se realizează ca grupuri consonantice [V.CCV] (/O+L/, /Fns+L/).

Tabelul 7

/O+L/: [.OL] medial

/VplV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ V.plV						
Vp.lV						*!
Vpl.V				*!		*
V.<p>lV		*!	*			*
V.p□́.lV	*!					*

Tabelele 8 şi *9* sunt reprezentative pentru combinațiile bi-consonantice intervocalice care se despart în silabe diferite[VC.CV] (*Tabelul 8:* /O+O/, /O+Fns/, /O+A/, /O+Fs/, /O+N/, /Fns+O/, /Fns+N/, /A+O/, /A+N/, /Fs+O/, /Fs+Fns/, /Fs+A/, /Fs+N/, *Tabelul9:* /N+O/, /N+Fns/, /L+O/, /L+Fns/, /L+A/).

Tabelul 8

/O+O/: [O.O] medial

/VptV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vp.tV						*
V.ptV					*!	
Vpt.V				*!		*
Vf.tV			*!			*
V.<p>tV		*!	*			
V.p□́.tV	*!					

Tabelul 9

/N+O/: [N.O] medial

/VntV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vn.tV						
Vnt.V						*!
V.ntV					*!	
V.<n>tV		*!	*			
V.n□́.tV	*!					

Tabelele 10, *11* şi *12* sunt reprezentative pentru combinațiile tri-consonantice intervocalice care se despart după prima consoană [VC.CCV] (*Tabelul 10:* /O+O+L/, /Fs+O+L/, *Tabelul 11:* /N+Fs+O/, /O+Fs+O/, /O+Fs+A/, /L+Fs+O/, *Tabelul 12:* /N+O+L/, /N+Fns+L/, /L+O+L/).

Tabelul 10

/O+O+L/: [O.OL] medial

/VktrV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vk.trV						*
V.ktrV					*!	
Vkt.rV				*!		*
Vktr.V				**!		*
V.k<t>rV		*!	*			*
V.k□́.trV	*!					

Tabelul 11

/N+Fs+O/: [N.FsO] medial

/VnstV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vn.stV					*	*
V.nstV					**!	
Vns.tV				*!		*
Vnst.V				**!		*
V.n<s>tV		*!	*			
Vn.s□́.tV	*!					

Tabelul 12

/N+O+L/: [N.OL] medial

/VntrV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vn.trV						
Vnt.rV						*!
V.ntrV					*!	
Vntr.V				*!		*
V.<n>trV		*!	*			
Vn.t□́.rV	*!					

Tabelul 13 este reprezentativ pentru combinațiile tri-consonantice intervocalice care se despart după cea de-a doua consoană [VCC.CV] (/N+O+O/, /N+O+Fns/, /N+O+A/, /N+O+Fs/, /L+O+O/, /L+O+Fns/).

Tabelul 13

/N+O+O/: [NO.O] medial

/VmptV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vmp.tV						*
Vm.ptV					*!	
V.mptV					**!	
Vmpt.V				*!		*
V.m<p>tV		*!	*			
Vm.p□́.tV	*!					

Tabelul 14 este reprezentativ pentru combinaţiile cvadri-consonantice intervocalice care se despart după prima consoană [VC.CCCV] (/N+Fs+O+L/, /O+Fs+O+L/).

Tabelul 14

/N+Fs+O+L/: [N.FsOL] medial

/VnstrV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vn.strV					*	*
V.nstrV					**!	
Vns.trV				*!		*
Vnst.rV				**!		*
Vnstr.V				***!		*
V.<n>strV		*!	*			*
Vn.s□́.trV	*!					*

Tabelul 15 este reprezentativ pentru combinaţiile cvadri-consonantice intervocalice care se despart după cea de-a doua consoană [VCC.CCV] (/N+O+Fs+O/).

Tabelul 15

/N+O+Fs+O/: [NO.FsO] medial[18]

/VngstV/	DEP	MAX	IDENT[M.A.]	*DIST[CODA]≥-2	*DIST[ATAC]≤3	*DIST[σ.σ]≥-2
☞ Vng.stOV					*	*
Vn.gstV					**!	
V.ngstV					***!	
Vngs.tV				*!		*
Vngst.V				**!		*
Vng.<s>tV		*!	*			*
Vng.s□́.tV	*!					*

7. CONCLUZII

Ierarhizarea constrângerilor adoptată în lucrarea de faţă pentru selectarea candidaţilor optimi în cazul ocupării nodurilor silabice marginale prezintă avantajul de a conţine un număr redus de constrângeri. Ierarhizările parţiale fixe privind contactul silabic, atacul silabic şi coda, deşi conţin mai multe constrângeri, au caracter uniform şi universal. Mai mult, posibilităţile pe care le oferă intercalarea acestor ierarhizări parţiale şi interferenţa altor constrângeri independente par promiţătoare pentru o interpretare uşor adaptabilă diferitelor limbi. Utilă ar fi, pe viitor, extinderea abordării din lucrarea de faţă pentru a cuprinde şi alte aspecte ce ţin de împărţirea în silabe în limba română, cum ar fi ocurenţa semiconsoanelor sub nodurile silabice marginale şi variaţiile de pronunţare.

BIBLIOGRAFIE

Chiţoran 2001 = Ioana Chiţoran, *The Phonology of Romanian: A Constraint – Based Approach*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter.

DEX 2009 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", *Dicţionarul explicativ al limbii române (ediţia a II-a revăzută şi adăugită)*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold.

DOOM 2005 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, ediţia a II-a revăzută şi adăugită*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Loizo 2015 = Andreea Alexandra Loizo, *Realizarea grupurilor consonantice ale limbii elene de către adulţi vorbitori nativi ai limbii române*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

[18] Tabel reprezentativ pentru combinaţia de tip /O+Fs+O+L/ în poziţie medială. În forma output, tăietura silabică este plasată după prima consoană [CC.CC].

Mc Carthy & Prince 1993 = John Mc Carthy & Alan Prince, *Prosodic Morphology I: Constraint Interactionand Satisfaction.* Ms.
Prince&Smolensky 2004 = Alan Prince& Paul Smolensky, *OptimalityTheory: Constraint Interaction in Generative Grammar*, Malden, MA, Oxford, UK, Blackwell. [Ediție revizuită a raportului tehnic din 1993, Rutgers University Center for Cognitive Science].
Ene 2005 = M. Ene, *Silaba în limba română. O analiză din perspectiva teoriei optimalității*. Ms. Masterat Universitatea Bucureşti, Catedra de engleză.
Gouskova 2002 = Maria Gouskova, *Exceptions to sonority distance generalizations*, în Proceedings of CLS 38. Chicago, Chicago Linguistic Society, p. 253–268.
Gouskova 2004 = Maria Gouskova, *Relational hierarchies in Optimality Theory: the case of syllable contact*, în Phonology 21, Cambridge Univ Press, p. 201–250.
Vennemann 1988 = Theo Vennemann, *Preference laws for syllable structure and the explanation of sound change: With special referenceto German, Germanic, Italian, and Latin*, Berlin. Mouton de Gruyter.
Parker 2002 = Stephen Parker, *Quantifying the sonority hierarchy*, Ph.D. University of Massachusetts, Amherst.
Jany *et al.* 2007 = Carmen Jany, Matthew Gordon, Carlos Nash, NobutakaTakara, *How universal is the sonority hierarchy?: A cross-linguistic acousticstudy*, în Proceedings of The XVIth International Congress of Phonetic Sciences, p. 1401–1404.
Selkirk 1982 = Elisabeth Selkirk, *The Syllable*, în van derHulst& Smith (1982), p. 337–383.
van derHulst& Smith (1982) = Harry van der Hulst & Norval Smith (eds.), *The Structure of Phonological Representation*, Dordrecht, Foris.

CONTRAINTS ON THE ASSOCIATION OF ELEMENTS TO SYLABE MARGIN NODES IN STANDARD ROMANIAN

ABSTRACT

This article proposes a minimal set of constraints which, after being classified in an appropriate hierarchy, can account for the occurrence of consanants in sylable margin nodes – onset and coda – in standard Romanian. This classification of the constraints to select the best candidates to associate to sylable margin nodes the best candidates to associate to sylable margin nodes has the advantage of having a limited number of contraints. The fixed partial classification on sylable contact, onset and coda, although with more constraints, are uniform and universal.

PE MARGINEA UNUI GLOSAR DIALECTAL.
Atestări „involuntare” (V)

IULIA MĂRGĂRIT

La parcurgerea unui glosar dialectal, lectorul are posibilitatea de a face cunoştinţă cu două categorii de cuvinte. În mod firesc, cele dintâi, asupra cărora se opreşte, compun corpusul de cuvinte, reţinute de către autor în acest scop. Dacă „se adânceşte în lectură”, atunci are revelaţia unei faţete de plan secund, în sensul reperării altor cuvinte, în definiţii, – care au servit la reproducerea cât mai fidelă a unui anumit semantism – ori chiar în citatele selectate pentru a ilustra un sens, o formă. Făcând uz de lectura integrală a fiecărui paragraf monografic, de la un capăt la celălalt al glosarului, cititorul va dobândi o recoltă, deloc neglijabilă, de lexeme lăsate în afara interesului momentan al autorului din diverse motive care aici nu interesează. Ceea ce ar trebui să intereseze ar fi urmărirea acestei „mase” lexicale, evident, din punctul de vedere al posibilităţii de a recupera componentele acesteia într-un virtual glosar, pentru compatibilitatea lor cu profilul unei astfel de lucrări. Categoria de lexeme identificate, susceptibile de a fi promovate într-un corpus de cuvinte, le-am denumit „atestări involuntare”, pentru că, prin poziţia lor, dincolo de voinţa autorului, confirmă o realitate lingvistică, neluată în calcul de către acesta.

Cazul de faţă reprezintă încă o întreprindere de acest fel, dovadă a situaţiei generale, reperabile la nivelul lucrărilor din categoria glosarelor. Oprindu-ne asupra *Glosarului dialectal,* semnat de Ştefan Paşca[1], am reţinut o cantitate eterogenă de material, potenţial interesant ştiinţific. Pentru comentariu, am recurs la o anumită sistematizare, după diverse criterii orientative.

1. După principiul atestării, se pot separa două categorii: 1. cuvinte inedite. 2. cuvinte confirmate de dicţionare.

1.1. *Cuvinte inedite ca sens şi / sau formă*.

1.1.1. *Unităţi lexicale simple*.

aseamăn s.m. „seamăn” s.v. *pocauă* „**aseamăn**, pereche” (Turda). Cuvântul atestă existenţa prefixului *a-* < lat. *ad*, în zonă, susţinut de prepoziţia omonimă, şi, în

[1] Ştefan Paşca, *Glosar dialectal* [Paşca, *Gl.*], alcătuit după material dialectal cules de corespondenţi din diferite regiuni. Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1922 (Academia Română, Memoriile Secţiunii literare. Seria III, tom. IV, mem. 3).

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 107–119

acelaşi timp, caracterul labil al acestuia, evident în jocul formelor simple şi al celor cu augment (formele hipercorecte confirmând cursul acestuia în anumite regiuni). Extensiunea cuvântului, în cazul de faţă, se explică prin atracţia verbului *asemăna* (*refl.*) < lat. *assimilare* şi a familiei acestuia, care, alături de *semăna* < lat. *similare*, ilustrează procesul de amplificare şi simplificare, pe baza formantului *a-*. Pentru cazul invers, v. *infra, stupuş*;

boabe s.f. pl. [fig.] „desene geometrice, de formă rotundă, de dimensiuni mici, repetate simetric pe o ţesătură de altă culoare; picăţele" s.v. *puioară* „haină femeiască făcută dintr-o stofă cu **boabe** albe" (Turda). Este vorba de un regionalism care corespunde lexemelor *buline, picăţele*, din limba standard;

ciopor s.n. „cireadă de boi" s.v. *ciurdă*, în conformitate cu departajarea operată de autor în definiţie „cireadă de vaci/cea de boi se numeşte **ciopor**" (Turda). S-ar putea să reprezinte o modificare semantică locală;

coanele s.f. pl. „ielele", var. contrasă din *cocoanele,* s.v. *ciriclii,* se înscrie între numele acordate, de către săteni, unor personaje fantastice feminine, drept *captatio benevolentiae* (informaţia provine din Gorj). Pentru credibilitatea explicaţiei apelăm la un scurt fragment dintr-un descântec de *apucat* pentru sugari, din Olt, judeţ de frontieră între Muntenia şi Oltenia, encomiastic în formula de adresare: *„— Veniţi, voi, **lăudatelor** şi **trandafiriilor**, **vrednicilor** şi **puternicilor**, **cuconiţelor**, **preoteselor** şi **jupâneselor**"* – Iovescu, *Nunta*: 150);

dambla s.f. s.v. *vânt* „în anume întrebuinţări are înţeles de întâmplare rea, **dambla**", cu o completare a explicaţiei, furnizată de autor „e cunoscută teama pe care au ţăranii faţă de vânt, mai ales toamna" (Bihor, Huned.). De fapt, este vorba de convingerea că anumite maladii de felul apoplexiei, paraliziei, sunt colportate de către „fenomenul meteo". Dezvoltarea de sens, lipseşte din sursele documentare. Nici ŞIO şi nici Suciu II nu au identificat-o;

desrăsuci vb. tranz. „a executa o operaţie inversă celei de răsucire" s.v. *deslâna* „a destrăma, **a desrăsuci** lâna toarsă" (Bistriţa-Năsăud). Încadrabil în categoria formaţiilor spontane, create pentru a exprima inversul unei acţiuni, verbul nu a fost preluat în DLR, probabil nu din acest motiv, ci datorită poziţionării în definiţie, ca „atestare involuntară";

duhănaş, dim. afectiv (Puşcariu 1937: 310) de la *duhan* „tutun" s.v. *păpa*: *Îmi păpai azi **duhănaşu** la baie* (Criscior-Hunedoara). DLR a înregistrat, exclusiv, numele de agent omonim. În acest caz, relaţia de omonimie nu afectează comunicarea, derivatele având funcţii diferite: obiect, subiect;

feciorand s.m. dim. (după DA, prin Ban. şi Transilv., s.v. *feciorandru*), figurează s.v. *ţangâu* (Turda). Cuvântul a fost redimensionat, prin contragere din forma integrală *feciorandru*, probabil, nu atât din cauza lungimii, cât a repetării laringalei [r] (alte derivate cu acelaşi afix, în absenţa consoanei menţionate, nu au suferit modificarea: *băieţandru, flăcăiandru,* poate, şi pentru că sunt dublate de cvasisinonimele *băietan, flăcăoan*). Prin suprimarea parţială a afixului, în cazul semnalat, între formele lungi şi cele scurte ale seriei se realizează o anumită simetrie: *băieţandru, flăcăiandru, feciorandru* faţă de *băietan* (şi *băieţan*), *flăcăoan, feciorand*;

feştele s.f. pl. „vopsele” s.v. *căni* „a vopsi ouăle de Paşti: *Se pun în «zăr» «**feştele**», «scorţişori»*” (Valea Someşului). Cuvântul-titlu ar putea reprezenta pluralul deverbalului *feştealã*. La rândul lui, la data apariţiei glosarului, verbul *feşti* este atestat numai în Maram. (Bud, P.P.: 78). Abia peste câteva decenii va dispune de atestări mai numeroase: MAT. DIALECT. I: 255, pentru Petroşeni, *Lexic. reg.*, II: 99, Hunedoara, sau, chiar în afara arcului carpatic: Vâlcea, *ib.*: 25. În MDA, va fi inclus pe baza informaţiei din *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbii române*, II. *Casa*. Sibiu, „Dacia Traiană”, 1926. În conturarea cuvântului, aportul sinonimului *vopsele* (sg. *vopseală*) a fost, probabil, decisiv;

feştui vb. tranz. „a vopsi” s.v. *neruc: „— Bagă de seamă, să nu-mi **feştuie** lâna nerucă!”* (Crişcior-Hunedoara). Verbul ar fi putut apărea prin schimbare de sufix de la *feşti*, în ipoteza că acesta ar fi cunoscut o atestare mai largă;

feţeze, să ~, în expr. *~ ~ pâinea*, vb. tranz. conj. prez. 3 sg. [la copt] „să prindă culoare pâinea, să se rumenească” s.v. *zăgneată* „mănunchi de nuiele aprinse în gura cuptorului ca «**să feţeze pâinea**»” (Sângeorz-Băi). DA a înregistrat *feţi* 1. cu menţiunea (rar) „a colora, a sulemeni; a vopsi subţire”, după Polizu, Dicţ. Denominativul este analizabil prin baza derivativă *faţă* înv. „culoare”, după dicţionarul-tezaur, calc impulsionat de slavonă, unde *lice* semnifica, deopotrivă, 1. „visage”. 2. „couleur”. Începând din secolul al XVII-lea, şi până în plin secol al XX-lea, *faţă*, cu înţelesul calchiat, a cunoscut o largă răspândire, întrucât suplinea un gol în limbă: lat. *color* nu fusese moştenit de limba română. Aşa se explică glosa DA pentru *coloare* 1. „*faţă* II.2., *floare* IV.2.”, o evidentă succesiune sinonimică, cu cel de al doilea membru, tot un calc din slavonă (DA s.v.), uzual încă în 1934 (anul de apariţie a volumului F-I, din DA). Crearea verbului *feţa*, deloc întâmplătoare, a fost înlesnită de un anumit antecedent. Între timp, baza derivativă dezvoltase o accepţie specifică domeniului culinar, cu referire la produsele preparate prin coacere: „colorit special, obţinut la cuptor”, inclus, de multe ori, în „fişa de prezentare” a unui asemenea produs: *În Ţara Românească, brutarii adună rămăşiţele... simiţilor, covrigilor, lipiilor şi a brânzeturilor, le înmoaie şi amestecul făcut îl coc din nou şi-l vând sub numele de pogace. Forma e de turtă şi... **faţa** aproape **cafenie*** (Zanne, P., IV: 95). Textele dialectale, culese din Muntenia, confirmă înţelesul şi în bucătăria ţărănească: *Şi la urmă, îl spoim* [cozonacul] *cu gălbenare de ou să-i facem **faţă*** [= culoare] *frumoasă* (AFLR / pct. 834). Graiurile din aria nordică „au mers mai departe”, creând verbul aferent, mărturie a perpetuării semantismului arhaic, calchiat după slavonă. Longevitatea înţelesului, a fost asigurată de posibilitatea decriptării acestuia într-o cheie aproximativă, dat fiind sensul de largă răspândire *faţă* „aspect general”. *A feţa pâinea* „a rumeni...” constituie o expresie inedită, nu numai prin conjugarea diferită a nucleului verbal, în comparaţie cu DA, dar, mai ales, prin complementul direct. Din păcate, prin condiţia de „atestare involuntară”, expresia a fost condamnată la nepromovare în rândul cuvintelor-titlu, implicit, la necunoaştere;

fleandură s.f. s.v. *ştefănie* „lovitură cu palma, **fleandură**”, comunicat din Bistriţa-Năsăud;

fuşări „a trage chiulul” se întâlneşte în explicaţia etimologică, pentru verbul-titlu, *înţepuşca*: *„– Hai, curăţeşte-mi poalele, că de cusut le-oi înţepuşca eu mintenaş*. Contaminat [sic!] din *înţepa* «a împunge» şi *puşca* «**a fuşări**, a trage chiulul»” (Sângeorz-Băi);

hădăragă s.f. s.v. *ciuzi*: *Verigi care se pun la* ***hădăraga*** *sau mânerul îmblăciilor* (Someş); s.v. *dârjea*: *Bota, bățul de care se ține* ***hădăraga*** *îmblăciilor* (id.). Schimbarea de gen s-ar putea datora atracţiei exercitate de *botă*, prin care se şi defineşte;

înholba, *a ~ ochii*, glosa verbului *îmbălgina*: *îmbălgină ochii!* = ***înhoalbă*** *ochii!* (Jina, Sibiu) (DAms.). În ataşarea prefixului (*holba* > *înholba*) nu poate fi străină relaţia de sinonimie care ar fi determinat analogia;

motocină s.f. „moţ, moţochină” s.v. *copală*: „rudă [= prăjină, par] cu **motocină** în vârf care se pune în vie în semn de oprire” (Valea Someşului). Pentru crearea cuvântului, am putea invoca depalatalizarea, cu punctul de plecare *moţochină* > *moţocină* > *motocină*, pentru departajare sg./pl.;

nedespoiat [porumb ~] adj. fig. „cu pănuşe” s.v. *drugă*: *porumbul* ***nedespoiat*** *şi* ***nesfărâmat*** (Sângeorz). Derivatul analizabil prin *despoia* „a înlătura pănuşele de pe ştiulete”, în mod surprinzător, cu atestări în aria sudică – DGS II, s.v. *despuia*[1], preluat ca element regional în DLR s.v. 5., atestă o circulaţie mai largă;

nesfărâmat [porumb ~] adj. „nedezghiocat” v. *nedespoiat*;

oprelişte s.f. „sperietoare” s.v. *ciurc* „**oprelişte**, ciuhă, semn pus în fânaţe care arată că e oprit păscutul” (Someş). Denominativul se explică prin baza *opreală*, la rândul ei, un deverbal, care, fapt important, perpetuează semantismul arhaic „a interzice” (v. DLR s.v. *opri* 4., cu citate pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea);

pânzărie s.f. „pânză” s.v. *motroaşcă* „un scăuneţ înfundat cu **pânzărie**” (Turda). În ciuda sufixului colectiv, derivatul nu confirmă valoarea, fiind sinonim cu baza (cf. *mătăsărie* înv. şi reg. „ţesătură de mătase”: *Mi-ai prăpădit rochia de* ***mătăsărie*** – Caragiale, *Opere,* IV: 267);

pocâşi adj. pl. [d. cai, măgari] „cu picioarele umflate” s.v. *ciumpaş: E ciumpaş ca măgarii hăi* ***pocâşi****; umblă ciumpaş de picioare* (Bistriţa-Năsăud). Faţă de *pocoş* „id.” < magh. *pokos, pocâşi* reprezintă o variantă locală;

pucului vb. s.v. *tâmbuli* „**a pucului**, a ajunge la înţelegere” (Someş). Neatestat până în prezent, *pucului* s-ar putea raporta la *păcui*, cu acelaşi înţeles, inclus ca var. s.v. *păciui*. Unica atestare provine din Jipescu, O.: *Nici o sută de ani n-au* ***păcuit****!* (*ap.* DDRF, cf. DLR). Pentru verbul în discuţie, *pucului*, ca ipoteză de apariţie, presupunem schimbarea de sufix, *păcui* < *păcălui*, urmată de modificări fonetice inerente, poate sub influenţa expr., foarte frecvente în aria nordică, *a pune pace* „a înceta ostilităţile, a încheia pace”, dat fiind semantismul verbului (cf. volumul recent de M.M. Deleanu, *Pune, Doamne, pace-n ţară!*, Timişoara, 2015);

purculeţ (de fân sau de otavă) s.n. s.v. *clăpiţă* (Hunedoara), nu figurează în DLR s.v. *purculete.* El ar putea reprezenta o refacere din pl. *purculeţi*, sg. *purculete* (v. DLR s.v. *porculete*);

scăuneț s.n. dim. de la *scaun* s.v. *motroaşcă* „**scăuneț** înfundat cu pânzărie” (Turda);

scorțişori s.f. pl. s.v. *căni* „a vopsi ouăle de Paşti *(Se pun în «zăr» «feştele» şi «**scorțişori**»)*”. Pluralul semnalat nu apare în DLR: *Băcanul* [pentru colorat] *se mai numeşte şi scorțiță, **scorțişoară** sau lemnuş* (Pamfile, Lupescu, *Crom.*: 186). În acest caz, nu excludem posibilitatea unui plural analogic poate după *crenguşoară*, pl. *crenguşori*, utilizată, de asemenea, în cromatica populară;

spetează s.f. s.v. *peteică* „împletitură de sfoară de tei sau **spetează** în care se pune oala cu supă care se duce la lucrători la țarină”.

1.1.2. *Unități lexicale dezvoltate*.

1.1.2.1. *Cuvinte compuse*.

căldare de fiert „cazan pentru fiert țuica” s.v. *poarcă* „vrana butoiului în care se transportă, la **căldarea de fiert**, prunele pentru țuică” (Gorj);

făină de cucuruz „mălai” s.v. *lăpiştoc*: „turtă de **făină de cucuruz**…”;

făini de piatră „nisipuri aurifere” s.v. *romuri* „**făini de piatră**, trecute prin şteampuri, care conțin aur” (Huned.). Compusul a apărut, firesc, în zonele de exploatare a metalului prețios din Apuseni şi din împrejurimi;

fântână cu bortă „construcție alcătuită dintr-o groapă cilindrică sau prismatică, cu pereții pietruiți, cu ghizduri, săpată în pământ şi care serveşte la alimentarea cu apă” s.v. *bududău* (Sibiu). Numele cu determinant marchează distincția între *fântână* „izvor (natural)” (sens etimologic, v. lat. *fontana*, având curs în zonă) şi amenajarea făcută de om;

frunză de cucuruz „pănuşă” s.v. *pițeană* (Turda). Compusul a promovat motivul melosului popular, *frunză*, în nord, față de *foaie*, în sud, de fapt, sintagma corespunzătoare, în cazul de față, fiind *foaie de porumb*: [Porumbul] *se culegea curat, **foaia de porumb** rămânea la tufă* (TDM III: 908, pct. 852, Drăgoieşti, Ilfov);

învelitoarea de la gât „fular” s.v. *flutură* „**învelitoarea de la gât** înnodată în forma unui fluture” (împrejurimile Sibiului). Glosa corespunde, mai degrabă, unei improvizații, în absența termenului specializat;

neam slab „neam prost” s.v. *genciu* „**neam slab**, înapoiat, păcătos” (Maramureş);

slabă de lucru „ineficientă, fără randament” s.v. *drugă* „nume de ocară dat femeilor bune de gură şi **slabe de lucru**” (Sângeorz);

şezutul de la trăsură s.v. *jiț*, definiția constituie o glosă improvizată, demnă de aceea din DA s.v. *jeț 2.* „lăvicioara mobilă, îmbrăcată în piele, mai adesea cu răzemătoare, care se pune în căruță”.

1.1.2.2. Expresii:

„*a face muşama*” s.v. *cotârji* (Bihor). Neînregistrată pentru Transilv., expresia semnifică „a mistifica, a ascunde, a face să dispară ceva fără urme, a face curat pentru a distruge probele unei fapte”. Atestarea prezintă interes, ca punct de plecare pentru versiunea verbală a expresiei citate, *muşamaliza* (cf. Dimitrescu, *Locuțiuni*: 54 – *pentru a explica verbele **a închiria, a încolți, a muşamaliza, a iordăni**, trebuie să pornim de la unitățile locuționare: **a da, a lua în chirie, a lua în colți, a face***

muşama, a duce cu iordanul; pentru aceeaşi opinie, v. şi Iordan, *Stilist.*: 312), şi, totodată, pentru a confirma prezenţa elementelor turceşti dincolo de Carpaţi. După Suciu 2011: 256: *cercetările dialectale nu revelaseră încă, la sfârşitul secolului al XIX-lea, faptul că românii ardeleni foloseau deja, în unele cazuri, chiar cu câteva veacuri înainte, destul de multe cuvinte de origine turcă, majoritatea acestora trecând munţii şi extinzându-se în spaţiul transilvănean ca urmare a relaţiilor, contactelor şi schimburilor neîntrerupte între locuitorii de dincoace şi de dincolo de Carpaţi*. Acesta este şi argumentul pentru care am reţinut locuţiunea, de largă circulaţie, în afara arcului carpatic;

a (se) înveli la cap „a (se) îmbrobodi" s.v. *chindeu* „un fel de pânză în forma unui ştergar cusut la capete cu flori şi «cipcă» cu care **se învelesc la cap** femeile în sărbători" (Someş);

pă-ţâcă-pă-mică [sic!] „continuu, mereu, întruna, în fiecare clipă", s.v. *iuşdi* „a se chinui într-o boală": *Era rău beteag; tăt **pă-ţâcă-pă-mnică** se iuşdea, de gândeai că nu-i cu mintea toată* (Huned.). Construită pe baza unui vechi cuvânt moştenit din latină *mică* < *mica*, conservat în expresii *a face (pe cineva) mici şi fărâme* „a nimici, a face praf şi pulbere", *pe mică, pe ceas* „continuu, mereu", în pron. negativ *nimic(ă)* < *ne mica*, în diverse variante, expr. marcată grafic a cunoscut modificări prin ajustare eufonică, *pe mică, pe ţică*, dar şi confuzii, prin uitarea cuvântului moştenit: *pe nimică, pe ţică* (cf. DLR s.v. *ţică*). Varianta identificată, exclusiv, ca „atestare involuntară", nefiind „la vedere", nu a fost valorificată de DLR. Grafia în care a reprodus-o Şt. Paşca atestă tendinţa către fuziune, fapt confirmat, ulterior, în *păţâcămică*, adv., modelat prin contragere, inclus în „Vocabular regional" – Ţara Bârsei, deci tot din Transilv. (LR, VIII, 1959, nr. 5: 86). Varianta sudată se explică, pe deplin, prin „atestarea involuntară" reperată în Paşca, *Gl.*;

a sta nod „a sta grămadă" s.v. *bot* (Someş), metafora nucleului lexical exprimă modul extrem de strâns şi înghesuit, ca organizare a unei mulţimi, într-o situaţie dată.

1.2. În categoria faptelor atestate am distins mai multe subcategorii.

1.2.1. „Atestarea involuntară" din Paşca, *Gl.*, orientându-ne după dicţionarul-tezaur, ar fi constituit cea de a doua confirmare:

afundătură s.f. s.v. *zănoagă* „**afundătură** într-un râu, vâltoare" (Alba). DA înregistrează cuvântul, pentru acest semantism, cu o singură apariţie, în scrierile lui Ispirescu, citată, de altfel, şi în CADE. Sensul atribuit de cele două surse: „înfundătură", în SDLR este înlocuit cu „adâncitură", reproducându-se, astfel, sensul corespunzător;

aur slobod „aur masiv" s.v. *troc*: *La anumite intervale, băieşii care lucrează pe **aur slobod** sunt reţinuţi la ieşirea de la şut pentru a fi examinaţi dacă au furat sau nu*. Conturat în limbajul băieşilor, *aur slobod* a fost selectat de Frâncu, Candrea, M.: 41 între cuvintele întrebuinţate de aceştia ca „termeni speciali" [= specifici];

bordeu s.n. „locuinţă primitivă săpată în pământ" s.v. *cocioarbă* „**bordeu**, hurubă" (Turda). Inovaţia a apărut, probabil, prin refacerea unui nou sg. după pl.

bordeie sau după dim. *bordeuț*, fiind confirmată pentru partea de nord, doar de SDLR, motiv pentru care l-am reținut în listă. Varianta prezentă în GN I: 502, pentru jud. Fălciu (*dinaintea* ***bordeului***) nu a fost valorificată în DA. Mult mai târziu, DGS I confirmă *bordeu* s.v. *bordei*, pentru jud. Tulcea;

ciucălău de cucuruz „știulete” s.v. *puțiene* „pănușile care se desprind de pe **ciucălăul de cucuruz**” (Năsăud), consemnat în DA dintr-o singură sursă: *Câte o broşură învăţătoare meşteşugului de a face zahăr din* ***ciocălăii de cucuruz*** (Negruzzi, I: 3, după DA) necesită determinant datorită sintagmei paralele *ciucălău de brad* „con (de brad)”, cunoscută în graiurile nordice: *Ceaiul* ***cucuruzului de brad*** *alină durerea de măsele* (Păcală, *Răşinari*: 256);

clevetici s.m. „intrigant” s.v. *lefârgău,* după DA, numele personajului din piesa lui Vasile Alecsandri ar reprezenta o creație de autor. MDA a renunțat total la cuvânt. Oare acesta va fi fost motivul?;

gozari s.m. pl. s.v. *avrămuț* „numire ce să dă aurului de către cumpărătorii contrabandişti numiți «**gozari**», pentru a nu fi înțeleşi”; s.v. *mijgoarț* („«aur», e un termen argotic al băieşilor şi al **gozarilor**)” (Apuseni). Derivatul fusese reținut deja de Frâncu, Candrea, M: 40;

gujbă s.f. „legătură” s.v. *curmete*, în DA, var. *gujbă*, s.v. *cujbă*, a fost comunicată, de pe Valea Someşului, de N. Drăganu, iar în Pașca, *Gl.*, provine din Gorj;

hurubă s.f. „bordei” s.v. *cocioarbă* (Turda) apare, anterior, tot pentru aceeaşi provincie, în *Doine:* 145;

lăbărțoasă adj. f. s.v. *tâmpănă* s.f.: „burtă **lăbărțoasă**” (Valea Someşului), în DLR figurează cu o unică atestare, preluată din *Gl. Argeş*, deci, pentru o arie opusă;

mezdreală s.f. „unealtă cu care se netezeşte un lemn, **mezdreală**” s.v. *cuțitoaie*, comunicare din Gorj, dar înregistrată şi din Beiuş (v. DLR s.v. *mezdrea*);

nădrăgar s.m. „nume depreciativ dat de țărani persoanelor care poartă pantaloni (croiți, după moda apuseană)” *s.v.fliort* (Valea Someşului). Pentru *nădrăgar*, DLR înregistrează o singură atestare din Transilvania, cea din Pașca, *Gl.* ar fi fost a doua şi tot din aceeaşi zonă;

spornică adj. f. „fecundă” s.v. *iepurină* „femeie **spornică**, cu copii mulți”. Cu acest sens, cuvântul a fost reținut în DLR în virtutea unei mențiuni din opera lui Petru Maior.

1.2.2. „Atestarea involuntară” confirmă unele elemente învechite ca formă sau sens.

a prep., ~ *munte* „la...” *s.v. flamă: S-a dus* ***a munte*** *cu toată flama* (Jina). Înregistrarea construcției arhaice urmează celei din Orlat, consemnată în HEM, ambele din zona Sibiului (v. DA s.v.);

arător adj. în *loc* ~ s.v. *delniță* „bucată de loc **arător**, îngustă şi lungă”. După DA, adjectivul are regim restrictiv: numai ca atribut pe lângă *pământ* ~ sau *loc* ~ (Sângeorz-Băi). În astfel de contexte, în dicționarul-tezaur, *arător* figurează pentru sec. al XlX-lea;

afund „adânc” s.v. *lăpast* „noroi **afund**, mocirlă pe marginea râului” (Someş),

concurat de sinonimul din glosă care s-a generalizat;

bătaie s.f. „bătălie” s.v. *fede* „vlagă, putere, vânjoşie”: *Nu-i fede în bărbată-mieu* [sic!] *de când o fost în* ***bătaie*** (Huned.). Ultima atestare a cuvântului, în DA, provine din Jarnik-Bârseanu, D.: 299;

cămin „cuptor” s.v. *comeniță* „vatră, cuptor, **cămin**” (Bihor), după DA, ar părea un semantism ieşit din circulație, singura atestare fiind din opera lui Dosoftei;

căsar s.m. „casier” s.v. *lăderiu* „**căsar** comunal” (Jina, Sibiu). Derivatul, în forma *cas(s)ar(iu)*, este consemnat în DA, ca învechit şi artificial, pentru Transilv. şi Bucov.;

căşuna vb. < lat. **casionare* s.v. *râcâi* „a produce o durere fizică pe neaşteptate (fără subiect)”: *Nu te râcâi atâta cu lemnele că-ți* ***căşunează*** *în şele* (Huned.). Atestat în limba veche, *căşuna* a fost inclus şi în LB;

dobitoc s.n. „animal domestic” s.v. *pârjac* „om sau **dobitoc** nedezvoltat de ajuns” (Sângeorz-Băi), curent în limba veche, astăzi, în evident declin, pentru acest sens;

dulceață „bomboană” s.v. *bobuță* „bomboană, **dulceață**” (Someş). Atestat la românii din afara țării (TD - Ung., *Gl.*; *Rom. Ung.*, *Gl.*; TD - Bulg., *Gl.*), DLR nu înregistrează semantismul, de unde se poate vedea importanța „atestării involuntare”;

fierbe vb. „a găti” s.v. *şporhei* „cuptorul pe care **se fierbe**” (Bihor), cu atestări pentru limba veche, în DA, s.v. II.1.;

grumaz s.m. „gât (parte externă) s.v. *jgâtă* „umflătură la **grumaz**, guşă, orice umflătură pe cap” (Sângeorz-Băi);

jeler s.m. „clăcaş” s.v. *cominţag* (Turda). Cuvântul a circulat în Transilv. până la 1848 (v. DA s.v. 1.).

hurubă s.f. „cocioabă” s.v. *cocioarbă* „bordeu, **hurubă**” (Turda). Lexemul perpetuează forma etimologică din maghiară: *huruba*;

legumă „mâncare gătită” s.v. *bădărău* „pâne [sic!] cu **legumă**” (Someş), cu atestări în DA până la 1900;

limbă s.f. „colectivitate de oameni care vorbesc acelaşi grai, au aceeaşi etnie şi aceeaşi credință păgână sau considerată drept păgână” s.v. *limboață* „nume de ofensă dat străinilor de altă **limbă**” (Gorj). Cu circulație în limba veche, cea mai târzie atestare provine din folcloristica maramureşeană (Bârlea, *Balade*, I: 66);

morțeşte adv. „ca la mort” s.v. *cânta* „a plânge în gura mare, a boci” (*Se cântă tot* ***morțeşte*** – Turda, Huned.) figurează în DLR s.v. 1., cu mențiunea „înv. şi reg.”, pe baza înregistrărilor din diverse părți ale Transilv. (I. Pop-Reteganul, Alexiu Viciu, Papahagi, Maram.). „Atestarea involuntară” din Paşca, *Gl.* ar fi completat tabloul atestărilor din spațiul intracarpatic;

munci vb. s.v. *meleşti* „**a munci**, a chinui, a schingiui, a zdrobi” (Turda), cu largă răspândire în limba veche, ultimul citat provine din opera lui M. Sadoveanu, Transilv. fiind reprezentată prin *Noul Testament* (1648). Fără comentarii!;

obrăza, a ~ vb. „a certa, a face de ruşine” s.v. *ciordisi* (Someş), prin

semantismul consemnat, figurează în DLR ca „înv. şi reg.” s.v. *obrăzi* 2., pe baza unei comunicări a lui Şt. Paşca din ţinutul Hunedoarei: *Am chemat-o şi am* ***obrăzat****-o pentru ceea ce a făcut*. Cu acelaşi înţeles, DA înregistrase *brezi*, după informaţia folcloristului Sim. Fl. Marian: *L-****am brezit*** *pe N.! Să* ***nu*** *te* ***brezesc*** *şi pe tine!* Explicabil prin afereză de la *obrăzi*, acesta din urmă a fost confirmat tot pentru Bucovina: *Ţi-o spus el ţie în faţă că eu am făcut asta şi asta, las' că ţi-l* ***obrăzăsc*** *eu!* (comunicat din Vicovu de Sus, Rădăuţi – DLR s.v. *obrăzi* 1.);

pomină s.f. „amintire” s.v. *zărand* (Bistriţa–Năsăud). În sintagma *de rea pomină* „de tristă amintire”, cuvântul s-a păstrat în Basarabia, unde este în uz în vorbirea curentă: *anii* ***de rea pomină*** (I. Căpiţă, *Icoană ciuruită*. Chişinău, 2008: 32);

schiop adj. s.v. *pedestru* „**schiop**, schilav” (Bistriţa-Năsăud) este confirmat de DLR „înv. şi reg.” cu exemplificări din Jarnik-Bârseanu, D., I. Pop-Reteganul, P., Teaha, C.N., iar pentru perioada veche: N. Testament (1648), Anon. Car., LB;

sminti vb. „a luxa” s.v. *ceapţă* [fig.] „palmă”: *I-am dat o ceapţă de i-****am smintit*** *măselele*” – (Turda, Bistriţa-Năsăud). DLR înregistrează accepţia propriu-zisă pentru Transilv., Maram., Ban., dar fără referire la partea organismului indicată de Paşca;

şterc s.v. *ştergură* „gunoi, impuritate în ochi”: *Îmi veni o ştergură în ochi* (Hunedoara). Autorul explică *ştergură*, noul lexem, prin „amestec [sic!] între ***şterc*** şi a *şterge*”. În ceea ce ne priveşte, propunem refacerea, prin „etapa” *******ştercură*, din pl. *ştercuri*. Sub presiunea paronimului *ştergură* „ştergar”, dată fiind circulaţia acestuia în zonă, activat, contextual, ori de câte ori intra în acţiune vreo *ştercură*, ar fi putut avea loc modificarea, prin absorbţie, *ştercură* = *ştergură*. În aceste condiţii, suprapunerea şi asimilarea paronimelor este firească. În urma modificării, *şterc*, „atestare involuntară” şi, totodată, punct de pornire al inovaţiei, ca şi rezultatul acesteia, *ştergură*, devin sinonime. Cu alte cuvinte, *ştergură*[2] (cf. *ştergură*[1] „ştergar”) a asimilat, formal şi semantic, *şterc*, uzual în limba veche (cf. *vedea* ***ştercul*** *în ochiul turcilor, iar bârna în ochii săi nu vedea* – N. Costin, după DLR), activ încă la Varlaam, din a cărui *Cazanie* DLR a extras ultimul exemplu;

vopseală s.f. „vopsea” s.v. *buclă*, reprezintă o formă învechită de sg., cu pl. *vopsele* (Jina, Sibiu). Din acest plural, mai târziu va fi „extras” un nou sg., *vopsea*, atestat încă din sec. al XVIII-lea;

zdrenţos „zdrenţăros” s.v. *goţoi* „îmbrăcat rău, **zdrenţos**” (Someş). Calificat „înv. şi pop.”, adj. dispune, preponderent, de atestări din Transilv. (v. DLR s.v.).

1.2.3. Majoritar, „atestările involuntare” confirmate de dicţionare, constau din regionalisme, unele dintre ele, constituind elemente emblematice pentru diferite zone: aria nordică (*cute* s.f. „gresie” s.v. *ciocovete* „obiectele mărunte ce se ţin de casă [sic!]: ciocan, **cute**, săcure etc.” – Alba; *ic* s.v. *găvozd* „**ic**, nadă cu care se crapă lemnele” – Someş. Verbul corespunzător *icui*, ca glosă pentru *găvozdi* refl. „**a se icui**, a se înghesui”, s.v. *zăgazdă*, provine din Maramureş, fapt ce atestă, indirect, prezenţa bazei derivative în zonă; *împănat* adj. „cusut cu flori” s.v. *pocneală* „gulerul de la cămaşa femeilor, lat de un deget şi **împănat** de cusături” – Someş; *sorbală* s.f. – reprodus de autor în rostirea locală – „zeamă, supă” s.v. *pârgălău*

„mâncare făcută din bucățele de slănină fripte care se amestecă cu ceapă şi se pun în **sorbală**" – Sângeorz-Băi. Glosa este deficitară prin folosirea unor termeni improprii: *pârgălău* semnifică „adaos, prăjeală, cu care «se dreg» supele", nu „mâncare gătită"); Transilv. (*baie* s.f. „mină" s.v. *bormaşină, cerime, croişlog, foarot, gaură, hudă, ibărsic, iongări, jmont, lauf, lemnitură, loaşină, mâna, moleț, pilugă, pomnitură, râznă, şticaiz, ştiurț, şut, văsăriş, şubăr*; *băieşi* s.m. pl. „lucrători, muncitori în *baie*, mineri" s.v. *burbalău, cheltuială, gaură, iongări, leger, mijgoarț, panță, pilugă, prustuli, şoroabă, ştrof, şutar, troc*; *vinars* „rachiu" s.v. *pliuhă* „**vinars** slab şi cu gust rău" – Sângeorz-Băi). Omisiunea acestora din repertoriu, regretabilă, afectează capacitatea de reprezentare a lucrării pentru zona în cauză; Mold., Bucov. (*baraboi* s.m. „cartof" s.v. *grampină* „crumpenă, **baraboi**, nap" – Valea Someşului. După DA s.v. *baraboi* 2., cuvântul circulă în Mold., Bucov. şi sporadic prin Trans.; *bortă* s.f. s.v. *budulău* în compusul *fântână cu bortă* „construcție cilindrică săpată în pământ, care serveşte ca sursă de apă la sate" – Someş. Determinantul cu care a fost asociat numele relevă vitalitatea semantismului arhaic *fântână* „izvor" în partea de nord a Transilv. şi, totodată, extensiunea regionalismului *bortă*, specific pentru Mold., Bucov. De altfel, lexemele citate confirmă „dinamica limtelor dialectale" – Cazacu 1963: 27–40 – multe dintre moldovenismele recunoscute traversând munții în spațiul intracarpatic (v. *infra*) sau ardelenisme parcurgând traseul invers); Mold., Transilv. (*bostan* s.m. „dovleac" s.v. *halcă* „jumătatea unui **bostan** sau castravete" – Turda; s.v. *ludaie* „**bostan** bun de mâncat" – Sălaj, s.v. *paleucă* s.f. „mâncare pregătită din mămăligă şi ulei din sâmburi de **bostan**" – Sângeorz-Băi; Transilv., Ban. (*cucuruz* s.m. şi n. s.v. *cucuruzaştină* „locul unde a fost semănat **cucuruz** – Turda"; s.v. *ciolomadă* s.f. „porumb, **cucuruz**" – Valea Someşului; s.v. *puțiene* – Someş; s.v. *lăpiştoc* „turtă de făină de **cucuruz**" – Sângeorz-Băi); Transilv., Ban., Olt. (*corfă* s.f. s.v. *tăcre* „coş, **corfă**" – Someş; *crumpenă* s.f. „cartof" s.v. *grampină* „**crumpenă**, baraboi, nap" – Someş);

Dintre lexemele enumerate rămase în afara corpusului de cuvinte, unele prezintă importanță prin calitatea de elemente reprezentative pentru repartiția dialectală a dacoromânei: *cute* s.v. *ciocovete*, *cucuruz* s.v. *mălai*; *ic* s.v. *găvozd*, *pântece* s.v. *tâmbuşi* sau de elemente susceptibile de a alcătui arii corelative: *pănură* s.v. *friş*; *huioş*. Unele dintre acestea divid dacoromâna şi creează arii colaterale: *cute* (nord), *gresie* (sud); *burtă* (Munt.) – *pântece* (Mold.) – *foale* (Criş.) – *pâncete* (Ban.); *pănură* (nord) – *aba, dimie* (sud).

1.3. Prin specificul său, glosarul de față aduce informație suplimentară asupra vocabularului dialectal (inedit, atestat, învechit, regional etc.). În afara domeniului respectiv, lucrarea amintită relevă fapte din domeniul gramaticii propriu-zise. Acestea sunt mai puțin numeroase, dat fiind profilul lucrării.

1.3.1. Particlarități morfologice regional-învechite: pronume în variante regionale, *nost* s.v. *acătarite*: *Popa **nost** nu are atarite avere*, *dâns* s.v. *anuşcând*: *Anuşcând am fost la **dâns**, da nu mă mai duc* (*ib.*), forme nominale învechite de *pl. tant.*, înregistrate în LB: *îmblăcii* „îmblăciu": *măneru **îmblăciilor*** s.v. *ciuzi*;

hădaraga ***îmblăciilor*** s.v. *dârjea*; singulare învechite: *vopseală* s.v. *buclă*, plurale noi, concomitent cu lexemul creat: *feştele* „vopsele” < ***feşteală* < *feşti*; forme verbale: învechite *îmblăt* fig. „bat, snopesc în bătaie”: *Să nu te apristui pe la fată că te* ***îmblăt*** s.v. *apristuiesc, înhoalbă* (*ochii*) s.v. *îmbălgina, se măsură* s.v. *măsuriş*: *timpul când* ***se măsură***.

1.3.2. O altă categorie grupează forme distincte, create în urma accidentelor fonetice: haplologie: *coanele* „ielele” < *cocoanele* s.v. *ciriclii*; afereză: *mestecat* < *amestecat* s.v. *bodogală, mânjoală*; *stupuş* < *astupuş* s.v. *duşnic*.

1.3.3. Masa lexicală excerptată, exterioară corpusului de cuvinte, relevă, la nivelul vocabularului dialectal, fapte care nu pot fi trecute cu vederea decât păgubind evoluția limbii în ansamblul ei. Acestea se constituie din mai multe categorii:

Cuvinte noi, apărute prin derivare:

creații integrale: *a fața (pâinea)*, formație independentă față de cea semnalată de Polizu, *Dicț.* Deosebirile stau în conjugare şi în semantism; *desrăsuci, feştele*;

creații parțiale, prin refacere (amplificare), prefix: *aseamăn, desrăsuci, înholba, nedespoiat, nesfărâmat*; substituție de sufix: *purculeț* < *purculete*, tranşă finală: *bordeu* < *bordei*; simplificare, afereză: *coanele, stupuş*.

prin compunere: *căldare de fiert, făină de cucuruz, făini de piatră, fântână cu bortă, frunză de cucuruz, neam slab*.

expresii: *a face muşama; a se înveli la cap; pe țică, pe mică; a sta nod*.

elemente lexicale învechite: *bătaie, căsar, dulceață, grumaz, legumă, limbă, şterc*.

dezvoltări semantice: *boabe, ciopor, dambla, pânzărie*.

regionalisme cu valoare emblematică pentru repartiția dialectală a dacoromânei: *cute, ic, pănură, pântece*.

ABREVIERI

AFLR	*Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române.
Bârlea, *Balade* I–II	Pr. I. Bârlea, *Balade, colinde şi bocete din Maramureş*. Bucureşti, Editura „Casei Şcoalelor”, 1924.
Caragiale 2000	I. L. Caragiale, *Opere* [vol.] II. *Teatru. Scrieri despre teatru. Versuri*. Colecția „Opere fundamentale”. Coordonator: acad. Eugen Simion. Ediție îngrijită de Stancu Ilin, Nicolaie Bârna, Constantin Hârlav, Bucureşti.
Cazacu 1963	Boris Cazacu, *Despre dinamica limitelor dialectale*, în FD, V, p. 27–40, şi în *Studii de dialectologie română*, 1966, p. 73–90.
DA	Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
DDRF	Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*. [Vol. I–IV]. Bucarest, Imprimérie de l'État, 1893–1895.
Dimitrescu, *Locuțiuni*	Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, Bucureşti, 1958.
DGS	*Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, volumul I, literele *A–C*,

	Bucureşti, 2009; volumul II, literele *D–O*, Bucureşti, 2010; volumul III, literele *P–Z*, Bucureşti, 2011, coord. Maria Marin.
DLR	Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 şi urm.
Frâncu–Candrea, M.	Teofil Frâncu şi George Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*. Scriere etnografică cu 10 ilustraţiuni în fotografie, Bucureşti, 1888.
Iordan 1944	Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Institutul de Lingvistică Român.
Iovescu, N.	Ion Marin Iovescu, *Nuntă cu bucluc*. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1969.
Jarnik–Bârseanu, *Doine*	Dr. Ioan Urban Jarnik şi Andrei Bârseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*. Date la iveală de ..., Bucureşti, 1885 (Ediţiunea Academiei Române).
HEM	Bogdan Petriceicu-Haşdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, tom. I–III, Bucureşti, 1877–1893; ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, 1972, 1974, 1976.
Lexic. reg.	*Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960; II, redactor-coordonator: Lucreţia Mareş, 1967 (Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice).
LR	„Limba română”, Bucureşti, 1952 şi urm.
MAT. DIALECT. I	*Materiale şi cercetări dialectale*, [vol.] I [Bucureşti, 1960] (Academia Republicii Populare Române. Filiala Cluj. Institutul de Lingvistică). Puşcariu 1937Sextil Puşcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj. Bucureşti.
MDA	Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan-Al. Rosetti; *Micul dicţionar academic*, vol. I, literele *A–C*, 2001; vol. II, literele *D–H*, 2002; vol. III, literele *I–Pr*, 2003; vol. IV, literele *Pr–Z*, 2003, Bucureşti, UE.
Pamfile, Lupescu, *Crom.*	Tudor Pamfile şi Mihai Lupescu, *Cromatica poporului român*. Bucureşti, 1914.
Papahagi, *Maram.*	Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1925.
Păcală, *Răşinari*	Victor Păcală, *Monografia comunei Răşinari*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1915.
Puşcariu 1937	S. Puşcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj – Bucureşti.
Rom. Ung., *Gl.*	Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Românii din Ungaria*. Texte. Glosar. Studiu lingvistic, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013.
SDLR	August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti (etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)*. Ediţiunea întâia, Iaşi, 1939.
Suciu II	Emil Suciu, *Influenţa turcă* în *Contribuţii la studiul limbii române literare*, *secolul al XVIII-lea (1688–1780)*. Coordonatori: Ion Gheţie şi Gheorghe Chivu, p. 153–190.
ŞIO	Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*. I. *Introducerea*. II. *Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*. 2. *Vorbe istorice*. Bucureşti, Editura Socec, 1900.
TDM III	*Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1987.

TD – Ung., *Gl.*	Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri româneşti din Ungaria*, 2005.
TD – Bulg., *Gl.*	Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar, 2006.
Teaha CN	Teofil Teaha, *Graiul din valea Crişului Negru*, Bucureşti.
Zanne, P. I–X	Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. I–X, [Bucureşti], 1895–1912.

RÉFLEXIONS SUR UN GLOSSAIRE DIALECTAL. Attestations „involontaires” (V)

RÉSUMÉ

En prenant comme point de départ un glossaire dialectal, le travail propose d'identifier les mots dignes d'intérêt, trouvés dans des définitions ou citations illustratives, mais non valorisés par l'auteur du volume et restés en dehors du corpus proprement-dit.

Étant donné qu'ils peuvent être utilisés comme matière linguistique pour de différents problèmes même s'ils ne fussent jamais inscrits dans la sphère d'intérêt du moment lors de l'élaboration du répertoire lexical, l'auteur du présent article les a définis *des attestations involontaires*.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

DENUMIRI PENTRU ‘(PĂR) ALB’ ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE, PE BAZA ALRR. *SINTEZĂ*

MIHAELA-MARIANA MORCOV

În articolul de față ne propunem să analizăm denumirile înregistrate cu sensul ‘(păr) alb’ în ALRR. *Sinteză*, vol. I, harta lingvistică 20. Analiza noastră are în vedere, în primul rând, distribuția geografică a termenilor, succesiunea cronologică a ariilor lexicale, precum şi originea unor cuvinte care nu au fost luate în discuție, până în prezent, sau care au fost asociate cu etimoane diferite.

Totodată, vrem să comparăm rezultatele analizei de față cu datele pe care le furnizează studiul Angelei Bidu-Vrănceanu referitor la numele de culori din limba română (*Systématique des noms de couleurs. Recherche de méthode en sémantique structurale*, Bucureşti, Editura Academiei, 1976), pentru a evidenția anumite fapte relevante la nivel dialectal, sub aspectul modului de organizare a paradigmei formate din numele de culori, care au în comun semul /alb/ (în context asociat cu părul omului sau al animalelor).

Alb (**<** lat. *albus*) **şi derivatele sale**

Aria de răspândire a cuvântului *alb* acoperă întreaga rețea cartografică a graiurilor dacoromâne luate în considerare în perioada în care au fost realizate anchetele dialectale. În câteva puncte din diverse zone ale țării, au fost înregistrate derivate primare şi secundare, luând în discuție şi limba latină: *albotín* (295), *alburí©* (29, 347, 435, 764), *albó˜* (172, 485), *albinéț* (406, 564) şi *albîcós* (621).

Derivatele indică diverse nuanțe. Diminuarea intensității este mai puțin evidentă în cazul cuvintelor *alburí©* (< *alboare* < lat. *alborem* < lat. *albus* + *-i©* cf. DA) şi *albîcós*, dar nu şi în cazul cuvântului *albó˜*, care, potrivit Floricăi Dimitrescu, este folosit în Sălaj (aceeaşi zonă în care e atestat şi în ALRR. *Sinteză*), cu valoare diminutivală (Dimitrescu 1958: 244). Acest fenomen este explicabil prin tendința limbii române, manifestată mai ales la nivel popular sau dialectal, de a crea derivate diminutivale cu ajutorul sufixului augmentativ *-oi* (*butoi* de la *bute*, bază care desemnează un recipient mai mare decât *butoiul*, *căsoi* cu sensul de ‘căsuță, anexă în gospodăria țărănească’) (*ibid.*).

Informațiile dialectale referitoare la sfera semantică a cuvintelor *albó˜* şi *albîcós* vin în completarea descrierii realizate de Angela Bidu Vrănceanu care precizează că primul termen menționat se combină numai cu substantivele *câine* şi

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 121–127

porc (p. 161). Din observaţiile autoarei rezultă, de asemenea, că *albiĉós* nu este asociat cu părul omului (p. 158, 159).

Un alt derivat, *albineţ*, denumeşte culoarea părului blond, alb sau cu o nuanţă intermediară între *albicios* şi *gălbui* (DA I *s.v.*). Potrivit datelor din DA, cuvântul s-a format prin derivare, cu suf. *-eţ*, de la cuvântul *albin* [ʻalbicios (despre vaci')] (DA). În CDDE, se menţionează că *albineţ* este un derivat de la cuvântul *alb*, creat după modelul lui *gălbineţ* (CDDE, s.v. *alb*). [(Cuvântul din urmă este folosit cu accepţia ʻgalben deschis' şi s-a format prin derivare de la *galben*, cu sufixul *-eţ* (DA, CDDE)]. În favoarea ultimei ipoteze pledează două argumente: pe de o parte, evidenta asemănare formală şi semantică dintre termeni şi, pe de altă parte, existenţa unei alte perechi de cuvinte pe baza căreia se poate proba faptul că derivatele create de la denumirile celor două culori s-au influenţat reciproc (CDDE, s.v. *alb*). Este vorba de *albiu* şi *gălbiu* (*ibid.*). Ţinând cont de aceste argumente, precum şi de faptul că etimonul identificat în DA nu este atestat decât o singură dată, considerăm că revelatoare, în ceea ce priveşte originea cuvântului *albineţ*, este numai explicaţia propusă în CDDE.

La originea adjectivului *albotin* se află antroponimul *Albotina*. Potrivit lui Virgil Nestorescu, acesta este asociat cu ruinele unei mânăstiri româneşti din nord-vestul Bulgariei (Nestorescu 1996: 115). Lingvistul menţionat consideră că *albotin* derivă din *Albotă* + sufixul *-in*, iar *Albotă* se explică prin derivare cu sufixul *-otă* de la *alb*. Ipoteza formulată pentru a explica etimologia numelui *Albotă* este, de altfel, confirmată de prezenţa unor antroponime create după acelaşi model (*Balotă*, *Calotă*, *Racotă*, *Başotă*, *Troncotă*) (HEM III: 121, 122, DNFR). Explicaţia care are ca punct de plecare antroponimul *Albotin* întâmpină un obstacol: sufixul *-in* nu este întâlnit în structura altor substantive. În schimb, derivate formate cu ajutorul sufixului *–ină* sunt atestate în mod special în graiurile din Transilvania şi Banat (Tudose 1978: 45). Aşadar, pentru a elucida originea adjectivului, trebuie să avem în vedere forma de feminin a antroponimului.

Cărunt [**<** lat. *canutus* ʻ(despre părul omului) alb', ʻ(despre părul lupului) cenuşiu']

Aria de răspândire a cuvântului *cărunt* coincide, parţial, cu aria cuvântului *alb*, dar frecvenţa atestărilor este în mod vizibil mai redusă. Principalul sens al adjectivului este ʻ(despre părul capului, din barbă, din gene etc.) jumătate alb, care a început să albească (de bătrâneţe)' (DA).

Bălan (< *băl* + *-an*)

Adjectivul *bălán* s-a format pe teren românesc prin derivare de la *băl* ʻblond', ʻalb' (< sl. *bělъ* ʻalb') (DA s.v. *băl*, DELR I, s.v. *băl*). Cuvântul *bălán* se concentrează, ca frecvenţă, în sudul ţării. În DA, *bălán* este înregistrat cu sensurile: ʻ(om) blond', ʻ(despre animalele domestice) alb' şi ʻ(despre plante, în special despre cereale) galben bătând în alb'. Baza de derivare a cuvântului, *băl*, a fost, de asemenea, consemnată în punctul 30 din Banat. În punctele 708 şi 887, a fost înregistrată varianta *bălá˘*, care se explică prin contaminare cu adjectivul *la˘*.

Remarcăm faptul că sensul ‘(păr) alb’ al cuvântului *bălan* (*bălai*) nu a fost consemnat în DA. Urmărind situaţia cuvântului menţionat, la nivelul limbii populare, Angela Bidu Vrănceanu constată că utilizarea acestuia în contextul *păr*... este posibilă doar prin asociere cu „/aprecierea cromatică de tip (a)/” (galben) (Bidu Vrănceanu 1976: 164). În aceeaşi situaţie se află şi cuvântul *albineţ* (*ibid.*), analizat mai sus.

Lău

La˜, cu varianta fonetică *lă˜*, a fost consemnat în 5 localităţi din Bucovina. Sub forma *lău*, adjectivul *lai* a fost înregistrat în câteva puncte apropiate din aceeaşi zonă, precum şi într-o localitate din sudul Moldovei (669). *Lău* reprezintă un singular refăcut după modelele preexistente (ex.: *rău–răi*). Conform datelor din DA şi din DLR, cuvântul menţionat evocă diferite nuanţe de negru sau de gri şi este utilizat pentru a defini nu numai părul oamenilor, ci şi lâna oilor, precum şi ţesăturile sau îmbrăcămintea (DA II/2 s.v. *laiu*, DLR IV, s.v. *lai*). Până acum au fost avansate patru ipoteze referitoare la etimologia cuvântului. În DA, acesta este corelat cu lat. *labes* ‘pată neagră’ (DA I/2). Tache Papahagi consideră, de asemenea, că limba de origine a adjectivului este tot latina, dar are în vedere un etimon diferit: **labius* (DAR, *s.v.*). Potrivit lui K. Treimer, rom. *lai* provine din ngr. *λάιους* ‘pestriţ’ (ZrPh, XXXVIII: 389 *cf.* Brâncuş 1983: 142).

Gr. Brâncuş (1983: 142), care încadrează adjectivul în categoria cuvintelor autohtone probabile, prezintă, în sprijinul ipotezei sale, următoarele argumente: explicaţiile care au ca punct de plecare latina sau neogreaca nu sunt convingătoare din cauza dificultăţilor fonetice sau semantice. În schimb, rom. *lai* corespunde alb. *lajë* s.f. ‘oaie neagră’. Ambele cuvinte sunt specifice vocabularului pastoral şi se opun cuvântului *bardzu* ‘alb’. Semnificativ este faptul că termenul este, de asemenea, păstrat în aromână. Ţinând cont de aceste argumente, considerăm că ipoteza cea mai plauzibilă este cea care explică termenii *lai* şi *lajë*, din română şi, respectiv, din albaneză, prin raportare la fondul lexical de substrat.

Spre deosebire de cuvântul evocat mai sus, niciuna dintre denumirile inventariate şi descrise de Angela Bidu Vrănceanu, pentru româna populară sau pentru româna standard, nu reflectă tendinţa de neutralizare a opoziţiei dintre semele /alb/ şi /negru/. Evoluţia semantică paradoxală /negru/ > /alb/, în condiţiile utilizării contextuale a cuvântului semnalat mai sus, ilustrează, aşadar, o situaţie proprie graiurilor.

Sur

Cuvântul a fost atestat în câteva localităţi din estul şi centrul Transilvaniei, precum şi în două localităţi din sudul şi din nordul Moldovei (646 şi 565). *Sur* desemnează, printre altele, culoarea intermediară dintre alb şi negru şi părul cărunt (DLR, *s.v.*). Etimologia acestui cuvânt nu a fost încă elucidată, dar s-a emis ipoteza unei legături între adjectivul românesc şi bulg. *cyp* sau între adjectivul românesc şi scr. *sur* (DLR *s.v.*, TDRG *s.v.*). Cuvinte înrudite cu cel din română au fost atestate însă nu numai în bulgară şi în sârbă, ci şi în vechea slavă, sau în alte limbi slave

actuale (CDED II s.v.). Având în vedere acest aspect, precum şi faptul că termenul în discuţie nu apare în sudul ţării şi nici în Banat, zonele care se află în sfera de influenţă a limbilor bulgară şi (sau) sârbă, este posibil ca *sur* să provină din slava veche.

CUVINTE ÎNREGISTRATE SPORADIC

Plă˜íţ este consemnat în punctul 454, din Transilvania. În DLR, lexemul propriu-zis, *plăviţ, -ă*, a fost înregistrat cu sensul principal ʻ(despre oameni sau despre părul lor) de culoare galbenă, blond'. Termenul este format cu ajutorul sufixului- *-iţ*, de la *plav* ʻcu părul alb sau alb-gălbui', de origine slavă (DLR, CDED II). Potrivit Angelei Bidu Vrănceanu, *plăvíţ* este utilizat în combinaţie cu substantivul *păr* numai pentru a desemna culoarea galbenă (Bidu Vrănceanu: 164). În afară de acest sens, în DLR, este consemnată şi accepţia ʻcu părul sau lâna de culoare alb-gălbuie sau alb-argintie (despre animale)'. Prin generalizarea acestui sens, cuvântul a putut fi utilizat, la nivel dialectal, pentru a desemna părul alb al omului.

Spălăcit, un termen format pe teren românesc (participiu al verbului *spălăci* < *spăla* + *-ăci*), este utilizat, în general, cu accepţia ʻcare are o culoare puţin intensă, care şi-a pierdut culoarea iniţială, decolorat, şters' (DLR *s.v.*). Cuvântul a fost consemnat cu sensul ʻ(păr) alb' în punctul 442, din Transilvania.

MOTIVAŢII SEMANTICE

Configuraţia hărţii lingvistice 20 din ALRR. *Sinteză* (vol. I) are legătură, pe de o parte, cu specificul fiecărei zone şi, pe de altă parte, cu asocierile pe care vorbitorii le-au stabilit la nivelul referentului, în condiţiile în care utilizarea adjectivului *alb* este determinată de o restricţie contextuală. În consecinţă, vorbitorii din diferite regiuni ale ţării pot înlocui cuvântul *alb* cu termeni meniţi să exprime diverse nuanţe ale părului îmbătrânit sau deschis la culoare.

Privite în ansamblu, cuvintele înregistrate cu sensul ʻ(păr) alb', formează un continuum lexical şi semantic, în interiorul căruia se situează derivatele create de la baza *alb*, urmate mai întâi de cuvintele care desemnează diferite nuanţe ale părului blond, de cele asociate cu nuanţele deschise ale unor culori nedefinite (*spălăcít*) şi apoi de adjectivele asociate cu părul cenuşiu (*cărunt*, *sur* şi *lai*). Realizându-se treptat (prin cuvinte polisemantice sau prin cuvinte monosemantice care desemnează nuanţe foarte apropiate – este cazul adjectivelor *albineţ*, *bălan* sau *lai*), creşterea în intensitate a culorii explică o aparentă contradicţie semantică: faptul că termenii *lău* şi *vânăt* (ultimul a fost atestat ca răspuns secundar în punctul 758) care sunt asociaţi, în general, cu nuanţele întunecate devin, la nivel dialectal, sinonimele

adjectivului *alb*. Se constată că, în procesul de înlocuire a cuvintelor, se dovedeşte decisivă imprecizia referentului, acesta variind în funcţie de percepţia vorbitorilor. Fenomenul semnalat permite, mai întâi, neutralizarea distincţiilor semantice legate de nuanţa cromatică şi, ulterior, anularea opoziţiei dintre culori.

În cazul adjectivului *lai*, se poate admite faptul că relaţia de omonimie parţială dintre acest cuvânt şi adjectivul *bălai* a contribuit la realizarea transferului semantic.

În câmpul lexico-semantic al numelor de culori, transferul semantic poate fi favorizat, la nivel dialectal, de analogia dintre blana animalelor şi părul omului. Fenomenul este ilustrat de termenii pastorali, *lai* şi *plăviţ*. Cele două cuvinte se deosebesc însă în ceea ce priveşte etapa în care a avut loc modificarea semului /apreciere cromatică/. În cazul lui *lai* modificarea culorii nu este, în mod evident, condiţionată decât de analogia cu părul omului. În opoziţie cu acest cuvânt, *plăvíţ* este, de la bun început, corelat cu semul ʻalb’.

STRATURILE ETIMOLOGICE

Distribuţia geografică a cuvintelor folosite cu accepţia ʻ(păr) alb’ ne sugerează câteva observaţii referitoare la succesiunea cronologică a termenilor. Semnificativ este faptul că cel mai bine reprezentate, din punctul de vedere al frecvenţei sau al distribuţiei geografice, sunt două adjective de origine latină: *alb* şi *cărunt*. Cuvântul *alb* formează cel mai vechi strat etimologic. În favoarea acestei ipoteze pledează atât numărul de puncte, cât şi răspândirea cuvântului. Primul termen care a înlocuit, pe alocuri, cuvântul *alb*, printr-un proces de generalizare semantică, la care ne-am referit mai sus, este *cărunt*. Analizând harta ʻ(Păr) cărunt’ (22) din ALRR. *Sinteză*, vom constata că sensul ʻ(despre părul capului, din barbă, din gene etc.) jumătate alb, care a început să albească (de bătrâneţe)’ este încă bine reprezentat, ceea ce constituie un alt argument în favoarea ideii că, în înţelesul de ʻ(păr) alb’, *cărunt* este posterior cuvântului *alb*.

Într-o etapă mai recentă, *alb* a fost concurat în sudul ţării de un derivat al cuvântului *băl*, de proveniență slavă.

Considerăm că datele referitoare la aria de răspândire şi la frecvenţa cuvintelor *sur* şi *lău* nu sunt suficient de concludente pentru a ne ajuta să stabilim cu precizie ordinea în care aceste adjective au dobândit sensul ʻ(păr) alb’, înlocuind vechile cuvinte: *alb* şi *cărunt*.

CONCLUZII

În absenţa datelor furnizate de instrumentele geografiei lingvistice, soluţiile etimologice propuse, în rândurile de mai sus, s-au bazat pe observarea analogiilor care se stabilesc la nivelul sistemului sau pe valorificarea unor constatări detaliate

privind procesul de formare a cuvintelor (productivitatea unor sufixe), constatări care ar fi putut să scape unei analize etimologice tradiţionale. Revelatoare pentru rolul jucat de analogie în procesul de reînnoire a lexicului este influenţa exercitată, la nivelul unor perechi lexicale, pe baza unor opoziţii semantice (exemplul opoziţiei dintre semul /galben/ şi /alb/).

Alte indicii de interes pentru etimologie au fost furnizate de însăşi distribuţia geografică a cuvintelor. Distribuţia geografică a cuvântului *sur*, de exemplu, demonstrează că este puţin probabil ca acesta să provină din sârbă sau din bulgară, întrucât, cu sensul ʻ(păr) albʼ, adjectivul nu a fost atestat în zonele care au suferit influenţa celor două limbi.

În comparaţie cu limba standard sau cu limba populară, graiurile prezintă o mobilitate mai mare în ceea ce priveşte evoluţia semantică a numelor de culori, precum şi posibilitatea de a stabili relaţii sintagmatice cu alte cuvinte. Frapantă este, în mod special, deosebirea bazată pe neutralizarea opoziţiei dintre semele /negru/ şi /alb/, care se manifestă exclusiv la nivel dialectal.

BIBLIOGRAFIE

ALRR. *Sinteză* I = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, volumul I, coordonator Nicolae Saramandu; colectiv redacţional: Dana-Mihaela Zamfir, Marilena Tiugan, Verginica Barbu Mititelu, Carmen-Irina Radu, Carmen-Irina, Floarea, Mihaela Morcov, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Bidu-Vrănceanu 1976 = Angela Bidu-Vrănceanu, *Systématique des noms de couleur. Recherche de méthode en sémantique structurale*, Bucureşti.

Brâncuş 1983 = Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

CDDE = *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine* (*A -putea*), de I.-A. Candrea şi Ov. Densusianu, Bucureşti, Atelierele Socec, 1914.

CDED II = A de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Frankfurt, Ludolphe St-Goal, 1879.

DA = *Dicţionarul Academiei Române*, tomul I, partea I, A–B, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, tomul II, partea a 2-a, fascicula I *J–Lacustru*, Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul".

DELR I = *Dicţionarul etimologic al limbii române*, volumul I, *A–C*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei Române, tomul VIII , partea a 3-a, Litera P, *Pînă–Pogribanie*, 1977, Litera S, *Spongiar–Swing*, tomul X, partea a 5-a, litera S, *Spongiar–Swing*, 1994.

Dimitrescu 1958 = Florica Dimitrescu, *Note asupra relaţiilor dintre diminutive şi augmentative în limba română*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan la 70 de ani*, p. 241–253, Bucureşti, Editura Academiei.

DNFR = Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

HEM III = B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, *Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, volumul III, Bucureşti, Editura Minerva, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, 1976.
Nestorescu 1996 = Virgil Nestorescu, *Nume româneşti de locuri în Bulgaria*, în *Studii şi cercetări de onomastică*, Craiova, Universitatea din Craiova, p. 115–120.
Pascu 1916 = G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române.
Tudose 1978 = Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti.

DÉSIGNATIONS POUR (‘CHEVEUX) BLANCS’ DANS LES PATOIS DACOROUMAINS, SUR LA BASE L’ALRR. *SINTEZĂ*

RÉSUMÉ

Dans cet article nous avons analysé les mots enregistrés au sens ‘(cheveux) blancs’ dans l’ALRR. Sinteză, (1er volume, carte linguistique no 20). D’une part, nous avons souligné les aspects pertinents pour la distribution géographique des désignations, pour l’étymologie et la succession chronologique des aires lexicales et, d’autre part, nous avons commenté certains aspects en rapport à la motivation sémantique et à la structure du paradigme formé par les noms de couleurs associés au cheveux vieillis.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

STRUCTURI REPETITIVE ŞI STRUCTURI ELIPTICE ÎN GRAIURILE MOLDOVENEŞTI INSULARE

VICTORELA NEAGOE

În cele ce urmează ne propunem să detaliem câteva constatări privind modalităţile specifice de organizare a elementelor componente ale enunţurilor (cf. Guţu Romalo 2006), înregistrate în graiurile moldoveneşti transplantate, în secolul al XVIII-lea, pe malurile Bugului, în Cotul Niprului şi în Bazinul Donețului (din sud-estul Ucrainei), iar în secolul al XIX-lea, în Munţii Caucaz (din Federaţia Rusă)[1], din perspectiva celor două aspecte contradictorii care guvernează, în general, varianta orală a limbii (cf. Vulpe [1979b], 2006: 227 ş.u.): **A**. tendinţa spre amplificare a mijloacelor de expresie (prin repetiţie şi redundanţă), din necesitatea asigurării unei comunicări cât mai clare, marcate suplimentar, *sine dubio,* de un substrat afectiv (vezi Vulpe 1980: 84 ş.u.) şi **B**. tendinţa spre economie a limbajului.

Ambele tendinţe se realizează în plan sintagmatic prin elemente particulare ce se regăsesc în etape evolutive ale sistemului limbii române şi care, acţionând simultan şi pregnant în graiurile insulare, pot oferi acestora relevanţă.

La nivelul întregului enunţ, elementele constituente pot deveni parţial modalităţi de emfază, specifice sintaxei oralităţii (cf. Vulpe [1979a] 2004: 324–328; Pană-Boroianu 1989).

Se impune, pe de o parte, observaţia că acestea, în ansamblul ariei de ocurenţe, coexistă în vorbirea tuturor subiecţilor cu cele înregistrate în alte graiuri sau în limba comună. Coocurenţa faptelor de limbă a fost semnalată, cu unele excepţii, pe tot parcursul evoluţiei românei, demonstând că procesul de impunere a unei singure variante (unice) nu este pe deplin încheiat la nivel dialectal.

[1] Corpusul de excerpte se bazează pe materialul cules în 1998 în 13 localităţi situate la est de Bug şi în trei localităţi din nord-vestul Munţilor Caucaz: Alexandrovka (= A), Serbulovka (= S), Novogrigorievka (= Ng), Şcerbani (= Şc), Konstantinovka (= K), regiunea Nikolaev, Dikovka (= D), Gruzskoe (= G), Martânoşa (= M), Subotţî (= Sb), regiunea Kirovograd, pe malul Bugului, Voloşskoe (= V), regiunea Dnepropetrovsk, Cotul Niprului, Bairak (= B), Novoignatievka (= N), regiunea Donețk, Troiţkoe (= T), regiunea Lugansk, în Bazinul Doneţ, toate în sud-estul Ucrainei, iar în anul 1996 în Moldovanskoe (Md), Moldovanovka (Mn) şi Şabanovskoe (= Ş), regiunea Krasnodar din Caucaz, Federaţia Rusă.

Textele dialectale înregistrate în localităţile A, D, G, V, B, T au fost publicate în volumul TD–*Nistru*. Împreună cu cele culese din următoarele zece localităţi (S, Ng, Şc, K, M, Sb, N, Mn, Md, Ş) vor constitui obiectul celui de al doilea volum consacrat zonei (în curs de publicare).

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 129–144

Coexistența variantelor corespunde, prin urmare, unei succesiuni temporale şi unei evoluții lente.

Pe de altă parte, relevanța tipului de structură rezidă în capacitatea de combinare a diverselor particularități dintre care unele se întâlnesc fie în graiurile moldoveneşti adiacente (din stânga Nistrului, cf. Marin *et alii* 1998), fie în arii corelative ale graiurilor de tip nordic, dar în îmbinări diferite în plan sintagmatic.

Numai prin frecvența ridicată sub raport cantitativ – criteriu propriu elementelor de sintaxă –, prin distribuția sintagmatică şi în funcție de contextul ocurențelor, particularitățile selectate devin din elemente strict gramaticale, fenomene de intensificare, capabile să satisfacă intențiile comunicative ale vorbitorului şi să suplinească sărăcia mijloacelor de expresie, fie lexicale, fie sintactice.

În condițiile unei izolări teritoriale îndelungate (aproximativ trei secole), şi implicit lingvistice, de zona de origine, şi datorită bilingvismului (predominant după 1917), moldovenii – insulari se confruntă cu dificultăți de exprimare în idiomul matern, în ceea ce priveşte, atât „descoperirea" promptă a unor termeni, cât, mai ales, a unor instrumente adecvate construirii unor raporturi sintactice multiple.

Constatările cantitative se manifestă diferit de la un grup de graiuri la altul şi sunt dependente, în mare măsură, de natura textelor – texte „tehnologice" sau narativ-autobiografice (cf. Vulpe 1980: 23 ş.u.).

Organizarea internă a enunțurilor reproduce structura sintactică arhaică: prin cumulul redundant[2], repetiția particularităților de construcție, libertatea de topică (predilecția pentru plasarea determinanților în antepoziție față de regent) – fără ca aceasta să producă schimbarea funcției componentelor –, precum şi prin omiterea sau elipsa unor unități sintactice, parțial gramaticalizate.

A. STRUCTURI CU DUBLĂ EXPRIMARE ŞI ORDINEA DETERMINANȚILOR ÎN GRUPUL NOMINAL ŞI VERBAL

Propozițiile fragmentare, incomplete, insuficiente semantic, dar cu posibilitatea de a fi decodate contextual, beneficiază de elemente puternic marcate prin topică, repetiție şi prin dublarea unităților sintactice.

1. Subiectul[3]

1.1. Prin repetarea expletivă, în contexte succesive, pronumele personal – subiect preia informația de persoană indicată, fără echivoc, prin desinența verbală.

[2] M. Vulpe ([1979 b] 2006: 232) subliniază capacitatea redundanței de a „se reconverti" în informație, depăşind planul stilistic.

[3] Am renunțat la notația fonetică a exemplelor ilustrative, dar am păstrat barele, care marchează intonația, şi majusculele pentru numele proprii.

Exprimarea persoanei prin două mijloace formale, construcție atestată în documentele nonliterare din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea (cf. Densusianu ILR, II: 247; Carabulea 1965: 104–105; *Sintaxa* 2007: 31–32; Frâncu 2009: 340) este considerată drept o gramaticalizare a unor trăsături specifice sintaxei oralității (Pană-Boroianu 1989: 68–69):

> *ş-apui* ***el*** *îmbla la o fată // da / şî vinea noaptea naverno* [= desigur] l*a oara doosprece / şî vinea* ***el*** */ da* ***el*** *aşa eara voievoi* [= voinic] *băietă aşa da // vinea* ***el*** */* ***el*** *de-amu spunea lu mama* (A VIIa); ***eu*** *de-amu* ***eu*** *soroc sedmoi hod cu pervâi copil îmblam grea* (S V); *dac*[ă] ***el*** *de-amu ştiia ... să cânti pi boian* [= armonică] *da* ***el*** *mittel o fost deja mă-sa lu punea /* ***el*** */ buianu-l lua de-acoló de zăce ani // nu!* ***el*** *s-o-nvățat hâti!* [...] ***el*** *lu toț i-o cântat* (V VIIIa); *da* ***eu*** *ce* ***eu*** *să spui?* ***eu*** *să vă spui una* (T VIII).

1.2. Pronumele personal fie anticipează în succesiune imediată sau la distanță subiectul exprimat prin nume ori prin pronume demonstrativ (marcat sau nu de determinări sintagmatice pronominale):

> ***ea apa ea*** *îi sărată gata* (A VIIa); ***ea copil-aceea*** *s-o rodit miercuri* (S VIIa),

fie reia subiectul:

> *da vo* ***patru cai ei*** *înhămați în privot* (S VIIIa); ***a meu băiet*** *o avut* ***el*** *fată* (M VII); *da* ***cela ficioru*** */ dac*[ă] ***el*** *îmbla cu tetea* (V VIIIa),
>
> ***acei*** (străbunii) *ujă nu ştiu de-atâta că* ***ei*** *ujă n-o fost aicea* (N VIII); *ş-****aceala*** (sucul de roşii) *ujă de iarnă* ***el*** *bun* (N V).

1.3. O altă modalitate de reliefare a subiectului exprimat prin pronume personal este utilizarea în succesiune imediată sau la distanță a pronumelui de întărire *(cu) singuru*, în formă invariabilă, (creat prin conversiunea adjectivului omonim), trăsătură pertinentă a graiurilor basarabene (cf. Marin *et alii* 1998: 98–99), dar reprezentând o tendință comună a dacoromânei (cf. Mărgărit 1995) :

> *da* ***eu*** *am rămas* ***cu sunguru*** // *nu! ş-apoi m-am dus şi* ***eu*** [la şcoală] (N VIII); *nu!* ***eu cî sungur*** *le fac* [stupul] (N VII).

Precedat de prepoziția *cu*, *singur* este atestat la Dosoftei: „Icoană bătrână a svântului Andrei *cu sângură* zugrăvirea face minuni” (citat menționat în DLR s.v. *singur*).

Observație. Disponibilitatea graiurilor insulare atât pentru structurile repetitive, cât şi pentru elementele de intensificare (cf. Neagoe 2013) explică echivalența semantică între valoarea de intensitate îndeplinită de repetiție, procedeu specific sintaxei oralității şi reliefarea poziției sintactice – subiect (exprimat prin pronume personal, demonstrativ sau nume), întărit prin adjoncțiunea particulelor

deictice enclitice: *-şi* (cf. Densusianu ILR, II: 118; Neagoe 2000) sau, rar *-(l)âi, -ie*[4]. Fenomenul este facultativ şi angrenează, în ambele situaţii, componenta afectivă a actului comunicativ:

*„Slave! noi nu sântém învăţaţ / dă copiii ş-o-nvaţa **eiş** / măcar copiii şî sîbă la noi aicea* (învăţaţi) (S V); *sorori la mini sunt / nu! **eliş** nu-s acolea // **eleş** trăiesc mai duparte;* [Ruşii] *da **eişi** toţ viniţ di duparte-acolea; că **eaş**... mâţ-aeasta fseo vreme el o chema-n braţă* (B Va);

s-o ridicat di la ţintirim* (zburătorul) / *ş-aşa **acelaşi în drept în hogeac s-o dus* (G VIIa); **acelaşi**... *s-o dus în raion încoló* / *şî zâce „la mine câne-o fost // naucioti* [= dresat] (V VIIIa);

ea ujă pojălilă* [= a pătimit] ***fumeiaşi /ea grăieşte moldoveneşte* (B Vb);

şi muiam frecăţeii celia şî **ielâi să muia* (A VIIa); *da **elâi** icolea o casă esti* (S VIIa); *ujă copiii... întreabă s-ştie şî **ieie*** (moldoveneşte) (N V); ***el** în Voloşilohradă în institut prăpădăia* [= activa ca profesor] *acoló acela / po sportu* [...] *şî **elâi** cum... s-o-nvaţat?! din armie* (T VIIa); *părinţî **ieli** îs din Galbăna* (Md VIII).

1.4. În toate situaţiile descrise, exprimarea subiectului, repetată, dublă sau marcată suplimentar prin intesificatori enclitici, în structuri facultative, nu este necesară sintactic, ea având un rol de clarificare, de subliniere a informaţiei, pe care vorbitorul o transmite, şi de nuanţare afectivă a enunţului.

1.5. Pronumele personal de pers. a 3-a masc. – subiect, prin frecvenţa ocurenţelor, s-a erodat şi a ajuns să fie utilizat şi în situaţii echivoce în care nu este respectată concordanţa în gen între cele două subiecte. Fenomenul a fost interpretat diferit în literatura de specialitate (vezi bibliografia şi discuţiile la Iordan 1975: 245–246):

şî crucea aceea am găsit-o ca când [...] ***ea** nu mare / **el** nu mare* (A VIII); *da **el** iaca amiaza / cald / jarotă* [= arşiţă] *şî toţ oamenii de-amu-s acasă* (D VIIa); *copila să zănimăia* [= se ocupa] *eu nu / n-aveam când //* [...] *punea **el** nu ştiu / ili hrişcă / ili ce punea **ea** cu cela* [în tobă] (G VIIa); *şî pohoda* [= vremea] *nu prea... da **el** ca când soare s-o-arătat* [...] *da **el*** [ploaia] *o-nceaput... a ţârâi deasupra // tot plouă tot vânt / tot frig //* (B Vb); *nu! **el** la noi o fost aceea cnişcă* (N VIII) (cf. Ştefănucă 1937: 173).

[4] Particularitatea, înregistrată în sud-estul Olteniei cu ramificaţii în graiurile dacoromâne vorbite pe malul drept al Dunării, în Bulgaria, este comentată şi explicată de Iulia Mărgărit (2011: 360 ş.u.) prin acţiunea fenomenului de sandhi. O altă explicaţie posibilă pentru aria sudică ar fi încadrarea pronumelui personal menţionat în seria de substantive, verbe sau adverbe care prezintă în rostire, facultativ, apendice vocalice de timbru [i] sau [î] plenison, un *sonus vicarius*, indiferent de contextul fonetic şi de poziţia cuvântului în enunţ: *câmpî*, *albi*, *am văzutî*, rostiri ocurente în zona menţionată (cf. TD – Bulg.: LXX, LXXI). Prin urmare, factori diferiţi (fonetici şi, respectiv, morfologici) pot avea acelaşi rezultat sintactic.

2. Atributul

Elementele de structură relevante privesc topica determinantului în grupul nominal, ca urmare a disponibilităţii românei pentru topica relativ liberă. Graiurile insulare nu cunosc restricţiile impuse de ante- şi postpoziţia atributului (nominal sau adjectival) faţă de elementul regent. Ponderea variantelor antepuse coocurente cu cele postpuse ale atributului este o trăsătură arhaică gramaticalizată (cf. Frâncu 2009: 168, 402), conservată, de preferinţă, în ariile laterale (cf. Vulpe [1973] 2006: 191–192; Marin *et alli* 1998: 121–122) şi în dialectele sud-dunărene (cf. Atanasov 2002: 263, 264; Sârbu, Frăţilă 1998: 62, 85, 87, 113). Antepunerea este prezentă în varianta literară din secolul al XIX-lea (cf. *Morfosintaxa* 2012: 290–291).

Schimbarea facultativă a poziţiei atributului faţă de regent nu atrage modificări semnificative din punct de vedere funcţional, rămânând indiferentă, în general, şi faţă de intenţia vorbitorului de reliefare a determinantului.

2.1. Atributul adjectival exprimat prin adjective propriu-zise, folosit rar la nivel dialectal (cf. Iordan 1975: 219), apare în poziţie prenominală ca în limba veche (cf. *Sintaxa* 2007: 74):

> ***mândre*** *sumane* (D VIIa); ***plină*** *căruţa* (V VIIIa); *cu* ***bune*** *straie al... gatesc* [pe mort] (BVa); *la noi era* ***bună*** *vaca* (T VIIIa); *di* ***albă*** *humă* (Ş VIII).

Antepunerea adjectivului a căpătat valoarea unor structuri fixe de evidenţiere a atributului.

2.2.1. Adjectivul demonstrativ, bogat în variante lexicale şi fonetice (ca şi pronumele corespunzător[5]), cunoaşte o distribuţie generoasă, mai ales, în poziţie prenominală, complinind valoarea de determinare şi estompând, ca în perioada veche, gestul demonstrativ (cf. DA s.v. *acel*).

Formal, acesta devine omonim cu pronumele demonstrativ prin prezenţa oscilantă a particulei enclitice *-a* care funcţionează contextual ca intensificator. Fenomenul este consemnat în meglenoromână: *ţist / ţistu / ţista lup* (cf. Atanasov 2002: 263):

> ***aceala*** *zburatoriu* (A VIII); ***aista*** *ficioru, dar* ***acel*** *grâu* (S V); ***aeasta*** *sufletu* (G VIIb); ***ista*** *sat* (V VIIIa); ***acela*** *cânticu* (B Vb); ***aeasta*** *brânză* (N VII); ***aista*** *pământ; cu* ***asta*** *limbă* (Md VIIa).

În variaţie liberă, este înregistrată şi postpoziţia adjectivului demonstrativ:

> *cerpicu* ***cela*** (A VIII); *ciuru* ***cela*** (S VIII); *pomântu* ***ista****, dar* ***aceala*** *pomânt* (N VIII).

[5] Pronumele demonstrativ are un grad de recurenţă foarte ridicat, prin repetarea anaforică, asigurând coerenţa tematică, şi prin capacitatea excesivă de a suplini un segment al enunţului, cf. Neagoe 2013: 327–330.

2.2.2. Convertirea adjectivului demonstrativ în articol adjectival nu este pe deplin gramaticalizată; independența față de adjectiv este vizibil păstrată. Numeroase exemple indică conservarea, în distribuție complementară, a ambelor construcții:

spunea ***acei*** *bătrâni că zburătoriu este* (A VIII); *la mine sora* ***acei*** *mai mare o rămas* (S VII); *pânea /* ***acei*** *mari* (Şc VII); *le pune dinăinte lu* ***ieş***[ti] *tineri* (B Vb); *druşc-****acei*** *mare* (Ş V) (cf. Ştefănucă 1937: 158, 163).

Antepunerea demonstrativului–atribut este strâns legată de poziția atributului pronominal posesiv şi a celui nominal. Inversiunea topicii în secvența atributivă poate fi considerată în graiurile insulare drept „prototip sintactic" (vezi Vulpe [1967] 2004: 68).

2.3.1. Atributul pronominal posesiv în antepoziție este un fenomen parțial gramaticalizat care determină păstrarea formei fixe de nominativ în declinare:

a tău *cavaler* (S VII); ***a mei*** *părinții* (D VIIa); ***a mea*** *pocolenie* (M V); ***a nostru*** *tiar* [= muncă] (B Va); ***a noastre*** *nunta* (N V); *a lu* ***a meu*** *barbat* (T VIIIa); ***a melea*** *haine* (Md VII); ***a nostru*** *deduşca* (Ş VIIa).

2.3.2. Intervertirea adjectivului pronominal în grupul nominal este oscilantă:

docica ***mea*** (A VIIa); *mama* ***meii*** (Ng VII); *părintele* ***meu*** (Şc VII); *copiii* ***a noştri*** (N VIIa).

2.3.3. Frecvent, sub influența limbii ruse, atributul pronominal posesiv de pers. 1 sg. şi pl. tinde să fie substituit prin structuri pronominale în acuzativ cu prepoziția *la* sau *a*. Cele două modalități de exprimare, în distribuție complementară, sunt echivalente semantic şi caracterizează graiurile din stânga Prutului:

soarele ***la mine****... cinci soare-o fost* (V VIIIa); *tata o fost Petea* ***la noi*** (V VII); *soacra* ***la mine*** *bohomolnâi* [= sectantă] *ea* (B Vb); *care-o fost frați / surori* ***a mini*** *s-o-nsurat* (N VIIa).

2.4. Atributul pronominal în genitiv este exprimat prin formele genitivale ale pronumelui personal de pers. a 3-a sg. şi pl.:

*pe-****a lor*** *mireasă* (A VIIa); *la* ***a lu ei*** *părinți* (S V); ***a luişi*** *vacă* (B VII); ***a lor*** *mormânturi* (T VIIa); ***a ei*** *druşte* (Md VII).

2.5. Atributul substantival în genitiv antepus regentului este marcat constant prin articolul proclitic când determinantul aparține, mai ales, câmpului semantic al înrudirii sau exprimă relații sociale, în concordanță cu tendința spre analitism, de simplificare a flexiunii în declinarea unui grup nominal, remarcată încă din secolul al XVI-lea (cf. Diaconescu 1970: 231):

a lu sora *docica* (A VIIb); ***a lu oamini*** *oile* (S VII); ***a mami*** *pită* (G VIIa); ***a lu tata*** *soareli*; ***a lu director*** *cânli* (V VIIIa); ***ş-a lu mireasa*** *ruda* (B Vb); ***a lu a meu barbat*** / *frat-so* (T VIIa); ***ş-a lu mama*** *tojă tată* (Md VIII).

3. Complementul (in)direct

3.1. Cu un caz special de organizare a enunțului avem a face în construcțiile cu unic referent, dar cu dublă exprimare a complementelor (in)directe redate prin formele conjuncte de acuzativ şi de dativ ale pronumelor personale şi reflexive, masculine, la toate persoanele. Timpurile verbale susceptibile de a contacta pronume redundante–complemente (în ante- şi postpoziție) sunt timpurile compuse (perfectul compus şi viitorul); atestări sporadice apar şi la timpurile simple (cf. Neagoe 2011: 619).

Construcția sintactică cu reduplicare îşi păstrează caracterul facultativ şi proporția ocurențelor în favoarea nedublării, prezentând o stabilitate şi o continuitate diatopică arhaică[6].

Un sondaj sumar, efectuat pe un eşantion de 20 de pagini transcrise de la unul dintre cei mai buni informatori (cf. TD–*Nistru*: 104–124), ne oferă o imagine sugestivă asupra frecvenței acestui tip de structură, aflat constant într-un raport de variație liberă, ținând seama şi de natura textului.

Concluziile acestui sondaj nu pot fi generalizate (motive multiple depăşesc limitele prezentului articol), dar ilustrează, într-o oarecare măsură, situația reală a concordanțelor, ce radiografiază etape mai vechi ale limbii.

Totalul construcțiilor cu reduplicare sunt 26, raportate la 75 de exemple cu pronumele complement exclusiv în antepoziția auxiliarului, ceea ce reprezintă aproximativ 30 % din numărul total de ocurențe înregistrate.

Din cele 26 de construcții redundante, numai 7 apar în texte fixe (cu frecvență de 30 %); diferențele de frecvență fiind explicabile prin valoarea intensivă, pertinentă, pe care o dezvoltă în plan stilistic construcțiile parțial gramaticalizate.

Variantele redundante şi cele conforme cu uzul actual (standard) nu prezintă restricții de funcționare, deoarece ambele tipuri păstrează valoarea lor fundamentală (exprimarea obiectului (in)direct), atât în textele fixe:

complement direct: [La Sf. Andrei] *să zâcea* [că] *cine* ***l-a loa-lă*** [pantoful] *orcine l-a găsî / dac l-o găsât flăcăul pe-aceea şî s-a mărita /* [...] *aceea nainte* ***s-a***

[6] În graiurile contemporane, la fel ca în limba veche (cf. Gheție 1975: 166, 343, 348, 355), construcția a fost înregistrată într-o arie marginală, uneori discontinuă, care înconjoară teritoriul dacoromân de la sud-vest, nord-vest, nord spre est, începând cu Banatul sârbesc, sudul Banatului, nord-vestul Olteniei, Bihor, Țara Oaşului, Maramureşul de la nord şi sud de Tisa, Năsăud, Bucovina de nord şi de sud, Basarabia (inclusiv malul stâng al Nistrului) şi continând la est de Bug. Fenomenul a fost atestat, rar, în dialectul istroromân, completând aria concordanțelor interdialectale (vezi bibliografia la Neagoe 2011: 621).

marita-să (S VII); [Cloşca] *o scos // da cela unu calic* [= şchiop] / *unu* ***l-o davită-lă*** [= l-a ucis] [...] *cloşca* ***l-o călcată-lă*** (B Vb); *chiagul* ***l-o făcută-lă*** (Ş).

complement indirect: *frământ aluatu pi apă / sari cât* ***ş-a lua-şi*** (A VIIc); *de-amu dacă... cinevai vra* [să-i dau găină] */ da eu* ***ț-oi da-ț*** *acoló* (M V).

cât şi în cele libere:

m-am culcată-mă *în cuhne // ş-aşa m-am culcat deasupra căpătâiulu / nici m-am dezbrăcat / di platie /* [...] *ş-o visăz pi mama* [decedată] *şî zâce aşa* ***m-o luatî-mă*** *di spete // şî mă bate aşa-n căpătâi / şî zâce „cânț?”... dac*[ă] *m-am spăriiet / şî m-am trezât srazu* [= imediat]...; *„ian! prăveşte / ia! prăveşte sânge a nostru / ian! prăveşte // da de un* ***te-ai luatî-te****?”* [= ai apărut] (B Vb).

Alternanța celor două construcții, în aceeaşi frază, într-o succesiune la distanță, se rezumă la un raport cantitativ, în funcție de valoarea secundară de intensificare, care se dezvoltă în fragmentele marcate de participarea afectivă şi emoțională a vorbitorului.

Repetarea pleonastică a cliticului complement creează o *opoziție de relevare* în raport cu formele neredundante[7]:

zâc „mâni m-oi duci la Lida” [la cimitir] [...] *„amiaz tu-i fi acasă / da eu* ***m-oi duci-mă”*** (D VIIa).

Rar, în câteva localități, a fost înregistrat complementul (in)direct, exprimat prin formele atone ale pronumelui, exclusiv în postpoziție, neanticipat; în variație liberă cu structurile redundante, construcția corespunde unei faze mai vechi de evoluție (cf. Puşcariu 1974: 454; Gheție *et alii* 1997: 171):

bărbatu-meu iaga as[ta] *pisti-o lună o morit dupa cuscra me //* [ginerele] *o zîs „eu n-oi lăsa-****mă*** *aesta / şî cela” / zîce „i-am ascultat pi toț că... pi mama s-o ținem mai mult* [moartă] */ şî ... ista / nu l-oi ține-lă” //* [...] *a dăuza l-am îngropat //* (G VIIa); *„undi eu oi scri-****vă*** *cui? ádresă //* (G VIIIa).

În distribuție complementară, cu tendința de reduplicare a complementelor prin forme pronominale conjuncte, este dublarea obiectului (in)direct simultan prin anticiparea sau reluarea prin clitice a formelor pronominale accentuate de dativ sau de acuzativ cu prepoziția *pe*, contrucție care s-a impus din secolul XVIII-lea (Gheție *et alii* 1997: 351; *Sintaxa* 2007: 129, 138) şi care, în graiurile insulare, are caracter obligatoriu:

[7] După părerea noastră, atestările frecvente în versurile lui Dosoftei (poezia are o încărcătură emoțională mai puternică decât proza) reprezintă prelucrarea şi fructificarea stilistică a unor particularități dialectale diagnostice, operante la nivelul sintaxei oralității. Gh. Chivu (2000: 91) consideră dublarea complementului ocurentă în opera lui Dosoftei ca un „procedeu manierist, din rațiuni prozodice”.

*şî tatu meu o vinit **pi mini** / ş-**m**-o luat di mână / şî **m**-o dus la mire* (A VIIa); *da **mie mi** s-o slucit* [= mi s-a întâmplat] / *nu cu foc nu cu nic / la fereastră* [strigoiul] (S VII); *aşa holos peste tot ţintirimu **miia mi** s-o rastojat* [= a răsunat] (D VIIa); ***mia*** nu ***îmi** place şobî... las să fie zoioşi* [copiii] (B VII); ***mi**-o părut **miia** rău* (Md VIII).

Obiectul direct poate fi triplu exprimat:

*nu! şî de-amu aeasta voi **pi mini mi**-s... scrie-**mă** / a cine? undi eu îi grai aeasta?* (G VIIb).

B. REORGANIZAREA SINTACTICĂ PRIN OMISIUNEA UNOR CONSTITUENȚI

1. Predicatul verbal

La fel ca în limba veche (*Sintaxa* 2007: 44–45; Frâncu 2009: 342), propoziţiile pot fi eliptice de predicat. Verbul „elidat" – element constituent neexprimat – este dezambiguizat prin referirea explicită la enunţurile anterioare, care asigură, graţie presupoziţiei, informaţia transmisă:

da ele [plăcintele] *mai mândre s-coc* [cu untură] */ da dacă* [**nu ai**] *numa cu oloi* [**se prăjesc**], *da ele să-negresc* (A VIIc); *amu cela el* [soţul] *hramotnic* [= învăţat] [**era**], *da pi mini hereş parinţî* [**spuneau**] *că nu-s hramotna, că nu cela* (G VIIb); *traim la Ucraina / da di ci satu ista... nu ştiu* [**are**] *moldoveni* (M V); *şi viu oamnii... nu! di dimâncat oamnilor şî di băut* [**să le dai**]; *cei bătrîni* [**spuneau**] *că vine* (zburătorul) *şî-ncă...* [**spuneau**] *pi cini lî-ntoluceşte* [= întâlneşte] [!] (V VIIIa); *şî grăunţă lor* [gâştelor] *mai multe* [**să le dai**]; *da păn la şăs[ă] săptămâni el* [mortul] *acolé* [**rămâne în casă**] (B Vb); *ş-ot ujă săptămână aveam pi ce* [**cumpăra**] (N VIII); *c-amu nu* [**este**] *acel grâu cum* [**era**] *întâi* (N V).

Nefolosirea cotidiană a idiomului matern, în condiţiile bilingvismului, precum şi excesul de oralitate specific graiurilor insulare, determină apariţia unor enunţuri ambigue, incomplete, neîncheiate.

2. Predicatul nominal – verbul copulativ

Relativ frecventă este suprimarea verbului copulativ *a fi* din structura predicatului nominal, particularitate semnalată pentru limba veche şi în textele originale (mai apropiate de limba vorbită) (cf. Gheţie *et alii*: 348; *Sintaxa* 2007: 46, 47). Exemplele numeroase de omitere a copulei, în alternanţă cu prezenţa ei, în aria dialectală Bug – Nipru – Doneţ, alături de alte arhaisme, ne determină să considerăm fenomenul ca o continuare şi o întărire a unei tendinţe interne vechi a românei, independent de modelul existent în rusă (limba de adopţiune a vorbitorilor moldoveni).

noi zâceam gaspodi cirpic [= chirpici], *măcar de* [**sântem**] *moldoveni* (A VIII); *s-o pun în jarone* [= tăvi] *şî le puu, da ele dacă* [**este**] *cald, în casă, da dacă ciuti* [este] *frig le-nvalesc şî să ridică pita în cutiori* (S VIIb); *amuia noi nu l-am ţânut di ci că el* [mortul] *o morit treţeato iulea şi el* [timpul] [**a fost**] *jarotî* [= caniculă] (G VIIa); *sari nu trebu ş-pui că el* [borşul] [**este**] *sarat* (M V); *şî pojalila* [= au pătimit] *copiii că ei* [**erau**] *citire şî... aşa ia!... da colé* [**era**] *voinaua* [= războiul] (B VII); *ş-apoi ujă... unde* [**este**] *gros acolo al tai cu cuţâtu oleacă* [cotorul la varză] (N V); *oi! ne dai boh! trăiţ pără* [**sânteţi**] *tineri, nu cân* [**veţi fi**] *bătrân* (T VIIa).

3. Omiterea morfemului de conjunctiv

3.1. Româna poate admite conjunctivul fără marca distinctivă *să* la verbele din vechiul fond al limbii unde desinenţa conjunctivului diferă de cea a indicativului (*cîntă -să cînte*), în anumite construcţii paratactice, în imprecaţii, în rugăminţi sau în urări – formule devenite tradiţionale (cf. Avram 1987: 134–135).

Au fost înregistrate, în variaţie liberă, la anumite verbe, exemple de conjunctiv fără *să* (*şi*[8]) la persoana a 3-a sg. şi pl. Ne referim atât la variantele analogice (şi arhaice[9]) de conjunctiv prezent, net diferenţiate, exclusiv la verbele *a fi*: *să (şi) fibă* (rostit *să/şi şîbă* sau *să/şi ɦibă*) şi *a mânea* „a rămâne”: *să mâibă* [10] (atestat sporadic), cât şi la verbe din fondul vechi al limbii.

În graiurile moldoveneşti vorbite în sud-estul Ucrainei *să/şi* s-au redus adesea la *s/ş’*, iar apoi s-au elidat din cauza debitului verbal alert, determinând modificări prin fenomenul de coarticulaţie[11]:

[să] *şîbă*:

cânele poate ***şîbă*** *fără hazeain* (A VIII); *mămăliga liubeşte* [...] ***şîbă*** *unt şî brînză; s-o dohorit* [= au căzut de acord] *când de-amu* ***şîbă*** *nunta* (A VIIa); [Şoriciul] *ăl râdeam cu cuţâtele* ***şîbă*** *pielea aceea curată* (A VIIc); [Frecăţeii] *îl mormântai*

[8] Pentru vechimea şi extensiunea geografică a fenomenului (în Bihor, Bucovina de nord şi pe malul stâng al Nistrului) vezi Todoran [1966] 1984: 114–130; cf. Marin *et alii* 1998: 106–107.

[9] B. Cazacu (1966: 142) citează forma *să fibă* consemnată într-un document emis în anul 1612, în nordul Moldovei, în aceeaşi arie unde formele analogice au curs şi în graiurile actuale.

[10] Cercetările recente în Bucovina de nord şi pe malul stâng al Nistrului au evidenţiat extinderea analogiei şi la alte verbe: *să deibă, să ieibă, să puibă, să rămâibă, să spuibă, să ştibă, să ţâibă, să vibă* (cf. Marin 1995: 26–27; Marin *et alii* 1998: 107). Numărul mare de atestări în aria de pe malul Nistrului sugerează faptul că nucleul inovaţiei aparţine a c e s t e i zone şi că primul verb afectat de analogie a fost *a fi*, care prezintă cea mai mare extensiune geografică.

[11] Preferinţa pentru sincopă caracterizează, în special, graiurile moldoveneşti. Ea a fost explicată prin tempo-ul allegro al rostirii dialectale, care, prin economia de coarticulaţie, a condus la modificări formale ale unor particule auxiliare sau ale unor instrumente gramaticale lipsite de accent, grupate în jurul cuvintelor accentuate împreună cu care alcătuiesc un grup semantic (cf. Puşcariu, LR II: 164, 192). Fenomenul este cunoscut şi aromânei: *va s-cântu* > *va cântu* (cf. Capidan 1932: 365, 466–467; ALAR, I, h. 34; MN 103, 124).

[= frământai] ***îibă*** *ei s-ţâie* (S V); *eu zîc „**îibă** ş-aşa* [căldură] *ma duc*" [la cimitir] (D VIIa); *şî li ferbeam na lioho* [= la foc domol] *mai bine-aşa a **îibă**; canejno cutioru treb ş-ăl topeşti* [= s-l încălzeşti] *şti cum... / **îibă** s-s-coacă ea* [pâinea] *abo s-nu s-ardă abu **îibă** crud* (G VIIa); *ş-acela eu le-aleg **îibă**... de azi, de ieri aşa ia! **îibă** oauole / şî le pun sub cloşcă* (M V); [Cercul] ***îîie*** *el de carpăn di ce-o fi, numa nu de stejar* (Ş VIII).

[să] *mâibă*:

[Porumbul] *strîngeam că **mâibă*** [...] *ciocanul să* [se] *mai usuce* (N VIII).

Variantele analogice *să/şi îibă (îîibă)*, *să/şi mâibă* sunt simţite de vorbitori ca forme suficient marcate formal, încât să nu se producă confuzia semantică între formele cu şi fără conjuncţie. Constituentul suprimat poate fi subînţeles din context.

3.2.1. *Alte verbe:*

„[**să**] ***nu mai viie*** *de-amu Ivan Sâmeici şî doarmă*" (A VIIb); *şî vindea în ti miri ce* [...] *da* [**să**] ***n-aibă*** *şî n-aibă omu* (A VIId); *da di ce* [**să**] ***nu ştiu***?! (S VIII); *ni nu ştiu cum* [să] ***vă spui*** *eu vouă că la noi era nainti patru colhozuri aici* (S VIIa); *ci mai poci eu* [**să**] *şciu amu ci?! amu la mini nicî nu esti că eu... calică am rămas* (K VII); *da noi mai răpăde cu... Anatol Ivanovici ş-să li căciiem* [= să legănăm] [!] [**să**] nu ni vadă nica [= mama] (G VIIa); [Plăcintele] [**să**] ***îîie*** *ca apă naprimer* (N V).

3.2.2. La o analiză mai atentă a materialului, remarcăm frecvenţa omisiunii morfemului – componentă neaccentuată a grupului – în fraze cu exprimare continuă, care conţin în succesiune, în variaţie liberă, şi alte verbe m a r c a t e la conjunctiv.

Alternanţa între conjunctivul cu şi fără morfem, în acelaşi context, asigură calitatea modului, iar enunţul devine mai puţin susceptibil de interpretare echivocă:

*ca cânt... ciuti **îibă** mai lung / da ele **ş-îibă**... mai... n-aşa jârnăi* [= cu grăsime] (A VIIc); [Pâinea] ***s-îibă*** *uşurică ea, **nu îibă** ca piatra* (G VIIa; cf. Ng VII, M V).

3.3. Rar, este atestat conjunctivul fără *să/şi* în construcţii cu pronumele personal conjunct enclitic, în propoziţii independente, care conservă forme împietrite din limba veche:

[Porcilor] *macuhă* [= turtă presată din floarea soarelui] *le fierbeam / le dădeam acólo // ş-apoi **mînce-le**!* (B Vb).

Inversiunea pronumelui personal trădează arhaismul construcţiei.

Omiterea morfemului de conjunctiv, în anumite contexte, în variaţie liberă, se înscrie într-o tendinţă veche, proprie evoluţiei sintaxei limbii române.

3.4. În urări sau în imprecaţii, omiterea mărcii de conjunctiv se întâlneşte şi în graiurile insulare:

„***ŝii*** *sănătos cuscrule!*" (S VIIa); „*lasă* ***ĭibă*** *ţărâna uşoară*!" (Ng VII); „***trăznească-vă*** *pomântu"* (B Vb); „***nu*** *mai* ***ajungă*** *nici la puiu ceal di şărpi*" (Md VIII)[12].

4.1. În aceeaşi categorie (vezi discuţia de sub **3.1.**, **3.2.1.**) se înscrie contragerea întâlnită în variaţie liberă a auxiliarului *a fi* (neaccentuat în enunţ) din componenţa condiţionalului perfect:

dac-om fura ne-ar [**fi**] *zgonit / or ne-ar şi-nchis / eara strohu* (S VIIa); *bărbat cân a şi fost la ocol / aş* [**fi**] *ţânut porc* (B Vb)[13].

particularitate înregistrată în graiurile din stânga Nistrului sau la nord de Tisa atât la condiţionalul perfect, cât şi la conjunctivul perfect: *n-ai ce să le* [**fi**] *făcut* (cf. Marin *et alii* 1998: 112; cf. Ştefănucă 1937: 55, 138, 143).

De menţionat faptul că şi această construcţie este rezultatul unor circumstanţe fonetice, determinate de modul rapid de rostire şi de coarticularea unor componente neaccentuate în frază.

În alte contexte, a fost înregistrată suprimarea (eliminarea) auxiliarelor de viitor şi de condiţional perfect în construcţii care păstrează encliza elementelor pronominale atone, ca într-o fază veche a limbii.

îţ intra la Cliş şî [**veţi**] ***vidé-lă*** *acee stanocu* [= război de ţesut] (N VII); [Despre strigoi] *nu! zâc că...* [**l-ar fi**] ***pritujî-lî*** [= l-ar fi agasat pe cel răposat]... / [**pentru că**] *tare-o plâns* / [...] *da tuca* [= tata] *amu... di la soroc pervâi hod nu-i / şî la noi n-o fost nică niciodată / cât mama o plâns!* (G VIIa).

4.2. Aceluiaşi tip de modificare, prin fenomene de sandhi, se subsumează tendinţa de a evita şi de a elimina unul dintre cele două componente (monosilabice), neaccentuate, devenite omonime, cu funcţii diferite, aflate într-o relaţie de vecinătate imediată. Avem în vedere conjunctivul unor verbe la diateza reflexivă unde *să*[14], morfemul modului, şi *să* < *se*, pronume reflexiv de persoana a 3-a (rostit cu [e] > [ă], conform normei fonetice locale după consoana [s] pronunţată dur), aflate în contiguitate sintagmatică, în vorbirea allegro, tind să se contragă, într-un singur element *să*, în defavoarea reflexivului[15] (cf. Ştefănucă 1937: 143, 161).

Omisiunea pronumelui reflexiv determinată şi de tempoul vorbirii reflectă tendinţa spre economie a mijloacelor de expresie:

nu! soromnó [= oricum] *hazeainu trebu să* [**se**] *ducă ş-al ieie* [cânele] (A VIII); *nu! i-o dat... hârtiile şî* [**se**] *ducă în front* (A VIId); *n-o vrut mama să* [**se**] *mărite*

[12] Cf. TD-Mold., I, 2, pct. 235 (= V): 177: *Dumnezău* [**să**] *v-ajute*; cf. ALRT II, pct. 172 : 82.

[13] TD-Mold., I, 2, pct. 235 (= V): 177, notează construcţia, de asemenea, la condiţionalul perfect: *cân n-aş vrea, n-aş* [**fi**] *vinit*.

[14] Când morfemul de conjunctiv este *şi*, aglutinarea reflexivului se produce rar.

[15] Mioara Avram ([1997] 2007: 148–158) analizează implicaţiile fenomenului de omofonie pe plan sintactic în româna standard.

(V VII); *nu veie nime să* [**se**] *ducă* (B VII); *da este bătrâni di el trebe să* [**se**] *culce* / *să doarmă* / *să* [**se**] *hodinească* (B Va); [Aluatul] *ş-ăl puneam s-şadă sî* [**se**] *mai ardice* (N V); *soacra zâcea: „nu trebui să* [**se**] *ducă* (T VIIa); *una vre să* [**se**] *mărite* (Md VIII); *deodată nu vrea să* [**se**] *ducă în colhoz* (Ş VIIb).

Omiterea pronumelui reflexiv *se* a fost înregistrată, punctual, în Banatul sârbesc (pct. 857), în Crişana (pct. 321), în Bucovina de nord (pct. 393), în Basarabia (pct. 470, 652), în sud-estul Transilvaniei şi nordul Munteniei (pct. 159, 230, 784) (cf. ALRM I / II h. 346).

Neexprimarea pronumelui reflexiv *se* (> *să*) se realizează şi la indicativul prezent al unor verbe la diateza reflexivă, cu *s* la inițială. Schimbarea este rezultatul unei contrageri: *se suie* > *să* suie > *s-suie* > *suie*:

da Vasâle [**se**] *suie şî la fereastră* (Mn VII).

Rar se întâlneşte suprimarea pronumelui personal aton de pers. a 3-a, cu rol de complement direct:

„*mâne* [**pe**] *el... eu* [**îl**] *voi aduce încoace la robotă*" (S VIIb).

Aceste elemente neexprimate, pot fi deductibile din contextul extins.

*

Comparativ cu celelalte unități sintopice ale dacoromânei, raportul dintre redundanță şi economie reprezintă, în plan sintactic, o trăsătură diagnostică a graiurilor insulare din mediul slav.

Elementele componente ale enunțurilor (pronumele subiect, atributul, complementul [in]direct) se evidențiază, pe de o parte, prin modul de organizare repetitiv, redundant, prin intensificatori deictici şi prin topică (predilecția pentru antepoziția determinantului), parțial gramaticalizate. Tendința de „hipercaracterizare" arată stabilitatea diacronică a cumulului de mărci, suplinind posibilitățile reduse de exprimare în idiomul matern şi asigurând coerența mesajului.

Pe de altă parte, tendința de economie în exprimare este concretizată, în raport de variație liberă, prin neexprimarea predicatului, a unor cuvinte ajutătoare (morfemul de conjunctiv, pronumele reflexiv al predicatului, a unor verbe auxiliare sau copulative din structura predicatului) sau prin substituirea, cu ajutorul demonstrativelor anaforice, a unor termeni sau fragmente de enunț, subînțelese din referințele susceptibile în antecedent.

Cele două tendințe care au acționat asupra românei vechi au fost conservate, consolidate şi amplificate de frecvența în exces a ocurențelor, în graiurile moldoveneşti insulare.

Cauzele care au condus la proliferarea şi accentuarea anumitor procedee sintactice (expresie a unor fenomene evolutive) sunt de natură atât gramaticală, cât şi psihostilistică.

BIBLIOGRAFIE

AF = „Anuarul Arhivei de folclor”, publicat de Ion Muşlea, I, Cluj, 1932, ş.u.

ALAR, I = Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*. Volumul I. Editor: Manuela Nevaci, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2014.

ALRM I / II = *Micul Atlas lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu, de Sever Pop, vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942.

ALRT II = Emil Petrovici, *Texte dialectale* culese de... *Suplement* la *Atlasul lingvistic român II* (ALR II), Sibiu, Leipzig, 1943.

Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Avram 1987 = Mioara Avram, *Condiţii gramaticale de folosire a conjunctivului fără* ***să,*** în *Probleme ale exprimării corecte,* Bucureşti, Editura Academiei, p. 134–138.

Avram [1997] 2007 = Mioara Avram, *Consecinţe gramaticale ale contiguităţii omofonelor în limba română,* în *Studii de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 148–158.

Capidan 1932 = Theodor Capidan, *Aromânii*. *Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, Bucureşti.

Carabulea 1965 = Elena Carabulea, *Repetarea şi reluarea subiectului în limba română din sec. al XVI-lea – al XVIII-lea*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, p. 103–109.

Cazacu 1966 = B. Cazacu, *Conjunctivul prezent de tipul* ***să fibă*** *(****Ɨibă, Sibă, Ştibă****) în dacoromână*, în *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, p. 140–143.

Chivu 2000 = Gh. Chivu, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, Univers Enciclopedic.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.

Densusianu ILR, I, II = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*. Ediţie îngrijită de J. Byck, vol. I, II, Bucureşti, 1961.

Diaconescu 1970 = Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, Editura Academiei.

Frâncu 2009 = C. Frâncu, *Gramatica limbii române vechi* (*1521–1780*), Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Gheţie 1975 = I. Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, Editura Academiei.

Gheţie *et alii* 1997 = *Istoria limbii române literare. Epoca veche* (*1532–1780*) de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru şi Mirela Teodorescu. Coordonator: Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Guţu Romalo 2006 = Valeria Guţu Romalo, *„Propoziţie” sau / şi „enunţ”?* în *Studii de gramatică şi de formare a cuvintelor. În memoria Mioarei Avram.* Coordonator: acad. Marius Sala, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 188–204.

Iordan 1975 = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Marin 1995 = Maria Marin, *Iotacizarea verbelor. Reflexe şi consecinţe în unele graiuri româneşti vorbite în medii alogene*, în FD, XIV, p. 23–28.

Marin *et alii* 1998 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, *Graiuri româneşti din Ucraina şi Republica Moldova*, în FD, XVII, p. 69–155.

Mărgărit 1995 = Iulia Mărgărit, *Un adverb de exclusivitate în graiurile din Muntenia: singur*, în FD, XIV, p. 47–51.

Mărgărit 2011 = Iulia Mărgărit, *Inovaţii la categoria pronumelui personal în graiurile româneşti din ţară şi din afara ţării*, în *Studii de dialectologie, istoria limbii şi onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha*. Coord.: Maria Marin, Daniela Răuţu, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 359–366.

Morfosintaxa 2012 = *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea şi al XX-lea*, ed.: Gh. Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Neagoe 2000 = Victorela Neagoe, *Arhaism şi inovaţie în graiurile vorbite în estul Ucrainei*, în FD, XIX, p. 245–254.

Neagoe 2011 = Victorela Neagoe, *Construcţii sintactice dialectale arhaice. Anticiparea şi reluarea formelor pronominale conjuncte de dativ şi acuzativ*, în *Studia Linguistica et Philologica. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu la 70 de ani*, editor: Manuela Nevaci, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 617–627.

Neagoe 2013 = Victorela Neagoe, *Din nou despre graiurile moldoveneşti din Cotul Niprului şi din Bazinul Donețului*, în *„Cuvinte potrivite". Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare*. Coordonatori: Daniela Răuţu, Adrian Rezeanu, Dana-Mihaela Zamfir, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 325–335.

Pană-Boroianu 1989 = Ruxandra Pană-Boroianu, *Sintaxa dialectală istorică* în *Dialectologica*. Volum îngrijit de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti. Societatea de Ştiinţe Filologice, p. 65–71.

Puşcariu 1974 = Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*, ediţie îngrijită de Ilie Dan. Prefaţă de G. Istrate, Bucureşti, Editura Minerva.

Puşcariu LR, II = Sextil Puşcariu, *Limba română*, II, *Rostirea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

Sârbu, Frăţilă 1998 = Richard Sârbu, Vasile Frăţilă, *Dialectul istroromân. Texte şi glosar*, Timişoara, Editura Amarcard.

Sintaxa 2007 = *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, coordonator: Mioara Avram, colectiv de elaborare: Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, I. Rizescu, Laura Vasiliu, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ştefănucă 1937 = P. V. Ştefănucă, *Cercetări folclorice pe Valea Nistrului de Jos*, în AF, IV, 131–227.

TD–Bulg. = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

TD–Mold. = *Texte dialectale. Supliment* la *Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, vol. I, partea I, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler, Chişinău, 1969; vol. I, partea [a] II[-a], culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler, Chişinău, 1971.

TD–*Nistru* = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti de la est de Nistru. Texte dialectale şi glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.

Todoran [1966] 1984 = Romulus Todoran, *Despre **şi** «să» în graiurile dacoromâne*, în *Contribuţii de dialectologie română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Vulpe 1980 = MagdalenaVulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Vulpe [1967] 2004 = Magdalena Vulpe, *Fapt dialectal şi fapt popular*, în Vulpe 2004, p. 61–71.

Vulpe [1979a] 2004 = Magdalena Vulpe, *Sintaxă a dialectului şi sintaxă a limbii vorbite*, în Vulpe 2004, p. 324–333.

Vulpe [1973] 2006 = MagdalenaVulpe, *Observaţii asupra sintaxei graiului din zona „Porţile de Fier"*, în Vulpe 2006, p. 169–192.

Vulpe [1979b] 2006 = MagdalenaVulpe, *Redundanţă şi economie în sintaxa românei vorbite*, în Vulpe 2006, p. 227–232.

Vulpe 2004, 2006 = Magdalena Vulpe, *Opera lingvistică*, I. *Dialectal, popular, vorbit*, 2004; II. *Dialectologia românească. Varia*, 2006, ed. Ion Mării şi Nicolae Mocanu, Cluj, Clusium.

STRUCTURES RÉPÉTITIVES ET STRUCTURES ELLIPTIQUES DANS LES PATOIS MOLDAVES INSULAIRES

RÉSUMÉ

Nous avons choisi ici de mettre en évidence un ensemble de tendences d'ordre syntaxique de façon non négligeable.

Conformément à la structure syntaxique du roumain ancien et à la tendence de refleter une matrice archaïque de l'oralité, les patois moldaves se distinguent, d'une part, par la coexistence de certaines constructions particulières, redondantes, répétitives et intensives, notamment la répétition, d'une manière explétive, du pronom personnel sujet; l'emploi simultané de deux pronoms personnels conjoints masculins complément d'objet (in)direct, ajoutés devant et après un verbe au passé composé at au futur: *l-am văzutu-lă* ; *m-oi duce-mă*, aussi bien que par une réelle prédilection, comme prototype, pour l'antéposition du complément de nom (exprimé par l'adjectif qualificatif, démonstratif, possessif, par le pronom personnel attribut et par le substantif en génitif).

D'autre part, on remarque, dans l'usage facultatif, l'émergence de structures elliptiques à savoir l'omission du prédicat et de certains mots auxiliaires: le morphème du subjonctif *să* (*şi*); le pronom réfléchi *se* (pour la troisième personne de singulier et pluriel) avec des verbes au subjonctif: *să* [se] *mărite*; certains verbes auxiliaires: *aş* [fi] *ţinut porc*, ou bien copulatifs de la structure du prédicat.

Il est évident qu'ici il y a un rapport étroit entre les structures réduplicatives, intensives et les structures elliptiques.

La répétition pléonastique devient, par sa fréquence particulière et par sa modalité de manifestation, un trait caractéristique des parlers moldaves isolés. Très souvent, l'insistance sert à remplir la pauvreté des moyens d'expression affective (soit lexicaux, soit syntaxiques ou variant selon l'intention du locuteur).

Les contextes d'occurrence signalés dans les deux situations ci-dessus indiquées ont été révélés aussi dans les études de dialectologie diachronique.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
al Academiei Române

O CERCETARE SOCIOLINGVISTICĂ ASUPRA DIALECTULUI AROMÂN[1]

MANUELA NEVACI

1. Primele cercetări propriu-zise de geografie lingvistică în dialectologia română sud-dunăreană au fost efectuate înainte de al Doilea Război Mondial. Este vorba de anchetele pentru *Atlasul lingvistic român* (*ALR*) făcute de Sever Pop şi Theodor Capidan la aromânii din Dobrogea.

Anchete de teren concretizate prin publicarea a două atlase, care oferă o imagine parţială asupra dialectului aromân, au fost făcute de Dahmen / Kramer, 1985, 1994 şi Neiescu 1997. Reţeaua de anchetă este incompletă, fiind limitată la Grecia (la care se adaugă trei localităţi din R. Macedonia) în atlasul Dahmen / Kramer şi la Albania (7 localităţi) şi R. Macedonia (5 localităţi) în atlasul publicat de Petru Neiescu. S-au folosit chestionare cu un număr limitat de întrebări (Chestionarul lexical al „Atlasului limbilor Europei" în atlasul Dahmen / Kramer, care are 312 hărţi, şi un chestionar special pentru minorităţi în atlasul realizat de Petru Neiescu, care are 212 hărţi). Recent, noi am efectuat cercetări de teren la aromânii din R. Macedonia, Grecia şi Albania, prezentând, pe baza materialului cules, particularităţi ale graiurilor aromâneşti actuale (cf. Nevaci 2013: 67–109).

O nouă etapă, superioară, o reprezintă *Atlasul lingvistic al dialectului aromân* (autor: Nicolae Saramandu, editor: Manuela Nevaci), cea mai amplă cercetare de geografie lingvistică pentru dialectul aromân. Este rodul unor îndelungate cercetări de teren efectuate de Nicolae Saramandu în 61 de localităţi din Grecia, Albania, R. Macedonia, Bulgaria, cuprinzând într-o imagine de ansamblu întregul areal aromânesc. Sunt cuprinse în lucrare toate graiurile aromâneşti, care pot fi identificate şi descrise pentru prima oară în mod amănunţit pe baza prezentului atlas. Apar în atlas numeroase fapte de ordin fonetic, morfologic, lexical caracteristice graiurilor, care nu au fost semnalate în lucrări anterioare. Realitatea dialectală ilustrată de prezentul atlas e mult mai complexă decât cea cunoscută până în prezent.

2. În stadiul actual al cercetărilor de geografie lingvistică, a apărut un nou tip de atlas, *atlasul sociolingvistic*, ca un complement al atlaselor lingvistice tradiţionale. Atlasul sociolingvistic prezintă, în perspectivă spaţială, diferenţele formelor dialectale, pe sexe şi generaţii. Un model în acest sens este: Harald Thun, *Atlas*

[1] Acest articol a fost realizat în cadrul grantului oferit de Autoritatea Naţională Română pentru Cercetare Ştiinţifică şi Inovaţie, CNCS – UEFISCDI, proiect nr. PN-II-RU-TE-2014-4-2523.

lingüístico diatópico y diastrático del Uruguay (ADDU), vol. 1, Kiel, Westensee Verlag, 2000 şi Vittorio Dell'Aquila, Gabriele Iannácaro, *Survey Ladins. Usi linguistici nelli Valli Ladine*, (Istitut Cultural Ladin, Centro di Studi Linguistici per l'Europa), Trento, 2006.

3. Rețeaua *Atlasului sociolingvistic aromân* (ASAR) va cuprinde 14 localități, din țările balcanice (Albania: 5, Grecia: 5, R. Macedonia: 3, Bulgaria: 1. Până în prezent am redactat chestionarul (140 de întrebări), pe care l-am aplicat experimental în 5 localități din Albania, în 4 localități din Grecia şi într-o localitate din R. Macedonia:

1. Peştera – Bulgaria
2. Cruşova – R. Macedonia
3. Beala di Supră – R. Macedonia
4. Molovişte – R. Macedonia
5. Meyali Livadi – Grecia
6. Diviaca – Albania
7. Fearica – Albania
8. Moscopole – Albania
9. Corcea – Albania
10. Horopani – Grecia
11. Kristalopiyi – Greciaf
12. Andon Poci – Albania
13. Samarina– Grecia
14. Aminciu – Grecia

În legătură cu localitățile anchetate, menționez că sunt de mai multe tipuri. Este vorba despre localități cu populație exclusiv aromânească: Andon Poci, Moscopole, Beala di Supră, Molovişte, Meyala Livadia, Samarina, Aminciu, Kristalopiyi, ca şi de localități cu aşezări cu populație mixtă: Cruşova, Corcea, Diviaca, Fearica, Horopani, Peştera. Unele dintre acestea reprezintă vechi aşezări aromâneşti cu populatie sedentară: Aminciu, Corcea, Molovişte, altele sunt foste aşezări sezoniere de văratic, în munte, sau de iernatic, în câmpie, devenite aşezări stabile după abandonarea păstoritului de tip transhumant: Samarina, Meyala Livadia, Beala di Supră, Fearica.

Un fenomen interesant este cel întâlnit în unele aşezări vechi, unde, la populația de bază, s-au adăugat, cu timpul, vorbitori ai altor grupuri. Fără să reprezinte unicul caz, ilustrativă e situația din orăşelele aromâneşti Cruşova, Vlahoclisura, Târnova. Conform datelor existente, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Cruşova era un mic *ciflíc* (teritoriu sub administrație turcească), înființat de aromânii plecați din Moscopole, după distrugerea oraşului în 1788 (cf. Weigand 1894: 31–35; Gołab 1984: 78). Au fost două valuri de aşezări: primul, format din fărşeroți şi graboveni şi al doilea, mai târziu, format din aromânii grămosteni veniți din Gramoste, N-V Greciei. Astfel, s-a ajuns la ceea ce se numeşte în dialectologia actuală *dialect mixture*, definit în Matthews, P.H. (2000). *Oxford Concise Dictionary of Linguistics.* Oxford University Press : "The presence in one form of speech of features seen as reflecting those of two or more historically different dialects". Chiar dacă în teoria lingvistică nu se acceptă ideea existenței *limbilor mixte*, sau a „limbilor amestecate", constatăm *la nivelul graiurilor* acest „amestec dialectal". Fenomenul l-am întâlnit în orăşelul Cruşova. Graiul de bază e în Cruşova cel vorbit odinioară în Moscopole (s-a păstrat sistemul vocalic format din 6 unități, cu lipsa opoziției *ă* / *â*, ca în graiul fărşerot), dar apar şi elemente de grai grămostean (de exemplu, *u* plenison după grupuri consonantice). Fenomene asemănătoare se regăsesc în unele localități aromâneşti mai vechi, cum sunt Vlahoclisura, Nevesca, Târnova, unde particularități de grai grămostean apar împreună cu particularități de grai fărşerot şi grabovean.

Există şi localități recent înființate, cu populație de păstori semi-nomazi devenită stabilă: Andon-Poci – Albania, Kristalopiyi – Grecia, înființate după 1953.

Moscopole reprezintă o situație aparte. Vechea citadelă culturală a aromânilor (50 000 de locuitori, 27 de biserici, cu singura *Academie* din Balcani), distrusă de către musulmani în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a fost complet abandonată de locuitorii ei. Populația actuală e reprezentată de familii de aromâni fărşeroți, foşti păstori care s-au sedentarizat.

4. Chestionarul cuprinde 200 de întrebări structurate în două părți. Prima parte e alcătuită din 52 de întrebări referitoare la: gradul de cunoaştere a dialectului de către vorbitori din mai multe generații, atitudinea vorbitorilor aromâni față de dialectul lor, contexte situaționale în care-l utilizează, perspectiva păstrării şi folosirii în continuare a dialectului în mediu aloglot, unde sentimentul alterității

este foarte puternic. Partea a doua a chestionarului cuprinde o listă de 148 de cuvinte selectate din capitolele *Corpul omenesc* şi *Familia* din *Chestionarul* NALR, fapt care permite raportarea la hărţile *Atlasului lingvistic al dialectului aromân*, privind vitalitatea dialectului. De exemplu, referitor la prima parte a chestionarului, întrebarea nr. 10 este formulată astfel:

În ce limbă şi / sau dialect vorbeşti (vorbeai) cu mama ta?

Întrebarea este cu răspuns la alegere din următoarele patru posibilităţi:

Dialectul aromân.....1 q
Dialectul aromân şi limba oficială.....2 q
Albaneză/ Bulgară/ Greacă/ Slava macedoneană 3 q
Alta/ Altul.....10 q (q = chestionar).

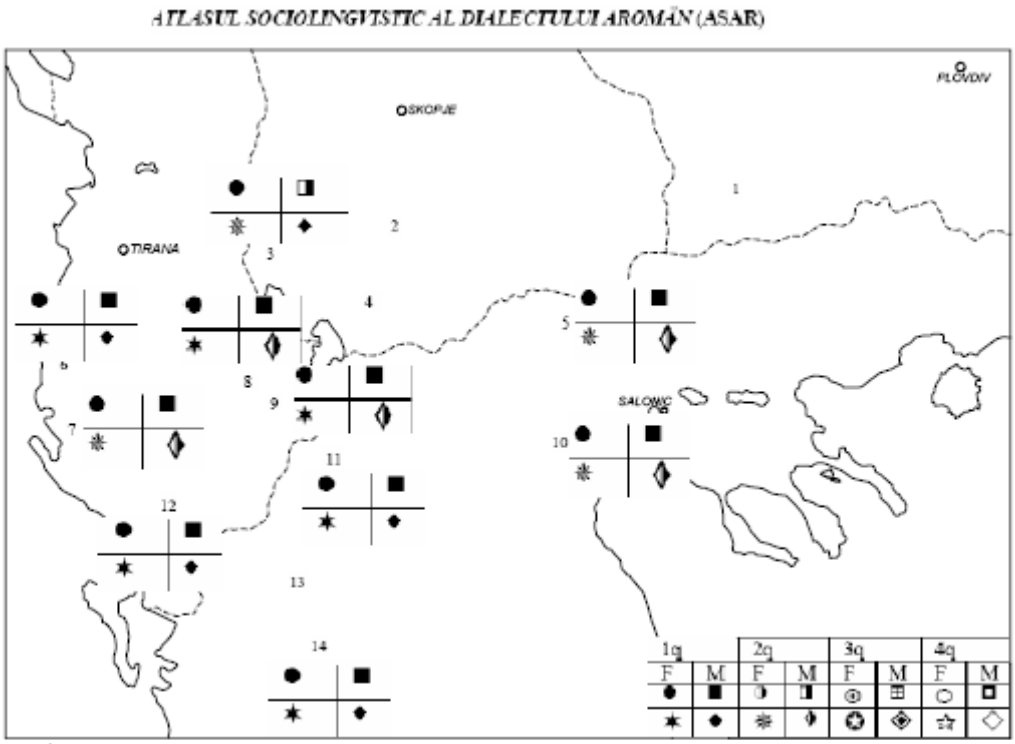

10. În ce limbă şi / sau dialect vorbeşti (vorbeaí) cu mama ta?

Variantele de răspuns sunt marcate pe hartă cu simboluri diferite. De asemenea, am marcat, prin realizări diferite ale fiecărui simbol, deosebirile pe sexe şi pe două categorii de vârstă (persoane tinere – 16–25 de ani şi persoane mature: 40–55 de ani). În harta 10 (din seria hărţilor făcute de noi), la întrebarea respectivă persoanele mature de ambele sexe au răspuns *dialect aromân*, cu excepţia

bărbatului din Beala di Supră, R. Macedonia care a răspuns *dialect aromân şi limba oficială*. Situaţia este mai nuanţată în cazul tinerilor de la care am primit următoarele răspunsuri: *în dialect*, 11 persoane (din care 6 fete şi 5 băieţi); *în dialect şi în limba oficială* (4 fete şi 5 băieţi). Nu am înregistrat la această întrebare niciun răspuns de tipul 3q: Albaneză/ Bulgară/ Greacă/ Slava macedoneană (limba oficială a ţării în care s-a făcut ancheta dialectală). De asemenea, nu am înregistrat niciun răspuns 4q: altul/alta: situaţia în care informatorul aflat într-un teritoriu cu o anumită limbă oficială (de exemplu la Beala di Supra, R. Macedonia se vorbeşte curent dialectul tosc al limbii albaneze). E posibilă şi situaţia în care informatorul să comunice în limba română literară, în urma participării lui la burse de studiu în România, iar părinţii în urma frecventării şcolilor româneşti din Balcani, înainte de desfiinţare. Rezultă din cele de mai sus că în situaţia de comunicare menţionată: fiu/fiică-mamă (mama fiind în toate cazurile vorbitoare nativă a dialectului), indiferent de tipul comunităţii, dialectul aromân se păstrează foarte bine, fiind în mică măsură concurat de limba oficială, îndeosebi în cazul tinerilor.

În prima parte chestionarul mai cuprinde întrebări privind: statutul actual al dialectului în comunităţile aromâneşti din Albania, Bulgaria, Grecia şi R. Macedonia; gradul de utilizare a dialectului în familie şi în afara familiei (medii aloglote); realizarea limbajul intern; ilustrarea asemănărilor dintre aromână şi dacoromână; înţelesul termenilor ar. *rămăn* (*armân*) şi dr. *român*; contactele directe – prin vizite, legături de familie – cu aromânii din România (Wisoşenschi 2013: 54); informaţii indirecte – prin presă, radio, TV – privind România şi limba română; rolul şcolilor şi al Bisericii în implementarea dialectului aromân – în trecut şi în prezent; publicaţii în dialectul aromân; instruirea tinerilor aromâni din Albania, Bulgaria, Grecia şi R. Macedonia; gradul de cunoaştere a românei literare (înţelegere, scris, vorbit); aspecte comune ale vieţii sociale la aromâni şi dacoromâni; exprimarea conştiinţei *romanităţii* şi a *românităţii*.

În ceea ce priveşte partea a doua a chestionarului, am ales din lista de cuvinte, spre exemplificare, verbul ***zburắsc°*** ‘vorbesc’**,** format pe teritoriu aromânesc de la substantivul *zbor°* ‘vorbă, cuvânt’(< sl. *sŭborŭ*):

HARTA 74. VORBESC, ind. prez., 1 sg. ‘je parle’ [167]

Ştii cuvântul ***zburắsc°*?**

îl folosesc.....1q **Enunţ**: *Zburắsc° armânẹ́şti cu tini*
îl recunosc.....2q
nu-l ştiu.....3q

La harta 74, la întrebarea: Ştii cuvântul ***zburắsc°*?,** persoanele mature de ambele sexe au răspuns că *îl folosesc*, alcătuind enunţurile:

3. Beala di Supră – R. Macedonia
M. *Zburắsc° rămănẹ́şti cu tíni.* ‘Vorbesc aromâneşte cu tine ’.
F. *Zburắsc° cu bărbá-âu*. ‘Vorbesc cu bărbatul meu’.

5. Meyali Livadi – Grecia
M. *Fętátili zburắscu cu míni.* ‘Fetele vorbesc cu mine’.
F. *Exî zburắscu tútâ Ëú©a.* ‘Ei vorbesc toată ziua’.

6. Diviaca – Albania
M. *Zbupắsc° rămănętsti cu múma.* ‘Vorbesc aromâneşte cu bunica’.
F. *S¤ácpa nu-â zbupáşte.* ‘Soacra nu-mi vorbeşte’.

1. Fearica – Albania
M. *Cilimętâi zburắsc° tútă Ëú©a.* ‘Copiii vorbesc toată ziua’.
F. *Mitrũ zbuñáşte cu ațá al° Muśa.* ‘Mitru vorbeşte cu aceea [=soția] lui Muşa’.

2. Moscopole – Albania
M. *Fętta a męáu zbuñáşte rămănętste cu s¤áțăle.* ‘Fata mea vorbeşte aromâneşte cu prietenele’.
F. *Tíni zbupắşt-mult° Ìine pămănętste.* ‘Tu vorbeşti foarte bine aromâneşte’.

3. Corcea – Albania
M. *Préftu Veríga zburáşte rămănętste cu nvętsta luĩ.* ‘Preotul Veriga vorbeşte aromâneşte cu soția’.
F. *Míni zbupắsc° Íini ş-italíşti.* ‘Eu vorbesc bine şi italiana’.

4. Horopani – Grecia
M. *Zburắsc° cu viținu ti ună răzverişi.* ‘Vorbesc cu vecinul pentru o afacere’.
F. *Dáda îâ zburáşti di pápu.* ‘Mama îmi vorbeşte de bunicul’.

5. Kristalopiyi – Grecia
M. *FiÉórĩi a mex zbuñắsc° tu cafiné cu proédñu.* ‘Băieții mei vorbesc în cafenea cu primarul’.
F. *Nu zbupắsc° cu xéâxi.* ‘Nu vorbesc cu străinii’.

6. Andon Poci – Albania
M. *Lále a męu zbupáşte cu picupápu a nost° s-nă adúcă caş°.* ‘Unchiul meu vorbeşte cu
ciobanul nostru să ne aducă brânză’.
F. *Míni zbupắst° cu tíni.* ‘Eu vorbesc cu tine’.

14. Aminciu – Grecia
M. *Zburắscu cu dimárhul° din h¤árâ.* ‘Vorbesc cu primarul din sat’.
F. *FiÉórlu a mé© zburáşte armânętáşte cu paréĩa luĩ.* ‘Băiatul meu vorbeşte aromâneşte cu grupul lui de prieteni’.
Tinerii au răspuns după cum urmează:

4. fete *îl recunosc* şi 6 fete *îl folosesc*, cu următoarele enunţuri:

3. Beala di Supră – R. Macedonia

F.: *FiÉóri zbuñăsc° cu fétili.* ‘Băieţii vorbesc cu fetele’.

6. Diviaca – Albania

F.: *Fétile zbupăst° ti pái.* ‘Fetele vorbesc despre zestre’.

8. Moscopole – Albania

F.: *Ti ţi să zburăst°*? ‘Despre ce să vorbesc?’

9. Corcea – Albania

F.: *Mapía zbupáşte cu sóp-sa*. ‘Maria vorbeşte cu sora sa’.

11. Kristalopiyi – Grecia

F.: *Míni zbupăst° cu tíni.* ‘Eu vorbesc cu tine’.

12. Andon Poci – Albania

F.: *Nvésta nu zbupáşti dinínte ăáli s¤ácpi.* ‘Nora nu vorbeşte în faţa soacrei’.

14. Aminciu – Grecia

F.: *NicuÖírlu zburáşti cu nvetásta.* ‘Gospodarul casei vorbeşte cu soţia’.

Un băiat din Horopani, Grecia nu ştie cuvântul ştie, 4 băieţi *îl recunosc* şi 5 băieţi *îl folosesc*, cu următoarele enunţuri:

3. Beala di Supră – R. Macedonia

M.: *Nu zburăst° cu tine.* ‘Nu vorbesc cu tine’.

6. Diviaca – Albania

M.: *Féta zbuñáşti cu fÉióñu.* ‘Fata vorbeşte cu băiatul’.

11. Kristalopiyi – Grecia

M.: *Zburăst° anglicá cu xéâ×i.* ‘Vorbesc englezeşte cu străinii’.

12. Andon Poci – Albania

M.: *Fétile zburăst° mult° când° s-adúnă-n cále.* ‘Fetele vorbesc mult când se întâlnesc în drum’

14. Aminciu – Grecia

M.: *Zburăscu cu vrúta.* ‘Vorbesc cu iubita’.

Observăm că, spre deosebire de persoanele de vârstă matură, cele tinere nu folosesc în aceeaşi măsură verbul *zburăsc°*. Însă cei care îl folosesc, 10 tineri din 20, dintre care 6 fete şi 4 băieţi, construiesc cu uşurinţă enunţuri în dialect.

5. ASAR este o premieră în lingvistica românească. Pe baza lui se vor putea face raportări – cu privire la metodologie şi la materialul lingvistic – la datele cuprinse în lucrarea similară elaborată de Harald Thun.

ATLASUL SOCIOLINGVISTIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ASAR)

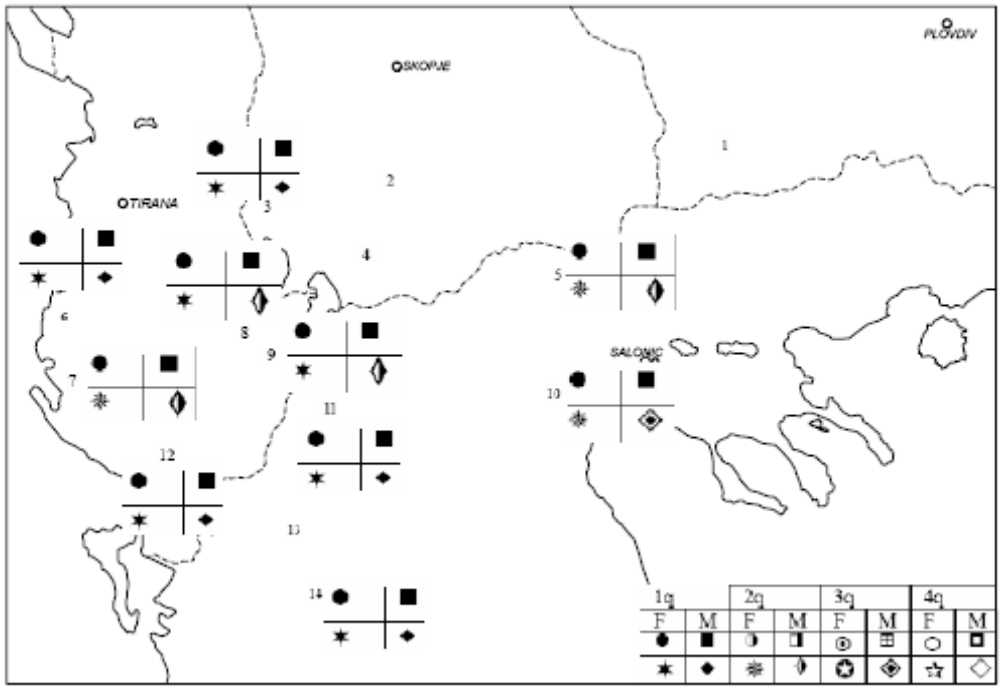

HARTA 74. VORBESC, ind. Prez. 1 sg. 'je parle' [167]

Imaginile etnografice şi textele din anexă reliefează păstrarea identităţii culturale a aromânilor în mediu balcanic. Exemplificăm cu un text înregistrat şi transcris de noi, text care va face parte din anexa atlasului:

[va-â Ëăţ niÑám¨ / cănîti mărtáś- tíni cum¨ irá ś-cum° ... s-fęáţi núÛta/ când° víniră di ti susírâ i că ma-zîvre˜ sâ-â Ëăţ di la pái di vínire sęára]

cănîs-fęáţi núÛta / di la [ε] di Ìo˜ căn îz-bágâ pănęa cu sămíta / cănîs-ahurÑęáşte núÛta la fęátă/

[la fęátă Ìo˜ s-ahurÑęá núÛta]

Ìo˜ s-ahurÑęá núÛta / Ìo˜ sęárâ z-bâgá sămíta ş-îs-fâţęá păni cu sămíta/

[ţiî˜-aţęá sămítă ?]

sămítă ˜ásti năút° /şi mux érili cântá şi nvęásta lâ dâdęá pudÐáli/

[aístâ fâţéş- ş-tíni? Ëă tíni cum fâţéś]

da/ aístâ fec° ş-míni/ dapó˜a vínire ş-uduseá pá˜a/ pá˜a ca˜ avęá / blanÖéti ßţăsúti di părínţ/ di máma/ d¤ágâ şi túti lúcăríli ca˜ vręa s-lâ da la Îhrambó (informator: Nuţa al° Pit°, 75 de ani, Comuna Cogealac, jud. Constanţa)

[o să-mi spui puţin, când te-ai măritat tu, cum era şi cum se făcea nunta/ când veniră de te logodiră sau, dacă vrei să-mi spui de la zestre, de vineri seara]

când se făcu nunta/ de joi când se punea pâinea cu năut/ când începe nunta la fată/
[la fată joi începea nunta]
joi începea nunta/ joi seară se punea năutul şi se făcea pâine cu năut/
[ce e aia *sămítă* ?]
sămítă este năut/ şi femeile cântau şi mireasa le dădea şorţuri/
[aşa făcuşi şi tu? spune, tu cum ai făcut?]
da/ asta făcui şi eu/ apoi vineri îşi aranja zestrea/ zestrea pe care o avea: cuverturi ţesute de părinţi / de mama/ cergă şi toate lucrurile pe care vrea să le dea mirelui//

6. *Atlasul sociolingvistic al dialectului aromân* (ASAR) permite, pentru prima oară, o viziune sociolingvistică asupra aromânei, fapt care nu rezultă din lucrările anterioare de dialectologie. Spre exemplu, la nivel fonetic, se poate observa cum marca distinctivă a graiului fărşeroţilor plisoţ – în ceea ce priveşte consonantismul – vibranta |*r*| se realizează la femei ca [ρ] [r velar] sau [ρ] (r uvular) mai ales atunci când rezultă din reducerea grupurilor consonantice [rn] şi [rl]: *cáρte* ‘carte’, *iáρă* ‘iarnă’, *cáρă* ‘carne’, *sǫ́ρă* ‘soarele’, iar la bărbaţi ca ca [r] (apical) (cf. Capidan 1931: 190–192; cf. Saramandu 1984: 431, Nevaci 2011: 75; vezi şi Saramandu 2007).

ASAR reprezintă un progres în domeniul geografiei lingvistice, subliniind importanţa dialectului, ca păstrător ale romanităţii şi românităţii şi în mediu balcanic.

BIBLIOGRAFIE

Capidan 1931 – Theodor Capidan, *Fărşeroţii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, Cluj, 1931 (extras din *Dacoromania*, VI).

Dahmen, Kramer 1985, 1994 – Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân*, I, Hamburg, 1985; II, Veitshöchheim bei Würzburg, 1994.

Dell’Aquila, Iannácaro 2006 – Vittorio Dell’Aquila, Gabriele Iannácaro, *Survey Ladins. Usi linguistici nelli Valli Ladine*, Trento, Istitut Cultural Ladin, Centro di Studi Linguistici per l’Europa, 2006.

Neiescu 1997 – Petru Neiescu, *Mic altas al dialectului aromân din Albania şi din Fosta Republică Iugoslavă Macedonia*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.

Nevaci 2013 – Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române (colecţia Aula Magna), 2013.

Nevaci 2011 – *Graiul aromânilor fărşeroţi din Dobrogea*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Universitară (editură acreditată CNCS: B), 2011.

Saramandu 1984 – Nicolae Saramandu, *Aromâna*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 423–475.

Saramandu 2007 – Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.

Saramandu 2014 – Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2014, LIII p. + 470 p. + 60 ilustraţii + hartă [Nevaci, Manuela (editor)].

Thun 2000 – Harald Thun, *Atlas lingüístico diatópico y diastrático del Uruguay (ADDU)*, vol. 1, Kiel, Westensee Verlag, 2000.

Weigand 1895 – Gustav Weigand, *Die Aromunen. Etnographish-philologisch-historische Untersuchung*, Leipzig, Barth Verlag, 1895.

Wisoşenschi 2013 – Iulia Wisoşenschi, *Experienţa deportării. Dinamici, percepţii şi forme culturale de exprimare identitară ale unor grupuri de aromâni din Bărăgan*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române.

A SOCIOLINGUISTIC RESEARCH (ON THE AROMANIAN DIALECT)

ABSTRACT

New approaches lead to the development of new research directions, such as sociolinguistics, perceptive dialectology, etc. I would like to refer here to the prospective publication of *a sociolinguistic atlas of the Aromanian dialect*.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

CONSIDERAȚII PRIVIND SUBORDONAREA LA NIVELUL FRAZEI ÎN DIALECTUL AROMÂN[1]

MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ

1. INTRODUCERE

Lucrarea de față privește sintaxa frazei în dialectul aromân. Întrucât domeniul subordonării este unul foarte vast, ne vom rezuma la utilizările conjunctivului aromânesc în propozițiile subordonate, făcând o trecere în revistă şi a utilizărilor conjunctivului în propoziții principale. Opțiunea pentru acest mod verbal se justifică prin frecvența cu care acesta este folosit în dialectul aromân, în mai multe contexte în comparație cu dacoromâna, unde concurența infinitiv–conjunctiv pare să favorizeze, cel puțin în perioadele mai recente, revitalizarea infinitivului, spre deosebire de dialectul aromân, unde folosirea infinitivului cu valoare verbală este periferică şi neproductivă (Nevaci 2006: 10, Nevaci 2013: 55).

Explicația privind preferința aromânei pentru conjunctiv constă şi în felul în care s-a dezvoltat acest dialect sub directa influență a limbilor balcanice, care au drept caracteristică lipsa infinitivului, ceea ce a determinat, în cazul aromânei, lipsa infinitivului cu valoare verbală (Saramandu 1984: 460).

Pornind de la valorile conjunctivului explicate de Manuela Nevaci (Nevaci 2006: 132–136), vom încerca să vedem în ce proporție se regăsesc utilizările conjunctivului în subordonate în corpusul nostru. Aşa cum am menționat, vom analiza numai ocurențele conjunctivului din subordonate, nu şi din principale. Redăm totuşi mai jos valorile conjunctivului în principale (Nevaci 2006: 132–133):

– pentru exprimarea nedumeririi, în propoziții interogative: *Cum* ***s-fac****?* ‘Cum să fac?’

– pentru exprimarea ideii de protest, de indignare, în propoziții interogative sau exclamative: *Aclo, ți* ***s-lă veadă*** *ocʷiʷi?* ‘Acolo, ce să-ți vadă ochii?’

– arată deliberarea, în construcții coordonate disjunctiv, în care cele două verbe sunt în opoziție semantică: *Tată, ea un cuib!* ***S-****ul* ***ˣau*** *ma* ***s-nu-****l* ***ˣau****?* ‘Tată, iată un cuib! Să-l iau sau să nu-l iau?’

[1] This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-2523, title of the project: *Balkan-Romance Convergences in South-Danubian Romanian Dialects (BALKROM)*.

Corpusul articolului de față îl constituie textele culese din Grecia, Albania şi Republica Macedonia, publicate de Nevaci (2013: 134-182), în care întâlnim graiul fărşerot, pindean, grămostean, precum şi graiurile din Cruşova, Molovişte şi Vlahoclisura. Am inclus totodată textele culese de la aromânii din România, localitățile Camena (Tulcea), Ceamurlia de Jos (Tulcea), M. Kogălniceanu (Constanța), Palazu Mare (Constanța) şi Nicolae Bălcescu (Tulcea), publicate de Saramandu (2007). Considerăm reprezentative aceste texte pentru corpusul nostru, deoarece aparțin etapei contemporane şi includ toate graiurile aromânei.

Exemplele extrase din corpus păstrează sistemul de transcriere din original. Nu am excerptat toate exemplele găsite pentru o anumită situație, dar am făcut unele generalizări privitoare la frecvență. Pentru a parcurge cu o mai mare uşurință exemplele, sursa a fost indicată doar prin abrevierea autorilor (Nevaci 2013 şi Saramandu 2007).

Cât priveşte ordinea în care am exemplificat diferitele tipuri de subordonate, am avut în vedere ierarhizarea sintactică în formă simplă (subiect–complement circumstanțial).

2. UTILIZAREA CONJUNCTIVULUI ŞI A INFINITIVULUI CU VALOARE VERBALĂ ÎN DIALECTUL AROMÂN

Aşa cum am precizat, în aromâna frecvența conjunctivului este mult mai mare comparativ cu dacoromâna. Cu toate acestea, în ciuda caracterului periferic, facem câteva precizări privind modul infinitiv în dialectul aromân. Infinitivul aromânesc are forme „lungi" (toate terminate în *-ri*), moştenite din latină şi corespunde celor patru conjugări din dacoromână:

Conjugarea I	/*-á*/ *cântári*
Conjugarea a II-a	/*-e̯á*/ *vide̯ári*
Conjugarea a III-a	/*-i*/ *fáțiri*
Conjugarea a IV-a	/*í*/ *fudzóri*
	/*-ấ*/ *zburấri*

(Nevaci 2006: 162)

Infinitivul în dialectul aromân are următoarele valori (Nevaci 2013: 59):

• se poate folosi cu verbele *va*, *lipseaşti, prindi* 'trebuie':

(1) a. *Ńelu va* ***mâcari****.* 'Mielul trebuie mâncat'
b. *Ńelu lipseaşti* ***mâcari****.* (Saramandu 1984: 460)
c. *Ńelu prindi* ***mâcari****.*

• după verbe de mişcare, ca circumstanțial de scop:

(2) *Nâse-ˣ câftară s-easă a* ***priimnare*** *singure.* (Nevaci 2006: 141) ʻEle îi cerură să iasă la plimbare singure'

• cu aceeaşi valoare ca supinul din dacoromână:

(3) *S-ascumse după uşe, sum metura* ***di arnire*** *casa.* (Nevaci 2006: 163) ʻSe ascunsese după uşă, sub mătura de măturat casa'.

Cât priveşte morfologia conjunctivului din aromână, acesta are o paradigmă completă, cu patru timpuri, la fel ca în alte limbi romanice (franceza, spaniola): prezent, perfect, imperfect şi mai-mult-ca-perfect. Dintre acestea, prezentul şi imperfectul sunt timpuri sintetice, iar perfectul şi mai-mult-ca-perfectul sunt timpuri analitice[2].

Conjunctivul prezent are frecvență foarte mare în aromână, la fel ca în toate limbile balcanice. Marca acestui mod este conjuncția *să* (realizată şi ca *si*, *s-*, *z-*), din latinescul *si*. La fel ca indicativul prezent (şi din aromână, şi din dacoromână), are forme tari şi forme slabe. Imperfectul conjunctiv se formează cu conjuncția *să* + imperfectul indicativului verbului de conjugat.

Formele analitice de conjunctiv (perfectul şi mai-mult-ca-perfectul) se formează cu prezentul, respectiv imperfectul conjunctiv al verbului *am °*, la care se adaugă participiul verbului de conjugat. Valoarea mai-mult-ca-perfectului conjunctiv este echivalentă cu valoarea de condițional perfect.

Şi prin paradigma completă a conjunctivului, aromână arată preferința pentru formele verbale compuse. Cum tiparul de forme compuse apare nu numai în limbile balcanice, ci şi în unele dialecte romanice, putem spune că aromâna a dezvoltat o tendință romanică în context balcanic (Nevaci 2006: 132).

Ca valori, conjunctivul în aromână exprimă acțiuni:

• reale

Nâşi s-feațiră soț, ***se-avină*** *deadun.* (Nevaci 2006: 132) ʻEi se făcură prieteni ca să vâneze împreună'

• ireale

S-nu avea grită*, vrea s-avea ascăpată.* (Nevaci 2006: 132) ʻDacă nu ar fi strigat, ar fi scăpat'

În subordonate, conjunctivul aromânesc este predicatul unor propoziții:

• subiective

Lipseaşte ***să-ńi dați*** *ună ńile de groşi.* (Nevaci 2006: 134) ʻTrebuie să-mi dați o mie de groşi'

[2] Pentru o descriere detaliată a timpurilor, a formelor şi a valorilor conjunctivului în dialectul aromân, precum şi a preferinței aromânei pentru folosirea conjunctivului, vezi Saramandu 1984, Nevaci 2006, Nevaci 2013.

• completive directe *Vrei casă* ***s-adrăm.*** (Nevaci 2006: 134)

• circumstanțiale de scop
Chinsiră ***să s-ducă*** *tu unã hoară.* (Nevaci 2006: 135) ʻSe pregătiră să se ducă într-un satʼ

• circumstanțiale de mod
S-măcaț… fără ca ***s-minaț*** *căț̑ănlu di tru loc.* (Nevaci 2006: 135) ʻSă mâncați fără să mișcați blidul din locʼ

• circumstanțiale de timp
Cându ***s-intră*** *câtră-n hoară, ț̑e si-ˣ veadă ocʸiʸ?* (Nevaci 2006: 136) ʻCând să intre in sat, ce să le vadă ochii?ʼ

• circumstanțiale concesive
Până mâni ***s****-li* ***căftați****, lă greaşte, nâs, nu va le-aflaț.* (Nevaci 2006: 136) ʻPână mâine să le căutați, le spune el, tot nu le veți găsiʼ

• circumstanțiale consecutive
Nu escu di glarile ta ***s****-me* ***arâdă*** *Muta*. (Nevaci 2006: 136) ʻNu sunt dintre cele proaste ca să mă mintă Mutaʼ

• circumstanțiale de cauză
Feațiră numtă şi părinț̑âl' a lui tut cu gl'eț̑lu tu inimă era, ***s-nu hibă*** *vâră aumbră.* ʻFăcură nuntă și părinții lui erau tot cu inima strânsă ca să nu fie vreo neregulăʼ.
(Nevaci 2006: 136)

Pornind de la aceste exemple din bibliografie, vom încerca în cele ce urmează să vedem în ce măsură se regăsesc aceste utilizări ale conjunctivului în propoziții subordonate, pe baza corpusului de texte selectat. Desigur, avem în vedere că nici sursele inițiale consultate de noi, nici exemplele de mai jos nu-şi propun să cuprindă totalitatea utilizărilor conjunctivului aromânesc în propoziții subordonate, aşadar nu ne vom asuma un caracter exhaustiv.

3. SUBORDONATE CONJUNCȚIONALE PE BAZA CORPUSULUI

În corpusul nostru, am identificat următoarele tipuri de subordonate:

• subiective
a. *lipsęáşti* ***s-u páşt̑â*** *o̯ái̯a* ʻtrebuie s-o pască oaiaʼ (Saramandu 2007: 6/31)

b. *şt̯eam° câ lipsęáşti* ***s-fac°*** ʻştiam că trebuie să facʼ (Nevaci 2013: 168)

c. *lipsęáşti* ***s-a˜:*** *únâ cánâ fârínâ di mísur°* ‘trebuie să ai: o cană de făină de porumb’ (Nevaci 2013: 169)

d. *nu-˜amărtíe* ***sâ-l ţâném*** *ncxis°* ‘nu-i păcat să-l ținem închis’ (Nevaci 2013: 179)

e. Va **s-a˜ angătán°** când° eşt- tu cşęáni. ‘trebuie să ai grijă când eşti în stăinătate’.

• completive directe

a. *câ nu-ávęa sármâ cum* ***s-adárâ*** *tóra* ‘că nu avea sârmă cum să facă’(Saramandu 2007: 7/29)

b. *vręa* ***s****-u* ***kárâ*** ‘voia s-o omoare’ (Saramandu 2007: 10/16)

c. *ş-eį didęá* ***s****-lǫ-****ascápâ*** ‘’ (Saramandu 200:7: 33/34)

d. *vręa* ***sâ****-ń* ***mâcá*** *únâ ǫái* ‘voia să-mi mănânce o oaie’ (Saramandu 2007: 3/26)

e. *nu pot* ***s****-©-****agârşést°*** *útă bána* ‘nu pot s-o uit toată viața’ (Nevaci 2013: 136)

g. *no˜aţél° múnti vręam°* ***s****-l¤-****avęám°*** *ti tótna* ‘noi am vrut să avem pentru totdeauna acel munte’ (Nevaci 2013: 173)

h. *Cósta… vręa* ***s-fácâ*** *númtâ* ‘Costa voia să facă nuntă’ (Nevaci 2013: 175)

i. *şi-˜dęáde* ***s-mắcâ*** *pắni ş-caş°* ‘şi i-a dat să mănânce pâine şi brânză’ (Nevaci 2013: 179)

j. *préftu nu ştięá …****s-u****ℓ****scríe*** ‘preotul nu ştia să-l scrie’ (Nevaci 2013: 181)

• completivă prepozițională

nâ erá frícă pit° cále ***s-nu pátă*** *ţivá* ‘ne era frică să nu pățească ceva pe drum’ (Nevaci 2013 178)

• circumstanțiale finale

a. *niędém dǫáųli* ***s-adunắm*** *lęámni tu pâdúri* ‘mergem amândouă să adunăm lemne în pădure’ (Saramandu 2007: 5/23)

b. *vęárdâli … li bâgắmu‿****s-kárbâ*** ‘urzicie...le pune să fiarbă’ (Saramandu 2007: 9/26)

c. *baęd‿sári núntru // ta* ***s-nu plâscânęáscắ*** ‘pui sare înăuntru ca să nu plezneascp’ (Saramandu 2007: 16/10-12)

d. *l'-bâgáį súlâ // ta* ***s-nu pǫátâ*** *s-fúgâ kálęa* ‘i-a pus o țepușă ca să nu poată să alunece pielea’ (Saramandu 2007: 21/5-7)

e. *víni muyérʦa ti prănʤ° / ta* ***s-prănʤám*** ‘a venit nevasta la prânz ca să mâncăm’ (Nevaci 2013: 184)

g. *nʧsi ßvʦásta ş-stătú* ***s-mˆcâ*** *cu s¤ácçă-sa* ‘merse nora şi stătu să mănânce împreună cu soacra sa’ (Nevaci 2013: 144)

h. *no˜ cataçDisím°* ***s-avém°*** *no˜ cumánda* ‘noi ne străduim să avem noi comanda’ (Nevaci 2013: 146)

i. *s-t¤árnă ßvʦásta la părínte* ***s-aştʦáptă*** *pri gustí˜a/ pri măcárʦ pắne* ‘se întoarce nora la părinte să aştepte oaspeții, să mănânce’ (Nevaci 2013: 154)

f. *ápa s-bágâ ta* ***s-Ñárbâ*** *tu un° tinÌiré* ‘apa se pune ca să fiarbă într-o cratiță’ (Nevaci 2013: 170)

j. *s-anvâlʦáşti tâvắlu cu únâ câpáÕi ta* ***s-aburʦáËâ*** *mâcárʦa* ‘se acoperă tava cu un capac ca să se aburească mâncarea’ (Nevaci 2013: 171)

k. *s-trʦáți prit° únâ sítâ cu gúvili mắr-ta* ***sâ s-adárâ*** *sármi* ‘se trece [foaia de plăcintă] printr-o sită cu gările mari ca să se facă fărâmițe’ (Nevaci 2013: 172)

l. *s-mintʦáşti mâcárʦa* ***sâ s-m¤áxi*** *pipérÕili* ‘se mestecă mâncarea ca să se înmoaie ardeii’ (Nevaci 2013: 173)

• circumstanțială de timp

pắnâ ***s-ʦáisă*** *nafoáră / şédu◡ŋ◡cásâ / âțvʦásta cu γrambólu* ‘până să iasă afară, şezu în casă mireasa cu mirele’ (Saramandu 2007: 6/22)

• circumstanțială de mod

ş-lândiʤắ fĉórlu fắrâ ***sâ-l dukáscâ*** *mắ-sa* ‘şi se îmbolnăvi băiatul fără ca mama să-şi dea seama’ (Saramandu 2007: 12/1)

4. CONCLUZII

Am observat, în lucrarea de față, că textele culese recent (secolul al XXI-lea) confirmă bibliografia de specialitate, bazată pe texte culese începând cu sfârşitul secolului al XIX-lea – mai ales prin studiile lui Weigand (1895), continuând în secolul al XX-lea cu texte și analize aparținând lui Per. Papahagi (1905, 1909), Th. Capidan (11930, 932), Matilda Caragiu-Marioțeanu (1975) şi Nicolae Saramandu (1969, 1984), Manuela Nevaci (2006, 2013), printre alții.

O pondere mare a subiectivelor se construiesc după verbe modale (cu sensul lui *a trebui*), în exemplele excerptate. Nu am excerptat toate exemplele, însă am identificat foarte multe cu regentul *lipsʦaşti* ‘trebuie’.

Având în vedere textele alese de noi, ne-am fi aşteptat la o frecvență mai mare a completivelor directe (ca şi în dacoromână, după verbe precum *a vrea*, *a putea* sau *a şti*). Cu toate acestea, am identificat suficiente subordonate completive directe.

Deloc surprinzătoare este însă folosirea pe scară largă a conjunctivului aromânesc în circumstanțiale, ponderea cea mai mare având-o circumstanțialele de scop (finale), după o gamă variată de verbe, după cum reiese din exemplele de mai sus. În dacoromână, propozițiile s-ar transpune fie cu conjunctivul, fie cu supinul sau infinitivul prepozițional.

Aşadar, conjunctivul în dialectul aromân se foloseşte frecvent. În afară de modul conjunctiv, formele de conjunctiv ajută la formarea altor moduri şi timpuri în acest dialect. Vitalitatea conjunctivului în aromână întăreşte o tendință romanică, dezvoltată în context balcanic (Nevaci 2013: 55), acolo unde dacoromâna, mai ales sub influența recentă a celorlalte limbi romanice şi a englezei, preferă structurile cu verb la infinitiv.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Capidan 1932 – Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân***,** Bucureşti.

Caragiu-Marioțeanu 1968 – Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Fono-morfologie aromână*, Bucureşti.

Caragiu-Marioțeanu 1975 – Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română (nord şi sud-dunăreană*), Bucureşti.

Nevaci 2006 – Manuela Nevaci, *Verbul în aromână. Structură şi valori*, Bucureşti.

Nevaci 2013 – Manuela Nevaci, *Curs de aromână. Descrierea dialectului. Texte. Glosar*, Bucureşti, Editura Universitară.

Nevaci 2013 – Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, Bucureşti, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.

Sandfeld 1930 – Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris.

Saramandu 1969 – Nicolae Saramandu, *Sistemul formelor verbale compuse în aromână*, în FD, VI, 1969, p. 155–162.

Saramandu 1984 – Nicolae Saramandu, *Aromâna*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 423–475.

Saramandu 2007 – Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti.

Weigand 1894–1895 – Gustav Weigand, *Die Aromunen*, I–II, Leipzig.

CORPUS

Nevaci 2013: – Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, Bucureşti, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.

Saramandu 2007 – Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti.

CLAUSE SUBORDINATION IN THE AROMANIAN DIALECT. CORPUS ANALYSIS

ABSTRACT

This article deals with the use of the Aromanian subjunctive in embedded clauses. Starting from the description of the use of the Aromanian subjunctive in the literature of the late 19th – early 20th century, we will take a look at the way it is used in contemporaneity (field research carried out in the second half of the 20th century towards the beginning of the 21st century by Nicolae Saramandu and Manuela Nevaci). The rare use of the Aromanian infinitive with a verbal value (one of the features of the *Balkan Sprachbund*) leads to the high frequency of the use of the subjunctive where other Romance would use the infinitive. Thus, we have identified subjunctives as predicates of subject clauses, direct object clauses, prepositional object clauses, noun complement clauses and various adverbial clauses (mainly purpose and time).

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

DICȚIONARUL DIALECTULUI MEGLENOROMÂN
Du – Dv

NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA,
MARILENA TIUGAN

(Coordonator: NICOLAE SARAMANDU)

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetică şi dialectologie" fascicula ***Du–Dv*** din *Dicționarul dialectului meglenoromân,* cu care se încheie litera ***D***. Literele anterioare, publicate în revista de față (***A–Ă***: FD, XXIX, 2010, ***B:*** FD, XXX, 2011, ***C:*** FD, XXXI, 2012) au fost reunite în *Dicționarul dialectului meglenoromân, general şi etimologic,* volumul I (***A–C***), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, XVI + 298 p. În numărul anterior al revistei au apărut literele ***Č, D–Dr*** (FD, XXXIV, 2015).

SIGLE

(Surse)

ALDM I, II = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân,* vol. I, Bucureşti, 2008; vol. II, Bucureşti, 2013.

ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I, vol. I. Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țârnareca; anchete efectuate de Sever Pop).

ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 1940 [h. 1–296].

ALR II, Supl. = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni consideraţi obsceni,* Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Liumnița; anchetă efectuată de Th. Capidan).

ALR II, s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă,* întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, Bucureşti, 1956–1972 [h. 1–2248].

AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti, 2002.

Can[1] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet", III/1, Bucureşti, 1927, p. 175–209 (*A–C*).

Can[2] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet", III/2, Bucureşti, 1928, p. 381–412 (*Č–Ĺ*).

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 163–204

Can[3] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet", VI, Bucureşti, 1933–1934, p. 163–192 (*M–R*).

Can[4] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet", VII, Bucureşti, 1937, p. 194–230 (*S–Ž*).

Can T[1] = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai şi suflet", vol. I/2, Bucureşti, 1924, p. 261–285.

Can T[2] = I.-A.Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai şi suflet", vol. II/1, Bucureşti, 1925, p. 100–128.

Can T[3] = I.-A.CandreaOı, Ov. Densusianu, Th. D. Speranţia, *Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de români*, vol. II, Bucureşti, 1908, p. 163–170.

Cap[1] = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria şi graiul lor*, vol. I, Bucureşti, 1925.

Cap[2] = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, Bucureşti, 1928.

Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicţionar meglenoromân*, vol. III, Bucureşti, 1935.

Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti", Bucureşti).

Cerna A / Supl. = Cerna A, răspunsuri suplimentare.

Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti", Bucureşti) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu şi Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.

Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicţionar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti", Bucureşti).

DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни),* Skopje, 1997 (cu *Glosar*, p. 225–261).

Kats = Nik. Ath. Katsanis, *Οι Βλάχοι του Πάϊκου (του Βυζαντινού Θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.

MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα),* Salonic, I, 1984.

Pap[1] = Pericle Papahagi, *Glosar,* în *Românii din Meglenia. Texte şi glosar*, Bucureşti 1900, p. 30–72.

Pap[2] = Pericle Papahagi, *Glosar,* în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române". Seria II, tom. XXV. Memoriile Secţiunii Literare, 35 [1902–1903]), Bucureşti 1902, p. 185–267.

Pap M[1] = Pericle Papahagi, [Texte], în *Românii din Meglenia. Texte şi glosar*, Bucureşti, 1900, p. 9–29.

Pap M[2] = Pericle Papahagi, *Introducere; texte; obiceiuri, basme etc.* în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române". Seria II, tomul XXV. Memoriile Secţiunii Literare, 35 [1902–1903]), Bucureşti, 1902, p. 1–184.

W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.

Wild = Beate Wild, *Meglenorumänischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

BIBLIOGRAFIE

În afara dicţionarelor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexiko tēs koinēs neoellēnikēs,* Salonic, 1951 (citat după ediţia a doua, corectată, 1971).
Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicţionar turc-român, Bucureşti,* 1979.
BER I – Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) Vl. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik,* I, Sofia, 1971.
Brad-Chisacof, Lia (coordonator), *Dicţionar neogrec-român,* ediţia a doua adăugită şi revizuită, Bucureşti, 2000.
Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlish, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
CDDE – I.-A.Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, Bucureşti, 1907–1914.
DDA – Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, ediţia a doua augmentată, Bucureşti, 1974.
Gerov, Najden, *Rečnik na bălgarskij ezik*, I, Plovdiv, 1895.
Iovan, Tiberiu, *Dicţionar bulgar-român,* Bucureşti, 1994.
Mladenov, Stefan, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija kniževen ezik*, Sofia, 1941.
Poposki, Aleksa/Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik*, Skopje, 2007.
RMJ I–III – Blaže Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatoski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
Suciu – Emil Suciu, *Influenţa turcă asupra limbii române*, II. *Dicţionarul cuvintelor româneşti de origine turcă*, Bucureşti, 2010.
Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan*, Dicţionar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iaşi, 2003.
Türkçe-Ingilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish-English Dictionary, Istanbul, 2007.
Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheids Taschenwörterbuch.* Erster Teil, *Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citat după ediţia a opta, 1978).

ABREVIERI

ac. = acuzativ
adj.= adjectiv, adjectival
adj. nehot. = adjectiv nehotărât
adv.= adverb, adverbial
alb. = albanez(ă)
aor. = aorist
ar. = aromân(ă)
art. = articulat
art. dem. = articol demonstrativ
art. hot. = articol hotărât
art. nehot. = articol nehotărât
art. pos. = articol posesiv
bg. = bulgar(ă)
cf. = confer
cit. = citeşte
col. = colectiv
conj. = conjuncţie
dat. = dativ
der. = derivat
determ. = determinant
dial. = dialectal
dim. = diminutiv
dr. = dacoromân(ă)
et. = etimologie (originea cuvântului)
et. nec. = etimologie necunoscută
expr. = expresie, expresii
expr. invar. = expresie invariabilă
f. = feminin
fam. = familiar
fig. = figurat
gen. = genitiv
ger. = gerunziu
gr. = grec(esc)
impers. = impersonal

interj. = interjecție
intranz. = intranzitiv
invar. = invariabil
ir. = istroromân
înv. = învechit
lat. = latin(ă)
lit. = literal
loc. adj. = locuțiune adjectivală
loc. adv. = locuțiune adverbială
loc. conj. = locuțiune conjuncțională
loc. pron. = locuțiune pronominală
m. = masculin
mac. = mecedonean(ă) (slavă)
mbg. = macedobulgar, macedonean (slav); cf. mac.
mgl. = meglenoromân(ă)
nom. = nominativ
n. pers. = nume de persoană
n. pr. = nume propriu
num. card. = numeral cardinal
num. col. = numeral colectiv
num. ord. = numeral ordinal
p. = pagina
peior. = peiorativ
p. ext. = prin extensie
pl. = plural
plt. = pluralia tantum
pop. = popular
prep. = prepoziție
pron. = pronume, pronominal
pron. nehot. = pronume nehotărât
pron. pers. = pronume personal
refl. = reflexiv
rom. lit. = româna literară
s. = substantiv
sb. = sârb(esc)
s. col. = substantiv colectiv
s.f. = substantiv feminin
sg. = singular
sgt. = singularia tantum
sl. = slav
s.m. = substantiv masculin
s.n. = substantiv neutru
subst. = substantiv
s.v. = sub voce
tranz. = tranzitiv
tc. = turc(esc)
unipers. = unipersonal
var. = variantă
vb. = verb
vbg. = vechi bulgar
vgr. = vechi grecesc
voc. = vocativ
vsl. = vechi slav

ALFABETUL

A, Ă, B, C, Č, D, Δ, Ḍ, E, Ę, F, G, Ґ, Ğ, Ǵ, H, H', I, J, Ḱ, L, Ľ, M, N, Ń, O, Ǫ, P, R, S, Ş, T, Θ, Ţ, U, V, X, Z.

a, ă, b, c, č, d, δ, ḍ, e, ę, f, g, γ′, ğ, ǵ, h, ḥ, i, j, ḱ, l , ľ, m, n, ń, o, ǫ, p, r, s, ş, t, θ, ţ, u, v, x, z.

LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:
Úmă (Húma)

Grecia:
Birílăv (Birílav), gr. Περίκλεια
Cúpă (Cúpa), gr. Κούπα
Lúnʤiń (Lúgunța), gr. Λαγγαδιά
Ĺumníţă (Liumníța), gr. Σκρᾶ
Nǫ́nti (Nắnta), gr. Νότια
Óşiń (Óşani), gr. Ἀρχάγγελος
Ţărnărę́ca (Țărnaréca), gr. Κάρπη

Du – Dv

du- Prefix cu valoare aspectuală, care arată că acţiunea s-a efectuat complet, până la capăt, că s-a terminat, că a fost dusă până la bun sfârşit.

Et.: mac., bg. ***do.***

duác *s.n*. Cap 118; Dms. În expr. *Aĭ viní dụ̯ac*. (I-a venit de hac.) Cap 118 s.v.

Var.: **dụ̯ac**.

Et.: din ***du*** *(=* ***di***[1]*)+* ***ac***[2]***.***

dụ̯ac vezi **duác**.

duámnum, **duămnári**, **duămnái̯**, **duămnát** *vb*. I. *Intranz*. Dms s.v. *ámnum*. A merge, a umbla (până la capăt), a termina de umblat.

Et.: din ***du-*** **+** ***ámnum.***

duámpl̓um, **duămpl̓ári**, **duămpl̓ái̯**, **duămpl̓át** *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *ámpl̓ăm*. A termina de umplut.

Et.: din ***du-*** **+** ***ámpl̓um.***

duán, *pl*. **duáń** *s.m*. Pap[2] 77; Cap 118; Dms. Şoim. *Si zgripí un duán şi ăụ̯ lọ ọáị̯a*. (S-a repezit un şoim şi a luat oaia.) Dms s.v.

Et.: tc. ***doğan***.

duánflum, **duănflári**, **duănflái̯**, **duănflát** *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *ánflum*. A umfla de tot, a termina de umflat.

Et.: din ***du-*** **+** ***ánflum.***

duántrum, **duăntrári**, **duăntrái̯**, **duăntrát** *vb*. I. *Intranz*. Cap 22 s.v. *ántru*; Dms s.v. *ántru*. A intra de tot. *Níţi nu duăntrọ́.* (Nici n-a intrat de tot.) Cap 22 s.v. *ántru*.

Et.: din ***du-*** **+** ***ántru.***

duár, **duărári**, **duărái̯**, **duărát** *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *ar*. A termina de arat.

Et.: din ***du-*** **+** ***ar***[1]***.***

duárd, **duárdiri**, **duárş**, **duárs** *vb*. III. *Tranz*. şi *intranz*. Cap 26 s.v. *ard*; Dms s.v. *ard*. A arde până la cap, a (se) termina de ars. *Pắnă nu duárdi luminárẹa.* (Până nu arde până la cap lumânarea.) Cap 26 s.v. *ard*.

Et.: din ***du-*** **+** ***ard.***

duăcrés vezi **dunăcrés**.

dụ̯ắdă vezi **dódă**.

duălăi̯és, **duălăíri**, **duălăíi̯**, **duălăít** *vb*. *Tranz*. IV. Dms s.v. *ălă˜és*. A atinge cu mâna.

Et.: din ***du-*** **+** ***ălă˜és.***

duămbód, duămbudári, duămbudái̯, duămbudát *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *ămbód*. A îmboldi.

Et.: din ***du-*** **+** ***ămbód.***

dụ̯ămn vezi **domn**.

dụ̯ăr vezi **dor**[1,2].

duărgăsés, **duărgăsíri**, **duărgăsíi̯**, **duărgăsít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *ărgăsés*. A termina de argăsit.

Et.: din ***du-*** **+** ***ărgăsés.***

duărğés, **duărğíri**, **duărğíi̯**, **duărğít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *ărğés*. A cheltui toţi banii.

Et.: din ***du-*** **+** ***ărğés.***

dụ̯ărm vezi **dorm**.

dụ̯ắrmă vezi **dọ́rmă**.

Dụ̯ắrmi vezi **Dórmi**.

dụ̯ắsta vezi **dósta**.

dụ̯ăụ̯zóţ vezi **dọụ̯zọ́ţ**.

duăzdisés, **duăzdisíri**, **duăzdisíi̯**, **duăzdisít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms s.v. *ăzdisés*. A turba de tot.

Et.: din ***du-*** **+** ***ăzdisés.***

dubáră *s.f*. Pap[2] 77; Can[2] 390; Cap 118; Dms. Înşelăciune.

Dar dubáră. A trage (pe cineva) pe sfoară. *Ắl̓ dărọ́a úná dubáră*. (L-a tras pe sfoară.) Dms s.v. **Fac dubáră**. A pune la cale o înşelăciune. *Că călúgării̯ nu si pridẹ́diră, [túrţii̯] căţáră fẹ́siră dubáră*. (Cum călugării nu s-au predat, [turcii] se apucară, puseră la cale o înşelăciune.) Pap M[2] 156/5.

Et.: tc. ***dubara*** (mac., bg. ***dubara***).

dubát, **dubátiri**, **dubătúi̯**, **dubătút** *vb*. III. *Tranz*. Dms s.v. *bat*. A bate foarte tare.

Et.: din ***du- + bat.***

dubăbés, **dubăbíri**, **dubăbíi̯**, **dubăbít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *băbés*. A termina de moşit.

Et.: din ***du- + băbés.***

dubărbărés, **dubărbăríri**, **dubărbăríi̯**, **dubărbărít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms s.v. *bărbărés*. A trăncăni, a flecări (până la saturaţie).

Et.: din ***du- + bărbărés.***

dubăstisés, **dubăstisíri**, **dubăstisíi̯**, **dubăstisít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *băstisés*. A distruge de tot.

Et.: din ***du- + băstisés.***

dubătălisés vezi **dubătăńisés**.

dubătăńăsés, **dubătăńăsíri**, **dubătăńăsíi̯**, **dubătăńăsít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A termina de bătut în piuă.

Var.: **dubătălisés** (Dms s.v.).

Et.: din ***du- + bătăńăsés.***

dubę́u̯, **dubiu̯ári**, **dubiu̯úi̯**, **dubiu̯út** *vb*. I. *Tranz*. Can^2 384; Cap 37 s.v. *bę́au̯*, 118; Dms s.v. *bę́au̯*. A bea, a suge (până la ultima picătură); a termina de fumat. *Fráti, míni mi ári dubi˜út, nu ti du s-ti spárgă şi tíni*. (Frate, pe mine m-a supt până la ultima picătură, nu te duce să te ucidă şi pe tine.) Cap^2 26/43; *Că dăbę́ vínu, [mămúşu] ău lę ǫ́la ăn mǫ́ń şi ˜ási prin úşă.* (După ce bea tot vinul, [naşul] ia oala în mâini şi iese pe uşă.) Can T^2 123/16; *Că la dăbi˜ú ţigáru, si sculó.* (După ce termină de fumat ţigara, se sculă.) MP 180/28.

Var.: **dăbę́áu̯** (Dms s.v. *bę́au̯*), **dăbę́u** (Can^2 384).

Et.: ***du- + bę́u̯.***

dubés[1], **dubíri**, **dubíi̯**, **dubít** *vb*. IV. *Tranz*. Can^2 390; Cap 118; Dms. A dobândi; a primi. *Un măgár vę́am, ángă un ań dubíi̯.* (Aveam un măgar, mai dobândii unul.) Cap^2 102/21; *Dubíi̯ pucánă, mi viǩiés la asǩér*. (Am primit înştiinţare, mă cheamă la armată.) DP 197/26.

Var.: **dubiés** (Cap 118).

Et.: mac. ***dobie***, bg. ***dobija.***

dubés[2], **dubişǫ́ri**, **dubişǫ́i**, **dubişǫ́t** *vb*. IV. *Intranz*. Dms s.v. *bes*. A termina de băşit.

Et.: din ***du- + bes.***

dubiés vezi **dubés**[1].

dubilés, **dubilíri**, **dubilíi̯**, **dubilít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *bilés*. A termina de jupuit.

Et.: din ***du- + bilés.***

dubircuiés, **dubircuíri**, **dubircuíi̯**, **dubircuít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *bircu˜és*. A termina de cules.

Et.: din ***du- + bircu˜és.***

dúblă[1], *pl*. **dúbli** *s.f*. Cerna A/1040. Baniţă; cantitatea de cereale cuprinsă într-o baniţă.

Et.: dr. ***dublă.***

dúblă[2] vezi **dúglă**.

dublugusuvés, dublugusuvíri, dublugusuvíi̯, dublugusuvít *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *blugusuvés*. A termina de blagoslovit.

Et.: din ***du- + blugusuvés.***

dubričǫ́s, **dubričǫ́ri**, **dubričǫ́i̯**, **dubričǫ́t** *vb*. IV. *Tranz.* şi *refl*. Dms s.v. *bričǫ́s*. A (se) bărbieri; a termina de bărbierit.

Et.: din ***du- + bričǫ́s.***

dubruvólno *adv*. AtaM 287/26. De bună voie.

Et.: mac. ***dobrovolno.***

dubuăi̯és vezi **dubunăi̯és**.

dubudăi̯és, **dubudăíri**, **dubudăíi̯**, **dubudăít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms s.v. *budăi̯és*. A alerga cu calul (peste tot).

Var.: **dubudnés** (Dms s.v. *budăi̯és*).

Et.: din ***du- + budă˜és.***

dubudnés vezi **dubudăi̯és**.

dubunăi̯és, **dubunăíri**, **dubunăíi̯**, **dubunăít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms s.v. *buu̯ăi̯és*. A trage cu toate gloanţele din puşcă.

Var.: **dubuăi̯és** (Dms), **dubuu̯ăi̯és** (Dms s.v.).

Et.: din ***du-* + *bunăţés.***

duburvés, **duburvíri**, **duburvíi̯**, **duburvít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Dms s.v. *burvés*. A (se) amesteca; a termina de mestecat.

Et.: din ***du-* + *burvés.***

dubuu̯ăi̯és vezi **dubunăi̯és**.

duc[1], **dúţiri**, **duş**, **dus** *vb*. III. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 391, 392; Cap 118–119; ALR II s.n., 6, h. 1621/012; ALR II s.n., 7, h. 2090/012; Dms. A aduce. *Nivęştu, i̯eş că şi peşt aţ duc şi cujóc.* (Nevastă, ieşi că-ţi aduc şi peşti şi cojoc.) Pap M[1] 24/7; *Ţi la duţ u̯a ţísta árburli?* (De ce aduci aici copacul ăsta?) Cap[2] 47/41; *Noi̯ na ári dus o̯a ca să na mănáncă.* (Pe noi ne-a adus aici ca să ne mănânce.) Pap M[2] 148/34; *Al' dús-au̯ [la lúncă] pitulíţi şi múlti puclo̯áni*. (I-au adus [lăuzei] gogoşi şi multe daruri.) Cap[2] 103/12; *I̯u̯ă duş nu̯ău̯ sindúki*. (Eu am adus nouă lăzi.) MP 160/24; *Fráti-su fęşi cum fęşi şi-l' dúsi lápti.* (Frate-său făcu cum făcu şi-i aduse lapte.) Pap M[2] 161/26; *Ţi au̯ dúsiş ţęásta u̯a?* (De ce ai adus-o aici pe asta?) Cap[2] 78/41; *Dú-la ácu să li dărǫm lúcrili*. (Adu acul să coasem lucrurile.) Cap[2] 49/5; *Curǫn dúţiţ lánti rúbi*. (Aduceţi repede alte haine.) Cap[2] 148/17; *Dú-ti dă lę súflitu di la mul'ári-ta di să la duţ u̯a.* (Du-te de ia-i sufletul nevestei tale ca să-l aduci aici.) Cap[2] 50/25; *Si dús-au̯ múmă-sa si al' dúcă cămęşli.* (S-a dus mamă-sa să-i aducă cămăşile.) W 64/15; *Ca s-ti viru̯ęs că-u̯ tălčǫt-ai̯, să-ń li duţ mǫńli din cot.* (Ca să te cred că ai omorât-o, să-mi aduci mâinile [tăiate] din cot.) Pap M[2] 141/35.

Duc ăn criél. A-şi aminti; a-şi aduce aminte. *Du-ţ ăn criel dáli durmíş.* (Adu-ţi aminte dacă ai dormit.) DP 135/32; *Dęádu aş dúsi ăn criél şi la ăntribǫ fičóru dáli ári vrin bilęág di la fęátă.* (Bătrânul îşi aminti şi-l întrebă pe băiat dacă are vreun semn de la fată.) DP 134/36.

♦ *Pára páră dúţi*. (L i t. Banul aduce bani. = Banul la ban trage.) Can T[2] 111/39; *Sfáca ǫră válę bulvǫń nu dúţi.* (Râul nu aduce de fiecare dată bolovani. = Câştigul nu vine de fiecare dată.) Can T[2] 107/38.

Et.: lat. ***adducere.***

duc[2], **dúţiri**, **duş**, **dus** *vb*. III. *Tranz*., *intranz*. şi *refl*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 391, 392; Cap 118–119; ALR II s.n., 6, h. 1621/012; ALR II s.n., 7, h. 2090/012; Dms. **1**. A duce. *Dúţi pórţil' ăn únă mučári si la li tăl'ǫ cǫádili la toţ.* (Duce porcii într-o baltă şi le tăie cozile la toţi.) Cap[2] 34/42; *Nítiun vulovár dúţi cmo vátli an múnti.* (Niciun văcar nu duce acum vacile la munte.) W 77/15; *Să-u̯ lęu̯ să-u̯ duc lắngă cásă.* (O s-o iau şi o s-o duc lângă casă.) Can T[1] 282/31; *Şi ţísta aş la cáţă, aş la năbunés bun, bun şi, di i̯úndi duţęu̯ un mort, dúseră doi̯.* (Şi ăştia îl prind, îl bat bine, bine şi, de unde duceau un mort, duseră doi.) Cap[2] 54/22; *Au̯ lát-au̯ [męára] ţęa mai̯ mícă su̯óră, au̯ dús-au̯ la mámă-sa.* (Sora cea mică l-a luat [mărul], l-a dus la mamă-sa.) Cap[2] 101/11; *L'ă duş cásă toţ cál'il'.* (Am dus acasă toţi caii.) Cap[2] 29/28; *I̯u, di inát, au̯ cătái̯ u̯ái̯a dimnęáta, au̯ lai̯ ş-u duş dúpu tărîşte*. (Eu, de supărare, am prins oaia dimineaţa, am luat-o şi am dus-o în spatele stânei.) Can T[2] 128/4; *Lisíţa li dúnă toţ péştil' şi, ca li dúsi cásă, li spinzurǫ un cǫti un an cásă*. (Vulpea

adună toți peștii și, după ce îi duse acasă, îi atârnă prin casă unul câte unul.) Pap M[2] 24/20; *Cu zor mári li lo şi mu˘érli şi li dúsi an un múnti.* (Cu mare dificultate luă și nevestele și le duse pe un munte.) MP 12/11; *Aş vęa dus tǫáti párli şi tǫáti lúcrurili la bába*. (Își dusese la babă toți banii și toate lucrurile.) Cap[2] 85/46; *Nivi̯ăstili li ári dus an únă váli zămblu̯ăcă.* (Pe neveste le-a dus într-o vale adâncă.) MP 14/4; *Ácu țiréț vrin di voi̯, dúțiț-la tagarģícu păn̆ă ćásă*. (Dacă vreți [=vrea] vreunul dintre voi, duceți traista până acasă.) Cap[2] 44/25; *La lǫ fičóru di ćásă şi kinisí s-la dúcă an vrínă țitáti*. (Luă băiatul de acasă și porni să-l ducă într-un oraș.) Pap M[1] 20/4; *Fętа di pri tapólă [...] fu dúsă ćásă la ampirátu.* (Fata din plop [...] fu dusă la împărat acasă.) Pap M[1] 16/14. **2**. A-i merge. *Tot ánu bun să-ț dúcă lúcru.* (Lucrul îți va merge bine tot anul.) Can T[1] 269/1; *Ácu la nú̯bă pópa-n drum, tǫtă zú̯a nibún să-l' ți ducă.* (Dacă îl întâlnește pe popă în drum, toată ziua o să-i meargă rău.) Can T[1] 268/26. **3**. A se duce, a merge, a pleca. *I̯úndi ti duț, bra, míluli?* (Unde te duci, măi, dragule?) Cap[2] 24/9; *Si dúți cǫi̯nili lăngă izmikár cu pǫi̯nę ăn rost.* (Câinele se duce lângă slugă cu pâinea în gură.) Cap[2] 34/16; *Grănčárił din Nǫnti sa priuzǫț an tǫtă Makedónia şi si duc pri úrdina la lúcru.* (Olarii din *Nǫnti* sunt renumiți în toată Macedonia și se duc la lucru pretutindeni.) Can T[1] 264/2; *I̯oų s-mi duc la Dómnului Grop.* (Eu o să mă duc la Mormântul Domnului.) W 69/14; *Ai̯, i̯o as mi duc cu cáĭł' să-l' pasc*. (Hai, o să mă duc eu cu caii să-i pasc.) Cap[2] 36/12; *Árburili, ácu cădę, vra si si dúcă anjós an trap*. (Copacul, dacă cădea, s-ar fi dus jos în râu.) Can T[2] 104/18; *Țérbu, ca picasí din múnti că sór-sa si maritǫ dúpu fičóru lu ampirátu, si duțá sfáca sęră la pǫárta lu ampirátu.* (Cerbul din munte, când înțelese că soră-sa s-a măritat cu fiul împăratului, se ducea în fiecare seară la poarta împăratului.) Pap M[1] 16/17; *Nu̯oi̯, cǫn ram fičų́or, nă duțém să plivă̯ím, ăn vęră.* (Noi, când eram copii, ne duceam, vara, să înotăm.) AtaM 398/15; *Lúmi, cári di cári, si duțę́u cóla să mănáncă.* (Oameni, care mai de care, se duceau acolo ca să mănânce.) Cap[2] 27/20; *I̯o nu mi am dus cóla.* (Eu nu m-am dus acolo.) Cap[2] 46/18; *Un uráču s-a dús-au̯ la ágru să ără.* (Un plugar s-a dus la câmp să are.) Pap M[1] 26/2; *Tát-su si dús-au̯ ăn țer şi íl'-su áncă nifát.* (Tată-su s-a dus în cer [= a murit] și fiu-său nu-i încă născut.) Cap[2] 155/25; *Mi duş şi i̯eu̯ ca si ved*. (M-am dus și eu să văd.) Can T[2] 102/22; *La lo cálu, lo şi calóčca şi buzdugánu şi z-dúsi.* (Luă calul, luă și paloșul și buzduganul și plecă.) MP 14/9; *Cacúm nu̯ă̯i̯ na dúsim şi nu fi̯ă̆sim țivá, şi tu şa s-faț.* (Așa cum ne-am dus noi și n-am făcut nimic, așa o să faci și tu.) MP 16/18; *Z-dúsara fără frícă, i̯a scu̯ă̆sara şi fráți̯i.* (Se duseră fără frică, îi scoaseră și pe frați.) MP 14/27; *Vrin si dusę́si ăn vrin cătún şi, cǫn si anturnási, cătunę́ni̯l' la antribără: „Că ti dusésiş, ți cătún ra?”.* (Unul se dusese într-un sat și, când s-a întors, sătenii l-au întrebat: „Dacă te duseși, ce sat era?”) Pap M[2] 151/31–32; *Şi din nóstru cătún undó˘ moş si vęu̯ dus la ǫ́sti.* (Și din satul nostru se duseseră la oaste câțiva bătrâni.) Can T[1] 275/9; *Si dusę́siră prin udǫ́i̯, buruvíră.* (Se duseseră prin încăperi, răscoliră.) Pap M[2] 156/18; *Dú-ti mo şi sirbę́á şi si scoț pári, ma s-nu ti joț cu córți.* (Acum du-te și muncește și o să câștigi bani, dar să nu joci cărți.) DP 189/14; *Nu ti du síngur că s-ti tălčáscă şi tíni*. (Nu te duce singur că o să te omoare

şi pe tine.) MP 14/6; *Năpó˜-ti, că duséş-ti, duşmánuli!* (Vino înapoi, că te-ai dus drăguţule!) Pap M^2 69/31; *Dúţ-va! Láţ-l'a maį́ búńil' caį́l'!* (Duceţi-vă! Luaţi cei mai buni cai!) MP 24/24; *Kî́nisít-aų să z-dúcă an păzăríşti.* (A pornit să se ducă la târg.) W 72/2; *Al' zísi la vrin murár kos să nu si dúcă.* (Îi zise să nu se ducă la vreun morar spân.) Cap^2 29/3; *Áį́di! mį́ărdţ dúpu míni s-na dúţim cásă.* (Haideţi, veniţi după mine să plecăm acasă.) MP 14/21; *La băsércă tatǫ́nil' tínirluį́ sa duş áncă di un sat naínti ca si-ų priştétă nóųa nóră.* (Părinţii mirelui sunt plecaţi la biserică cu un ceas înainte ca s-o aştepte pe nora cea nouă.) Can T^2 121/20; *Ácu lęaį́ pri ţísta drum, ti poţ dúţiri mult curǫ́n.* (Dacă apuci pe drumul ăsta, te poţi duce foarte repede.) Cap^2 125/17; *Lant nu si poǫ́ti dúţiri [la mul'ári] că-į́ ancl'ísă ăn nǫų porţ.* (Altcineva nu se poate duce [la femeie] pentru că e închisă după nouă porţi.) Cap^2 84/43; *Ducǫ́nda.* (Ducând; ducându-se.) Pap^1 43 s.v.

♦ *Al' ţi dúţi naínti.* (L i t. I se duce înainte. = Se spune despre cineva căruia îi merge bine.) Cap^2 177/33; *Ăş si dúsi şi áncă si dúţi.* (L i t. S-a dus şi încă se duce. = S-a terminat definitiv, s-a dus orice speranţă.) Pap M^2 69/21; *Lanjós al' ţi dúţi.* (L i t. I se duce în jos. = Se spune despre cineva căruia îi merge rău.) Cap^2 192/1.

Et.: lat. ***ducere.***

ducác, **ducăcári**, **ducăcáį́**, **ducăcát** *vb*. I. *Refl*. Dms s.v. *cac*. A termina de căcat.

Et.: din ***du- + cac.***

ducád, **ducădęári**, **ducăzúį́**, **ducăzút** *vb*. II. *Intranz*. Dms s.v. *cad*. A leşina. *F˜ăsi ca dăcădérea şi căzú şi li frónsi ğ ámurli.* (Se făcu că leşină şi căzu şi sparse geamurile.) MP 214/3.

Var.: **dăcád**.

Et.: din ***du- + cad.***

ducálc, **ducălcári**, **ducălcáį́**, **ducălcát** *vb*. I. *Tranz*. şi *intranz*. Dms s.v. *calc*. A călca, a trece peste (cineva sau ceva).

Et.: din ***du- + calc.***

ducármin, **ducărminári**, **ducărmináį́**, **ducărminát** *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *cármin*. A termina de scărmănat (lână).

Et.: din ***du- + cármin.***

ducarǫ́s vezi **ducărǫ́s**.

ducáţ, **ducăţári**, **ducăţáį́**, **ducăţát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Dms s.v. *caţ*. A (se) prinde; a (se) agăţa.

Et.: din ***du- + caţ.***

dúcă *s.f.* Can^2 390; Cap 119 s.v. *duc*; Dms. Plecare; ducă. *Ţęa ta dúcă mi ănluşǫá míni.* (Plecarea ta m-a îmbolnăvit.) Dms s.v. F i g. Moarte. *„E, vúį́či, ástăz į́o murí į́ di pǫ́į́ni". „Nu į́eş juns di dúcă, dú-ti cásă".* („Ei, unchiule, astăzi am murit de pâine [= pentru că n-am mâncat pâine]". „Nu eşti încă de ducă [= de moarte], du-te acasă.") Cap^2 142/4.

Et.: der. postverbal de la ***duc^2.***

ducălăį́disés, **ducălăį́disíri**, **ducălăį́disíį́**, **ducălăį́disít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *călăį́disés*. A acoperi cu cositor, a termina de cositorit.

Et.: din ***du- + călăį́disés.***

ducălisés, **ducălisíri**, **ducălisíį́**, **ducălisít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *călisés*. A invita, a pofti (toate persoanele implicate).

Et.: din ***du- + călisés.***

ducărǫ́ári vezi **ducărǫ́ri.**

ducărǫ́ri, *pl*. **ducărǫ́r** *s.f.* Dms. Nimereală; potrivire.

Var.: **ducărǫ́ári** (Dms).

Et.: vezi ***ducărǫ́s.***

ducărǫ́ás vezi **ducărǫ́s.**

ducărǫ́s, **ducărǫ́ri**, **ducărǫ́į́**, **ducărǫ́t** *vb*. IV. *Tranz*., *intranz*. şi *refl*. Cap 119;

Dms. **1**. A nimeri. *Lă ducărǫ́ lúcru.* (A nimerit treaba [= au făcut-o cum trebuie].) Dms s.v.; *Lă ducărǫ́i cǫan ra pri búna.* (L-am nimerit [= l-am găsit] când era în toane bune.) Dms s.v.; *Ţe la ducărǫi!* (Ce l-am [mai] nimerit!) Cap 177/31. **2**. A se întâmpla; a se nimeri. *Ácu si ducărâşti să si ¸iavęáscă.* (Dacă se întâmplă să apară.) Cap 119 s.v.; *Si ducarǫ́ únă ų́ără ţéla tuğáru [...] ără să vínă să lęa ¸iez.* (Se nimeri odată ca negustorul [...] să vină iar să cumpere iezi.) AtaM 395/21. **3**. A-i veni, a avea chef. *Con si-ţ ducuráscă, búų́ur şi cu táj¸fa!* (Când o să ai chef, poftim [= vino] şi cu neamurile!) MP 250/6.

Var.: **ducarǫ́s**, **ducărǫás, ducurǫ́s**.

Et.: mac., bg. ***dokarvam.***

ducărǫát vezi **ducărǫ́t.**

ducărǫ́t, **ducărǫ́tă**, *pl.* **ducărǫ́ţ**, **ducărǫ́ti** *adj*. Dms. Potrivit, bine ales.

Var.: **ducărǫát** (Dms).

Et.: vezi ***ducărǫ́s.***

ducărpés, **ducărpirí**, **ducărpíį**, **ducărpít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *cărpés*. A termina de cârpit.

Et.: din ***du-*** **+** ***cărpés.***

ducăvărdisés, **ducăvărdisíri**, **ducăvărdisíį**, **ducăvărdisít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *căvărdisés*. A frige, a prăji bine; a termina de fript (de prăjit).

Et.: din ***du-*** **+** ***căvărdisés.***

ducfăčǫás vezi **ducvăčǫ́s.**

ducǫánt vezi **ducǫ́nt.**

ducǫ́nt, **ducăntári**, **ducăntáį**, **ducăntát** *vb*. I. *Tranz*. şi *intranz.* Can^2 384; Cap 77 s.v. *cǫnt*, 102, 119; Dms s.v. *cǫant*. A termina de cântat sau de citit (slujba). *Ca la dăcǫ́ntă pópa, I-u púni númi.* (După ce popa [îl] termină de cântat [= de citit slujba], îi pune numele.) Can T^2 117/15; *Ca la-ų dăcǫ́ntă tucmírę, aI' li da mămúşu curúnili la pópa.* (După ce popa le-o termină de cântat [= de slujit] logodna, naşul îi dă popii cununiile.) Can T^2 121/34; *Căn ducăntắm, nă sculắm şi fuzím.* (Când am terminat de cântat, ne-am sculat şi am plecat.) AtaM 292/13.

Var.: **dăcǫ́nt, ducǫánt** (Dms).

Et.: din ***du-*** **+** ***cǫnt.***

ducópt, **ducǫ́ptă**, *pl*. **ducópţ**, **ducǫ́pti** *adj*. Dms. (Despre fructe) Copt de tot, bun de mâncat. *Prúnu ăį ducópt*. (L i t. Prunul e copt de tot. = Toate prunele din prun sunt coapte.) Dms s.v.

Et.: din ***du-*** **+** ***copt*** (s.v. *coc*).

ducós, **ducǫ́siri**, **ducusúį**, **ducusút** *vb*. III. *Tranz*. Dms s.v. *cos*. A coase tot ce era de cusut, a termina de cusut.

Et.: din ***du-*** **+** ***cos.***

ducrép, **ducripári**, **ducripáį**, **ducripát** *vb*. I. *Tranz*. şi *intranz*. A crăpa de tot.

Et.: din ***du-*** **+** ***crep.***

ducrés, **ducręáştiri**, **ducriscúį**, **ducriscút** *vb*. III. *Tranz.* şi *intranz*. Dms s.v. *cresc*. A creşte până la capăt, a termina de crescut.

Et.: din ***du-*** **+** ***cres.***

ducufărés, **ducufăríri**, **ducufăríį**, **ducufărít** *vb*. IV. *Refl*. Dms s.v. *cufărés*. A termina de cufurit.

Et.: din ***du-*** **+** ***cufărés.***

ducúlc, **duculcári**, **duculcáį**, **duculcát** *vb*. I. *Refl*. A adormi. *Ca si dăculcó fičúru, z-dúsi lámńa şi u lo m˜ắra şi fuzí*. (Când băiatul adormi, balaurul se duse şi luă mărul şi plecă.) MP 16/10.

Var.: **dăcúlc.**

Et.: ***du-*** **+** ***culc.***

ducundisés, **ducundisíri**, **ducundisíį**, **ducundisít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms s.v. *cundisés*. A îndrăzni. *Ducundisés şi lă tíni, ácu eş mári.* (Îndrăznesc şi la tine, chiar dacă eşti mare.) Dms s.v.; *Ducundisí să ¸iásă ắntru ămpirátu.* (Îndrăzni să iasă înaintea împăratului.) Dms s.v.

Et.: din ***du-*** **+** ***căndisés.***

ducupirés, **ducupiríri**, **ducupiríi̯**, **ducupirít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *cupirés*. A acoperi de tot.

Et.: din ***du-* + *cupirés.***

ducúr, **ducurári**, **ducurái̯**, **ducurát** *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *cur*. A curăţa de tot.

Et.: din ***du-* + *cur*[3].**

ducurǫ́s vezi **ducărǫ́s**.

ducusés, **ducusíri**, **ducusíi̯**, **ducusít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *cusés*. A termina de cosit.

Et.: din ***du-* + *cusés.***

ducvăčǫ́s, **ducvăčǫ́ri**, **ducvăčǫ́i**, **ducvăčǫ́t** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *cfăčǫ́ás*. A termina de clocit.

Var.: **ducfăčǫ́ás** (Dms), **ducvăčǫ́ás** (Dms s.v.)

Et.: din ***du-* + *cvăčǫ́s.***

dučăpcăi̯és, **dučăpcăíri**, **dučăpcăíi̯**, **dučăpcăít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *čăpcăi̯és*. A atinge peste tot.

Et.: din ***du-* + *čăpcă˜és.***

dučucăi̯és, **dučucăíri**, **dučucăíi̯**, **dučucăít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms s.v. *čucăi̯és*. A termina de scopit.

Et.: din ***du-* + *čucă˜és.***

dud, *pl*. **duz** *s.m*. Pap[1] 44; Pap[2] 78; Cap 119. Dud.

Et.: tc. dial. ***dud*** (mac., bg. ***dud***).

dudáp, **dudăpári**, **dudăpái̯**, **dudăpát** *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *dap*. A termina de adăpat.

Et.: din ***du-* + *dap.***

dudár, **dudărári**, **dudărái̯**, **dudărát** *vb*. I. *Tranz*. Can[2] 384; Cap 104 s.v. *dar,* 119; Dms s.v. *dar*. A termina de făcut, de pregătit, de împodobit. *Ca-u̯ dădără [curúna], ručǫ́s şi fuc sfáca cásă.* (După ce o termină de făcut [cununa], prânzesc şi pleacă fiecare acasă.) Can T[2] 118/6; *Au̯ dără mirɛ́ásа cu părgǫ́fca, aĭ' u púni ăn cap; că-u̯ dudără părgǫ́fca, i̯es năfără cu mirɛ́ásа.* (Împodobesc mireasa cu vălul roşu, i-l pun pe cap; după ce termină cu [împodobitul cu] vălul roşu, ies afară cu mireasa.) Cerna T; *Amán, Ibraím-beg, ğ ănăm, stoi̯ să dudărǫ́m [álva]*. (Aman, Ibrahim-bei, dragă, stai să terminăm de făcut [alvaua].) Cap[2] 21/3; *Prǫ́ápi ra di dudărári [băcădárnicu] şi túcu si sculǫ́ Lúdi.* (Era aproape terminată de făcut [mămăliga] şi numai ce se sculă *Lúdi*.) Cap[2] 31/45.

Var.: **dădár**.

Et.: din ***du-* + *dar.***

dudátuc *s.n.* AtaM 287/27. Supliment; alocaţie.

Et.: mac. ***dodatok.***

dudáu̯, **dudári**, **dudădúi̯**, **dudát** *vb*. I. *Tranz*. Dms s.v. *dau̯.* A termina de dat.

Et.: din ***du-* + *dau̯.***

dudáuc vezi **dudávg**.

dudávg, **dudávǧiri, dudáfş, dudáfs** *vb.* III. *Tranz*. Dms s.v. *davg.* A termina de adăugat.

Var.: **dudáuc** (Dms s.v. *davg*).

Et.: din ***du-* + *davg***.

dudălcăi̯és, dudălcăíri, dudălcăíi̯, dudălcăít *vb.* IV. *Tranz*. Dms s.v. *dălcăi̯és.* A termina de cioplit, de tăiat, de dăltuit.

Et.: din ***du-* + *dălcă˜és.***

dudărát, dudărátă, *pl.* **dudăráț, dudăráti** *adj*. Cap 119 s.v. *dar;* Dms. Terminat, isprăvit. *Vizúi̯ şi i̯o lúcru dudărát.* (Am văzut şi eu [un] lucru isprăvit.) Dms s.v.; *Ăntrără ăn cása dudărátă.* (Intrară în casa terminată.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dudár.***

dudăsţíng vezi **dudisţíng.**

dudɛ̯ápin, dudipinári, dudipinái̯, dudipinát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *dɛ̯ápin.* A termina de depănat.

Et.: din ***du-* + *dɛ̯ápin.***

dudɛ̯ávă *s.f.* Dms. Cicăleală, sâcâială; bătaie de cap. *Ári şi i̯a dudɛ̯ávă pri cap.* (Are şi ea cicăleală pe cap.) Dms s.v.;

Ţísta fičór múltă dudeávă fáţi. (Copilul ăsta produce multă bătaie de cap.) Dms s.v.

Et.: mac. ***dodeva.***

dudiiés, dudiíri, dudiíi, dudiít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Can[2] 390; Cap 119; Dms. A (se) plictisi, a bate la cap; a necăji; a cicăli, a sâcâi. *Túcu s-nu ra măxoámu cári s-ti dudiiáscă, nu ti ănluşái.* (Dacă nu era pruncul care să te necăjească, nu te îmbolnăveai.) Dms s.v.; *Dósta lă dudiíş, făkíru.* (Destul l-ai sâcâit, sărmanul.) Dms s.v.

Ăń ţi dudiiáşti. A i se urî. *Dáli aţ si dudií di míni di cóta cătári?* (Oare te-ai plictisit de mine de atâta grijă?) Can T[2] 108/20; *La míni vrínă óră nu-ń si dudiiáşti di tíni.* (Mie nu mi se urăşte de tine niciodată.) Can T[2] 108/21.

Et.: mac. ***dodee.***

dudiíri *s.f.* Dms. Plictiseală. *Nu putúi să trăiés cóta dudiíri.* (N-am putut să rabd [= să suport] atâta plictiseală.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dudiˇés*.**

dudinzúr, dudinzurári, dudinzurái, dudinzurát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *dinzúr.* A da ocol, a termina de ocolit.

Et.: din ***du-* + *dinzúr*[1].**

dudispíc, dudispicári, dudispicái, dudispicát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *dispíc.* A termina de despicat.

Et.: din ***du-* + *dispíc.***

dudisplités, dudisplitíri, dudisplitíi, dudisplitít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *displités*. A termina de desfăcut sau de despletit.

Et.: din ***du-* + *displités.***

dudispriminés, dudispriminíri, dudispriminíi, dudispriminít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *dispriminés.* A se dezbrăca de tot, a termina de dezbrăcat.

Et.: din ***du-* + *dispriminés.***

dudistórn, dudisturnári, dudisturnái, dudisturnát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *distórn.* A termina de răsturnat, de răscolit.

Et.: din ***du-* + *distórn.***

dudistúp, dudistupári, dudistupái, dudistupát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *distúp.* A termina de destupat.

Et.: din ***du-* + *distúp.***

dudisţíng, dudisţínǧiri, dudisţínş, dudisţíns *vb.* III. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *disţíng.* A termina de descins, a se descinge.

Var.: **dudăsţíng** (Dms s.v. *disţíng*).

Et.: din ***du-* + *disţíng.***

dudisviiés vezi **dudizviiés.**

dudişóárt vezi **dudişórt.**

dudişórt, dudişărtári, dudişărtái, dudişărtát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *dişóárt.* A deşerta, a goli; a termina de deşertat.

Var.: **dudişóárt** (Dms).

Et.: din ***du-* + *dişórt.***

dudisvălés vezi **dudizvălés.**

dudizvălés, dudizvălíri, dudizvălíi, dudizvălít *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A dezveli.

Var.: **dudisvălés** (Dms s.v. *disvălés*).

Et.: din ***du-* + *dizvălés.***

dudizviiés, dudizviíri, dudizviíi, dudizviít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *disviˇés.* A descolăci.

Var.: **dudisviiés** (Dms s.v. *disviˇés*).

Et.: din ***du-* + *dizviˇés.***

dudór, dudurári, dudurái, dudurát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *dor.* A termina de tăiat lemne.

Et.: din ***du-* + *dor*[2].**

dudrubés, dudrubíri, dudrubíi, dudrubít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *drubés.* A mărunţi.

Et.: din ***du-* + *drubés.***

dudúc, dudúţiri, dudúş, dudús *vb.* III. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *duc.* **1**. A aduce. **2.** A (se) duce până la capăt.

Et.: din ***du-*+ *duc*[1,2].**

duducărǫás vezi **duducărǫ́s.**

duducărǫ́s, duducărǫ́ri, duducărǫ́i, duducărǫ́t *vb.* IV. *Tranz., intranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ducărǫás.* A se nimeri.

Var.: **duducărǫás** (Dms s.v. *ducărǫás*).

Et.: din ***du-* + *ducărǫ́s.***

duduléț *s.m.* Pap[2] 78; Cap 119; Dms. Paparudă. *Brăslăvéţi[x] dăráră duduléț că nu mir̨dá.* (Locuitorii din *Birislăv* au făcut [o] paparudă pentru că nu ploua.) Dms s.v.; *Cǫn ăi̯ súşă mári, […] féțili dáră duduléț.* (Când e secetă mare, […] fetele fac paparudă.) Can T[1] 269/18. F i g. Ud până la piele. *Duduléț ti fe̯ási.* (Te-a udat până la piele.) Dms s.v.; *Duduléț ă˜, cucure̯áti scăldát.* (L i t. E [ca o] paparudă, cocoşel ud. = Este ud până la piele.) Can T[2] 177/38.

Et.: cf. mac. ***dodola,*** bg. ***dodulica*** (BER I 406, s.v. *dodola*).

dudún, dudunári, dudunái̯, dudunát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *dun.* A termina de adunat.

Et.: din ***du- + dun.***

dudupărǫ́as vezi **dudupărǫ́s.**

dudupărǫ́s, dudupărǫ́ri, dudupărǫ́i̯, dudupărǫ́t *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *dupărǫ́as.* A se sprijini.

Var.: **dudupărǫ́as** (Dms s.v. *dupărǫ́as*).

Et.: din ***du- + dupărǫ́s.***

dufác, dufáţiri, dufés, dufát (**dufápt**) *vb.* III. *Tranz.* Can[2] 384; Cap 102, 124 s.v. *fac;* Dms s.v. *fac.* A termina de făcut.

Var.: **dăfác** (Can[2] 384; Cap 102, 124 s.v. *fac;* Dms s.v. *fac*).

Et.: din ***du- + fac.***

dufáric, dufăricári, dufăricái̯, dufăricát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *fáric.* A termina de potcovit.

Et.: din ***du- + fáric.***

dufréc, dufricári, dufricái̯, dufricát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *frec.* A termina de frecat.

Et.: din ***du- + frec.***

dufríg, dufríg̨iri, dufríş, dufrípt *vb.* III. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *frig.* A (se) frige bine. *Că si dufrísi [birbe̯áţili] şi că si scăpą̆ di cóla, ău̯ ărdicǫ́ ţápa.* (După ce se fripse bine [berbecul] şi după ce scăpă de acolo, ridică frigarea.) DP 54/9.

Et.: din ***du- + frig[2].***

dufrimínt, dufrimintári, dufrimintái̯, dufrimintát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *frimínt.* A termina de frământat.

Et.: din ***du- + frimínt.***

dufrǫáng vezi **dufrǫ́ng.**

dufrǫ́ng, dufrǫn̨díri, dufrǫ́nş, dufrónt *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *frǫang.* A termina de spart.

Var.: **dufrǫáng** (Dms s.v. *frǫang*).

Et.: din ***du- + frǫng.***

dufúr, dufurári, dufurái̯, dufurát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *fur.* A fura tot, a termina de furat.

Et.: din ***du- + fur.***

dugăzés, dugăzíri, dugăzíi̯, dugăzít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *găzés.* A călca în picioare.

Et.: din ***du- + găzés.***

dúglă, *pl.* **dúgli** *s.f.* Cap 119; Dms. Monedă veche din aur. *Si făle̯áşti că ári undóu̯ dúgli.* (Se mândreşte că are câteva monede din aur.) Dms s.v.

Var.: **dúblă[2]** (AtaM 64/21; Dms s.v.).

Et.: mac., bg. ***dubla.***

dugnui̯és, dugnuíri, dugnuíi̯, dugnuít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *gnui̯és.* A gunoi peste tot.

Et.: din ***du- + gnu˜és.***

dugrá *s.f.* Dms. Armă de foc.

Et.: cf. alb. ***dogra***.

dugrăbăi̯és, dugrăbăíri, dugrăbăíi̯, dugrăbăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *grăbă˜és.* A lua cu totul, a termina de luat.

Var.: **dugrăbăvés** (Dms).

Et.: din ***du- + grăbă˜és.***

dugrăbăvés vezi **dugrăbăi̯és.**

dugrămaǧíe vezi **dugrămăǧíi̯ă.**

dugrămăǧíi̯ă, *pl.* **dugrămăǧíi̯** *s.m.* Wild h. 369/3, 4; Dms. Dulgher, tâmplar. *Ăn drum bătú di un dugrămăǧí˜ă.* (Pe drum întâlni un dulgher.) DP 91/39.

Var.: **drugumaǧíe** (Wild h. 369/4), **dugrămaǧíe** (Wild h. 369/3), **dugrumaǧíe**

(Wild h. 369/3), **dulmăğóia̯ă** (Cap 119; ALR II, 1, h. 222/012; Dms).

Et.: tc. ***doğramacı*** (mac., bg. ***dogramağija***).

dugripés, dugripíri, dugripíi̯, dugripít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *gripés.* A asmuți.

Et.: din ***du- + gripés.***

dugrumağíe vezi **dugrămăğíi̯ă.**

dugunés, duguníri, duguníi̯, dugunít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *gunés.* A mâna; a goni; a izgoni.

Et.: din ***du- + gunés.***

dugúst, dugustári, dugustái̯, dugustát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *gust.* A termina de gustat.

Et.: din ***du- + gust.***

dugustés, dugustíri, dugustíi̯, dugustít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *gustés.* A se ospăta, a se ghiftui.

Et.: din ***du- + gustés.***

dugutfés, dugutfíri, dugutfíi̯, dugutfít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *gutfés*. A prepara mâncare, a termina de gătit.

Et.: din ***du- + gutfés.***

duğăngărés, duğăngăríri, duğăngăríi̯, duğăngărít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ğăngărés.* A suna din clopoțel.

Et.: din ***du- + ğăngărés.***

duǵán vezi **duǩán.**

duǵén vezi **duǩán.**

duh, *pl.* **dúhur** *s.n.* Dms. Spirit (sfânt).

Et.: mac., bg. ***duh.***

dui̯ vezi **doi̯.**

Dúi̯a *n.pr.* Pap M^2 176/10; Cap 119. Nume de deal în *Úmă*.

dui̯ăvés, dui̯ăvíri, dui̯ăvíi̯, dui̯ăvít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *˜ăvés.* A se ivi peste tot.

Et.: din ***du- + ˜ăvés.***

Dúič *n.pr.* Pap M^2 176/11; Cap 119. Nume de fântână în *Óşiń*.

dúi̯i vezi **doi̯ĭ.**

dui̯érb, dui̯érbiri, dui̯érş, dui̯ért *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *i̯érb.* A fierbe bine. *Cárne̯a-˜ córăvă că nu-˜ du˜ártă.* (Carnea este tare fiindcă nu este fiartă destul.) Dms s.v. *córăv.*

Et.: din ***du- + ˜erb.***

dui̯és, duişǫ́ri, duişǫ́i̯, duişǫ́t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *i̯es*. A ieşi de tot. *Şárpili áncă nu ve̯a duişót di sub ro̯ápă.* (Şarpele nu ieşise încă de tot de sub piatră.) DP 26/9.

Et.: din ***du- + ˜es.***

dui̯i vezi **doi̯×.**

duílcă vezi **du̯ói̯că.**

duistribés, duistribíri, duistribíi̯, duistribít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *istribés*. A curăța de tot.

Et.: din ***du- + istribés.***

duizdii̯és, duizdiíri, duizdiíi̯, duizdiít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *izdi̯és.* A-şi da sufletul.

Et.: din ***du- + izdi˜és.***

duizvărvés, duizvărvíri, duizvărvíi̯, duizvărvít *vb.* IV. *Refl.* A se perinda peste tot. *Dúpu ți si duizvărvíră, ḱeléşu lă lăso̯ ţéla cálu ăn un ándac.* (După ce se perindară peste tot, chelul lăsă calul într-un șanț.) DP 68/10.

Et.: din ***du- + izvărvés.***

dujdóvnic vezi **drujdóvnic.**

dujdu̯óvnic vezi **drujdóvnic.**

dujóc, dujucári, dujucái̯, dujucát *vb.* I. *Tranz.* şi *intranz.* Dms. A juca până la sfârșit.

♦ *Ti căţáş ăn tánet, dujo̯ácă-la!* (Te-ai prins în horă, joac-o până la sfârșit!) Cap^2 182/15.

Et.: din ***du- + joc^2.***

dujúdic, dujudicári, dujudicái̯, dujudicát *vb.* I. *Tranz.* şi *intranz.* Dms s.v. *judíc.* A judeca definitiv; a gândi profund.

Et.: din ***du- + júdic.***

dujúng, dujúnḑiri, dujúnş, dujúns *vb.* III. *Intranz.* Dms s.v. *jung.* A ajunge; a merge până la capăt.

Et.: din ***du- + jung.***

dujúr, dujurári, dujurái̯, dujurát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *jur.* A jura, a depune jurământ..

Et.: din ***du-* + *jur.***

dujút, dujutári, dujutái̯, dujutát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *jut.* A ajuta necondiţionat, fără limită.

Et.: din ***du-* + *jut.***

duḱán, *pl.* **duḱáni** *s.n.* Pap[2] 78; Can[2] 390; Cap 119; Cerna A/1725; Dms. Prăvălie. *I̯el i zúu̯ă işá şi zăţé la sǫ́ri pri la duḱán.* (În fiecare zi el ieşea [afară] şi zăcea la soare în faţa prăvăliei.) Can T[1] 281/31; *Ra únă u̯áră un u̯om moş; aş vę un duḱán.* (Era odată un om bătrân; avea o prăvălie.) Cap[2] 43/8; *Cǫn amná drúmu, bătú di un duḱán.* (Cum mergea pe drum, dădu de o prăvălie.) Cap[2] 139/30; *Ţísta u̯om [...], ca si dúsi lắngă duḱánu lu minčunóşix, „pat" cu tu̯i̯águ la măgár şi túnţ̧a ăx căzú di la măgar un miğít.* (Acest om […], dacă se duse lângă prăvălia mincinoşilor, „poc", cu toiagul în măgar şi atunci îi pică de la măgar un bănuţ de argint.) Pap M[2] 24/34; *Tu s-ti duţ, Téga, dirép ăn cătún; dirép ăn cătún, la duǵénu meu̯.* (*Téga*, tu să te duci direct în sat; direct în sat, la prăvălia mea.) Cap[2] 20/22; *Tricú ţ̧a fi̯ắtă pri la duḱáni.* (Fata trecu pe la prăvălii.) MP 30/12; *F˜ắta lu crálului̯ vi̯ę̑a zis si ncxídă duḱánili.* (Fata împăratului zisese să închidă prăvăliile). MP 30/11; *Sucắţili vę̑au u̯i̯árbă păn di brǫn, duḱánili tǫáti dişcxísi făr di stăpǫ́n, ănúntru sáldi cucóţix căntáu̯ şi cǫ́ńix lătráu̯.* (Uliţele aveau iarbă până la brâu, prăvăliile toate deschise, fără stăpân, numai cocoşii cântau înăuntru şi câinii lătrau.) Cap[2] 144/33; *Ắn Fúştiń gǫ́li duḱáni, ţi ver cúmpăr.* (La *Fúştiń* [sunt] numai prăvălii, cumperi ce vrei.) Dms s.v.; *Váni vę̑a şi duḱán şi căviné.* (Ion avea şi prăvălie şi cafenea.) Dms s.v.

♦ *Tǫáti duḱánili lu̯i̯ sa.* (L i t. Toate prăvăliile sunt ale lui.= Se spune despre cineva care umblă de colo-colo, fără niciun rost.) Cap[2] 177/34.

Var.: **duǵán** (Cap 119 s.v.), **duǵén.**

Et.: tc. ***dükkân*** (mac. ***dukjan,*** bg. ***djukjan***).

duḱanğíă vezi **duḱănğíi̯ă.**

duḱanğíi̯ă vezi **duḱănğíi̯ă.**

duḱáptin, duḱăptinári, duḱăptinái̯, duḱăptinát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ḱáptin.* A (se) pieptăna, a (se) termina de pieptănat.

Et.: din ***du-* + *ḱáptin.***

duḱănğíi̯ă, *pl.* **duḱănğíi̯** *s.m.* Can[2] 390; Cap 119 s.v. *duḱán*; Dms. Negustor. *Au̯ trimę́si la duḱanğía ca si lę pátrusprăţ di arşǫ́ń di astár, tot virisína.* (O trimise la negustor să ia paisprezece coţi de căptuşeală, pe datorie.) Can T[2] 108/37; *Dărǫ́ únă cárti, cacúm că móşu duḱanğí̯a cǫ́ta súfliti la únă u̯áră tălčǫ́.* (Scrise un bilet cum că bătrânul negustor a omorât atâtea suflete dintr-odată.) Cap[2] 43/13; *Antrǫ́ la un duḱanğí̯a, şizú şi lǫ să spúnă minčúń.* (Intră la un negustor, se aşează şi începu să spună minciuni.) Cap[2] 46/8; *Duḱanğía, cum vút-au̯ vindút ńári, vę picát pri ḱupéng şi si vę̑u̯ dunát múlti muşt pri picătúrli di ńári.* (Cum negustorul vânduse miere, picase pe oblon şi se adunaseră multe muşte pe picăturile de miere.) Can T[1] 281/32.

Var.: **duḱanğíă, duḱanğíi̯ă, duḱinğíi̯ă** (Dms s.v.).

Et.: tc. ***dükkâncı*** (mac. ***dukjanğija,*** bg. ***djukjanğija***).

duḱés, duḱíri, duḱíi̯, duḱít *vb.* IV. *Refl.* MP 60/9; DP 89/4. A înţelege, a-şi da seama. *Purcáru, cári ra ăn úrmi, si duḱí că u̯a stau u̯ámiń.* (Porcarul, care venea din urmă, îşi dădu seama că aici stau oameni.) DP 89/4; *Fi̯ắta ra mult*

ancriu̯látă şi si duḱí ca ţísta u̯om nu i lu̯ăş di la buríc. (Fata era foarte isteaţă şi înţelese că omul ăsta nu-i bolnav de inimă.) MP 60/9.

Et.: ar. ***duḱéscu;*** cf. şi alb. ***dukem.***

duḱicá vezi **déḱică.**

duḱimăsés vezi **duḱimisés.**

duḱimíi̯ă, *pl.* **duḱimíi̯** *s.f.* Dms. Minune. *Si fe̯ási mári duḱimĭ̂ă.* (S-a arătat mare minune.) Dms s.v.

Et.: gr. ***δοκιμή***.

duḱimisés, duḱimisíri, duḱimisíi̯, duḱimisít *vb.* IV. *Tranz.* şi *intranz.* Pap[1] 43-44; Pap[2] 78; Can[2] 390; Cap 119; ALDM h. 224/1, h. 225/1; Dms. A supraveghea; a proba; a înţelege, a-şi da seama; a recunoaşte. *Ángălu […] si cáţă di si glăve̯áşti la un zinǵín şi pro̯ápi trei̯ ań ič si nu si zăro̯ádă; ţísta zinǵínu túcu la duḱimise̯á.* (Îngerul […] se prinse să se bage slugă la un bogătaş şi aproape trei ani să nu râdă; bogătaşul ăsta îl supraveghea [= era cu ochii pe el].) Cap[2] 104/4; *Íi̯u ampirátului duḱimăsí i̯índi si cúlcă fi̯ăta.* (Fiul împăratului şi-a dat seama unde se culcă fata.) MP 70/29; *Rau̯ şi to̯r cári ve̯au̯ duḱimisít că Márca ăi̯ dirépt.* (Erau şi dintre aceia care înţeleseseră că *Márca* [= *Cráli Márca*] e [om] drept.) DP 73/26; *Ţi̯ăr şi i̯u̯ă si duḱimisi̯ăs dáli pu̯ăt su-u̯ licui̯ăs.* (Vreau şi eu să-mi dau seama dacă pot s-o vindec.) MP 180/21; *S-li̯e̯a únu, s-la duḱimisi̯ăscă, lánta s-la duḱimisi̯ăscă, tu̯ătă zúu̯a cu̯ăla si si umărăscă.* (O să ia unul [= un fluier] să-l probeze, pe altul să-l probeze, o să se obosească acolo toată ziua.) MP 54/20; *Duḱimisíi̯ că şa rau̯ lúcrili.* (Am înţeles că aşa stăteau lucrurile.) Dms s.v.; *Lă duḱimisíră dúpă laf.* (L-au recunoscut după vorbă.) Dms s.v.

Var.: **duḱimăsés, duḱimisi̯ăs.**

Et.: gr. ***δοκιμάζω.***

duḱimisi̯ăs vezi **duḱimisés.**

duḱimlíi̯ă, *pl.* **duḱimlíi̯** *adj.* Dms. Arătos; important. *Duḱimlíi̯ă om!* ([Ce] om important!) Dms s.v.

Et.: din ***duḱim[ĭ̂ă] + -lĭ̂ă.***

duḱinğíi̯ă vezi **duḱănğíi̯ă.**

duḱités, duḱitíri, duḱitíi̯, duḱitít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *ḱités.* A împodobi, a termina de împodobit.

Et.: din ***du- + ḱités.***

duláč vezi **dăláč.**

duláčcă, *pl.* **duláčḱi** *s.f.* Cap 119; Dms. Bardă, secure. *Duláčcă di durătúră.* (Bardă de tăiat lemne.) Cap 119 s.v.; *Pudo̯-ń-u ţe̯a duláčca, că să-u̯ ta[x] ve̯ái̯ca.* (Dă-mi-o barda, să tai craca.) Dms s.v.

Et.: cf. ***duláč*** (s.v. *dăláč*).

dulág, dulăgári, dulăgái̯, dulăgát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *lag.* A alerga peste tot.

Et.: din ***du- + lag.***

dulámă, *pl.* **dulo̯m** şi **dulo̯mur** *s.f.* Can[2] 390; Cap 119; Carna A/Supl; Dms. Dulamă. *Dulámă cu culčáţ.* (Dulamă cu ornamente de catifea pe coate.) Cap 119 s.v.; *Ău turí duláma ăn drum şi si zăngunisí.* (Aruncă dulama în drum şi se puse pe fugă.) DP 54/24; *Duláma [cuparánu] au̯ pun prísti sucárdi şi-i̯ cu mo̯ńiţ lunḑ pănă pri măṛḑéli. Duláma-i̯ lúngă pănă pri crúţi. Şi e̯a ári dinzúr ănzúr gă i̯tán, áma vínăt, íli négru; roş gă i̯tán nu si púni níţico̯n la dulámă.* (Dulama [*cuparánu*] o pun peste sarică şi e cu mâneci lungi până la încheieturile mâinilor. Dulama e lungă până pe şale. Şi ea are găitan de jur împrejur, fie albastru, fie negru; găitan roşu nu se pune niciodată la dulamă.) Can T[1] 265/5-8.

Et.: tc. ***dolama*** (mac., bg. ***dolama***).

duláp, *pl.* **dulápur** *s.n.* Pap[2] 78; Can[2] 390; Cap 119; Dms. Dulap. *Fičóru nu vizú ţivagódea lant, sáldi co̯rpa, cári̯-u lo̯ şi̯-u turí an un duláp.* (Băiatul nu văzu nimic altceva, numai batista, pe care o luă şi o aruncă într-un dulap.) Pap M[2] 162/33;

Vrin căpcǫán a^x li furǫá párli din duláp. (Un hoţ i-a furat banii din dulap.) Dms s.v.; *Lę́á-^xa-ţ-li, míluli, ăn ţéla dulápu sa [párli]*. (Ia-ţi-i, dragule, [banii] sunt în acel dulap.) DP 65/40.

Et.: tc. ***dolap*** (mac., bg. ***dolap***).

dulás, dulăsári, dulăsáį, dulăsát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *las.* A lăsa definitiv, a părăsi.

Et.: din ***du- + las.***

dulátru, dulătrári, dulătráį, dulătrát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *látru.* A termina de lătrat.

Et.: din ***du- + látru.***

dulăfés, dulăfíri, dulăfíį, dulăfít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *lăfés.* A sta de vorbă.

Et.: din ***du- + lăfés.***

dulăpăį́és, dulăpăíri, dulăpăíį, dulăpăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *lăpă˜és.* A înfuleca.

Var.: **dulăpnés** (Dms s.v. *lăpă˜és*).

Et.: din ***du- + lăpă˜és.***

dulăpnés vezi **dulăpăį́és.**

dulăzés, dulăzíri, dulăzíį, dulăzít *vb.* IV. *Intranz.* Can^2 390; Cap 119, 167 s.v. *lăzés*; Dms s.v. *lăzés.* A merge în picioare, a nu mai merge de-a buşilea. *Fičóru mărişór […], ca si dulăzę́scă.* (Copilul mărişor […], când începe să meargă în picioare.) Can T^2 100/1.

Et.: din ***du- + lăzés.***

dulę́ágăn, duligănári, duligănáį, duligănát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *lę́ágăn.* A se legăna.

Et.: din ***du- + lę́ígăn.***

dulę́áti[1], *pl.* **dulét** *s.m.* Dms. Jgheab făcut din tuburi de argilă arsă, prin care se scurge apa de la cişmea. *Délmi că dę́ádim di dulét, cóla va să ra čéşmă.* (Dacă am dat de jgheaburi, acolo trebuia să fie cişmea.) Dms s.v.

Et.: bg. dial. ***dulec.***

Dulę́áti[2] *n.pr.* Pap M^2 176/12; Cap 119; Dms. Nume de fântână în *Lúnćiń.*

Et.: ***dulę́áti[1].***

dulę́áų, dulári, dulą́į, dulát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *lę́áų.* A lua tot; a acapara.

Et.: din ***du- + lę́ąų.***

dulég[1], dulę́áziri, dulés, dulés *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *leg.* A alege.

Et.: din ***du- + leg[1].***

duleg[2], duligári, duligáį, duligát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *leg.* A lega strâns.

Et.: din ***du- + leg[2].***

dulét, dulitíri, dulitíį, dulitít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *litcăį́és.* A pleca.

Et.: din ***du- + let.***

dulicşurizéz, dulicşurizári, dulicşurizáį, dulicşurizát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *licşurizéz.* A uşura de tot.

Et.: din ***du- + licşurizéz.***

dulicuį́és, dulicuíri, dulicuíį, dulicuít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *licuį́és.* A tămădui, a vindeca de tot.

Et.: din ***du- + licu˜és.***

dulíng, dulínćiri, dulínş, dulíns *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *ling.* A linge tot.

Et.: din ***du- + ling.***

dulinivés, dulinivíri, dulinivíį, dulinivít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *linivés.* A lenevi.

Et.: din ***du- + linivés.***

dulipés, dulipíri, dulipíį, dulipít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *lipés.* A lipi, a termina de lipit.

Et.: din ***du- lipés.***

duliturǵisés, duliturǵisíri, duliturǵisíį, duliturǵisít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *liturǵisés.* A termina de slujit o slujbă.

Et.: din ***du- + liturǵisés.***

dulmăǧóį́ă vezi **dugrămăǧíį́ă.**

dulţę́áţă, *pl.* **dulţétur** *s.f.* Can^2 389; Cap 120; Dms. Dulceaţă.

Et.: din ***dúlţi + -ę́áţă.***

dúlţi, *pl.* **du^xţ** *adj.* şi *adv.* Pap[1] 44; Pap^2 78; Can^2 390; Cap 120; Cerna A/1841; Dms. Dulce; plăcut (la gust). *Bre, ţi dúlţi cárni.* (Măi, ce carne plăcută

la gust.) W 73/16; *Di dúlți mai dúlți, ăn misúr nu si púni.* ([E] foarte dulce, [şi] nu se pune în strachină. [Ghicitoare = Somnul].) Can T^2 114/23; *Ăn am țe am, ni ăn misúr si púni, ni ăn moń si cáță, ma di el ma dúlți noa-ári.* (Am ce am, nici în strachină nu se pune, nici cu mâna nu se apucă, dar mai dulce decât el nu e [nimic]. [Ghicitoare = Somnul].) Cap^2 160/13; *Țíștea doi^{x} frați zăcățáră să cońtă cońtiți mult du^{x}t şi mult úbăvi.* (Cei doi frați începură să cânte cântece foarte plăcute şi foarte frumoase.) Pap M^2 145/19; *Bilbí^{x}u işót-au din căféz […], zăcăntát-au mult dúlți.* (Privighetoarea a ieşit din colivie […], a început să cânte foarte plăcut.) AtaM 380/9.

Dúlți să-^{x} íiă. Să-i fie de bine. *Țísta cári au lo tórba şi el ra vrin flămúnd, şa că dúlți să-^{x} íiă.* (Ăsta care a luat traista era şi el un [om] flămând, aşa că să-i fie de bine.) DP 70/36.

♦ *Láptili cót-ai dúlți, cót-ai márós.* (L i t. Laptele pe cât e de dulce, pe atât e de amar. = Se spune despre lucrurile bune şi plăcute care se obțin cu greutate.) Pap M^2 72/21; *Úáspițu nu si pruştetátă cu bețári şi cu măncári, ma cu dúlți zbor.* (Oaspetele nu se întâmpină cu băutură şi cu mâncare, ci cu vorbă bună.) Cap^2 210/7.

Et.: lat. ***dulcis.***

dúlțicăv, dúlțicăvă *pl.* **dúlțicăv, dúlțicăvi** *adj.* Can^2 390; Cap 120 s.v. *dúlți*; Dms. Dulceag.

Var.: **dulțícăv** (Can^2 390).

Et.: din ***dúlți*** + ***-ícăv.***

dulțícăv vezi **dúlțicăv.**

dulțími *s.f.* Can^2 390; Cap 120 s.v. *dúlți*; Dms. Dulceață, dulce. *Lă pucăní cu únă dulțími*. (L-a servit cu un dulce.) Dms s.v. P. e x t. Prietenie, înțelegere. *Mult vă-u veț dulțímea.* (L i t. Aveți multă înțelegere. = Sunteți prieteni foarte apropiați.) Cap^2 177/43.

Et.: din ***dúlți*** + ***-ími***.

dulucnés, dulucníri, dulucníi, dulucnít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *lucnés.* (Despre câine) a bea, a lipăi.

Et.: din ***du-*** + ***lucnés.***

dulumnés, dulumníri, dulumníi, dulumnít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *lumnés.* A se duce la fund.

Et.: din ***du-*** + ***lumnés.***

dulumutés, dulumutíri, dulumutíi, dulumutít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *lumutés.* A mormăi, a bombăni.

Et.: din ***du-*** + ***lumutés.***

dulunțés, dulunțíri, dulunțíi, dulunțít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *lunțés.* A prelungi.

Et.: din ***du-*** + ***lunțés.***

duluştés, duluştíri, duluştíi, duluştít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *luştés.* A decoji, a dezghioca.

Et.: din ***du-*** + ***luştés.***

duluvés, duluvíri, duluvíi, duluvít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *luvés.* A vâna.

Et.: din ***du-*** + ***luvés.***

du^{x}ért, du^{x}irtári, du^{x}irtái, du^{x}irtát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *^{x}ért.* A ierta, a absolvi de păcate.

Et.: din ***du-*** + ***^{x}ert.***

du^{x}upés, du^{x}upíri, du^{x}upíi, du^{x}upít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *^{x}upés.* A curăța de tot de coajă.

Et.: din ***du^{x}upés.***

Dúma *n.pr.* Pap^2 78; Cap 120. Nume de persoană.

dumakín vezi **dumăkín.**

dumakíncă vezi **dumăkíncă.**

dumán *s.n.* Cap 120; Wild h. 439/6; Dms. **1**. Fum. *Biseárica coan ărdeá, dumánu păn la țer si ărdicá.* (Când ardea biserica, fumul se ridica până la cer.) Dms s.v.; *Con si duțé „bam, bam, bam”, cu mărtínu ăn smăréț, […] si fési mári dumán.* (Când se ducea „poc, poc, poc!”,

cu puşca prin ienuperi, […] se făcu mult fum.) Cap[2] 54/39. **2**. Praf. *Vinturíţa dumán fáţi.* (Vârtejul face praf mult.) Dms s.v.

♦ *Dumán ń-u lúcru.* (Praf sunt. = S-a ales praful de mine.) Dms s.v.

Et.: tc. ***duman*** (mac., bg. ***duman***).

dumánc vezi **dumănánc.**

dumástic vezi **dumęástic.**

dumáţin, dumăţinári, dumăţináį, dumăţinát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *máţin.* A termina de măcinat.

Et.: din ***du- + máţin.***

dumăcnés, dumăcníri, dumăcníį, dumăcnít *vb.* IV. *Tranz.* şi *intranz.* şi *refl.* Dms s.v. *măcnés.* A târî; a aluneca de tot.

Et.: din ***du- + măcnés.***

dumăkín, *pl.* **dumăkíń** *s.m.* Pap[2] 78; Can[2] 390; Cap 120; Dms. Gospodar; stăpân. *Lę şi di tǫáti aláturli ţi ári un dumakín ăn cásă.* (Ia şi din toate uneltele pe care le are în casă un gospodar.) Pap M[2] 103/13; *Si fįăsi įăl dumăkín an lu pųăpăįa cása.* (El se făcu stăpân în casa popii.) MP 232/4; *Măntręáşti díră di eş şiu dumăkínlu dărắ únă dúpcă.* (Vede urmă de arici şi gospodarul făcu o groapă.) AtaM 365/10. P. e x t. Soţ. *Nu ń-u cásă dumăkínu.* (Soţul [meu] nu e acasă.) Dms s.v.

♦ *Bun dumăkín.* (L i t. Bun stăpân[ul]. = Se spune când copiii fură fructele din grădina unui vecin.) Cap[2] 178/1.

Var.: **dumakín.**

Et.: mac., bg. ***domakin.***

dumăkíncă, *pl.* **dumăkínki** *s.f.* şi *adj.* Pap[2] 78; Cap 120 s.v. *dumăkín;* ALR II, 1, h. 130/012; Dms. Gospodină. *Şi şa-ş rămási búna fįăţă dumăkíncă an cásă.* (Şi aşa a rămas fata cea bună gospodină în casă.) MP 160/30; *Să nvęţă mínti că s-íįă dumăkíncă di ǫa ncóla.* (Să se înveţe mínte să fie gospodină de acum încolo.) Cerna T; *Cása lu dumakíncăįă muxári aį dáįma pac.* (Casa femeii gospodine e întotdeauna curată.) Kats 66/17. P. e x t. Soţie, nevastă. *Ń-u lóşă dumăkínca.* (Mi-e bolnavă soţia.) Dms s.v.; *Voˇ să pisăįés úná cárti la dumăkínca si gutfęáscă şi prişţęátă argáţxă.* (Vreau să-i scriu nevestei o scrisoare, să gătească şi să-i întâmpine pe argaţi.) Cap[2] 112/1.

Et.: din ***dumăkín + -că.***

dumăįés, dumăíri, dumăíį, dumăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *măįés.* A lovi tare.

Var.: **dumăįnés** (Dms s.v. *măįés*).

Et.: din ***du- + măˇés.***

dumăįnés vezi **dumăįés.**

dumănánc, dumăncári, dumăncáį, dumăncát *vb.* I. *Tranz.* Can[2] 390; Cap 120, 180 s.v. *mănánc*; Dms. A termina de mâncat. *Ca s-xa dumănánţ péştix, s-la xi duń ųásili.* (După ce o să termini de mâncat peştii, să le aduni oasele.) Cap[2] 92/2; *Lántă sęáră áră şa fęási şi prǫápi să xa dumănáncă toţ.* (În cealaltă seară tot aşa făcu şi aproape să-i termine de mâncat pe toţi.) DP 41/38; *Ca dumăncǫ́, li dunǫ́ tǫáti ųásili.* (După ce a terminat de mâncat, a adunat toate oasele.) Cap[2] 92/4.

Var.: **dămánc** (Can[2] 390 s.v.; Cap 120, 180 s.v. *mănánc;* Dms), **dumánc** (Cap 120, 180 s.v. *mănánc*), **dumắnc** (Cap 120, 180 s.v. *mănánc*).

Et.: din ***du- + mănánc.***

dumắnc vezi **dumănánc.**

dumănčǫás vezi **dumănčǫ́s.**

dumănčǫ́s, dumănčǫ́ri, dumănčǫ́į, dumănčǫ́t *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *mănčǫás.* A se trudi; a se istovi.

Var.: **dumănčǫás** (Dms s.v. *mănčǫás*).

Et.: din ***du- + mănčǫ́s.***

dumăndărés, dumăndăríri, dumăndăríį, dumăndărít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *măndărés.* A se mândri, a nu-şi încăpea în piele de mândrie.

Et.: din ***du- + măndărés.***

dumắnică vezi **dumínică.**

dumărsés, dumărsíri, dumărsíi̯, dumărsít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *mărsés.* A mânca de dulce.

Et.: din ***du- + mărsés.***

dumătés, dumătíri, dumătíi̯, dumătít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *mătés.* A se murdări peste tot.

Et.: din ***du- + mătés.***

dumăznés, dumăzníri, dumăzníi̯, dumăznít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *măznés.* A netezi bine de tot.

Et.: din ***du- + măznés.***

dumbărés, dumbăríri, dumbăríi̯, dumbărít *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A face zgomot, a zdrăngăni. *Nu dumbărá tinikíi̯ă, că mi ănluzóáş.* (Nu [mai] zdrăngăni tinicheaua, că m-ai înnebunit.) Dms s.v.

Et.: onomatopee.

dumbărlivés, dumbărlivíri, dumbărlivíi̯, dumbărlivít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ămbărlivés.* A ameți; a căpia.

Et.: din ***du-*** + ***mbărlivés*** (s.v. *ămbărlivés*).

dumbét, dumbitári, dumbitái̯, dumbitát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ămbét.* A (se) îmbăta criță.

Et.: din ***du- + mbet.***

Dumbróvi *n.pr.* Pap M^2 176/13; Cap 120; Dms. Nume de loc în *Óşiń.*

Et.: sl. ***dǫbrava.***

dumburǫ́ás vezi **dumburǫ́s.**

dumburǫ́s, dumburǫ́ri, dumburǫ́i̯, dumburǫ́t *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *ămburǫ́ás.* A lupta până la capăt.

Var.: **dumburǫ́ás** (Dms s.v. *ămburǫ́ás*).

Et.: din ***du- + mburǫ́s.***

dumę́astic, dumisticári, dumisticái̯, dumisticát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *mę́astic.* A mesteca, a termina de mestecat.

Var.: **dumástic** (Dms s.v. *mę́astic*).

Et.: din ***du + mę́astic.***

dumétur, dumiturári, dumiturái̯, dumiturát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *métur.* A termina de măturat.

Et.: din ***du- + métur.***

Dúmi *n.pr.* Pap M^2 170/27; Can^2 390; Cap 120 s.v. *Dumínică.* Nume dat viţelului născut într-o zi de duminică.

Et.: ***dumínică***.

dumiluję́s, dumiluíri, dumiluíi̯, dumiluít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *miluję́s.* A iubi foarte tare.

Et.: din ***du- + miluˇés.***

duminčún, duminčúnári, duminčúnái̯, duminčúnát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *minčún.* A minți; a (se) înşela.

Et.: din ***du- + minčún.***

duminés, duminíri, duminíi̯, duminít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *minés.* A (se) schimba.

Et.: din ***du- + minés.***

dumínică, *pl.* **dumíniţ** *s.f.* şi *adv.* Pap^1 44; Pap^2 78; Can^2 390; Cap 120; Cerna A/1535; Wild h. 539/1–7; Dms. Duminică. *Ţę́astă dumínică ţi víni s-nă dúţim la băsę́árcă.* (Duminica asta ce vine o să ne ducem la biserică.) Cap 120 s.v.; *Lunǫ́dinéţix sa şi mult bisiricóş, díntru ţe sărbătórli şi dumínţli bisę́rica nu xa ţǫ́ni di muxţ ţi vin să si rǫ́gă la Dómnu.* (Locuitorii din *Lúnǫ́diń* sunt şi foarte bisericoşi, de aceea, în zilele de sărbătoare şi duminicile biserica nu-i încape de mulți ce vin să se roage la Domnul.) Can T^1 263/2; *Dumínica nă izprimineám şi işám lă or.* (Duminica ne îmbrăcam cu haine curate şi ieşeam la horă.) Dms s.v.

Var.: **dumắnică** (Cap 120 s.v.; Wild h. 539/7; Dms), **dumíncă.**

Et.: lat. ***dominica.***

dumíncă vezi **dumínică.**

dumirés, dumiríri, dumiríi̯, dumirít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *mirés.* A termina de măsurat.

Et.: din ***du- + mirés.***

dumirusés, dumirusíri, dumirusíi̯, dumirusít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *mirusés.* A termina de mirosit.

Et.: din ***du-* + *mirusés.***

dumislés, dumislíri, dumislíi̯, dumislít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *mislés.* A gândi profund.

Et.: din ***du-* + *mislés.***

dumitirés, dumitiríri, dumitiríi̯, dumitirít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *mitirés.* A distruge, a nimici.

Et.: din ***du-* + *mitirés.***

dumiuréz, dumiurári, dumiurái̯, dumiurát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *miuréz.* A termina de miorlăit.

Et.: din ***du-* + *miuréz.***

dúml'ărtat vezi **duml'irtát.**

duml'ért, duml'irtári, duml'irtái̯, dum×irtát *vb.* I. *Tranz.* Pap[2] 76. A se ruga lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor. *Dom×értu!* (Mă rog lui Dumnezeu să mă ierte.) Pap[2] 76 s.v.; *Sa-ţ dom×értu tátu-tu!* (O să mă rog lui Dumnezeu pentru o iertarea păcatelor lui tată-tău.) Pap[2] 76 s.v. *Unipersonal. Dúm×artă.* Dumnezeu să-l ierte! *I̯el, cum amná drúmu şi ziţéá „Dom×ártă", bătú di únă núntă.* (El, cum mergea pe drum şi zicea „Dumnezeu să-l ierte", întâlni o nuntă.) Pap M[2] 157/26; *Şi ţé×a fúri×, cum vinę́u̯ şi „dum×ártă-la" ziţéu̯, şizúră toţ cóla.* (Şi hoţii, cum veneau şi ziceau „Dumnezeu să-l ierte!", se opriră acolo.) Cap[2] 47/11. P. e x t. *s.* Parastas, pomenire. *Si to̯árnă năpó˜ la măncáre di Dum×ártă.* (Se întorc la masa de *Dum×ártă* [= de parastas].) Cerna T.

Var.: **Doml'ártă.**

Et.: din ***Do̯ámni* + *l'ártă.***

duml'irtát, duml'irtátă, *pl.* **duml'irtáţ, dum l'irtáti** *adj.* Dms. Iertat de Dumnezeu; mort.

Var.: **duml'ărtát** (Dms).

Et.: vezi ***dum l'ért.***

dumnés(c), dumnę́ască, *pl.* **dumnéşt** *adj.* Cap 115 s.v. *domn*; Dms. Domnesc; boieresc. *Cásă dumnę́ască.* (Casă boierească.) Cap 115 s.v. *domn.*

Var.: **dumnésc** (Dms).

Et.: din ***domn* + *-és(c).***

dumnésc vezi **dumnés(c).**

dumníl'ă, *pl.* **dumníl'** *s.f.* Dms. Domnie.

Et.: din ***domn* + *-íl'ă.***

dumnizés(c), dumnizę́ască, *pl.* **dumnizéşt** *adj.* Pap[1] 44; Pap[2] 78; Cap 120; Can[2] 390; Dms. Dumnezeiesc, de la Dumnezeu. *Şi si dę́di zbor dumnizésc la i̯el.* (Şi auzi el cuvânt de la Dumnezeu.) Pap M[2] 22/29; *Ţísta lúcru dumnizés!* (Asta-i lucrare dumnezeiască, lucrarea lui Dumnezeu.) Cap 120 s.v.

Var.: **dumnizésc.**

Et.: din ***dumnizo̯* + *-és(c).***

dumnizésc vezi **dumnizés(c).**

Dumnizo̯ *s.m.* Cap 120 s.v. *dumnizés.* Dumnezeu.

Et.: lat. ***domine deus.***

dumór, dumuríri, dumuríi̯, dumurít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *mor.* A muri. *Ca dămurí bărbátă-su, lu˜ f'ắta ş-u cătá bun [máşte̯a múmă], ará lu bărbátă-su˜ mult a̯u mắncă.* (Când muri bărbată-su, pe fata sa [mama vitregă] şi-o îngrijea bine, iar pe cea a lui bărbată-su o chinuia mult.) MP 156/22.

Var.: **dămór.**

Et.: din ***du-* + *mor.***

dumpărţo̯ás vezi **dumpărţó̯s.**

dumpărţó̯s, dumpărţó̯ri, dumpărţó̯i̯, dumpărţó̯t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *ămpărţo̯ás.* A termina de împărţit.

Var.: **dumpărţo̯ás** (Dms s.v. *ămpărţo̯ás*).

Et.: din ***du-* + *mpărţó̯s.***

dumpę́adic, dumpidicári, dumpidicái̯, dumpidicát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ămpę́adic.* A împiedica.

Et.: din ***du-* + *mpę́adic.***

dumplités, dumplitíri, dumplitíi̯, dumplitít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *ămplités.* A termina de împletit.

Et.: din ***du- + mplités.***

dumpuṭo̯ás vezi **dumpuṭós.**

dumpuṭós, dumpuṭóri, dumpuṭói̯, dumpuṭót *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *ămpuṭo̯ás.* A se împuți de tot.

Var.: **dumpuṭo̯ás** (Dms s.v. *ămpuṭo̯ás*).

Et.: din ***du- + mpuṭós.***

dumpuvinés, dumpuviníri, dumpuviníi̯, dumpuvinít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *ămpuvinés.* A se veșteji.

Et.: din ***du- + mpuvinés.***

dumúčcăm vezi **dumúčcum.**

dumúčcum, dumúčcári, dumúčcái̯, dumúčcát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *múčcăm.* A mușca, a-și înfige bine colții.

Var.: **dumúčcăm** (Dms s.v. *múčcăm*).

Et.: din ***du- + múčcum.***

dumúlg, dumúlo̯iri, dumúlș, dumúls *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *mulg.* A termina de muls.

Et.: din ***du- + mulg.***

dumumés, dumumíri, dumumíi̯, dumumít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *mumés.* A momi, a ademeni.

Et.: din ***du- + mumés.***

dumușár, dumușără, *pl.* **dumușár, dumușári** *adj.* și *s.m.* și *f.* Dms. Trântor.

Et.: mac. ***domašar,*** bg. ***domašar*** (BER I 410, s.v. *dom*).

dumút, dumutári, dumutái̯, dumutát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *mut.* A termina de mutat.

Et.: din ***du- + mut.***

dumuṭo̯ás vezi **dumuṭós.**

dumuṭós, dumuṭóri, dumuṭói̯, dumuṭót *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *muṭo̯ás.* A amuți (pe cineva).

Var.: **dumuṭo̯ás** (Dms s.v. *muṭo̯ás*).

Et.: din ***du- + (ăn)muṭós.***

Dumúz *n.pr.* Cap 120. Nume de persoană. *Téga cu Dumúzu merg mo̯ónă di mo̯ónă.* (*Téga* cu *Dumúzu* merg mână în mână.) Cap[2] 20/1.

dumuzăvirdisés vezi **dumuzivirdés.**

dumuzét, *pl.* **dumuzéṭ** *s.m.* Dms. Ginere care locuiește împreună cu socrii; ginere în casă. *No̯i̯ vem dumuzét.* (Noi avem ginere în casă.) Dms s.v.; *Dumuzétu nóstru ă̯i̯ mult sirbičós.* (Ginerele nostru e foarte harnic.) Dms s.v.

Et.: mac. ***domazet,*** bg. ***domazet*** (BER I 410, s.v. *dom*).

dumuzivirdés, dumuzivirdíri, dumuzivirdíi̯, dumuzivirdít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *muzăvirdisés.* A unelti.

Var.: **dumuzăvirdisés** (Dms s.v. *muzăvirdisés*).

Et.: din ***du- + muzivirdisés.***

dumuzlo̯ác vezi **dămuzlóc.**

dumuzlóc vezi **dămuzlóc.**

dun, dunári, dunái̯, dunát *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Pap[1] 44; Pap[2] 78; Can[2] 390-391; Cap 120; ALR II s. n., 1, h. 61/012; ALR II s.n., 4, h. 929/012; ALDM II, h. 1071/7, h. 1080/1–7; Dms. **1.** A (se) aduna, a (se) strânge; a culege. *Tíndi fúńă, dúnă gˣem.* (Întinde funie, strânge ghem. [Ghicitoare: Dovleacul].) Cap[2] 162/3; *Ără lisíța lí dună̯ toț pęștiˣ.* (Iar vulpea a adunat toți peștii.) Pap M[1] 24/9; *La zăcătárea̯ di ăpríˣu, simínța di gănășór di ma̯i̯ búnli píčur o̯u̯ duná̯u̯.* (La începutul lui aprilie, adunau sămânța de porumb de pe cei mai buni știuleți.) AtaM 350/17; *Féta, di múltă mo̯óncă, a̯u̯ dăno̯ tótă čănúșa.* (Fata, cu multă trudă, adună toată cenușa.) Can T[1] 279/32; *Ma̯i̯ mícu fráti a̯u̯ dăno̯ álba fórtumă.* (Fratele mai mic strânse funia albă.) Cap[2] 33/13; *Că si co̯ópți, duno̯m únă zúu̯ă mulț argáț să siți̯ro̯m la gro̯n.* (Când s-a copt, într-o zi am adunat mulți argați să secerăm la grâu.) Cap[2] 30/2; *Cătuni̯ăni̯i̯ a̯i̯ dunáră múlti băcșíșur la fičúru țísta.* (Sătenii strânseră multe daruri pentru băiatul ăsta.) MP 16/2; *Dănáră to̯átă zăntunía și fe̯ásiră*

núntă. (Adunară toate neamurile şi făcură nuntă.) Cap[2] 150/37; *Ţéla vę únsă únă cárti cu ńári şi rau̯ dunáti pri i̯a pátru súti di múşti.* (Acela unsese o hârtie cu miere şi se adunaseră pe ea patru sute de muşte.) Cap[2] 139/31; *Lag tǫáti pórţili să dun ńári şi luminári.* (Alerg din poartă în poartă să adun miere şi ceară.) Pap M[2] 137/9; *Au̯ triméşi [féta] únă ǫárâ să dúnă rámur din únă crémnă.* (O trimise [pe fată] odată să adune crengi dintr-o prăpastie.) Cap[2] 38/12; *Am un bou̯; cǫn si cúlcă, u̯ásili aˣ ţi dúnă.* (Am un bou; când se culcă, i se adună oasele. [Ghicitoare: Verigile].) Cap[2] 163/12; *Cǫn si zăsfiréş cu ţísta sfriélu, si dúnă tǫátă lúmę.* (Când o să cânţi cu acest fluier, o să se adune toată lumea.) Cap[2] 24/43; *Tǫti vǫˣurli lunǫdinéşt si dúnă-n un loc, la Drágni.* (Toate râurile din *Lúnǫdiń* se adună într-un loc, la *Drágni*.) Can T[1] 262/16; *Ca zísi lant laf, si dunǫ́ pǫ́i̯ę şi i̯el kínisí s-ámnă.* (Când zise celălalt cuvânt, pâinea [= recolta] se strânse şi el porni la drum.) Cap[2] 25/10; *Z-dunó insánu.* (S-a adunat lumea.) MP 18/25; *Să dunárâ fičóriˣ să mă̯íascâ la núcă.* (S-au adunat copiii să bată nucul.) Cap[2] 29/42; *Tǫ́ti cătuníčkili si dunárâ an ţísta loc.* (Toate sătucurile s-au adunat în acest loc.) Can T[1] 263/13; *Si vę̯u dunát múlti muşt pri picătúrli di ńári.* (Pe picăturile de miere se adunaseră multe muşte.) Can T[1] 281/33; *Să dunǫ́m víńa.* (Să culegem via) Dms s.v. **2.** A depăna. ALDM II, h. 1071/7. **3**. A lovi, a izbi. *Si sculǫ́ di u dunǫ́ lámńa cu călǫ́čca şi lámńa căzú.* (Se sculă şi lovi balaurul cu paloşul şi balaurul căzu.) Cap[2] 65/21; *Lisíţa [...], ca la dunǫ́ [lúpu] prísti mur, la tălčǫ́.* (Vulpea […], când îl izbi [pe lup] de zid, îl ucise.) Pap M[2] 141/23.

Dun cor. A se întrista. *Bábu, nu dúnă cor! Şi nu̯ă̯i s-na dúţim.* (Babo, nu te întrista! Şi noi o să ne ducem.) MP 124/28. **Dun cuvét.** A aduna putere, a se reface. *I̯árna răpǫ́să pimíntu şi dúnă nou̯ cuvét.* (Iarna pământul se odihneşte şi adună noi puteri.) W 77/4. **Dun gă̯ílé.** A fi îngrijorat. *Nu dúnă gă̯ílé.* (Nu fi îngrijorat.) Cap[2] 28/40.

♦ *Ăń ţi dunǫ́ péru-n cap.* (L i t. Mi s-a adunat părul în cap [de frică].= Mi s-a făcut părul măciucă.) Can T[2] 124/13; *Ăˣ si dúnă zǫ́lili.* (L i t. I se adună zilele. = Are zilele numărate; i se apropie sfârşitul.) Cap[2] 177/45; *Ca la porc va ţi dúnă zǫ́lili.* (Ca la porc o să-ţi adune [= o să-ţi numere] zilele; ţi se apropie sfârşitul ca la porc.) Cap[2] 177/46; *Si dúnă văcǫ́tu.* (L i t. [Îi] vine vremea. = [I] se apropie sfârşitul.) Dms s.v.

Var.: **dăn, don.**

Et.: lat. ***adunare.***

dunári, *pl.* **dunǫ́r** *s.f.* Pap[1] 44 s.v. *dun;* Pap[2] 78; Can[2] 391; Cap 120 s.v. *dun.* Adunare; strâns; cules. *Ăn Cúpă vę̯a únă dunári di cumíţ.* (În *Cúpă* era o adunare de comitagii.) Dms s.v; *Dunári víńurli.* (Culesul viilor.) Can[2] 391 s.v.; Pap[1] 44 s.v. *dun;* Pap[2] 78 s.v. *dun; Dómnu [...] au̯ púsi númęa la [...] adunărli lu ápi mǫr, ăn cári sa péştiˣ.* (Adunărilor de ape Domnul […] le-a pus numele [de] mări, în care sunt peştii.) Pap M[2] 147/25; *Mári ubăvíl'ă ă˜ la dunári víńurli, cu turlí˜ di cǫ́ntiţă.* (Mare frumuseţe e la culesul viilor, cu fel de fel de cântece.) Can T[2] 113/8; *Dúpu dunári rúbă̯l'ă, júnǫdi şi gá˜da cu fărtáţil'.* (După strânsul hainelor, ajunge şi cimpoiul cu fârtaţii.) Can T[2] 118/38.

Var.: **adunári.**

Et.: vezi ***dun.***

dunát, dunátă, *pl.* **dunáţ, dunáti** *adj.* Cap 120 s.v. *dun;* ALR II, 1, h. 56/012; Dms. **1**. Adunat; strâns (ca un ghem). *Ţéla din sindúkˣ, dunát gˣem, cur lă dărǫ́.* (Pe cel din cufăr, strâns [= făcut] ghem, îl făcu ciur [= îl găuri].) DP 57/14. **2.** Cocoşat. ALR II, 1, h. 56/012.

Cup dunát. Strâns grămadă; cocoşat. *Tréi̯a [fe̯átă] lă čucní [cu me̯ára] un rupt, cup dunát, ure̯ót, ăi̯ spune̯u K'élči-din-čănúşă.* (Cea de a treia [fată] l-a atins [cu mărul] pe unul rupt [= zdrențăros], strâns grămadă [= cocoşat], urât, îi ziceau *K'élči-din-čănúşă.*) Cerna T.

♦ *Ca di fur dunátă-i̯.* (L i t. [Despre o casă] Parcă e prădată de hoți. [= Este numai sărăcie].) Cap[2] 179/26.

Et.: vezi ***dun.***

dunăcrés, dunăcríri, dunăcrí̯i, dunăcrít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *năcrés.* A acri.

Var.: **duăcrés** (Dms s.v. *ăcrés*).

Et.: din ***du-*** + ***năcrés*** (s.v. *ăcrés*)**.**

dunălbés, dunălbíri, dunălbí̯i, dunălbít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *nălbés.* A albi.

Et.: din ***du-*** + ***nălbés*** (s.v. *ălbés*)**.**

dunăprăşo̯ás vezi **dunăprăşó̯s.**

dunăprăşó̯s, dunăprăşó̯ri, dunăprăşó̯i̯, dunăprăşo̯t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *năprăşo̯ás.* A întinde; a ridica.

Var.: **dunăprăşo̯ás** (Dms s.v. *năprăşo̯ás*).

Et.: din ***du-*** + ***năprăşó̯s.***

dunărănés, dunărăníri, dunărăní̯i, dunărănít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *nărănés.* A termina de hrănit; a îndopa.

Et.: din ***du-*** + ***nărănés.***

dunăridés, dunăridíri, dunăridí̯i, dunăridít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *năridés*. A termina de împodobit.

Et.: din ***du-*** + ***năridés.***

dunăscucărşo̯ás vezi **dunăscucărşó̯s.**

dunăscucărşó̯s, dunăscucărşó̯ri, dunăscucărşó̯i̯, dunăscucărşo̯t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *născucărşo̯ás.* A sări.

Var.: **dunăscucărşo̯ás** (Dms s.v. *născucărşo̯ás*).

Et.: din ***du-*** + ***născucărşó̯s.***

dunător, dunătóră, *pl.* **dunători, dunătóri** *adj.* şi *s.m.* şi *f.* Cap 121 s.v. *dun;* Dms. Culegător; strângător. *Albină dunătu̯ară.* (Albină lucrătoare [culegătoare].) Kats 97/8.

Var.: **dunătu̯ór.**

Et.: din ***dun*** + ***-ătór.***

dunătu̯ór vezi **dunător.**

dunătúră, *pl.* **dunătúr** *s.f.* Dms. **1.** Adunare; adunătură. **2.** (Despre rană) Coptură, puroi.

Et.: din ***dun*** + ***-ătúră.***

Dúnăv *n.pr.* AtaM 6/10. Fluviul Dunărea.

Et.: sl. ***Dunav.***

duncálț, duncălțári, duncălțá̯i̯, duncălțát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ăncálț.* A (se) încălța, a termina de încălțat.

Et.: din ***du-*** + ***ncalț*** (s.v. *ăncálț*).

duncárc, duncărcári, duncărcá̯i̯, duncărcát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ăncárc.* A termina de încărcat.

Et.: din ***du-*** + ***ncarc*** (s.v. *ăncárc*).

duncălzo̯ás vezi **duncălzó̯s.**

duncălzó̯s, duncălzó̯ri, duncălzó̯i̯, duncălzo̯t *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ăncălzo̯ás.* A (se) încălzi bine.

Var.: **duncălzo̯ás** (Dms s.v. *ăncălzo̯ás*).

Et.: din ***du-*** + ***ncălzó̯s*** (s.v. *ăncălzó̯s*).

duncl'ég, duncl'igári, duncl'igá̯i̯, duncl'igát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ănc×ég.* A (se) închega de tot.

Et.: din ***du-*** + ***ncl'eg*** (s.v. *ănc×ég*).

duncl'ín, duncl'inári, duncl'iná̯i̯, duncl'inát *vb.* I. *Refl.* Dms s.v. *ănc×ín.* A se închina.

Et.: din ***du-*** + ***nc×in*** (s.v. *ănc×ín*).

duncópč, duncopčári, duncopčá̯i̯, duncopčát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ăncópč.* A termina de încheiat.

Et.: din ***du-*** + ***ncopč*** (s.v. *ăncópč*).

duncrivés, duncrivíri, duncrivi̯i, duncrivít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ăncrivés.* A şchiopăta.

Et.: din ***du-*** + ***ncrivés*** (s.v. *ăncrivés*).

duncurún, duncurunári, duncurunáį, duncurunát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms. A (se) termina slujba de cununie. *Cọn própi si duncurúnă, mămúşa ári lat di un fustán, la púni di gúşă la mirẹásă.* (Când slujba de cununie e aproape terminată, naşa are luat [material] pentru o rochie, i-l pune miresei de gât.) Cerna T.

Et.: din ***du-*** **+** ***ncurún*** (s.v. *ăncurún*).

dundés, dundisári, dundisáį, dundisát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ăndés.* A (se) îndopa.

Et.: din ***du-*** **+** ***ndes*** (s.v. *ăndés*)**.**

dundiplés, dundiplíri, dundiplíį, dundiplít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *ăndiplés.* A împături, a termina de împăturit.

Et.: din ***du-*** **+** ***ndiplés*** (s.v. *ăndiplés*).

dundirég, dundirẹáziri, dundirés, dundirés *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *ăndirég.* A conduce, a însoți.

Et.: din ***du-*** **+** ***ndirég*** (s.v. *ăndirég*).

dunéc, dunicári, dunicáį, dunicát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *nec.* A ucide; a (se) îneca.

Et.: din ***du-*** **+** ***nec.***

dunfáş, dunfăşári, dunfăşáį, dunfăşát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ănfáş.* A termina de înfăşat.

Et.: din ***du-*** **+** ***nfaş*** (s.v. *ănfáş*).

dunflămunʒọás vezi **dunflămunʒọ́s.**

dunflămunʒọ́s, dunflămunʒọ́ri, dunflămunʒọ́įi, dunflămunʒọ́t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ănflămunʒọás.* A flămânzi, a fi mort de foame.

Var.: **dunflămunʒọás** (Dms s.v. *ănflămunʒọás*).

Et.: din ***du-*** **+** ***nflămunʒọ́s*** (s.v. *ănflămunzọ́s*).

dunfurlés, dunfurlíri, dunfurlíį, dunfurlít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ănfurlés.* A înflori.

Et.: din ***du-*** **+** ***nfurlés*** (s.v. *ănflurés*).

dungălbinés, dungălbiníri, dungălbiníį, dungălbinít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ăngălbinés.* A îngălbeni de tot.

Et.: din ***du-*** **+** ***ngălbinés*** (s.v. *ăngălbinés*).

dungărdés, dungărdíri, dungărdíį, dungărdít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *ăngărdés.* A termina de îngrădit.

Et.: din ***du-*** **+** ***ngărdés*** (s.v. *ăngărdés*).

dungl'ẹț, dungl'ițắri, dungl'ițắįi, dungl'ițắt *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *ăngˣẹț.* A îngheța de tot.

Et.: din ***du-*** **+** ***ngˣeț*** (s.v. *ăngˣẹ́ț*).

dungl'ít, dungl'itári, dungl'itáį, dungl'itát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ăngˣít.* A înghiți cu totul. *Ca u dăngˣitó pimíntu, túnțẹa si sculără tụắț trįắįˣ […] şi ˣ-u băčcără móna.* (Când pământul o înghiți cu totul, atunci toți trei […] se scularăşi-i sărutară mâna.) MP 150/21.

Var.: **dăngl'ít.**

Et.: din ***du-*** **+** ***ngl'it*** (s.v. *ăngˣít*).

dungráş, dungrăşári, dungrăşáį, dungrăşát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ăngráş.* A (se) îngrăşa peste măsură.

Et.: din ***du-*** **+** ***ngraş*** (s.v. *ăngráş*).

dungróp, dungrupári, dungrupáį, dungrupát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ăngróp.* A termina de îngropat.

Et.: din ***du-*** **+** ***ngrop*** (s.v. *ăngróp*).

dungróş, dungruşári, dungruşáį, dungruşát *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ăngróş.* A (se) îngroşa.

Et.: din ***du-*** **+** ***ngroş*** (s.v. *ăngróş*).

dungunisés, dungunisíri, dungunisíį, dungunisít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *ăngunisés.* A se grăbi.

Et.: din ***du-*** **+** ***ngunisés*** (s.v. *ăngunisés*).

dunigrés, dunigríri, dunigríį, dunigrít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *nigrés.* A (se) înegri.

Et.: din ***du-*** **+** ***nigrés.***

dunjúr, dunjurári, dunjuráį, dunjurát *vb.* I. *Tranz.* şi *intranz.* Dms s.v. *ănjúr.* A înjura.

Et.: din ***du-*** **+** ***njur*** (s.v. *ănjúr*)**.**

dunluzǫás vezi **dunluzǫ́s.**

dunluzǫ́s, dunluzǫ́ri, dunluzǫ́į, dunluzǫ́t *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *ănluzǫás.* A înnebuni (de-a binelea).

Var.: **dunluzǫás** (Dms s.v. *ănluzǫás*).

Et.: din ***du-*** **+** ***nluzǫ́s*** (s.v. *ănluzǫ́s*)**.**

dunmurţǫás vezi **dunmurţǫ́s.**

dunmurţǫ́s, dunmurţǫ́ri, dunmurţǫ́į, dunmurţǫ́t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ănmurţǫás.* A amorţi de tot.

Var.: **dunmurţǫás** (Dms s.v. *ănmurţǫás*).

Et.: din ***du-*** **+** ***nmurţǫ́s*** (s.v. *ănmurţ£s*).

dunruşǫás vezi **dunruşǫ́s.**

dunruşǫ́s, dunruşǫ́ri, dunruşǫ́į, dunruşǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ănruşǫás.* A (se) înroşi de tot.

Var.: **dunruşǫás** (Dms s.v. *ănruşǫás*).

Et.: din ***du-*** **+** ***nruşǫ́s*** (s.v. *ănruşǫ́s*).

dunslăbnés, dunslăbníri, dunslăbníį, dunslăbnít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ănslăbnés.* A slăbi foarte tare.

Et.: din ***du-*** + ***nslăbnés*** (s.v. *ănslăbnés*).

dunsurḑǫás vezi **dunsurḑǫ́s.**

dunsurḑǫ́s, dunsurḑǫ́ri, dunsurḑǫ́į, dunsurḑǫ́t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ănsurḑǫás.* A surzi de tot.

Var.: **dunsurḑǫás** (Dms s.v. *ănsurḑǫás*).

Et.: din ***du-*** **+** ***nsurḑǫ́s*** (s.v. *ănsurḑ£s*).

dunşár vezi **dunşǫ́r.**

dunşǫ́r, dunşărári, dunşăráį, dunşărát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ănşár.* A termina de înşirat.

Var.: **dunşár** (Dms s.v. *ănşár*).

Et.: din ***du-*** **+** ***nşǫr*** (s.v. *ănş£r*).

duntinirés, duntiniríri, duntiníį, duntinirít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ăntinirés.* A întineri.

Et.: din ***du-*** **+** ***ntinirés*** (s.v. *ăntinirés*)**.**

duntréb, duntribári, duntribáį, duntribát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ăntréb.* A întreba.

Et.: din ***du-*** **+** ***ntreb*** (s.v. *ăntréb*).

dunţáp, dunţăpári, dunţăpáį, dunţăpát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ănţáp.* A înfige (adânc).

Et.: din ***du-*** **+** ***nţap*** (s.v. *ănţáp*).

dunţíng, dunţínḑiri, dunţínş, dunţíns *vb.* III. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ănţíng.* A (se) încinge.

Et.: din ***du-*** **+** ***nţing*** (s.v. *ănţíng*).

dunúmir, dunumirári, dunumiráį, dunumirát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *númir.* A termina de numărat.

Et.: din ***du-*** **+** ***númir*** (s.v. *ănúmir*).

dunvălés, dunvălíri, dunvălíį, dunvălít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ănvălés.* A (se) înveli, a (se) acoperi.

Et.: din ***du-*** **+** ***nvălés*** (s.v. *ănvălés*).

dunvărtés, dunvărtíri, dunvărtíį, dunvărtít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ănvărtés.* A (se) învârti.

Et.: din ***du-*** **+** ***nvărtés*** (s.v. *ănvărtés*).

dunvéţ, dunviţári, dunviţáį, dunviţát *vb.* I. *Tranz., intranz.* şi *refl.* Dms s.v. *ănvéţ.* A învăţa, a se obişnui.

Et.: din ***du-*** **+** ***nveţ*** (s.v. *ănvéţ*).

dunviį́és, dunviíri, dunviíį, dunviít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *ănvi˜és.* A se răsuci.

Et.: din ***du-*** **+** ***nvi˜és*** (s.v. *ănvi˜és*).

duńá *s.f.* Pap[2] 78; Can[2] 391; Cap 121; Dms. Oameni; lume; univers. *Tu fóst-aį maį júni an duńá.* (Tu erai cel mai voinic din lume.) Pap M[2] 139/22; *Si-ˣ daţ un cal cáfcu nǫ-ári ăn duńá.* (Să-i daţi un cal cum nu se [mai] află în lume.) Cap[2] 63/5; *Si dúsi lắngă mári şi fǫ́si pri mári un cunác ţe nu vǫa tári pri duńá.* (Se duse lângă mare şi făcu pe mare [= pe malul mării] un palat cum nu [mai] era [altul] în lume.) Cap[2] 88/33; *Şătắįį prin tǫátă duńáųa.* (S-a perindat prin toată lumea.) AtaM 376/9; *Mǫ́įni si spárḑi duńáųa, ţi vį́er cu dáşu? aį s-lă jungˣǫ́m şi s-lă*

măncǫ́m. (Mâine e sfârşitul lumii, ce vrei [să faci] cu mieluţul? hai să-l tăiem şi să-l mâncăm.) AtaM 369/5; *Duńáu si ntǫárnă şi ţę́ásta sı̯-u fac.* (Să se răstoarne lumea şi [tot] o să fac asta.) Cap[2] 178/3.

Álba duńá. Lumea celor vii, lumea de afară (în opoziţie cu lumea de sub pământ). *Túnţę́a s-cunu̯ắsc i̯u̯ă că i̯ắş işót an álba duńá.* (Atunci eu o să aflu că ai ieşit în lumea celor vii.) MP 18/14. **Dijǫ́asa duńá.** Lumea celor morţi, lumea de sub pământ. *La dúsi fičúru an dijǫ́asa duńá, i̯úndi sa mu̯ắrţix.* (Îl duse pe băiat în lumea de sub pământ, unde sunt morţii.) MP 156/6. **Neágra duńá.** Lumea celor morţi. *Rămási fičúru an ni̯ắgra duńá.* (Băiatul rămase în lumea celor morţi.) MP 18/16. **Súpra duńá.** Lumea celor vii, lumea de deasupra (pământului). *Cǫn si i̯ắş la ţúpra duńá, s-la prinţ únu pi̯ắr.* (Când o să ieşi în lumea celor vii, să aprinzi un fir de păr.) MP 18/13. **Ţę́a duńá.** Lumea cealaltă (de dincolo). *Únu údi mult, pắnă ăn ţę́a duńá.* (Unul aude foarte bine, până în lumea cealaltă.) DP 59/20; *Dǫ-ń an ţę́stă duńá únă ǫáră, an ţę́a duńá dǫu u̯or s-aţ dau̯.* (Dă-mi o dată în lumea asta, ca să-ţi dau de două ori pe lumea cealaltă.) Pap M[2] 69/8. **Spártă duńá.** Lume coruptă. Dms s.v.

♦ *Délmi má i̯stur să-ń zícă duńá!* (Dacă [sunt] meşter aşa să-mi zică lumea. = Se spune despre persoanele ambiţioase dar nepricepute.) Pap M[2] 74/31.

Et.: tc. ***dünya.***

du̯ói̯că, *pl.* **du̯ói̯ki** *s.f.* Cerna A/546; ALDM I, h. 489/1, 7. Doică.

Var.: **duílcă** (ALDM I, h. 489/1, 7).

Et.: bg. ***dojka,*** dr. ***doică.***

duń vezi **gădúń.**

dúńă vezi **gădúńă.**

du̯ói̯li vezi **dói̯li.**

du̯ói̯spărţi vezi **dói̯sprăţi.**

Du̯omn vezi **Domn.**

du̯orm vezi **dorm.**

du̯óu̯a vezi **dói̯li.**

du̯óu̯uspărţi vezi **dói̯sprăţi.**

duóvnic vezi **dóvnic.**

dup vezi **dúpu.**

dupásc, dupáştiri, dupăscúi̯, dupăscút *vb.* III. *Tranz.* şi *intranz.* Dms s.v. *pasc.* A paşte până la îndestulare.

Et.: din ***du- + pasc.***

dúpă vezi **dúpu.**

dupălăi̯és vezi **dupălés.**

dupălés, dupălíri, dupălíi̯, dupălít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *pălăi̯és.* A ustura.

Var.: **dupălăi̯és** (Dms s.v. *pălăi̯és*).

Et.: din ***du- + pălés.***

dupărlés, dupărlíri, dupărlíi̯, dupărlít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *părlés.* A pârli bine, a termina de pârlit.

Et.: din ***du- + părlés.***

dupărǫári vezi **dupărǫ́ri.**

dupărǫás vezi **dupărǫ́s.**

dupărǫ́ri, *pl.* **dupărǫ́r** *s.f.* Can[2] 391; Dms. Rezemare, proptire.

Var.: **dăpărǫári** (Can[2] 391), **dupărǫári** (Dms).

Et.: vezi ***dupărǫ́s.***

dupărǫ́s, dupărǫ́ri, dupărǫ́i̯, dupărǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Pap[1] 43, 44, 77; Pap[2] 76, 78; Can[2] 391; Cap 121; ALR II s.n., 7, h. 1885/012; Dms. A se rezema, a se sprijini; a propti. *Dupărá-ti di míni.* (Spijină-te de mine.) Cap[2] 121 s.v.; *Mi dupărǫái̯ di zid.* (M-am rezemat de zid.) Dms s.v.; *Dǫ́adu şi cu bába si dupărǫás cu čópu.* (Bunicul şi bunica se sprijină cu bastonul.) Dms s.v.; *Lă dupărǫ́am zídu s-nu cádă cása.* (Am proptit zidul să nu cadă casa.) Dms s.v.

Var.: **dăpărǫ́s** (Cap 121 s.v.), **dǫ́păr** (Pap[2] 76), **dǫ́păr** (Pap[1] 77), **dǫ́pur** (Pap[1] 43), **dupărǫás** (Dms s.v.), **dupǫrǫ́s** (Pap[1] 44).

Et.: bg. ***dopiram,*** mac. ***dopira.***

dupărtălisés, dupărtălisíri, dupărtălisíi̯, dupărtălisít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *părtălisés.* A (se) zdrenţui.

Et.: din ***du- + părtălisés*.**

dupăspál', dupăspăl'ári, dupăspăl'ái̯, dupăspăl'át *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *păspáˣ.* A presăra (cu ceva).

Et.: din ***du- + păspáˣ.***

dupăstrés, dupăstríri, dupăstríi̯, dupăstrít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *păstrés.* A păstra, a pune bine.

Et.: din ***du- + păstrés.***

dúpcă, *pl.* **dúpĸi** *s.f.* Cap 121; ALDM I, h. 97/7; ALDM II, h. 1165/7. **1**. Gaură, groapă. *Măntre̯áşti díră di eş şˇu dumăĸínlu dărắ únă dúpcă.* (Gospodarul vede dâră [lăsată] de arici şi făcu o groapă.) AtaM 365/11; *Zid zăzidán, var vărusán, nítu dúpcă, nítu prizo̯rcă.* (Zid zidit, [cu] var văruit, nici tu gaură, nici tu fereastră. [Ghicitoare: Oul].) Cap[2] 162/24. **2**. Vizuină. ALDM II, h. 1165/7.

Et.: mac., bg. ***dupka.***

dupérd, dupe̯árdiri, dupirdúi̯, dupirdút *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *perd.* A pierde totul.

Et.: din ***du- + perd.***

dupíc, dupicári, dupicái̯, dupicát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *pic.* A pica.

Et.: din ***du- + pic.***

dupicăi̯és, dupicăíri, dupicăíi̯, dupicăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *picăi̯és.* A înfige complet.

Var.: **dupicnés** (Dms s.v. *picnés*).

Et.: din ***du- + picăˇés.***

dupicnés vezi **dupicăi̯és.**

dupisăi̯és, dupisăíri, dupisăíi̯, dupisăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *pisăi̯és.* A termina de scris.

Et.: din ***du- + pisăˇés.***

dupíş, dupişári, dupişái̯, dupişát *vb.* I. *Refl.* Dms s.v. *piş.* A se pişa.

Et.: din ***du- + piş.***

dupizmés, dupizmíri, dupizmíi̯, dupizmít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *pizmés.* A pizmui, a invidia.

Et.: din ***du- + pizmés.***

duplăscătés, duplăscătíri, duplăscătíi̯, duplăscătít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *plăscătés.* A se ciocni, a se izbi.

Et.: din ***du- + plăscătés.***

duplăstés, duplăstíri, duplăstíi̯, duplăstít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *plăstés.*A termina de stivuit.

Et.: din ***du- + plăstés.***

duplătés, duplătíri, duplătíi̯, duplătít *vb.* IV. *Tranz.* Cap 225 s.v. *plătés;* AtaM 60/26; Dms s.v. *plătés.* A plăti în întregime; a termina de plătit.

Et.: din ***du- + plătés.***

dupléc, duplicári, duplicái̯, duplicát *vb.* I. *Refl.* şi *intranz.* Dms s.v. *plec.* A se apleca; a pleca.

Et.: din ***du- + plec.***

duplinés, dupliníri, dupliníi̯, duplinít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *plinés.* A jefui.

Et.: din ***du- + plinés.***

dupliştés, dupliştíri, dupliştíi̯, dupliştít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *pliştés.* A turti de tot.

Et.: din ***du- + pliştés.***

duplo̯áng vezi **duplo̯ng.**

duplo̯ng, duplo̯ngiri, duplo̯nş, duplo̯ns *vb.* III. *Intranz.* Dms s.v. *plo̯ang.* A înceta să plângă.

Var.: **duplo̯áng** (Dms).

Et.: din ***du- + plo̯ng.***

dúpo vezi **dúpu.**

dupórt, dupurtári, dupurtái̯, dupurtát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *port.* A duce, a purta până la capăt.

Et.: din ***du- + port.***

dupo̯ro̯ş vezi **dupărǫ́s.**

duprăjo̯ás vezi **duprăjǫ́s.**

duprăjǫ́s, duprăjǫ́ri, duprăjǫ́i̯, duprăjǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *prăjo̯ás.* A prăji; a termina de prăjit.

Var.: **duprăjo̯ás** (Dms).

Et.: din ***du- + prăjǫ́s.***

duprăscăi̯és, duprăscăíri, duprăscăíi̯, duprăscăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *prăscăi̯és.* A stropi peste tot, a termina de stropit.

Et.: din ***du- + prăscăi̯és.***

duprăsnés, duprăsníri, duprăsníi̯, duprăsnít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *prăsnés.* A o lua la fugă.

Et.: din ***du- + prăsnés.***

duprăşo̯ás vezi **duprăşǫ́s.**

duprăşǫ́s, duprăşǫ́ri, duprăşǫ́i̯, duprăşǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *prăşo̯ás.* A termina de prăşit.

Var.: **duprăşo̯ás** (Dms).

Et.: din ***du- + prăşǫ́s.***

duprătisnés, duprătisníri, duprătisníi̯, duprătisnít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *prătisnés.* A apăsa puternic cu palma.

Et.: din ***du- + prătisnés.***

dúpri vezi **di pri** (s.v. **di**[1]**).**

dupricăjo̯ás vezi **dupricăjǫ́s.**

dupricăjǫ́s, dupricăjǫ́ri, dupricăjǫ́i̯, dupricăjǫ́t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *pricăjo̯ás.* A-şi termina vorba.

Var.: **dupricăjo̯ás** (Dms s.v. *pricăjo̯ás*).

Et.: din ***du- + pricăjǫ́s.***

dupridún, dupridunári, dupridunái̯, dupridunát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *pridún.* A termina de adunat.

Et.: din ***du- + pridún.***

dupriminés, dupriminíri, dupriminíi̯, dupriminít *vb.* IV. *Refl.* Can[2] 384; Cap 104, 121, 234 s.v. *priminés*; Dms. A termina de îmbrăcat. *Ca s-dăpriminés, mămúşa ş-u lę căldărúşca şi cu únă kítcă di busi×úc […] şi ău dúţi la băsę́rcă.* (Când termină cu îmbrăcatul, naşa îşi ia căldăruşa împreună cu un buchet de busuioc […] şi o duce la biserică.) Can T[2] 117/10.

Var.: **dăpriminés.**

Et.: din ***du- + priminés.***

duprintórn, duprinturnári, duprinturnái̯, duprinturnát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *printórn.* A răsturna.

Et.: din ***du- + printórn.***

dúpu *prep.* Pap[2] 78; Can[2] 391; Cap 121; ALR II s.n., 5, h. 1499/012; ALR II s.n., 6, h. 1817/012, h. 1818/012; Cerna A/31; ALDM I, h. 217/6; Dms. **1.** După, în spatele, în urma; în căutarea. *Un dę́d, zúi̯a-i̯ pri sup pimínt, noáptęa-i̯ dúpu úşă.* (Un bătrân, ziua-i pe sub pământ, noaptea e după uşă. [Ghicitoare: Brăzdarul plugului].) Pap M[2] 51/14; *Un dę́du ń-am c-un dínti dúpu cap.* (Am un bătrân cu un dinte după cap. [Ghicitoare: Cosorul].) Pap M[2] 50/2; *Dúpu unę́c vacǫ́t işǫ́ năfără.* (După puţin timp ieşi afară.) W 66/9; *Di Mănăstír málă si puturčǫ́ dúpu şai̯zǫ́ţ di ań dúpu lántili mǫ́×ur.* ([Cei din] mahalaua *Mănăstír* [a localităţii *Nǫ́nti*] s-a[u] turcit după şaizeci de ani în urma celorlalte mahalale.) Can T[1] 263/26–27; *Ántru triúşă íli dúpu cásă, sfáca lunǫ́inę́ţ aş ári únă gărdínă di zarzuvát.* (În faţa curţii sau după casă, fiecare locuitor din *Lúnǫ́iń* îşi are o grădină de zarzavat.) Can T[1] 262/9; *Dúpă trei̯ meş, dę́du la trimę́si ără an grădínă.* (După trei luni, bătrânul îl trimise din nou în grădină.) Pap M[2] 164/19; *Dăpă nǫ́u̯ă ań, argátłă sfărşíră cunáka şu ţárlu viní să-u vę́ádă.* (După nouă ani, lucrătorii terminară palatul şi împăratul veni să-l vadă.) Cap[2] 106/30; *Z-dúsi dúpu i̯ăl, lă ndirę́si păn̆ă la únă răscrǫsníţă.* (Merse în urma lui, îl însoţi până la o răscruce.) AtaM 373/31; *Şi măi̯ní táti cu sę́ţira dúpu i̯el.* (Şi tata azvârli cu secera în urma lui.) Cap[2] 30/6; *Fičóru la lăsǫ́ dúpu i̯el şi bríču.* (Băiatul lăsă şi briciul în urma lui.) Pap M[1] 14/23; *Fičóru că si fę́si gărnúţă di mel', ára drácu, dup el, úná cfáčcă.* (Băiatul se făcu bob de mei, iar dracul, după el, cioară.) Pap M[1] 22/24; *Cóńili să látră dúpu tíni.* (Câinele o să latre în urma

ta.) Pap M[1] 13/8; *Ło işĕ̋ şi să ubidés dúpă caĭ̋.* (Eu am ieşit şi ca să mă uit după cai.) DP 46/6; *Mi duc dúpu ápu.* (Mă duc după [= în căutare de] apă.) ALR II s.n., 6, h. 1818/012; *Si dúsi dúpu mo̧árti ca să-l̋ ia súflitu la fičór di la mo̧árti.* (Se duse în căutarea morţii ca să-i ia de la moarte sufletul băiatului.) Cap[2] 23/6. **2.** Cu; la. *Ţérbu, ca picasí din múnti ca sóra-sa si marito̧ dúpu fičóru lu ampirátu, si duţȩá sfácă se̹ră la po̧árta lu ampirátu.* (Cerbul, când înţelese, din munte, că soră-sa s-a măritat cu fiul împăratului, se ducea în fiecare seară la poarta împăratului.) Pap M[1] 16/16–17; *Ácu mi arisă̆şti, si li i dau̯ cu̯ă̆lbili şi s-mi tucmi̯ă̆s dúpu ă̆a.* (Dacă îmi place, o să i le dau brăţările şi o să mă logodesc cu ea.) MP 34/19; *„Ło s-ti ansór”; „Mi dúpă cári?; „Dúpu fe̹áta lu ampirátu”.* („Eu o să te însor”; „Dar cu care?”; „Cu fata împăratului”.) Cap[2] 131/38–40; *Ţísta fičór să la ansór dúpă no̧ástră fe̹tă.* (Pe băiatul ăsta o să-l însor cu fata noastră.) Cap[2] 51/28; *Łel vrút-au̯ să anso̧ără dúpu e̹a.* (El voia să se însoare cu ea.) Pap M[2] 142/7; *Fe̹áta-u̯ măritái̯ dúpu ţéla fičóru ţi la ve̹ai̯ trimés.* (Am măritat fata cu băiatul pe care l-ai trimis.) DP 190/25; *Ti dau̯, Vénu móri, dúpu uşinéţu.* (Te dau, măi Vena, la *uşinéţu* [= locuitor din *Óşiń*].) Cap[2] 18/11. **3**. Potrivit cu. *Dinzúr ănzúr sucárde̹ ári gă̆i̯tán róşi, vínăt i̯a négru, dúpu vrăsta lu ómu.* (Sarica are de jur împrejur gătan [= şnur] roşu, albastru sau negru, potrivit cu vârsta omului.) Can T[1] 265/3. **4**. Din cauza. *Xe̹ánă límbă nu putém noi̯ […] să nţile̹zim ţe ʒíţi: noi̯ na le̹ágă ca cu fúne̹a, zo̧li pi̯érdim dúpo e̹a şi ne munčo̧m avae̹á.* (Limba străină noi nu putem […] să înţelegem ce zice: pe noi ne leagă precum cu frânghia; pierdem zile din cauza ei şi ne chinuim în zadar.) Pap M[1] 29/25.

Dúpu ţi *loc. conj.* După ce. *Dúpu ţi si candisí lúpu, ancalico̧ lisíţa pri i̯el.* (După ce lupul se înduplecă, vulpea încălecă pe el.) Pap M[1] 24/32; *Dúpu ţi la tălčáşti vampíru, nu mor víki lánti víti.* (După ce îl omoară pe vampir, nu mai mor alte vite.) Can T[1] 271/10; *Dúpă ţe ntro̧ ănúntru, cato̧ să si şătă̆i̯áscă prin grădínă.* (După ce intră înăuntru, începu să se plimbe prin grădină.) Pap M[2] 163/40; *Dă̆pă ţe zămăntrí ansús, au̯ vizú fe̹áta.* (După ce se uită în sus, o văzu pe fată.) Cap[2] 105/31; *Dípu ţe dără un úrdin, si priturná ără si dără lántu di la príma.* (După ce făcea un rând, se întorcea din nou să facă altul de la început.) Pap M[2] 155/12.

Var.: **dă̆pă, dípu, dup, dúpă, dúpo.**

Et.: lat. ***de post.***

dupustănés, dupustăníri, dupustăníi̯, dupustănít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *pustănés.* A obosi, a se extenua.

Et.: din ***du- + pustănés.***

durári *s.f.* Cap 115 s.v. *dor*[2]*;* Dms. Tăiat de lemne. *Lupătárĭi si duc lă durári̯e̹a.* (Tăietorii de lemne se duc la tăiat lemne.) Cap 115 s.v. *dor*[2].

Et.: vezi ***dor*[2]*.***

dúră *s.f.* Cap 121. Cuvânt de adresare către o mamă vitregă; răutate. *Dúro ne̹ágră, mi măncáş.* (Răutate [ce eşti], m-ai omorât.) Cap[2] 185/14.

Et.: lat. ***durus, -a*** (Cap 121 s.v.).

durătúră, *pl.* **durătúr** *s.f.* Cap 115 s.v. *dor*[2], 121; Dms. Tăiere (de lemne). *Duláčcă di durătúră.* (Secure de tăiat lemne.) Cap 115 s.v. *dor*[2].

Et.: din ***dor*[2] *+ -ătúră.***

durbés vezi **drubés.**

dúre *adv.* Dms. Destul.

Et.: tc. ***dur*** (mac. ***duri***).

Dúre̹a vezi **Dúri.**

dure̹ári, *pl.* **durér** *s.f.* Can[2] 391; ALR II s.n., 6, h. 1815/012; AtaM 283/19; Dms. Durere. *Le̹ac bun di dure̹ári di dinţ.*

(Leac bun pentru durere de dinţ.) ALR II s.n., 6, h. 1815/012.

Var.: **durę́ri** (AtaM 283/19).

Et.: din ***dor*[3]**.

durę́ri vezi **durę́ári.**

durfulát, durfulátă, *pl.* **durfuláţ, durfuláti** *adj.* Cap 117, 121; Dms. Rotund. *An gi̯ăp tu a̯i un drufulát lúcru.* (Ai în buzunar un lucru rotund.) MP 184/15; *Dústa ţi ắi̯ă drufulát şi zălunguvi̯ắsc, túcu şi slúpca á̯u i álbă.* (Nu numai că e rotund şi alungit, dar şi coaja îi e albă.) MP 184/22.

Var.: **drufulát.**

Et. nec.

Dúri *n.pr.* Pap[2] 78; Can[2] 391; Cap 121. Nume de cal întors (castrat).

Var.: **Dúrę̯a** (Cap 121), **Duríi̯a** (Can[2] 391).

Et.: tc. ***doru,*** bg. ***dorija.***

Duríi̯a vezi **Dúri.**

duríi̯ă *pl.* **duríi̯** *s.f.* Dms. Lopată de fier.

Et.: bg. ***djurija*** (tc. ***dürü***).

durisés, durisíri, durisíi̯, durisít *vb.* IV. *Refl.* Cap 121; ALR II s.n., 4, h. 1199/012. A-şi farda obrajii.

Et. nec.

duritúră, *pl.* **duritúr** *s.f.* Can[2] 391; Cap 114 s.v. *do̯ári,* 121; Dms. Durere.

Et.: din ***dor*[3]+ *-itúră.***

durmíndărę̯a *adv.* ALDM I, h. 362/1, 3. Dormind; adormit.

Var.: **durmíndurlę̯a** (ALDM I, h. 362/1).

Et.: de la ***dorm***.

durmíndurlę̯a vezi **durmíndărę̯a.**

durmíri *s.f.* Dms. Culcare, culcat. *Si nţilę́siră príntru i̯el' ca s-la ampártă la durmíre an lántă udái̯ă.* (Se înţeleseră între ei ca, la culcare, să-l separe în altă odaie.) Can T[1] 282/38.

Et.: vezi ***dorm.***

durmitizát[1], *pl.* **durmitizátur** *s.n.* Dms. Moţăială.

Et.: vezi ***durmitéz.***

durmitizát[2], durmitizátă, *pl.* **durmitizáţ, durmitizáti** *adj.* Cap 121 s.v. *durmitéz.* Somnoros.

Et.: vezi ***durmitéz.***

durmitizári *s.f.* Cap 121 s.v. *durmitéz*; Dms. Moţăială.

Et.: vezi ***durmitéz.***

durmités vezi **durmitéz.**

durmitéz, durmitizári, durmitizái̯, durmitizát *vb.* I. *Intranz.* Pap[2] 78; Can[2] 391; Cap 121; ALR I, 1, h. 75/012; Dms. **1.** A dormita, a moţăi. *Nu durmitę́ázǎ, túcu sco̯al di ti cúlcă!* (Nu [mai] moţăi, scoală-te să te culci!) Cap 121 s.v. **2**. A dormi profund. Pap[2] 78. **3**. A se închina la Dumnezeu. Pap[2] 78.

Var.: **durmités** (Pap[2] 78).

Et.: lat. ***dormitare.***

durńári vezi **durńíri.**

durńíri *s.f.* AtaM 48/12, 121/4, 242/4. Dormire, somn.

Var.: **durńári** (AtaM 48/12).

Et.: vezi ***dorm.***

duro̯ád vezi **duró̯d.**

duro̯ám vezi **duró̯m.**

duró̯d, duródiri, duró̯ş, duróş *vb.* III. *Intranz.* Dms s.v. *ro̯ad.* A râde, a termina de râs.

Var.: **duro̯ád** (Dms).

Et.: din ***du-* + *ro̯d.***

duró̯m, durămári, durămái̯, durămát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ro̯am.* A scurma.

Var.: **duro̯ám** (Dms).

Et.: din ***du-* + *ro̯m.***

duručo̯ás vezi **duručó̯s.**

duručó̯s, duručó̯ri, duručó̯i̯, duručó̯t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *ručo̯ás.* A termina de luat prânzul.

Var.: **duručo̯ás** (Dms s.v. *ručo̯ás*).

Et.: din ***du-* + *ručó̯s.***

durudés, durudíri, durudíi̯, durudít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Can[2] 385; Cap 105, 252 s.v. *rudés*; Dms s.v. *rudés*. A (se)

naşte, a termina de născut, a încheia naşterea. *Ca dărudẹ́şti, la ancînúşă şi la spẹ́lă [mícu] cu răkíă.* (După ce se naşte, îl presară [pe prunc] cu cenuşă şi îl spală cu rachiu.) Can T^2 116/15; *Ị́el stătú cóla pắnă si dărudẹáscă şi fẹ́ási ţẹ́a lámńă ţinţ răsláń.* (El stătu acolo până să termine de născut şi balaurul născu cinci lei.) Cap^2 143/27.

Var.: **dărudés.**

Et.: din ***du-*** **+** ***rudés.***

duruị́és vezi **dăruị́és.**

durunés, duruníri, duruníị́, durunít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *runés.* A fărâmiţa.

Et.: din ***du-*** **+** ***runés.***

durúp, durúpiri, durúpş, durúpt *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *rup.* A rupe, a termina de rupt.

Et.: din ***du-*** **+** ***rup.***

durút, durútă *pl.* **durúţ, durúti** *adj.* şi *s.m.* şi *f.* Dms. Iubit, dorit. *Ắş lă şţẹátă durútu.* (Îşi aşteaptă iubitul.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dor^3.***

dus, dúsă, *pl.* **duş, dúsi** *adj.* Pap^2 77 s.v. *duc;* Can^2 392 s.v. *dúţiri*; Cap 118 s.v. *duc;* Dms s.v. *duc*. **1**. Dus. F i g. Terminat; mort. *Ra dus.* (Era mort.) Pap M^2 69/20; *Fráti-ńu mári s-la dar că dúsă ị́eş.* (Să-l faci [la loc] pe frate-meu cel mare, că eşti terminată [dacă n-o faci].) Cap^2 66/9. **2.** Adus. *Tufẹ́ácu ra dus din Sărúnă.* (Puşca era adusă de la Salonic.) Dms s.v.

Et.: vezi ***duc^{1,} duc^2.***

dusáp, dusăpári, dusăpáị́, dusăpát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *sap.* A termina de săpat.

Et.: din ***du-*** **+** ***sap.***

dusár, dusărári, dusăráị́, dusărát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *sar.* A pune sare.

Et.: din ***du-*** **+** ***sar*** (s.v. *ănsár*)***.***

dusátur, dusăturári, dusăturáị́, dusăturát *vb.* I. *Refl.* Dms s.v. *sátur.* A se sătura.

Et.: din ***du-*** **+** ***sátur.***

dusădés, dusădíri, dusădíị́, dusădít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *sădés*. A termina de sădit.

Et.: din ***du-*** **+** ***sădés.***

dusărút, dusărutári, dusărutáị́, dusărutát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *sărút.* A săruta.

Et.: din ***du-*** **+** ***sărút.***

duscád, duscădẹ́ári, duscăzúị́, duscăzút *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *scad.* A scădea.

Et.: din ***du-*** **+** ***scad.***

duscáld, duscăldári, duscăldáị́, duscăldát *vb.* I. *Refl.* Dms s.v. *scald.* A se scălda, a termina de scăldat.

Et.: din ***du-*** **+** ***scald.***

duscáp, duscăpári, duscăpáị́, duscăpát *vb.* I. *Intranz.* Cap 122, 259 s.v. *scap;* Dms s.v. *scap.* A scăpa de toate. F i g. A fi ruinat, scăpătat.

Et.: din ***du-*** **+** ***scap.***

duscápit, duscăpitári, duscăpitáị́, duscăpitát *vb.* I. *Intranz.* Can^2 385; Cap 105; Dms s.v. *scápit.* (Despre soare) A apune de tot. *Din ţe cásă di ị́úndi rudẹ́şti mulľári nu si scọ́ti níţi un lúcru nafără ca si dăscápită sọ́rili.* (Din casa în care naşte o femeie nu se scoate niciun lucru afară până să nu apună soarele.) Can T^2 116/34.

Var.: **dăscápit**, **discápit** (Can^2 385 s.v. *dăscápit*).

Et.: din ***du-*** **+** ***scápit.***

duscăpát, duscăpátă, *pl.* **duscăpáţ, duscăpáti** *adj.* Cap 259 s.v. *scap*; Dms. Scăpătat, ruinat; ratat. *Ắị́ duscăpát.* (E scăpătat.) Cap^2 178/12; *Lás-la, căváị́nicu, c-ắị́ duscăpát.* (Lasă-l, săracul, că e ruinat.) Cap^2 178/13; *Nu-ị́ bun di ţíva; ắị́ duscăpát.* (Nu-i bun de nimic; e un ratat.) Dms s.v.

Et.: vezi ***duscáp.***

duscăpitári, *pl.* **duscăpitọ́r** *s.f.* Cap 105 s.v. *dăscápit;* Dms. Apus (de soare). *Stătú mult văcọ́t cóla, pắnă la dăscăpitárẹa sọ́áriluị́.* (Stătu multă vreme

acolo, până la apusul soarelui.) Cap[2] 90/22.

Var.: **dăscăpitári.**

Et.: vezi ***duscápit.***

duscăpitát, *pl.* **duscăpitátur** *s.n.* Dms. Apus de soare.

Et.: vezi ***duscápit.***

duscót, duscǫ́tiri, duscóş, duscós *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *scot.* A separa; a înlătura. *Di că-© duscutcám pál'a, ăl gru©ˇám vráu cu lupáta, spíţili răzburvíti prin grăn si ˇásă disúpră.* (După ce înlăturam paiele, răscoleam grămada de grâu cu lopata, încât spicele amestecate prin grâu să iasă deasupra.) AtaM 354/22.

Et.:din ***du-*** **+** ***scot.***

duscúlt, duscultári, duscultáiu, duscultát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *scult.* A asculta tot, până la sfârşit. *Ma ţéla duu̯óvnicu ra criilát; că duscultǫ́, al' zísi […] „bun al' făséş".* (Însă duhovnicul era isteţ; după ce ascultă până la sfârşit, îi zise […] „i-ai făcut [un] bine".) DP 146/33.

Et.: din ***du-*** **+** ***scult.***

duscúnd, duscúndiri, duscúnş, duscúns *vb.* III. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *scund.* A (se) ascunde bine.

Et.: din ***du-*** **+** ***scund.***

duscúp, duscupíri, duscupíiu, duscupít *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *scup.* A scuipa, a termina de scuipat.

Et.: din ***du-*** **+** ***scup.***

duscútur, duscuturári, duscuturáiu, duscuturát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *scutúr.* A scutura bine, a termina de scuturat.

Et.: din ***du-*** **+** ***scútur.***

duscámin, dusiminári, dusimináiu, dusiminát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *scámin.* A termina de semănat.

Et.: din ***du-*** **+** ***scámin.***

duscáţir, dusiţirári, dusiţiráiu, dusiţirát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *scáţir.* A termina de secerat. *Că si făţcáu mar [siminătúrli], cǫn rau cuắpti, li siţirám ắţi că li dusiţirám t©ắti ţcáşti, nápta tri Íirám.* (Când creşteau mari [semănăturile], când erau coapte, le seceram şi după ce terminam de secerat toate astea, apoi treieram. AtaM 383/2.

Et.: din ***du-*** **+** ***scáţir.***

dusfărşés vezi **dusfărşǫ́s.**

dusfărşcás vezi **dusfărşǫ́s.**

dusfărşǫ́s, dusfărşǫ́ri, dusfărşǫ́iu, dusfărşǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* Can[2] 391; Cap 122, 263 s.v. *sfărşǫ́s;* Dms s.v. *sfărşcás.* A termina. *Ca dusfărşǫ́s cu ó˘li, trec si picurári l' cári li gunés ó˘li [príntru dǫ́u̯li fócur].* (După ce termină cu oile, trec şi ciobanii care mână oile [printre cele două focuri].) Can T[1] 270/22; *U̯ómu, că dusfărşá lúcru, stătcá nǫáptca di lă spilá [ămpirátu].* (Omul, după ce termina treaba, stătea noaptea şi-l spăla [pe împărat].) AtaM 394/4; *Dăscărcắ lúcrili şi cắţǫ́ la spilárca. Ca dăsfărşǫ́, li tínsi la su̯ắri s-úscă.* (Descărcă lucrurile şi se apucă de spălat. Când termină [de spălat], le întinse la soare să se usuce.) MP 136/15.

Var.: **dăsfărşǫ́s, dusfărşés** (Cap 263 s.v. *sfărşǫ́s*)**, dusfărşcás** (Dms).

Et.: din ***du-*** **+** ***sfărşǫ́s.***

dusfirés, dusfiríri, dusfiríiu, dusfirít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *sfirés.* A fluiera, a termina de fluierat.

Et.: din ***du-*** **+** ***sfirés.***

dusirbés, dusirbíri, dusirbíiu, dusirbít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *sirbés.* A termina [= a înceta] lucrul.

Et.: din ***du-*** **+** ***sirbés.***

duslăbés vezi **duslăbnés.**

duslăbnés, duslăbníri, duslăbníiu, duslăbnít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *slăbnés.* A slăbi.

Var.: **duslăbés** (Dms s.v. *slăbnés*).

Et.: din ***du-*** **+** ***slăbnés.***

dusmăcnés vezi **dusmucăiés.**

dusmintés, dusmintíri, dusmintíiu, dusmintít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *smintés.* A se încurca.

Et.: din ***du-*** **+** ***smintés.***

dusmucăi̯és, dusmucăíri, dusmucăíi̯, dusmucăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A smuci.

Var.: **dusmăcnés** (Dms s.v.).

Et.: din ***du- + smucăi̯és.***

duspárg, duspárg̑iri, duspárş, duspárt *vb.* III. *Tranz.* Cap 122, 271 s.v. *sparg;* Dms. A împrăştia. *Li duspárg alíz búbili.* (Împrăştii viermii de mătase cum se cuvine.) Cap 271 s.v. *sparg.*

Et.: din ***du- + sparg.***

duspún, duspuníri, duspúş, duspús *vb.* III. *Tranz.* Cap 122, 273 s.v. *spun;* Dms s.v. *spun.* A termina de spus. *Pănă si duspúń tu, gúpca la fe̯ási şi la trime̯ási la pruşíre̯a.* (Până să termini tu ce ai de spus, ţiganca l-a făcut [= a născut pruncul] şi l-a trimis la cerşit.) Cap[2] 197/33.

Et.: din ***du- + spun.***

duspuvidés, duspuvidíri, duspuvidíi̯, duspuvidít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *spuvidés.* A se spovedi; a-şi termina spovedania.

Et.: din ***du- + spuvidés.***

dusrăcăi̯és, dusrăcăíri, dusrăcăíi̯, dusrăcăít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *srăcăi̯és.* A termina de mâncat (de sorbit).

Et.: din ***du- + srăcăi̯és.***

dústa vezi **dósta.**

dustáu̯, dustári, dustătúi̯, dustát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *stau̯.* A înceta.

Et.: din ***du- + stau̯.***

dustăfsés, dustăfsíri, dustăfsíi̯, dustăfsít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *stăfsés.* (Despre aluat) A se opri din dospit.

Et.: din ***du- + stăfés.***

dustimnés, dustimníri, dustimníi̯, dustimnít *vb.* IV. *Intranz.* şi *tranz.* Dms. A se întuneca, a se lăsa întuneric profund.

♦ *L'-u dustimnít.* (L i t. I s-a întunecat. = I s-a urât [de ceva]; i s-a pus pata.) Dms s.v.

Et.: din ***du- + stimnés.***

dustimnít[1] *s.n.* Dms. Beznă.

Et.: vezi ***dustimnés.***

dustimnít[2]**, dustimnítă,** *pl.* **dustimníţ, dustimníti** *adj.* Dms. Întunecat, în beznă.

Et.: vezi ***dustimnés.***

dustinés, dustiníri, dustiníi̯, dustinít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *stinés.* A se opri din oftat.

Et.: din ***du- + stinés.***

dustíng, dustíng̑iri, dustínş, dustíns *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *sting.* A stinge.

Et.: din ***du- + sting.***

dustirpés, dustirpíri, dustirpíi̯, dustirpít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *stirpés.* A stârpi, a distruge.

Et.: din ***du- + stirpés.***

dustricór, **dustricurári, dustricurái̯, dustricurát** *vb.* I. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *stricór.* A strecura de tot, a termina de strecurat. *Că si dustricurá [strígla], ăn ţădílă rămăne̯á bro̯nza.* (După ce se strecura de tot [străgheaţa], în strecurătoare rămânea brânza.) AtaM 399/22.

Et.: din ***du- + stricór.***

dustrimés, dustrimíri, dustrimíi̯, dustrimít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *strimés.* A termina de răsturnat brazde.

Et.: din ***du- + strimnés.***

dustríng, dustríng̑iri, dustríns, dustríns *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *string.* A termina de strâns.

Et.: din ***du- + string.***

dustúp, dustupári, dustupái̯, dustupát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *stup.* A astupa bine.

Et.: din ***du- + stup.***

dustúr *s.n.* Cap 122, 258 s.v. *sătúl;* Dms. Permisiune, voie. *„Do̯-ń dustúr béri păn la miríndi pănă s-mi ved cu tă˘fa”. Şi ˘a-l' de̯ádi dustúr.* („Dă-mi permisiune măcar până la chindie ca să mă văd cu familia”. Şi ea i-a dat permisiunea.) Cap[2] 144/44–145/1.

Et.: tc. ***destur*** (bg. ***destur***).

dusturlo̯ác vezi **dusturló̯c.**

dusturlǫ́c *s.n.* Dms. Libertate. *Cu dusturlúcu ţi l-ári dat, úmbra di niştíri si ţăpę́şti.* (Datorită libertăţii pe care le-a dat-o, se risipeşte umbra neştiinţei.) Pap M[1] 29/17.

Var.: **disturlúc, dusturlǫ́ac** (Dms), **dusturlúc** (Dms s.v.)**.**

Et.: din ***dustúr* + *-lǫ́c*.**

dusturlúc vezi **dusturlǫ́c.**

dusučǫ́as vezi **dusučǫ́s.**

dusučǫ́s, dusučǫ́ri, dusučǫ́i̯, dusučǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *sučǫ́as.* A răsuci de tot.

*Var.:***dusučǫ́as** (Dms s.v. *sučǫ́as*).

Et.: din ***du-* + *sučǫ́s*.**

dusúd, dusudári, dusudái̯, dusudát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *sud.* A asuda de tot.

Et.: din ***du-* + *sud*.**

dusúflăm vezi **dusúflum.**

dusúflum, dusuflári, dusuflái̯, dusuflát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *súflăm.* A termina de suflat, a nu mai sufla.

Var.: **dusúflăm** (Dms s.v. *súflăm*).

Et.: din ***du-* + *súflum*.**

duşaméu̯ vezi **duşămé.**

dúşă, *pl.* **dúşi** *s.f.* Pap[2] 78; Cap 122. Suflet; fiinţă. F i g. Arătare, monstru. *Că sări úná dúşu, pirí, sáldi noi̯ cu Túmbuli-bei̯ scăpǫ́m bilę́á.* (Când sări dintr-o dată monstrul, pieri [neamul], numai noi şi *Túmbuli-bei̯* abia scăparăm.) Pap M[2] 150/39.

Var.: **dúşu.**

Et.: mac., bg. ***duša*.**

duşămé, *pl.* **duşămeúr** *s.f.* Cap 122; ALR II, 1, h. 237/012; ALR II s.n., 1, h. 134/012; ALR II s.n., 4, h. 1234/012; Dms. **1**. Duşumea. **2**. Pat de iarbă sub claia de fân.

Var.: **duşaméu̯** (ALR II s.n., 4, h. 1234/012), **duşămę́á** (ALR II, 1, h. 237/012), **duşemé** (Cap 122 s.v.), **duşemę́á** (ALR II s.n., 1, h. 134/012), **duşumé** (Cap 122 s.v.; Dms), **duşuméu̯** (Cap 122 s.v.).

Et.: tc. ***döşeme*** (înv. ***dušeme,*** Suciu 317) (mac. ***dušeme,*** bg. ***djušeme***).

duşămę́á vezi **duşămé.**

duşărǫ́as vezi **duşărǫ́s.**

duşărǫ́s, duşărǫ́ri, duşărǫ́i̯, duşărǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *şărǫ́as.* A broda.

Var.: **duşărǫ́as** (Dms s.v. *şărǫ́as*).

Et.: din ***du-* + *şărǫ́s*.**

duşătăi̯és, duşătăíri, duşătăíi̯, duşătăít *vb.* IV. *Refl.* Can[2] 391; Cap 122, 283 s.v. *şătăi̯és;* Dms s.v. *şătăi̯és.* A se sătura de plimbare. F i g. A-şi face nevoile. „*Ca să nu la úl'ìţ lócu, şătăi̯á-ti pri rǫ́pă, ca să-u̯ şti̯".* Picuráru, fi'kíru, bucurós, bucurós, si isşătăí pri rǫ́pă şi, tamán si duşătăí, si dişti̯tǫ́.* („Ca să nu uiţi locul, fă-ţi nevoile pe piatră, ca s-o recunoşti". Ciobanul, bietul de el, bucuros nevoie mare, îşi făcu nevoile pe piatră şi, tocmai când termină, se trezi.) Can T[2] 280/20.

Et.: din ***du-* + *şătăi̯és*.**

dúşcă *s.m.* Dms. Sufleţel. *Meu̯ dúşcă.* (Sufleţelul meu.) Dms s.v.

Et.: din ***duşă* + *-că*.**

duşéc, *pl.* **duşę́áţi** şi **duşę́áţă** *s.n.* Cap 122; Cerna A/789; ALDM II, h. 709/2, 3, h. 710/1–7; Dms. Saltea. *Áţi că-ń şternú duşę́áţă, áţi na izgustím cu túrtă căldă.* (Şi mi-a aşternut saltele şi ne-am ospătat cu turtă caldă.) Cap[2] 114/27; *Zănşăráţ, nísti pri pérniţi, nísti pri duşę́áţi, kirăsę́ám cu pǫ́áčili plíni.* (Înşiraţi, unii pe perne, alţii pe saltele, cinsteam [= închinam] cu ulcioarele pline.) DP 83/7.

Pun duşéc. A face avere. Cap[2] 219/4.

Var.: **duşi̯ắc** (ALDM II, h. 709/2, 3, h. 710/2, 3).

Et.: tc. ***döşek*** (mac. ***dušek,*** bg. ***djušek***).

duşemé vezi **duşămé.**

duşemę́á vezi **duşămé.**

duşi̯ắc vezi **duşéc.**

duşmán, *pl.* **duşmáń** *s.m.* Pap[1] 44; Pap[2] 78; Can[2] 391; Cap 122; Cerna A/1685; ALDM III, h. 1428/1–7; Dms. Duşman. *Lăgáț, bra! videț ț̦e fáți cǫ̦inili şi duşmánu Cúsi-cucóti.* (Alergați, măi! vedeți ce face câinele şi duşmanul de Cocoşel-fără-coadă.) Pap M[2] 138/7; *Uzǫ̦ că nu-i̯ bun lúcru, că duşmánu ra mai̯ júni.* (Auzi că nu e de bine, că duşmanul era mai puternic.) DP 68/1; *Fuzíț, duşmáń, că i̯á-la Níță capidán, căti pátru súti di súfliti, la un trişnic, tălcáşti.* (Fugiți, duşmanilor, că iată-l pe Niță căpitanul, [care] omoară câte patru sute de suflete dintr-o lovitură.) Cap[2] 140/6; *Cǫn uzǫ̦ră şa, duşmáńi' si spărúră şi fuzíră.* (Când auziră aşa, duşmanii se speriară şi fugiră.) Cap[2] 140/8; *Cálu l'a găzi̯ęá duşmáni̯ cu pičụ́rili.* (Calul călca duşmanii cu picioarele.) MP 68/7. F a m. (la vocativ). Dragule, drăguțule. *[Fičóru] căntá şi un şǫ̦áric zísi: „lásă i̯o si cǫnt şi fui̯ tu, duşmánuli, că piríş".* ([Băiatul] cânta şi un şoarece îi zise: „lasă să cânt eu şi tu fugi, drăguțule, că [altfel] ai murit [= eşti mort]".) Cap[2] 76/22; *Năpói̯-ti că duséş-ti, duşmánuli.* (Întoarce-te, că te-ai dus, dragule.) Pap M[2] 69/31.

♦ *Dómnu di bun, duşmán níți un.* (Dumnezeu cu bine şi fără duşmani.) Pap M[2] 55/32; *Ápa dǫ̦ármi, duşmánu nu dǫ̦ármi.* (Apa doarme, duşmanul nu doarme.) Pap M[2] 69/25; *Mai̯ bun duşmán ítru dicǫ́t pri̯átil budăló.* (Mai bine duşman viclean decât prieten prostănac.) Cap[2] 178/8.

Et.: tc. ***düşman*** (dial. ***dušman,*** Suciu 316) (mac. ***dušman***).

duşmáncă, *pl.* **duşmánki** *s.f.* Duşmancă. *Di i̯índi işǫ́ ț̦i̯ăsta duşmánca? Ț̦i̯ăsta duşmánca s-ti máncă tíni.* (De unde s-a ivit duşmanca asta? Duşmanca asta o să te mănânce pe tine.) MP 90/24.

Et.: din ***duşmán* + *-că.***

duşmanlǫ́c vezi **duşmănlǫ́c.**

duşmănlǫ́ac vezi **duşmănlǫ́c.**

duşmănlǫ́c *s.n.* Cap 122 s.v. *duşmán;* Dms. Duşmănie.

Var.: **duşmanlǫ́c** (Cap 122 s.v. *duşmán*)**, duşmănlǫ́ac** (Dms).

Et.: tc. ***duşmanlık*** (bg. ***dušmanlăk,*** mac. ***dušmanlak***).

duşmăn̦ę́şti *adv.* Cap 122 s.v. *duşmán;* Dms. În duşmănie; ca între duşmani. *S-nu-ń sirbéş duşmăn̦ę́şti.* (Să nu-mi lucrezi în duşmănie.) Dms s.v.

♦ *Pri̯atlǫ́cu, pri̯atlǫ́c, áma isápu, duşmăn̦ę́şti.* (L i t. Prietenia, prietenie, dar socoteala, ca între duşmani. = Frate, frate, dar brânza e pe bani.) Cap[2] 197/14.

Et.: din ***duşmán* + *-ę́şti.***

duşmănós, duşmănǫ́să, *pl.* **duşmănóş, duşmănǫ́si** *adj.* Dms. Duşmănos, răuvoitor.

Et.: din ***duşmán* + *-ós.***

duşmăníl'ă *s.f.* Dms. Duşmănie.

Et.: din ***duşmán* + *-íl'ă.***

dúşnic *s.m.* Dms. (La cuptorul de cărbuni) Răsuflătoare.

Et.: mac., bg. dial. ***dušnik***.

duşǫ́ad vezi **duşǫ́d.**

duşǫ́ari vezi **duşǫ́ri.**

duşǫ́as vezi **duşǫ́s.**

duşǫ́at vezi **duşǫ́t.**

duşǫ́d, duşădę́ari, duşăzúi̯, duşăzút *vb.* II. *Intranz.* Can[2] 385; Cap 105, 122, 285 s.v. *şǫ́d;* Dms s.v. *şǫ́ad.* A sta până la sfârsit.

Var.: **dăşǫ́d** (Can[2] 385; Cap 105), **duşǫ́ad** (Dms s.v. *şǫ́ad*).

Et.: din ***du-* + *şǫ́d.***

duşǫ́ri, *pl.* **duşǫ́r** *s.f.* Can[2] 391; Dms. Respirație.

Var.: **duşǫ́ari** (Dms).

Et.: vezi ***duşǫ́s.***

duşǫ́s, duşǫ́ri, duşǫ́i̯, duşǫ́t *vb.* IV. *Intranz.* Can[2] 391; Cap 122; Dms. A respira; a adulmeca. *Greụ duşáşti, vă íri loş.* (Respiră greu, o fi bolnav.) Dms s.v.

Var.: **duşo̯ás** (Dms).

Et.:mac., bg. ***duša.***

duşó̯t, *pl.* **duşó̯tur** *s.n.* Dms. Răsuflare, respiraţie.

Var.: **duşo̯át** (Dms).

Et.: vezi ***duşó̯s.***

duşpritnés, duşpritníri, duşpritníi̯, duşpritnít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *şpritnés.* A scăpăra; a da foc cu chibritul.

Et.: din ***du-*** + ***şpritnés.***

duştérg, duşte̯árgiri, duştérş, duştérs *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *şterg.* A şterge peste tot, a termina de şters.

Et.: din ***du-*** + ***şterg.***

duştérn, duşte̯árniri, duştirnúi̯, duştirnút *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *ştern.* A aşterne peste tot, a termina de aşternut.

Et.: din ***du-*** + ***ştern.***

duştét, duştitári, duştitái̯, duştitát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *ştet.* A nu mai aştepta.

Et.: din ***du-*** + ***ştet.***

duştucnés, duştucníri, duştucnúi̯, duştucnít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *ştucnés.* A nu se mai afunda.

Et.: din ***du-*** + ***ştucnés.***

dúşu vezi **dúşă.**

duşugúbă *s.f.* AtaM 108/15, 286/3. Furtună, intemperie.

Et.: mac. dial. ***dušuguba.***

duşumé vezi **duşămé.**

duşumé̯u vezi **duşămé.**

dutác, dutăţe̯ári, dutăcúi̯, dutăcút *vb.* II. *Intranz.* Dms s.v. *tac.* A nu mai tăcea.

Et.: din ***du-*** + ***tac.***

dutáľ, dutăľári, dutăľái̯, dutăľát *vb.* I. *Tranz.* Can[2] 391; Cap 122, 288 s.v. *taľ;* Dms s.v. *taľ.* A termina de tăiat, a tăia de tot. *Co̯n să la dutáľă [bre̯ástu], măgáriľ s-la trágă năfără, s-nu la lásă să cádă ăn trap.* (Când o să-l termine de tăiat [ulmul], măgarii să-l tragă afară, să nu-l lase să cadă în râu.) Cap[2] 77/42; *Nu putúră să-u̯ dutáľă [tapóla].* (Nu putură să-l taie de tot [plopul].) Can T[1] 278/38; *Pắnă s-la dutáľă [birbe̯áţili], fičóru bírda au̯ vizú [fe̯áta].* (Până să-l termine de tăiat [berbecul], băiatul o văzu [pe fată] din nou.) DP 115/5; *Tăľáră, tăľáră to̯tă zúu̯a şi i̯eľ nu-u̯ putúră dutăľári [tapóla].* (Tăiară, tăiară toată ziua şi nu putură să-l termine de tăiat [plopul].) Can T[1] 278/43.

Et.: din ***du-*** + ***taľ.***

dutălčo̯ás vezi **dutălčó̯s.**

dutălčó̯s, dutălčó̯ri, dutălčó̯i̯, dutălčó̯t *vb.* IV. *Tranz.* Cap 122, 289 s.v. *tălčó̯s*; Dms s.v. *tălčo̯ás.* A ucide, a omorî. *Muráru mi dutălčí di kutéc, nu vez că şi mozắcu lă si-ń cúră din cap?* (Morarul m-a omorât în bătaie, nu vezi că şi creierul a început să-mi curgă din cap?) Cap[2] 118/14.

Var.: **dutălčo̯ás** (Dms s.v. *tălčo̯ás*).

Et.: din ***du-*** + ***tălčó̯s.***

dutăľát, dutăľátă, *pl.* **dutăľáţ, dutăľáti** *adj.* Cap 122, 288 s.v. *taľ;* Dms s.v. *taľ.* Tăiat. *Ma bre̯ástu, co̯n fu dutăľát, […] la trási pri i̯el ăn trap.* (Însă ulmul, când fu tăiat, […] îl trase pe el în pârâu.) Cap[2] 77/44; *Urmánu din Zo̯ánă ắi dutăľát.* (Pădurea din *Zo̯nă* e tăiată.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dutáľ.***

dutărco̯ás vezi **dutărcó̯s.**

dutărcó̯s, dutărco̯ri, dutărco̯i̯, dutărco̯t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *tărco̯ás.* A pisa de tot, a termina de pisat.

Var.: **dutărco̯ás** (Dms s.v. *tărco̯ás*).

Et.: din ***du-*** + ***tărcó̯s.***

dutórc, dutórţiri, dutórş, dutórs *vb.* III. *Tranz.* AtaM 226/24; Dms s.v. *torc.* A termina de tors.

Et.: din ***du-*** + ***torc.***

dutót, dutó̯tă *pron.* Cap 122, 297 s.v. *tot*; Dms. Tot, intreg.

♦ *Nu-i̯ dutót.* (Nu e tot [= întreg la minte].) Cap[2] 201/13.

Et.: din ***du-*** + ***tot.***

dutrág, dutrá‹diri, dutráş, dutrás *vb.* III. *Tranz.* şi *intranz.* Dms s.v.*trag.* A nu mai trage; a nu mai suferi.

Et.: din ***du- + trag.***

dutrăi‹és, dutrăíri, dutrăirái‹, dutrăirát *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *trăi‹és.* A nu mai răbda.

Et.: din ***du- + trăi‹és.***

dutrăi‹ír, dutrăirári, dutrăirái‹, dutrăirát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *trăír.* A termina de treierat.

Et.: din ***du- + trăi‹ír.***

dutrăpés, dutrăpíri, dutrăpíi‹, dutrăpít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *trăpés.* A nu mai răbda.

Et.: din ***du- + trăpés.***

dutre‹ámur, dutrimurári, dutrimurái‹, dutrimurát *vb.* I. *Intranz.* Dms s.v. *trémur.* A nu mai tremura.

Var.: **dutrémur** (Dms s.v. *trémur*).

Et.: din ***du- + tre‹ámur.***

dutréc, dutre‹átiri, dutricúi‹, dutricút *vb.* III. *Intranz.* Can[2] 391; Cap 122, 300 s.v. *trec;* Dms s.v. *trec.* A trece cu totul. *Ca dutricúră tọ̑ti ó˘li şi cáprili, tricúm şi noi‹.* (După ce trecură toate oile şi caprele, trecurăm şi noi.) Can T[1] 270/33; *Ca dătricú asḱirímẹa, s-turnó năpu‹ắi‹.* (După ce trecu soldăţimea [= oştirea], se întoarse.) MP 66/20.

Var.: **dătréc.**

Et.: din ***du- + trec.***

dutrémur vezi **dutre‹ámur.**

dutučọ́as vezi **dutučọ́s.**

dutučọ́s, dutučọ́ri, dutučọ́i‹, dutučọ́t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *tučọ́as.* A termina de ascuţit.

Var.: **dutučọ́as** (Dms s.v. *tučọ́as*).

Et.: din ***du- + tučọ́s.***

dutúnd, dutúndiri, dutúnş, dutúns *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *tund.* A termina de tuns.

Et.: din ***du- + tund.***

dutupés, dutupíri, dutupíi‹, dutupít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *tupés.* A termina de topit.

Et.: din ***du- + tupés.***

duturés, duturíri, duturíi‹, duturít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *turés.* A arunca.

Et.: din ***du- + turés.***

dutuşọ́as vezi **dutuşọ́s.**

dutuşọ́s, dutuşọ́ri, dutuşọ́i‹, dutuşọ́t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *tuşọ́as.* A nu mai tuşi.

Var.: **dutuşọ́as** (Dms s.v. *tuşọ́as*).

Et.: din ***du- + tuşọ́s.***

duţás, duţe‹ásiri, duţisúi‹, duţisút *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *ţas.* A termina de ţesut.

Et.: din ***du- + tas.***

dúţă, în expr. **Cu dúţă** Cap 122; ALR II s.n., 5, h. 1289/012. Joc de copii: în buşi, de-a pietricelele.

Et. nec.

duţăne‹ári vezi **duţ£niri.**

duţănút, duţănútă, *pl.* **duţănúţ, duţănúti** *adj.* Dms. Reţinut, sfios. *Nu-l' scot laf din rost, că-i mult duţănút.* (Nu-i scot o vorbă din gură, deoarece e foarte sfios.) Dms s.v.

Et.: vezi ***duţọ́n.***

duţărpés, duţărpíri, duţărpíi‹, duţărpít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *ţărpés.* A goli complet.

Et.: din ***du- + ţărpés.***

duţe‹ári vezi **dúţiri.**

duţérn, duţérniri, duţirnúi‹, duţirnút *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *ţern.* A termina de cernut.

Et.: din ***du- + ţern.***

duţért, duţirtári, duţirtái‹, duţirtát *vb.* I. *Refl.* Dms s.v. *ţert.* A nu se mai certa.

Et.: din ***du- + ţert.***

duţín, duţinári, duţinái‹, duţinát *vb.* I. *Intranz.* Can[2] 385; Cap 122, 309 s.v. *ţínă*; Dms. A termina de luat cina.

Ca dăţínă, găi̯dăgǫi̯a i̯a dáră la sfáca om, diríp ţirút, căti un năbét. (Când termină de cinat, cimpoierul face câte un rând [= o cântare] pentru fiecare om, după cum i s-a cerut.) Can T^2 118/20; *Pópa aI' zísi la pupădíi̯a: „duţináş, pupădíi?"; „I̯a, duţináı̯".* (Popa îi zise preotesei: „Ai terminat de cinat, preoteasă?"; „Iaca, am terminat".) Cap^2 31/36-37; *Ca duţináră, zísiră ţéI'a fičóriI': „Cǫţi, nínu, şa făţéi̯ la noi̯ ?"* (Când terminară de cinat, băieţii ziseră: „Mătuşă, de ce ne făceai aşa [= de ce ne-ai făcut asta]" ?) Cap^2 58/13; *Ca duţináră áldi ampirátu, ampirátu zísi la izmikar ca si mănáncă şi el.* (Când terminară de cinat neamurile împăratului, împăratul îi zise slujitorului să mănânce şi el.) Cap^2 86/17.

Var.: **dăţín** (Cap 105).

Et.: din ***du-* + *ţin*.**

dúţiri *s.f.* Pap^2 77 s.v. *duc;* Can^2 391, 392 s.v. *duc;* Cap 118 s.v. *duc*; Dms. Ducere; venire. *Şi la dúţirę şi la fuzírę căntáu cǫntiţi.* (Şi la venire şi la plecare cântau cântece.) Can T^1 266/26.

Var.: **duţę́ári** (Dms s.v.).

Et.: vezi ***duc*^{2}.**

duţǫ́an vezi **duţǫ́n.**

duţǫ́niri vezi **duţǫ́niri.**

duţǫ́n, duţǫ́niri şi **duţănę́ári, duţănúi̯, duţănút** *vb.* III şi II. *Refl.* Dms s.v. *ţǫan.* A se ţine; a se abţine. *I̯el, cǫt au̯ vizú, nu putú să si duţǫ́nă şi căzú di pri scand.* (El, când o văzu, nu putu să se ţină şi căzu de pe scaun.) Pap M^2 162/30; *Mi duţănúi̯, I'umíntra si făţę́á ţivá.* (M-am abţinut, altminteri se întâmpla ceva.) Dms s.v.; *Că picăsí cum ăi̯ lúcru, pópa nu si putú duţănę́ári.* (Când înţelese cum stă treaba, popa nu se putu abţine.) DP 44/17.

Var.: **duţǫ́an** (Dms s.v. *ţǫan*).

Et.: din ***du-* + *ţǫn*.**

duţǫ́niri *s.f.* Dms. Reţinere, sfială.

Var.: **duţănę́ári** (DP 44/17), **duţǫ́aniri** (Dms).

Et.: vezi ***duţǫ́n*.**

duubidés, duubidíri, duubidíi̯, duubidít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *ubidés.* A nu mai căuta, a termina de căutat.

Et.: din ***du-* + *ubidés*.**

duuiḑisés, duuiḑisíri, duuiḑisíi̯, duuiḑisít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *u˜disés.* A termina de potrivit.

Et.: din ***du-* + *u˜disés*.**

duuľudés, duuľudíri, duuľudíi̯, duuľudít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *uľudés.* A potrivi, a aranja.

Et.: din ***du-* + *uľudés*.**

duumărǫ́as vezi **duumărǫ́s.**

duumărǫ́s, duumărǫ́ri, duumărǫ́i̯, duumărǫ́t *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *umărǫ́as.* A se obosi, a se istovi.

Var.: **duumărǫ́as** (Dms s.v. *umărǫ́as*).

Et.: ***du-* + *umărǫ́s*.**

duúng, duúnḑiri, duúnş, duúns *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *ung.* A unge complet, a termina de uns.

Et.: din ***du-* + *ung*.**

duurbés, duurbíri, duurbíi̯, duurbít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *urbés.* A orbi.

Et.: din ***du-* + *urbés*.**

duurăjǫ́as vezi **duurăjǫ́s.**

duurăjǫ́s, duurăjǫ́ri, duurăjǫ́i̯, duurăjǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* A (se) înarma, a termina înarmarea. Dms s.v. *urăjǫ́as.*

Var.: **duurăjǫ́as** (Dms s.v. *urăjǫ́as*).

Et.: din ***du-* + *urăjǫ́s*.**

duúrdin, duurdinári, duurdinái̯, duurdinát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *úrdin.* A termina de pus în ordine.

Et.: din ***du-* + *úrdin*.**

duúsc, duuscári, duuscái̯, duuscát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *usc.* A usca de tot.

Et.: din ***du-* + *usc*.**

duutruiḑés, duutruíri, duutruíi̯, duutruít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *utruiḑés.* A otrăvi.

Et.: din ***du- + utruiés.***

duvár, *pl.* **duvár** *s.m.* AtaM 164/20. Zid înalt.

Et.: tc. ***duvar*** (mac., bg. ***duvar***).

duvădés, duvădíri, duvădíi, duvădít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *vădés.* A termina de prăşit.

Et.: din ***du- + vădés.***

duuvés vezi **duvés.**

duuvés vezi **duvés.**

Dúuvi vezi **Dúvi.**

duvăpţés, duvăpţíri, duvăpţíi, duvăpţít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *văpţés.* A vopsi tot, a termina de vopsit.

Et.: din ***du- + văpţés.***

duvărusés, duvărusíri, duvărusíi, duvărusít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *vărusés.* A vărui tot, a termina de văruit.

Et.: din ***du- + vărusés.***

duvărvés, duvărvíri, duvărvíi, duvărvít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *vărvés.* A se perinda.

Et.: din ***du- + vărvés.***

duveáca *adv.* Dms. Totdeauna; pe vecie. *Di duveáca s-ti am.* (O să te am totdeauna [în amintire].) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***doveka.***

duvés, duvíri, duvíi, duvít *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Cap 116 s.v. *dóvnic,* 122; Dms. A (se) spovedi. *„Cóta şi cóta uámiń am tălcót, túcu si póáti s-mi duvéş?”. Áră ţéla ai zísi: „nu pot s-ti duvés”.* („Atâţia şi atâţia oameni am omorât, se poate să mă spovedeşti?”. Iar acela îi zise: „nu pot să te spovedesc”.) Cap[2] 99/21–22; *El la Priblijén si dúsi si duveáscă.* (La [= în ziua de] Schimbarea la faţă el se duse să se spovedească.) Cap[2] 99/15; *Că uzó cóti ári fat, nu lă duuví.* (Când auzi câte făcuse, nu-l spovedi.) DP 146/8; *Sam duuvít, pot s-mi cumínic.* (Sunt spovedit, pot să mă împărtăşesc.) Dms s.v.

Var.: **duuvés, duuvés.**

Et.: din ***du- + uvés.***

duvégľu, duvigľári, duvigľái, duvigľát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *végľu.* A păzi, a termina de păzit.

Et.: din ***du- + végľu.***

Dúvi *s.f. pl.* Cap 122; Wild h. 501a/3, 4, 6, 7; Dms. Sărbătoare religioasă creştină care cade la 50 de zile după Paşti; Rusalii.

Var.: **Dúuvi** (Dms).

Et.: bg. ***duhovi (dni)*** Cap 122; cf. şi BER I 450, s.v. *duh.*

duvilés, duvilíri, duvilíi, duvilít *vb.* IV. *Intranz.* şi *refl. impers.* Cap 122; Cerna A/689; Dms. A i se urî, a se plictisi; a se sătura (de ceva).

Ăń duvileáşti, ăń ţi duvileáşti. A i se urî. *Ţéla déadu túcu şădé şi kirkézil' ai purtáu ápu, lémni, póini, di tóti lúcrili; că la duvilí, zísiră: ai să-i turím ápu pupurítă prísti el.* (Bătrânul doar stătea, iar cerchezii îi aduceau apă, lemne, pâine, de toate; când li se urî, ziseră: hai să aruncăm peste el apă clocotită.) Cap[2] 43/25; *Că la duvilí la kirkéj […] ai zísira: amán, bra, déadu, ţi-i téstă şădéri di tíni?* (Când li se urî cerchezilor, […] îi ziseră: văleu, măi, moşule, ce-i statul ăsta pe tine?) Cap[2] 44/5; *Únă zúuă, că-l'si duvilí, zísi: io s-mi duc si-ń la ubidés căsmétu.* (Într-o zi, când se sătură [de viaţa lui] zise: o să mă duc să-mi caut norocul.) Cap[2] 134/5; *Ăń ţi duvilí di stáre pri scand.* (M-am săturat de stat pe scaun.) Cerna A/689; *Áncă nu ţă-˜ duvilítă?* (Încă nu te-ai plictisit?) Dms s.v.; *Că-ń duvilíra, li vindúi [uó˜li].* (Când mi s-a urât [de ele], le-am vândut [oile].) AtaM 392/8; *Coáta si fáţi; ăń ţi duvilí.* (Atâta se poate [= gata], m-am săturat.) Dms s.v.

Et.: bg. ***dovolja (se)*** (BER I 175, s.v. *volja*[2]).

duvínd, duvíndiri, duvindúi, duvindút *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *vind.* A vinde tot, a termina de vândut.

Et.: din ***du- + vind.***

duvíntur, duvinturári, duvinturáį̯, duvinturát *vb.* I. *Tranz.* Dms s.v. *víntur.* A vântura; a termina de vânturat.

Et.: din ***du- + víntur.***

duviruį̯és, duviruíri, duviruíį̯, duviruít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *viruį̯és.* A crede.

Et.: din ***du- + viruį̯és.***

duvitusés, duvitusíri, duvitusíį̯, duvitusít *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *vitusés.* A pleca, a dispărea.

Et.: din ***du- + vitusés.***

duvizés, duvizíri, duvizíį̯, duvizít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *vizés.* A broda; a termina de brodat.

Et.: din ***du- + vizés.***

duvlăčo̯ás vezi **duvlăčǫ́s.**

duvlăčǫ́s, duvlăčǫ́ri, duvlăčǫ́į̯, duvlăčǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *vlăčo̯ás.* A scărmăna (lână); a termina de scărmănat.

Var.: **duvlăčo̯ás** (Dms s.v. *vlăčo̯ás*).

Et.: din ***du- + vlăčǫ́s.***

duvlădés, duvlădíri, duvlădíį̯, duvlădít *vb.* IV. *Refl.* Dms s.v. *vlădés.* A umbla, a merge; a cutreiera.

Et.: din ***du- + vlădés.***

duvličo̯ás vezi **duvličǫ́s.**

duvličǫ́s, duvličǫ́ri, duvličǫ́į̯, duvličǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *vličo̯ás.* A trage, a târî.

Var.: **duvličo̯ás** (Dms s.v. *vličo̯ás*).

Et.: din ***du- + vličǫ́s.***

duvóm, duvumári, duvumáį̯, duvumát *vb.* III. *Intranz.* Dms s.v. *vom.* A voma, a termina de vomat.

Et.: din ***du- + vom.***

duvrăjo̯ás vezi **duvrăjǫ́s.**

duvrăjǫ́s, duvrăjǫ́ri, duvrăjǫ́į̯, duvrăjǫ́t *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *vrăjo̯ás.* A spune tot ce are de spus.

Var.: **duvrăjo̯ás** (Dms s.v. *vrăjo̯ás*).

Et.: din ***du- + vrăjǫ́s.***

duvuzo̯ás vezi **duvuzǫ́s.**

duvuzǫ́s, duvuzǫ́ri, duvuzǫ́į̯, duvuzǫ́t *vb.* IV. *Tranz.* şi *refl.* Dms s.v. *vuzo̯ás.* (Despre ghem) A (se) deşira.

Var.: **duvuzo̯ás** (Dms s.v. *vuzo̯ás*).

Et.: din ***du- + vuzǫ́s.***

duzăvălés, duzăvălíri, duzăvălíį̯, duzăvălít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *zăvălés.* A acoperi.

Et.: din ***du- + zăvălés.***

duzdrúmin, duzdruminári, duzdrumináį̯, duzdruminát *vb.* I. *Tranz.* AtaM 73/22, 105/6. A zdrobi, a stâlci. Fig. A istovi, a epuiza.

Et.: din ***du- + zdrúmin.***

duzdruminát, duzdruminátă, *pl.* **duzdrumináţ, duzdruminăti** *adj.* AtaM 73/22, 105/6. Istovit, epuizat; zdruncinat.

Et.: vezi ***duzdrúmin.***

duzẹ́azir, duzizirári, duziziráį̯, duzizirát *vb.* IV. *Intranz.* Dms s.v. *zẹ́azir.* A degera de tot.

Et.: din ***du- + zẹ́azir.***

duzén *s.n.* Dms. Armonie; acord.

Et.: tc. ***düzen*** (bg. ***djuzen, duzen***).

duzíc, duzíţiri, duzíş, duzís *vb.* III. *Tranz.* Dms s.v. *zic.* A termina de zis. *Níţi nu duzísi şi zăcăţǫ́ s-la bátă.* (Nici nu termină de zis şi începu să-l bată.) DP 113/5; *Păn să duzícă „vur tupúz”, că zăcăţǫ́: dǫ şi dǫ.* (Până să termine de zis „învârte-te, buzdugane!”, numai că începu: dă-i şi dă-i.) DP 113/12.

Et.: din ***du- + zic.***

duzidés, duzidíri, duzidíį̯, duzidít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *zidés.* A termina de zidit.

Et.: din ***du- + zidés.***

duzmărǫ́ri vezi **dizmărǫ́ri.**

duzmărǫ́s vezi **dizmărǫ́s.**

duzugrăvés, duzugrăvíri, duzugrăvíį̯, duzugrăvít *vb.* IV. *Tranz.* Dms s.v. *zugrăvés.* A zugrăvi complet; a termina de zugrăvit.

Et.: din ***du- + zugrăvés.***

duzvólă *s.f.* AtaM 287/27, 28. Permis; autorizație.

Var.: **dózvolă** (AtaM 287/27).

Et.: mac. ***dozvola.***

dvor, *pl.* **dvǫ́ră** și **dvórur** *s.n.* Can^2 392; Cap 122; Cerna A/673; Dms. Curte. *Sínu, ăn dvor, săptă diréc, li bágă [pe̯ánili]*. (Fiule, pune [penele] în curte, sub stâlp.) Cap^2 109/38; *Ántră an dvóru di băse̯rcă.* (Intră în curtea bisericii.) Cap^2 121/19; *Si ántri ăn dvóru di cunác, cóla ári un tre̯am, ăn tre̯am ári un căfés di furlínă.* (O să intri în curtea palatului, acolo este o tindă, în tindă e o colivie de aur.) DP 167/15; *Ántră tíniru prin po̯ártă ăn dvor.* (Ginerele intră pe poartă în curte.) Cerna T; *Cásili […] au tǫ́ti dvǫ́ră cu gărdíń dinjúr di i̯áli.* (Casele […] au toate curți cu grădini în jurul lor.) Can T^2 112/36; *Găl'ínili li lo̯a smăgắl'ca din dvóru lu cumșíi̯a.* (Uliul a luat găinile din curtea vecinului.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***dvor.***

NOTE LINGVISTICE DE LA ROMÂNII DIN UNGARIA

IULIA MĂRGĂRIT

Notele de mai jos au fost elaborate, majoritar, pe baza unor culegeri de basme înregistrate de la povestitori români din Ungaria: ***Dacă n-ar vu fi, nu s-ar povesti***. *Antologie a povestitorilor români din Ungaria*. Coordonator: Otilia Hedeşan. Bucureşti, [Editura] „Paideia", 2007 şi Alexandru Hoţopan, ***Florian***. *Poveştile lui Teodor Şimonca*. Békéscsaba, 1981. Materialul din TD – Ung. a fost valorificat în mai mică măsură.

CIUTÚGĂ

Pentru a explica originea cuvântului-titlu, *ciutugă* „buturugă, butuc", atestat, în exclusivitate, la plural, absent din literatura lexicografică („— *Pădurile ăstea, aici? Ăste" – zâce – „pă dimineaţă" – zâce – „tăte şi fie şinc* [= grămadă], *aşa cum trabă-n pădure, crănjile la o parte, lemnele crăpate, care-s rupte, la o parte… apu aici* ***ciutujile***!" — *Antologie Ung.*: 86), am recurs la posibilitatrea corelării cu *ciuturugă*, confirmat în DA, pentru Transilvania (Dinu, ŢO: 136), şi cu var. *ciuturigă* (Viciu, *Supl. Gl.*). Rezultat al contaminaţiei *ciot* + *buturugă*, şi cum, de altfel, indică şi DA, *ciuturugă* a reuşit să se impună, substituind lexemul titular, într-o zicală consacrată: ***Ciuturuga*** *mică răstoarnă carul mare* (Gorovei, C.: 167). Preluat în uzul curent, prin haplologie, dezvoltă var. *ciutugă*, pl. *ciutugi*, în rostire dialectală *ciutuji*: *Spune cătă mărjaua că lemnele aste şi să crămpătească* [= să se taie bucăţi], *cile la o parte, crănjile, apu crepăturile, apu* ***ciutujile****… şi vie vinţelerii, vie şi puie pomii* (*Antologie Ung.*: 87). Dacă partea incipientă, de forjare a noii unităţi lexicale, prin contaminaţie, s-a desfăşurat, deopotrivă, în graiurile interne şi în cele externe, inovaţia *ciutugi* > *ciuturugi*, aparţine, în totalitate, comunităţilor româneşti din sud-estul Ungariei.

CUMINECÁ, COMĂNĂCÍ

Ca verb reflexiv, *cumineca* este atestat cu un sens neinventariat în dicţionare, „a se pleca în faţa cuiva, în semn de salut ceremonios, de omagiu". Moştenit din

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 205–215

latină (**communicare* = *communicare*), cuvântul face parte din lexicul religios, fiind unul dintre cele mai frecvente, datorită semantismului cu care s-a impus: „a (se) împărtăşi cu sfintele taine, a primi, după spovedanie, din partea preotului, împărtăşania, constând din vin şi pâine sfinţită" (cf. DA s.v.). Prin practicarea exerciţiului ritualic, s-a ajuns la conturarea unui semantism suplimentar. Practic, faptul a fost posibil, întrucât, atunci când se oficia *cuminecarea*, beneficiarul se înclina, în semn de pietate, în faţa preotului. De aceea, cu timpul, din câmpul semantic al verbului moştenit, s-a desprins un nou înţeles. Textul unui basm confirmă separarea semantismului: *Fata împăratului o ştiut că cine-i, o ştiut că-i Bercăciulă. E numa o mărs la el şi* ***s-o cuminecat*** *şi iară s-o-ntors napoi… No, d-apu când s-o-ntors napoi… şi el* ***s-o-nchinat*** [= înclinat] *cătă e…*

Împăratu tare s-o-nvoit la ceie cum că amu fata lui ***s-o cuminecat*** *nainte… s-o aplecat nainte… lu ficioru acela şi amu… s-a despărţi… de Bercăciulă* (Şimonca, *Fl.*: 26). Sinonimele evidente din text *s-o cuminecat = s-o închinat*; *s-o cuminecat = s-o aplecat* relevă înţelesul dezvoltat în subsidiar de *cumineca*. Conturarea unui (sub)sens nou, laicizat „a se pleca în chip de salut, în faţa cuiva" (în afara serviciului religios), se explică, după cum am observat mai sus, prin practicarea susţinută a gestului ritualic, altfel spus, prin frecventarea bisericii: *Mere portaşu, spune la împărătească*:

„*– O vinit on voinic c-o scrisoare… Că ce-i scris nu m-o dat scrisoarea în brânci…*"

„*– Du-te şi-l teamă* [= cheamă]!"

Şi când îl vede împărăteasa, să uită la ficior: „A-a-ha! Uiti-te! Uiti-te!" El ***să cuminecă-*** *nainte lu-mpărătească şi sărută mâna şi-i dă scrisoarea-n mână* (*Antologie Ung.*: 201).

Cu noul înţeles conturat, *cumineca* intră în relaţie sinonimică cu un alt verb, care îl precedă, în timp, atestat pentru Transilv. (LB), *comănăci* (< *comănac* [în portul ţărănesc] „acoperământ pentru cap, la bărbaţi, cunoscut mai ales în aria nordică"), confirmat pentru Ban., de Costin, Gr. Ban. „a-şi scoate pălăria [comănacul], în semn de salut în faţa cuiva; a saluta cu umilinţă" (LB), dar şi pentru Crişana „a se căciuli" (FCM: 99). Nuanţarea semantică consemnată de FCM se explică, fără îndoială, prin condiţia socială a purtătorilor de *comănac*. Schimbându-şi, momentan, statutul, unul dintre aceştia şi-a recăpătat demnitatea : *„– Ia să mi te dai legat / Să te ducem nestricat!" „– Cum o să mă dau legat / Când eu nu sunt vinovat / Nu sunt femeie cu conci / Să zic că-n luptă nu poci! / Ci-s voinic cu* ***comănac*** */ Cu nouă zapcii mă bat!"* (*Balade populare româneşti*, II. *Anthologie* de Al. I. Amzulescu. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1966: 346). *Comănăci* este încă în uz la minoritarii români din Ungaria: *No, vine poştaşu, cum zâcem noi, vine-nlontru,* ***să comănăceşte*** *nainte-mpăratului şi gratulează, cum îi data:*

„*– Să trăiască nălţatu-mpărat, mulţi ani cu pace şi cu sănătate!"* (*op. cit.*: 195).

DIDIGOÁNĂ

Ca element inedit, lexemul-titlu *didigoană* „dihanie, lighioană”, cu var. *didicoană*, a fost reținut în glosarul volumului *Antologie Ung.*: *No, apu, când îi odată, iaca că vede on pui dă urs* […]. *O scos pita din jeb şi i-o dat… I-o dat astăzi atâta, mâne iar atâta, poimâne iară… Amu tată-so:*

„– Mă” – zâce – „ce vrei tu cu ***didigoana*** *asta? Că aiesta-i” – zâce – „pui de urs, aiesta-i blăstămat!”* (*op. cit.*: 269). Sensul deductibil este confirmat şi în alte contexte: *„– Domnu Crăişorule, mă rog a binevoi, dă dumneatale, că şi-mi dai ceva de mâncare… Şi după mâncare aice şi mă culc cu dumneavoastră” – zâce – „că io-s fără arme şi mă tem de* ***didicoane****”* (*ib.*: 40). Pe lângă semnificația menționată, lexemul, cu determinant sau simplu, constituie o nouă denumire pentru cunoscutul personaj fantastic, *dracul*, cu una dintre „reşedințele” posibile în bălți: *Când am trimăs uomu… cu coşara ce dă aur, i-am dat în poruncă să-l puie în balta ce cu* ***didigoane spurcate*** (*ib.*: 203). *În balta asta… ieste* ***didigoane*** *multe şi cine şti, ce-or face cu pruncu* (*ib.*: 197). Totodată, în afara accepției citate, pe scara animală, în opoziție cu omul, *didigoană* desemnează şi animalele care compun vânatul unei păduri: *Apoi umblam pă la vânat, pân pădure. Da nu aveam* ***didicoane*** *ş-am mers pă graniță, la Mama Ciumii. Că Mama Ciumii ave d-atâtea* ***didicoane****, dă să love una de alta* (*ib.*: 66). *Când or ajuns la pădure zâce: „– Amu ne scoborâm jos că aici este multe feluri dă* ***didigoane****”* (Şimonca, *Fl.*: 63).

Pentru originea cuvântului, avem în vedere posibilitatea contaminației sinonimice: *dihanie* + *lighioană*, cu un posibil rezultat *dihighioană (dilighioană)*, perfectat în urma unor modificări fonetice de felul asimilării: [d] – [h] > [d] – [d] sau [d] – [l] > [d] – [d]: *didighioană*, apoi, prin depalatalizare: *didigoană*. Ca modalitate de creare (contaminația) şi material (anumite unități lexicale, din acelaşi câmp semantic), *didigoană* poate fi comparat cu *bălăoană* „monstru, balaur”, rezultat din intersectarea *bală* „id.” + *lighioană* sau cu *scorpioană* < *scorpie* „animal fantastic, monstru” + *lighioană* din graiurile munteneşti” *v. supra*. Din punctul de vedere al inovației, sub acest aspect, graiurile româneşti din Ungaria au evoluat similar cu unele ramificații teritoriale, din țară.

FOMÍ

Verbul denominativ *fomi*, cu înțelesul „a răbda de foame, a flămânzi”, întâlnit la românii din sud-estul Ungariei, se dovedeşte un cuvânt propriu acestora: *Ş-apu, aşe săraci cum or fost, or avut o mâțuță, or avut on câne. Şi când mâncau, la câne dădeu doauă-tri dărăbuță dă coji, la mâță, vai şi amar* (!), *îi țâpau un mnezuț dă pită.* ***Fomeu*** *pângă ii şi mâțile, dară nici ii nu să îmbuibau în mâncare* (Şimonca, *Fl.*: 101). Verbul este atestat şi în regim tranzitiv: *„– Ce faci, măi calule aici?… N-ai tu gazdă?”*.

*„– Ba am avut on gazdă, tare rău şi sărac. Şi uiti-te" – zice – „să vede pe coastele mele că m-o ţânut rău. M-am gândit că dâcât să şi lucre cu mine… **mă fomeşte**, lucră cu mine, mai bine mă duc în lume, şi, cum oi pute, aşa oi trăi"* (*ib.*: 102).

Cu mult timp înainte, în var. de conjug. I, *foma* a fost atestat, în graiurile interne. Mai întâi în Gorj, la începutul secolului trecut: *Oamenii trăiesc bine când să face bucate bişag* [= din belşug], *cân să face lipsă, mai **fomează*** (GN, I: 20). Ulterior, acelaşi verb a fost înregistrat în Teleorman, în anchetele pentru ALRR – Munt. şi Dobr., fişa a şasea, valorificat în DGS, II, iar recent a fost inclus într-un glosar dialectal, elaborat pe baza graiului din localitatea Giroc, din proximitatea oraşului Timişoara, ca participiu, *fomat*: *O mâncat până n-o mai putut, c-o fost tare **fomat*** (Murariu, *Gl. girocean*). Probabil, în cazurile semnalate, ca şi în cazul minoritarilor români din Ungaria, este vorba de creaţii independente. La nivelul graiurilor interne, verbul simplu este dublat de formaţia prefixată *înfoma*, modelată, probabil, analogic, după *înfometa*. Înregistrat în Muntenia, ca part. (*obosit, **înfomat**, tremurând, fără bani* – Delavrancea ap. TDRG) şi confirmat ca verb în DRB s.v. *înfomez*, derivatul probează caracterul creator al graiurilor munteneşti şi, în general, al graiurilor dacoromâne. În acest punct, ne disociem de DA care interpretează *înfoma* drept creaţie cultă, după fr. *affamé*. Prezenţa verbului în variante de conjugări diferite ori cu structuri diferite (simplă, cu prefix), în diverse zone ale dacoromânei, contrazice poziţia dicţionarului-tezaur. Creaţiile reperate în puncte dispersate ale românităţii, susţin originea internă a acestora, la nivel dialectal. După Munt., Olt., Ban., graiurile crişene, din afara ţării, confirmă acest punct de vedere.

GÂRTEÁNUL PĂMÁNTULUI

Prezent în basmele cu circuit în comunităţile româneşti din Ungaria, compusul *gârteanul pământului* desemnează „locul de coborâre de pe pământ pe celălalt tărâm; canalul de legătură dintre cele două lumi": „— [Oi mere] *până la **gârteanu pământului**. Şi-acolo m-oi scoborî jos că io d-acolo sunt vinit. Numai" – zâce – „n-am putut* [trăi acolo] *dă ferile* [= fiarele] *acele multe, rele, care mâncau om, să trăiesc. Şi cu o panjeră* [= pajură] *d-acele mari" – zâce – „m-am andăluit* [= m-am pornit] *şi-am ieşit d-acolo*" (*Antologie Ung.*: 294).

Dintre elementele compusului anunţat, interesează *gârtean*, reţinut în partea de glosar a volumului cu sensul prim „gât" şi cel de al doilea „loc de coborâre…", cum apare în citatul de mai sus. Formaţie inedită, atât prin îmbinare, cât şi prin cel dintâi dintre componente, *gârteanul pământului* ridică probleme din punctul de vedere al originii acestuia. Reprezentantul unui vechi împrumut slav, atestat la Cantemir, *гъртанъ* (v. DA s.v. *gâtlej*), *gârtan* ar fi putut suferi modificări ulterioare, prin intersectarea cu lexemul *grâclean*, existent şi în graiurile din Ban. (v. DA *loc. cit.*) şi din sudul Transilv. (Viciu, *Gl.* s.v. *grâclean*), reflexul românesc al unui

împrumut din limba sârbă: *grkljan*. Intersectarea *gârtan / grâclean*, a dus, probabil, la refacerea: *gârtean*. Noul cuvânt, rezultat analogic sau prin contaminare, se explică prin larga răspândire a împrumutului de origine sârbă în graiurile româneşti din Ban., Transilv., Ungaria, iar în partea sud-estică, a celui mediat de bulgară, *grъkl'an* (Nestorescu, RT., *Gl.*: *grâclean*).

ÎNCOTÍTĂ

Ca adjectiv feminin, de origine participială, cuvântul-titlu, *încotită* [despre o persoană] „aşezată, rezemată *pe coate, în coate*", a fost identificat în textul unui basm. Formaţie inedită, acesta prezintă interes, în mod special, prin baza derivativă, la origine o construcţie prepoziţională, *în coate*, mărturie pentru conversiunea prepoziţiei în preverb şi pentru posibilitatea de proliferare a derivatelor cu *în-*: *Când s-o apropiet acolo aproape, o văzut şi fata, că ie era în fereastră, la curte era dăştisă fereasta, şi-**ncotită** pă fereastă, s-aşe hore* [= cânta]. *Aşe hori hore că mai mult plânje!* (*Antologie Ung.*: 253).

LEBENIŢÁRĂŞ

Cu var. *lăbiniţarăş*, cuvântul-titlu, *lebeniţarăş*, semnificând „paznic (proprietar) al unei culturi de pepeni" se poate corela cu baza derivativă *lebeniţă, lăbeniţă* „pepene": ***Lăbiţinarăşu**, om bătrân… dăloc, află cum că ce să facă* [pentru fetele de împărat].

„– No" – zice – „fătu-mneu, la fieştecare v-oi da un pepine!"

La ce mai mare, la ce mai bătrână, i-o dat un pepine tăt crepat. Nu i-o picat bine [fetii], *că ii cel mai crepat i l-o dat. La ceielaltă i-o dat unu copt frumos, la ce mai mică încă unu aşe mai verdiu. No-apu acee mai cuminte* [= cu minte] *o fost ca ce mai mare* [soră], *acee o ştiut că… a ei are vreme să se coacă* (Şimonca, *Fl.*: 19).

Formal, derivatul se analizează prin *lebeniţă*, împrumut din sârbă, *lebenica*, bază derivativă pentru virtualul derivat, *lebeniţar* „paznic la …", specific, prin formant, sistemului derivativ românesc. Acestuia i s-a adăugat un augment, după modelul maghiar, printr-o falsă interpretare, ca în *poticarăş* < *potikarius*. Prin urmare, dubletul *poticar*, deriv. rom. – *poticarăş*, împrumut maghiar, ar explica, prin analogie, ca modalitate de creare, *lebeniţar, lebeniţarăş*, absente din dicţionare.

ORTÁC „identic"

Regionalismul *ortac* s.m., s.f., *-~ă* „tovarăş, prieten" (ca sens de bază), cu var. *hortac*, împrumut din sârbă (*ortak*), circulă, mai ales, în Ban. şi Transilv. (v. DLR s.v. 1.). Prezenţa lui în lexicul etnicilor români din Ungaria, de altfel,

firească, se mai explică şi prin convieţuirea cu minoritari sârbi şi prin aşezarea comunităţilor româneşti, din sud-estul Ungariei, la frontiera cu Serbia. La fel de firească este şi evoluţia internă a împrumutului, în rezultatul căreia s-a conturat, în plan local, un nou sens:

„– Amu, fiindcă eşti dezbrăcat, mamii, mai nainte ie uiti-te, vezi tu prima asta? Una ***ortacă*** *ca şi asta o mai fost, numa tată-to" – zice – „când i-am legat brâncile la spate cu aşa primă, cum îi asta, u-o rupt! Şi tu pute-ii s-o rupi?"* (Şimonca, *Fl.*: 183). Punctul de pornire al inovaţiei semantice, *ortacă* adj. f. „identică, asemănătoare" l-ar putea constitui loc. adj. *cu ortac* [d. o persoană] „în pereche, cu soţ", care s-a extins de la animate la inanimate, conturând semantismul menţionat „în număr par". Situaţia este confirmată de textele dialectale culese din ţară: *Lumânările sunt, „cinci ori tri, ori că şapte, să nu fie* ***cu ortac****"* (E. Petrovici, *Folklor din valea Almăjului*, în Arh. Folk., 1935, III: 57). Dintr-un astfel de context „saltul" semantic este pe deplin explicabil, deoarece obiectele-pereche, de regulă, sunt identice:

„– Mă, dacă aş afla părete [= păreche] *la inelu* [deja cumpărat]*!" – zâce – „că aş avea şi eu şi mnireasa me* [la fel]*! D-apu aşe nu este nici în lumea asta!"*

Apu mere bătrânu [care vânduse primul inel] *iară cole, cu inelu* [al doilea] *şi iară cela* [cumpărătorul] *mere pă cole – zâce – dară…:*

„– A cui îi inelu?"

„– A mneu!"

„– D-apu dă-mi-l în mână! […]. *D-apu aista ar fi* ***hortacu*** *inelului meu!"* (*Antologie Ung.*: 148).

PINTECÁ

Identificat într-un text din basmele lui Şimonca, *Fl.*: 129, verbul *pinteca* „a da pinteni calului", pune probleme referitoare la etimon,: *Când o fost tri* [securile] ... ***pintecă*** *calu, calu sere (!) una, haida!*

„– Fu-u-u! Uite-te, uiti-te. Vezi cât de proşti sântem? Direpт am avut noi că are minte, nu-i pre ocoş… Ce vre el cu tri săcuri? Barem doauă să ne fi dat înapoi!"

Formaţie verbală neatestată până în prezent, *pinteca* se dovedeşte analizabilă prin baza derivativă *pintec* „pinten", semnalată în DR, V: 303 de Şt. Paşca, în var. *pinteg*. Acesta explică varianta, prin corelare cu *pinten*, sub influenţa srb. *noga* „picior", în graiurile bănăţene. Nu este exclus ca nativii sârbi din Banat să fi produs modificarea *pinten* > *pinteg*, etapa *pintec* fiind o consecinţă firească.

POM DE PÉRE, POM DE LEGÚME

Cea dintâi sintagmă anunțată, *pom de pere*, prin excelență, în prezent, specifică graiurilor de dincolo de Prut (v. *pom de mere* – TD – Bas., *Glosar*; *pom de agude, pom de gutâi – Dicț. dialectal*, III), apare într-un basm: *Ce s-o gândit el, o pus on pom la mormântu lu mă-sa, la cap lângă cruce, un* ***pom dă pere****. Aşa pere o făcut pomu care-s minune!* (Şimonca, *Fl.*: 14). Putem presupune că simetria celor două arii extreme demonstrează că în limba veche pomii fructiferi se denumeau prin compuse, de fapt construcții prepoziționale care individualizau pe unii în raport cu ceilalți, după fructe. Abia mai târziu, după cum demonstrează Hristea 1968: 66 ş.u., plecând tocmai de la această bază derivativă, s-a creat numele pomului în concordanță cu cel al fructului: *merar*. Prezența sintagmei *pom de…* în cele două arii arhaice pledează pentru vechimea compusului reperat în lexicul românilor din Ungaria. Atestarea comentată nu este accidentală ori întâmplătoare pentru că se repetă: *Când or ajuns la* ***pomul cel de pere****… zice „– Frate nost ce* ***pom dă pere*** *mândre!”* (Şimonca, *Fl.*: 68); *D-apu nainte pă drum era* ***on pom dă mere, on pom de pere*** *şi o fântână* (*ib., ib*.: 67).

Mai puțin obişnuit pare cel de al doilea compus, *pom de legume*: *„D-apu îț mânca” – zice – „că* ***pomii de legume*** *care-s puşi lângă drum pentru drumari îs”* (*id., ib.*). Caracterul insolit al acestuia constă în semantismul determinantului „poame, fructe, rod al pomilor”, deja atestat pentru Oaş (v. DA s.v. *legumă* 1.): *Care pom nu ține* ***legumurile****, ce pchică, cân(d) frământă pasca, me(rge) femeia şi-l prinde cu aluatul pe mânuri* (Arh. Folk., I: 224), pentru fosta reg. Iaşi (Lexic regional I: 64), pentru Oltenia, *legumea* s.f. art. „recolta unui pom” (Sorescu, *La Lilieci*, II: 215, *ap*. Gr. Brâncuş, *Expresie populară în ciclul* ***La Lilieci*** *de Marin Sorescu*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2014: 127). Fragmentele citate oferă informații parțiale, pentru *legume*, întrucât numele nu apare asamblat în compoziția *pom de*..., iar aceasta, la rândul ei, să fi fost atestată. Deocamdată, românii din Ungaria rămân creatorii şi posesorii compusului. Datorită condițiilor restrictive, în care-şi vorbesc limba, creativitatea lor sporeşte, soluționând probleme d e s c h i s e la nivel dialectal în țară.

ŞUŞÓRCĂ

Cuvântul *şuşorcă* s.f. „pănuşă”, întâlnit, relativ, recent în comunitățile româneşti din Ungaria (TD – Ung., *Gl.*, Rom. Ung. – *Gl.*) a fost înregistrat de DLR din Transilv. şi de prin nordul Banatului. În această calitate, a fost semnalat şi comentat de Viorel Bidian: *Din terminologia porumbului: termeni pentru noțiunea „pănuşă, foaie de ştiulete”* în CL, XXVI, 1981, nr. 2.: 167–171. Preluând indicația etimologică din CADE: magh. *susorka*, autorul a încercat să o identifice în

literatura de specialitate (maghiară), dar informaţia nu a fost confirmată. În unele graiuri maghiare de nord, precum şi în pustă, se întâlneşte o formă, cel mult, apropiată, *suska*.

Pentru clarificarea etimologică a aceluiaşi cuvânt, în Mărgărit, CES, nota omonimă, am întrevăzut posibilitatea unei creaţii interne. În chip firesc, am presupus ca punct de plecare *susoară*, var. pentru *subsuoară* (DLR, II. 1.) „loc unde se împreună o frunză cu lujerul sau o ramură cu axul purtător; axilă: *p. ext.* (regional, în forma *susioară*) lăstar de porumb": *De la nodul cel mai apropiat de pământ, adesea, firul de păpuşoiu… dă un fel de ramuri, care, câteodată, fac şi păpuşi şi spice şi care se numesc* ***susiori*** (Pamfile, A.R.: 87). Dacă admitem o variantă de plural *suşori*, pentru o marcare mai pregnantă a pluralului (Byck, Graur 1933: 14–57), şi posibilitatea asimilării [s] – [ş] > [ş] – [ş], atunci lucrurile se simplifică. Din noul plural, *şuşori*, s-ar fi putut reface un singular corespunzător, *şuşoară*, care ar fi denumit atât „locul de îmbinare a frunzelor cu tulpina", cât şi „foaia, foile care îmbracă ştiuletele". În cazul convieţuirii populaţiilor română şi maghiară, a bilingvismului, contaminaţia dintre rom. *şuşoară* şi magh. *suska*, la nivelul graiurilor româneşti, ar putea explica satisfăcător rom. *şuşorcă*. Este tocmai detaliul care ne-a lipsit în demonstraţia anterioară.

USPĂTÓRI

Semnificând „musafir, oaspete", lexemul-titlu, *uspători*, lipseşte din dicţionare şi glosare (*„— Cine face acolo aşe larmă dă n-am aice hodină cu* ***uspătorii*** *mnei să-mi petrec?" – Antologie Ung.*: 332). În absenţa indicaţiilor etimologice, ne-am folosit de un indiciu conţinut de însăşi structura cuvintelor implicate. Corelându-l cu *uspătătoriu, ospătătoriu*, var. înv. s.v. *ospătător, -oare*, cu sensurile „ospitalier; chefliu; hangiu; gazdă; ospătar", derivatele enumerate au calitatea de deverbale. Tot ca o particularitate comună, toate excelează în corpuri fonetice, nu numai greoaie, ci şi alcătuite din silabe cvasiidentice. În aceste condiţii, iminenţa haplologiei devine previzibilă. În urma accidentului fonetic amintit, prin redimensionare, *uspătătoriu* ar fi putut deveni *uspător*, perpetuând acelaşi înţeles: „musafir". Întrucât varianta abreviată lipseşte din DLR, aceasta constituie, deocamdată, o particularitate lexicală a minoritarilor români din Ungaria.

VIGHEZÍ

Tot o formaţie verbală neatestată, întâlnită în textul unui basm, constituie şi *vighezi*: „– *Înălţate împărate! Noi dă douăzeci de ai stăm în sărvici, pă noi şi ne leşi tătodată şi merem cu tăţi la beserică. Că avem on aşe boitar* [= ciobănaş], *care-i în stare* ***să vighezească*** *dă tăte turmele"* (*Antologie Ung.*: 32). Descinzând

din paradigma verbului *veghea*, respectiv, din ind. prez. 3 sg. *veghează*, prin conversiunea acestei forme în bază derivativă, noua formaţiune verbală perpetuează semantismul primar *veghează* > *veghezi* > *vighezi*. După modalitatea de formare, acesta se încadrează în seria verbelor semnalate tocmai pentru descendenţa lor din propria paradigmă, de felul *bureza* < *burează, picureza* < *picurează, ureza* < *urează* ş.a. (Mărgărit 2007: p. 275–285; id., NCES: 318–334), interpretate ca derivate ale unui presupus sufix *-eza, -ezi* (FCLR, III: 46).

VITEŞÁG

În lexicul basmelor româneşti din Ungaria, se întâlnesc multe cuvinte neatestate. Unul dintre acestea este şi numele *viteşag* „vitejie”: *Noa, d-apoi şi bătrânu când se scoală, aşe cam târziu, şi el să uită* [pe fereastră]. *Ah, că n-o ştiut, haba o fost pruncu lui, că ce* ***viteşag*** *are pruncu lui!* (*Antologie Ung.*: 87). Sufixul pe care-l identificăm, *-şag*, a încetat să fie productiv, în limba română, chiar la nivel dialectal (Popescu-Marin 1966: 42). Condiţiile de convieţuire a populaţiei româneşti minoritare, cu cea maghiară, majoritară, în sud-estul Ungariei au asigurat vitalitate prelungită formantului, la nivelul local al graiului. În cazul de faţă, el a substituit sufixul primitiv, *-ie* (*vitejie*), probabil pentru un plus de expresivitate. Se înţelege că *viteşag* rămâne o creaţie strict locală, elaborată de etnicii români în mediu aloglot.

ABREVIERI

Arh. folk.	„Anuarul Arhivei de folklor”. Publicat de Ion Muşlea. Cluj–Bucureşti. Anul I (1932) ş.u.
Byck, Graur 1933	J. Byck, Al. Graur, *L'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în BL, I, p. 14–57.
CADE	I. - Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I. - Aurel Candrea. Partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1926–1931].
Carabulea 1969	Elena Carabulea, *Sufixele* ***-mânt*** şi ***-ment***, în FCLR, vol. al V-lea, p. 47–57.
CL	„Cercetări de lingvistică”, Cluj(-Napoca), 1956–1993.
Costin, *Gr. Băn.*, II	Lucian Costin, *Graiul bănăţean*, [vol.] II. Turnu-Severin, 1934.
DA	Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
Dicţ. dialectal	*Dicţionar dialectal* (cuvinte, sensuri, forme, vol. I–V, redactor responsabil Rubin Udler, Chişinău 1985.
Dinu, *ŢO*	Titu Dinu, *Graiul din Ţara Oltului*, 1923. Extras din revista GrS.
DLR	Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 şi urm.
DR	„Dacoromania”, Cluj-Napoca, 1921–1948.

DRB	*Dicţionar român-bulgar*, sub redacţia academicianului Dr. St. Romanski şi a lui St. Ilcev, Sofia, 1962.
FCLR III	*Formarea cuvintelor în limba română. Derivarea verbală* de Laura Vasiliu, Bucureşti, Editura Academiei. 1989.
FCM	Teofil Frâncu şi George Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*, Scriere etnografică cu 10 ilustraţiuni în fotografie, Bucureşti, 1888.
GN	*Graiul nostru*, Texte din toate părţile locuite de români, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. Speranţia. [vol.] I, Bucureşti, 1906.
Gorovei, C.	Artur Gorovei, *Cimiliturile românilor*. Bucureşti. Ediţiunea Academiei Române, 1898.
GrS	„Grai şi suflet". Revista Institutului de Filologie şi Folclor, publicată de Ovid Densusianu. Bucureşti (1924) ş.u.
Hristea 1968	Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*. Studii. Articole. Note. Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Mărgărit, NCES	Iulia Mărgărit, *Noi comentarii etimologice şi semantice*, „Etymologica" 27, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.
Mărgărit 2007	Iulia Mărgărit, *Identitatea unui formant*: *-eza, -ăza*; *-ezi; -ozi*, în LR, LVI, nr. 5, p. 275–285.
Mărgărit, *Vocab.*	Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor dacoromâne sudice*. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009.
Mărgărit, *Românii*	Iulia Mărgărit, *Românii din afara României*. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
Murariu, *Gl. girocean*	Ion Murariu, *Vorbe d-ale noastre*, Glosar girocean. Ediţia a IV-a, revăzută şi adăugită, Timişoara, Editura Waldpress, 2014.
Nestorescu, *RT, Gl.*	Virgil Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria*, *Glosar dialectal*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
Pamfile, A.R.	Tudor Pamfile, *Agricultura la români*. Studiu etnografic, cu un adaus despre măsurătoarea pământului şi glosar. Bucureşti, 1913.
Papahagi 1925	Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul maramureşean*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională.
Popescu-Marin 1966	Magdalena Popescu-Marin, *Din istoria derivării cu sufixe în limba română*, LR, LV, nr. 1, p. 41–52.
Popovici RD	Iosif Popovici, *Rumaenische Dialekte*. [Band] I: *Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyader Komitat*, Halle a. D. S. Verlag von Max Niemeyer, 1905.
Rom. Ung.	Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Românii din Ungaria*. Texte. Glosar. Studiu lingvistic. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013.
TD – Bas., *Glosar*	Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului*. Texte dialectale şi glosar (Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti"), Bucureşti, 2000.
TD – Bulg.	Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.
TD – Ung.	Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri româneşti din Ungaria*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Tohăneanu, Bulza	G. I. Tohăneanu, Th. Bulza, *O seamă de cuvinte româneşti*, Timişoara, Editura Facla, 1976.

Teaha, CN — Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crişului Negru*. Bucureşti, Editura Academiei, 1961.

Viciu, *Gl.* — Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*. Adunate şi explicate de ..., Bucureşti, Carol Göbl, 1906 (Extras din Analele Academiei Române, seria II, tomul XXIX, Memoriile secţiunii literare).

Viciu, *Supl. Gl.* — Alexiu Viciu, *Suplement la Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*. Adunate şi explicate de ..., Bucureşti, Editura Cultura Națională, 1925 (Academia Română, Memoriile Secțiunii Literare. Seria III. Tom III. Mem. II).

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

UN NOU PROIECT: *CONVERGENȚE LINGVISTICE BALCANO-ROMANICE ÎN DIALECTELE ROMÂNEŞTI SUD-DUNĂRENE*. PERSPECTIVĂ GEOLINGVISTICĂ[1]

MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ, CARMEN-IRINA FLOAREA,
TEODORA-NICOLETA TOROIPAN

Proiectul nostru are în vedere evidențierea concordanțelor lingvistice a dialectelor româneşti sud-dunărene (aromân, meglenoromân, istroromân) din Albania, Croația, R. Macedonia, Grecia şi România din perspectiva elementelor romanice şi a celor balcanice. Cercetarea noastră se bazează pe bibliografia de specialitate şi pe anchete de teren desfăşurate în țările menționate. Vom folosi Chestionarul *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni*, pentru comparația cu dacoromâna. Vom avea în vedere aspectele lexicale, morfologice şi sintactice din punctul de vedere al contactului lingvistic cu limbile balcanice, precum şi elementele romanice care definesc aceste dialecte istorice ale românei comune. Rezultatul cercetării se va materializa într-o lucrare în care vor fi descrise aspectele menționate, susținute fiind de hărți lingvistice şi de texte dialectale transcrise fonetic. Rețeaua de anchetă va cuprinde opt localități: două localități în Albania (Fier şi Moscopole), două localități în R. Macedonia (Ohrida şi Târnova), patru localități în Grecia (Selia de Sus, Megali Livadia şi Siracu – pentru dialectul aromân, Liumnița – pentru dialectul meglenoromân şi Jeiăni – pentru dialectul istroromân). Localitățile menționate sunt reprezentative pentru cercetarea noastră. Pentru dialectul aromân vorbit în Dobrogea, vom folosi materialul publicat în Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007. Pentru dialectul istroromân, vom fructifica materialul publicat în atlasele lingvistice de specialitate: Radu Flora, *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003, şi Goran Filipi, *Atlas lingvistic istroromân*, Znanstvena udruga Mediteran, Pola, 2000. În textele dialectale, vor fi reliefate aspectele lingvistice romanice şi balcanice din perspectiva geografiei lingvistice.

Vom folosi, în acest scop, metode şi tehnici moderne de investigare: aparatură audiovideo, procesare automată text, program informatizat de generare automată a hărților lingvistice. Proiectul nostru urmăreşte, de asemenea, realizarea de

[1] This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-2523.

materiale în format electronic pentru promovarea păstrării identității lingvistice româneşti a românilor sud-dunăreni din țările balcanice.

Din cunoştințele noastre – anchete exploratorii de teren în Albania şi R. Macedonia efectuate de Manuela Nevaci în anii 2007, 2008 şi 2011 – există la aromânii din țările menționate un deosebit interes pentru păstrarea identității lor româneşti în contextul globalizării. Se constată la aromânii din cele două țări atât conştiința romanității, cât şi conştiința românității.

Dialectele româneşti sud-dunărene, aromân, meglenoromân şi istroromân, reprezintă supraviețuiri ale romanității din Imperiul Roman de Răsărit, care, la sfârşitul secolului al III-lea d. Hr., şi-a fixat granița de nord pe Dunăre. Conservarea romanității sud-dunărene se explică prin faptul că latina a fost, până în secolul al VII-lea, limba oficială a Imperiului Roman de Răsărit şi, de asemenea, prin permanentele contacte dintre populația romanizată din sudul Dunării cu cea din nordul Dunării. În provinciile romanizate din nordul şi din sudul Dunării s-a format un *continuum romanicum*, întrerupt odată cu stabilirea slavilor în sudul Dunării începând cu secolul al VI-lea (Saramandu 2004: 71–72).

Prezența, în sudul Dunării, a populației romanizate – care, începând cu secolul al X-lea, apare sub numele de *Vlahi* – este amplu atestată în surse latine şi bizantine din secolele XIV–XV. Unitatea romanității răsăritene e dovedită de păstrarea termenului latin *romanus* > *român*, devenit termen etnic, cu care se numesc pe ei înşişi atât românii din nordul Dunării cât şi cei din sudul Dunării.

Dialectele româneşti sud-dunărene se vorbesc astăzi într-un spațiu vast: în extremitatea nord-vestică a Peninsulei Balcanice (peninsula Istria, Croația), unde îi întâlnim pe *istroromâni*, şi în sudul Peninsulei Balcanice (Grecia, Albania, R. Macedonia, Bulgaria, Turcia europeană), unde îi întâlnim pe *aromâni* şi pe *meglenoromâni*.

Dialectul aromân se vorbeşte pe un teritoriu întins în sudul Peninsulei Balcanice (în Grecia, Albania, R. Macedonia, Bulgaria) şi, de asemenea, în România.

Răspândirea aromânilor în Balcani: provinciile Macedonia, Epir şi Tesalia (jumătatea nordică a Greciei), jumătatea sudică a Albaniei, sudul R. Macedonia, sud-vestul Bulgariei. În România, aromânii au venit în număr mai mare începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, stabilindu-se mai ales la oraşe. Izolat, îndeosebi ca negustori, aromânii au venit în Principatele Române şi, mai ales, în Austro-Ungaria, şi în secolele anterioare. O importantă colonie aromână s-a format, la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea, în oraşele Viena şi Budapesta. Între cele două războaie mondiale (1925–1943), grupuri compacte de aromâni (sate întregi), veniți din țările balcanice, s-au aşezat în Dobrogea, unde se găsesc şi astăzi.

Aromânii formează mai multe *grupuri,* denumite şi *ramuri* sau *tulpini,* dintre care cele mai importante le constituie *pindenii* (cei mai mulți, în masivul muntos al Pindului din Epir, Grecia, dar şi în Tesalia), *grămostenii* (în Macedonia grecească, în R. Macedonia, în Bulgaria), *fărşeroții* şi *grabovenii* (aceste două grupuri

întâlnindu-se, îndeosebi, în Albania); fărşeroţi se găsesc şi în Grecia. Toate aceste grupuri sunt reprezentate şi în România, unde cei mai numeroşi sunt *grămostenii*, după care urmează *fărşeroţii.*

Din punctul de vedere al graiului, se deosebesc trei mari grupuri: *pindean*, *grămostean* şi *fărşerot-grabovean*.

Dintre românii sud-dunăreni, aromânii sunt singurii care şi-au păstrat numele etnic *aromân* (< lat. *romanus*) – cu sincopa vocalei în poziţie neaccentuată, protonică şi cu proteza vocalei *a –,* care este acelaşi cu dr. *român.* Popoarele în mijlocul cărora trăiesc îi numesc, în general, *vlahi,* termen cu care sunt denumiţi şi românii din nordul Dunării (cf. *Vlahia* „Ţara Românească, Muntenia", *Vlaşca* „ţinutul vlahilor, al românilor", numele unui fost judeţ).

Atât lat. *romanus* (> rom. *român)* cât şi sl. *vlah,* termeni folosiţi pentru a se numi atât românii nord-dunăreni cât şi românii sud-dunăreni, arată originea comună a acestora, ca descendenţi direcţi ai populaţiei romanizate din Imperiul Roman de Răsărit. Românii au păstrat conştiinţa acestei origini, care le-a fost recunoscută de populaţiile aloglote cu care au venit în contact direct.

Dialectul meglenoromân este vorbit de locuitorii câtorva sate din ţinutul (regiunea) Meglen, situat în nordul Greciei, la graniţa cu R. Macedonia; o parte a acestei regiuni se află în R. Macedonia. Este vorba de 8 sate, dintre care 7 se găsesc în Grecia (Liumniţa, Cupa, Oşini, Birislav, Lundzini, Ţârnareca, Nânta) şi unul în R. Macedonia (Huma). Plecând din satele lor de origine, unele familii de meglenoromâni s-au răspândit prin oraşe din Grecia şi R. Macedonia. Împrejurările istorice au făcut ca, între cele două războaie mondiale, meglenoromânii islamizaţi din Nânta să fie duşi în Turcia europeană; în aceeaşi perioadă, câteva sute de familii de meglenoromâni s-au mutat în România (în Dobrogea, unde îi găsim şi astăzi, în localitatea Cerna, jud. Tulcea).

Deşi aşezările meglenoromânilor se găsesc într-un teritoriu restrâns ca suprafaţă, există unele deosebiri de grai de la un sat la altul (cu toate că distanţa dintre sate este, uneori, de numai câţiva kilometri). Aceasta este o dovadă că meglenoromânii nu sunt originari în actualele aşezări; ei s-au stabilit în Meglen la date diferite şi venind din locuri diferite (situate mai la nord de satele actuale). Populaţiile aloglote (slavi, greci) îi numesc pe meglenoromâni *vlahi*, termen care s-a preluat şi în meglenoromână (unde lat. *romanus* s-a pierdut).

Dialectul istroromân se vorbeşte în câteva sate din peninsula Istria (Croaţia), la graniţa cu Italia. Vorbitorii se repartizează în două grupuri, separate de muntele Učka (ital. Monte Maggiore): *grupul de nord,* reprezentat de satul Jeiăn, şi *grupul de sud,* constituit din satele Suşnievița, Noselo, Sucodru, Letai, Brdo. În trecut, dialectul s-a vorbit şi în alte aşezări din zonă, care au fost între timp slavizate (prin însuşirea de către vorbitori a limbii croate şi părăsirea dialectului).

Bilingvismul este generalizat; în afara dialectului, istroromânii vorbesc, în mod curent, croata. Termenul etnic *rumeri* (din lat. *romanus*), atestat la sfârşitul secolului al XVII-lea, s-a pierdut. În prezent, istroromânii îşi spun *vlahi*; croaţii îi numesc atât *vlahi*, cât şi *rumunji*, ceea ce pune în evidenţă identificarea istroromânilor (ca, de altfel, şi a aromânilor şi a meglenoromânilor) cu românii de pretutindeni.

Două aspecte sunt de relevat în ceea ce priveşte lexicul în împletirea romanicului cu balcanicul: a) prezenţa în dialectele sud-dunărene a unor termeni latineşti care nu apar în dacoromână; b) împrumuturi locale din limbile balcanice: îndeosebi din greacă (în aromână), din bulgară şi slava macedoneană (în meglenoromână), din croată şi italiană (în istroromână). În aromână şi în meglenoromână e, de asemenea, mare numărul de împrumuturi de origine turcească, pătrunse fie direct, fie prin filieră (greacă, respectiv slavă).

Proiectul urmăreşte, de asemenea, studierea contactului între graiurile dialectelor româneşti sud-dunărene şi limbile oficiale ale ţărilor în care aceşti vorbitori trăiesc, analiza gradului de păstrare a graiului matern în funcţie de vârstă şi generaţie. Romanitatea românei va fi ilustrată cu exemple din istoria limbii, prin referire la limbile romanice. Vor fi aduse în discuţie toate dialectele româneşti. Totodată vor fi evidenţiate „balcanismele" limbii române, datorate contactelor cu limbile balcanice (contacte directe şi contacte la nivel cultural). Va fi urmărit procesul de eliminare/abandonare a „balcanismelor" în perioada modernă, în paralel cu procesul de reromanizare.

Importanţa proiectului nostru constă în faptul că românii sud-dunăreni păstrează forme arhaice de civilizaţie, de grai şi de tradiţii, punând în evidenţă legătura cu românii nord-dunăreni, ajutându-i pe vorbitori să conştientizeze unitatea de limbă şi de civilizaţie.

Reţeaua de anchetă

Dialectul aromân:

România: Cogealac, Stejaru, Poiana; Albania: Corcea, Moscopole, Pleasa, Fier, Andon Poci; Grecia: Selia di Supră, Kristalopighi, Livezi, Samarina, Meţovo; R. Macedonia: Ohrid, Cruşova; Bulgaria: Giumaia (Blagoevgrad)

Dialectul meglenoromân: România: Cerna; Grecia:Lundzini

Dialectul istroromân: Jeiăni.

Chestionarul. În anchetele de teren folosim Chestionarul *Noului Atlas lingvistic român* (150 de întrebări selectate), făcând posibilă compararea materialului dialectal românesc sud-dunărean cel cuprins în atlasele regionale ale dacoromânei.

Hărţile lingvistice: Cele 150 de hărţi lingvistice vor fi realizate cu un program informatic. Prezentăm, în continuare, harta de bază:

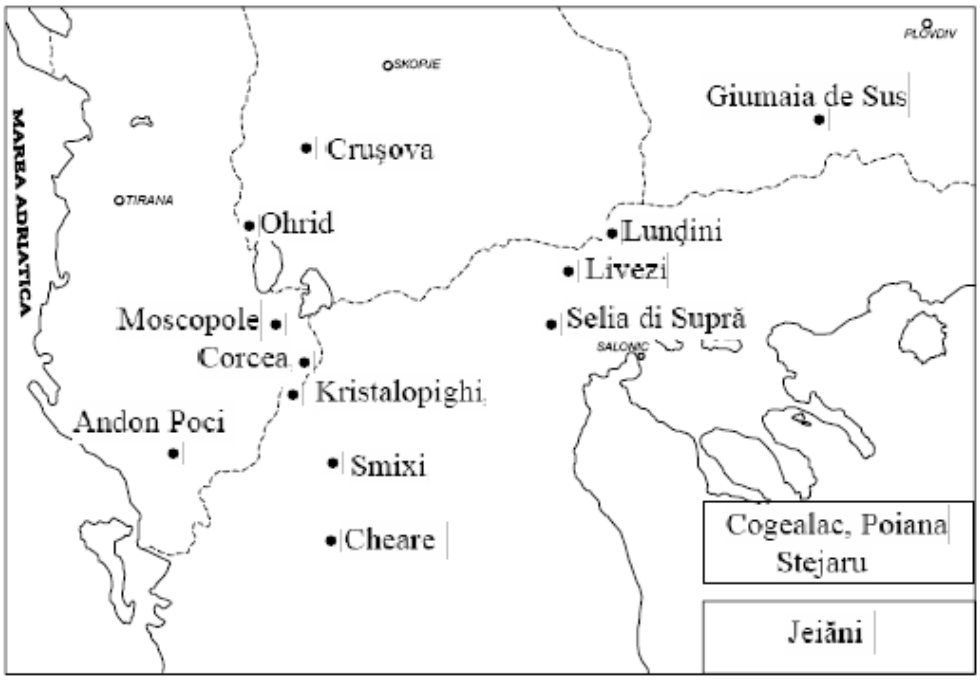

Pentru realizarea proiectului nostru ne-am stabilit următoarele etape de lucru:

Etapa I: parcurgerea bibliografiei de specialitate: fişare, extragerea elementelor romanice şi balcanice din culegerile de texte existente din dialectele româneşti sud-dunărene; analiza morfologică, lexicală şi sintactică a textelor existente în culegerile dialectale; prezentarea unui raport cu rezultatele obţinute înainte de efectuarea anchetelor de teren; pentru doctoranzi, efectuarea de anchete lingvistice în com. Cogealac, jud. Constanţa, pentru familiarizarea cu modul în care se aplică chestionarul, urmată de transcrierea fonetică a textelor culese; stabilirea de contacte cu ţările balcanice în care vor fi întreprinse anchetele dialectale: comunităţile româneşti sud-dunărene: aromâni, meglenoromâni, istroromâni; efectuarea primului rând de anchete la comunităţile stabilite în reţeaua de anchetă; diseminarea primelor rezultate ale cercetării în cadrul unor conferinţe şi simpozioane de specialitate, din ţară şi din străinătate.

Etapa a II-a: centralizarea datelor culese după primul rând de anchete dialectale, conform aspectelor lingvistice urmărite (lexic, morfologie, sintaxă); transcrierea fonetică a textelor culese în cadrul primei etape; digitalizarea datelor

existente, prin generarea automată de hărţi lingvistice, cu comentariile aferente; schiţarea volumului de publicat, cu completarea câmpurilor existente; pregătirea pentru al doilea rând de anchete şi (re)stabilirea contactelor cu localităţile de anchetat; efectuarea anchetelor dialectale în ţările balcanice; transcrierea fonetică a noilor date obţinute; informatizarea şi interpretarea lexicală, morfologică şi sintactică a materialului obţinut după a doua rundă de anchete (hărţi digitalizate, interpretare, comentarii); diseminarea rezultatelor cercetării, prin participare la conferinţe şi simpozioane de specialitate, din ţară şi din străinătate; publicarea rezultatelor parţiale ale cercetării în reviste şi publicaţii cotate BDI.

Etapa a III-a: pregătirea volumului pentru editură: sistematizare, redactare, editare, corectură;

pregătirea materialelor pe suport electronic (probabil CD sau DVD), ce urmează a se ataşa volumului; diseminarea rezultatelor cercetării, prin participare la conferinţe şi simpozioane de specialitate, din ţară şi din străinătate; diseminarea rezultatelor prin organizarea unui atelier de lucru cu tema proiectului.

În realizarea lucrării ne-am propus următorul plan:

1. Definirea conceptelor de *concordanţă, convergenţă, împrumut*, cu aplicaţie la dialectele româneşti sud-dunărene, prin raportare la limbile romanice şi la limbile balcanice.
2. Dialectele româneşti sud-dunărene vs dialectul român: dialecte convergente/ dialecte la distanţă / dialecte. Arhaism şi inovaţie
3. Romanic vs balcanic în dialectele româneşti sud-dunărene
   Dialectul aromân. Dialectul meglenoromân. Dialectul istroromân. Caracterizare

Elemente romanice şi balcanice în dialectele româneşti sud-dunărene. Stadiul actual al cercetării

4. Dialectele româneşti sud-dunărene azi: texte dialectale
5. Elementul romanic. Cuvinte şi structuri (fonetice, morfologice, sintactice)
6. Elementul balcanic. Cuvinte şi structuri (fonetice, morfologice, sintactice)
   Elementul slav. Elementul grec. Elementul albanez
   Influenţa turcă
7. Concluzii
8. Anexa: 100 de hărţi lingvistice cu chestiuni selectate (faptele fonetice şi morfologice care evidenţiază elementul romanic şi cel balcanic în dialectele româneşti sud-dunărene) din Chestionarul *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni* (NALR)

Concluzie. Aşa cum au arătat marii noştri lingvişti – Sextil Puşcariu, Ovid Densusianu, Al. Philippide, Al. Rosetti, I. Iordan – nu se poate concepe studiul ştiinţific al limbii române fără cunoaşterea dialectelor româneşti sud-dunărene şi, în primul rând, a celui mai important dintre ele, dialectul aromân, aceasta ocupând, aşa cum afirma Eqrem Çabej o „poziţia centrală”, din punct de vedere geografic în Peninsula Balcanică, poziţie care explică multiplele raporturi dintre acest idiom

romanic şi limbile balcanice: „Poziţia – din punct de vedere geografic – centrală a aromânei în Peninsula Balcanică a făcut ca această ramură a românei să aibă, în urma convieţuirii seculare a aromânilor cu popoarele vecine, diverse raporturi cu limbile vorbite de aceste popoare”[2].

BIBLIOGRAFIE

Çabej 1976 – Eqrem Çabej, *Zur aromunischen Wortforschung*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XXVII, 1976, 1, p. 3.

Saramandu 2004 – Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2004.

BALKAN-ROMANCE CONVERGENCES IN SOUTH-DANUBIAN ROMANIAN DIALECTS

ABSTRACT

Our project proposes to emphasise the linguistic similarities of South-Danubian Romanian dialects (Aromanian, Meglenoromanian, Istroromanian) spoken in Albania, Croatia, R. Macedonia, Greece and Romania from the perspective of Romance and Balkan elements. Our research is based in current literature and on questionnaires and surveys carried out in the above mentioned countries. We will use the questionnaire in *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni* [The New Romanian Linguistic Atlas per Regions], in order to have a comparison with Dacoromanian. We will take into consideration lexical, morphological and syntactic aspects, from the point of view of linguistic contact with Balkan languages, as well as Romanic elements that define these historical dialects of common Romanian. The outcome of our research will result in a paper that will describe these aspects, being supported by linguistic maps and phonetically transcribed dialectal texts. The survey network will include eight places: two places in Albania (Fier and Moscopole), two places in R. Macedonia (Ohrida and Târnova), four places in Greece (Selia de Sus, Megali Livadia and Siracu – for Aromanian, and Liumnița – for Meglenoromanian). The mentioned places are representative for our research. For the Aromanian dialect spoken in Dobrudja (Romania), we will use the material published by Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*. For the Istroromanian dialect, we will make use of the material published in special linguistic atlases: Radu Flora, *Atlasul lingvistic al dialectului istroromân*, and Goran Filipi, *Atlas lingvistic istroromân*. In dialectal texts, we will emphasise the Romance and Balkan elements from the perspective of linguistic geography.

For this purpose, we will use modern investigation methods and techniques: audio-video equipment, automatic text processing, IT software to automatically generate linguistic maps. Our project also aims at developing electronic material in order to promote the preservation of the Romanian linguistic identity of the South-Danubian Romanians living in the Balkans and in Romania.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

[2] Çabej 1976: 3.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA EDIȚIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ A LUCRĂRII LUI GUSTAV WEIGAND, *DIE AROMUNEN*, I (LEIPZIG, 1895)

NICOLAE SARAMANDU, MANUELA NEVACI

În anul 2014 a apărut la Bucureşti, la Editura Tracus Arte, traducerea în limba română a lucrării lingvistului german Gustav Weigand, *Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen*, I. *Land und Leute,* Leipzig, 1895, sub tilul *Armânii. Cercetări etnografice–filologice–istorice*, I. *Ţară şi oameni.* Ediția este îngrijită de Mariana Bara, autoarea cărții *Limba armânească. Vocabular şi stil* (Bucureşti, 2004), în care a susținut în mod eronat existența unei așa-zise „limbi *armâne*" diferite de limba română.

Aromâna este, în opinia învățaților români şi străini, un dialect al limbii române, alături de dacoromână, meglenoromână şi istroromână. Acest punct de vedere este exprimat clar de Gustav Weigand chiar în lucrarea aici în discuție. Învățatul german vorbeşte de „neamul românesc, din care aromânii noştri sunt o ramură. Prin limbă, cele patru neamuri româneşti, dacoromânii, aromânii, megleniții şi istrienii sunt legate în modul cel mai strâns şi limba nu dovedeşte nimic altceva decât că neamurile care trăiesc astăzi separat trebuie să fi fost odată unite în spațiu" (Gustav Weigand, *Die Aromunen*, I, Leipzig 1895, p. 271). Nu este surprinzător faptul că Mariana Bara omite, în comentariile sale, acest pasaj care năruie dintru început încercarea sa nereuşită de a-şi întemeia pe opera lui Gustav Weigand opiniile despre „limba armânească".

Menționăm faptul că titlul lucrării lui G. Weigand e tradus prin *ARMÂNII*, în loc de *AROMÂNII*, termen consacrat în literatura de specialitate. În mod tendențios, Mariana Bara afirmă că „folosirea denumirii *aromâni* şi nu *armâni* s-a datorat, în bună parte, alături de neinformare, tezelor ideologiei naționale româneşti în problematica armânească" (p. 335). Editoarea foloseşte permanent denumirea *LIMBA ARMÂNEASCĂ* în loc de *DIALECTUL AROMÂN*, în ideea că *armânii* şi *românii* ar fi popoare diferite.

Editoarea adaugă lucrării câteva *Note finale* şi un capitol intitulat *O călătorie la armâni*, în care formulează o serie de opinii personale. „Interpretările" editoarei sunt în totală contradicție cu tradiția lingvisticii germane, unde, începând cu Johann Thunmann (1774), se vorbeşte de un singur popor român şi o singură limbă română, care se întâlnesc în nordul şi în sudul Dunării: „Vlahii de dincolo de

FD, XXXV, Bucureşti, 2016, p. 225–227

Dunăre [...] sunt un popor mare şi numeros şi compun jumătate din populaţia Traciei şi trei sferturi din cea a Macedoniei şi Thessaliei. Şi in Albania locuiesc mulţi. Vorbesc acelaşi grai ca şi fraţii lor de dincoace de Dunăre, însă amestecat cu multe cuvinte greceşti. [...]. De 750 de ani sunt cunoscuţi sub numele de vlahi şi găsim şi urme ale graiului lor încă din sec. VI. Se numesc ei înşişi rumâni sau *rumuni*. Grecii îi numesc vlahi" (Johann Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig, 1774). În acelaşi sens se pronunţaseră cu claritate toţi cărturarii români, începând cu Miron Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino şi Dimitrie Cantemir. Referindu-se la Dimitrie Cantemir, Mariana Bara manipulează informaţia, omiţând pasajele din care rezultă că aromânii vorbesc aceeaşi limbă cu românii din nordul Dunării, având o origine comună: „Aşadar, această Valahie, care se află în Moesia, este o parte a Valahiei mari, adică a Daciei celei vechi, iar locuitorii ei sunt rămăşiţele acelor români pe care Aurelian Împăratul, precum am spus, îi strămutase din Dacia în Moesia. N-ar putea fi nimeni care să-mi tăgăduiască că tocmai din acei români <se trage> populaţia românească, cea care locuieşte încă şi astăzi în tot Epirul şi în jurul Ianinei, căci graiul însuşi ne este martor, dat fiind că şi aceia vorbesc româneşte […]" (Dimitrie Cantemir, *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus,* Berlin, 1716). Ulterior, informaţii despre prezenţa aromânilor în sudul Dunării găsim la istorici şi lingvişti români şi străini, printre care îi amintim pe : A. D. Xenopol, N. Iorga, A. Philippide, Th. Capidan, Nicolae Saramandu şi alţii.

Notele editoarei sunt viciate de ideea preconceputǎ că aromânii vorbesc o limbă diferită de limba română. În acest sens se înscriu speculaţiile autoarei întemeiate pe bilingvismul aromânilor, care ar trăda o atitudine identitară oscilantă. În realitate, aşa cum arată chiar G. Weigand în lucrarea sa, toţi aromânii vorbeau între ei dialectul, recurgând la limbile străine – greacă, turcă, albaneză etc. – atunci când veneau în contact cu vorbitorii acestor limbi. De fapt, este vorba de schimbarea registrului în funcţie de situaţia de comunicare şi nu de asumarea unei identităţi străine.

Scriind lucrarea *Die Aromunen*, învăţatul romanist german Gustav Weigand nu a urmărit să creeze o denumire pentru o entitate etnică şi lingvistică diferită de români. Dacă ar fi pornit de la denumirea de ***rămăni***, pe care şi-o dă cel mai numeros grup al aromânilor, fărşeroţii, Gustav Weigand l-ar fi transpus în limba germană prin ***Romunen***, care este identic cu etnonimul ***români***.

În comentariile referitoare la aşa-zisa „limbă armânească" (p. 367–369), Mariana Bara menţionează faptul că Gustav Weigand foloseşte termenul de *limbă* nu numai pentru *dialectul aromân* ci şi pentru *dialectul dacoromân*. Prin urmare, editoarea îşi contrazice opiniile despre existenţa unei „limbi aromâne", fiind vorba de nivelul dialectal al limbii şi de înţelesul comun de *grai matern* cu care orice vorbitor foloseşte termenul *limbă*. În mod nepermis, din bibliografia întocmită de Mariana Bara lipseşte lucrarea fundamentală a lui Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân* (Bucureşti, 1932), unde apar termenii *aromân* şi *dialectul*

aromân, care nu convin poziţiei editoarei. Mariana Bara ignoră faptul că Th. Capidan a fost elevul lui Gustav Weigand, de la care nu putea primi, cu siguranţă, idei greşite despre aromâni şi dialectul românesc vorbit de ei.

Menţionăm opinia autorizată a lingvistului Sextil Puşcariu cu privire la unitatea dialectelor sud-dunărene cu dacoromâna prin definirea românei comune ca „limba vorbită de strămoşii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor şi istroromânilor de azi, înainte ca orice legătură între ei să fi fost întreruptă” (S. Puşcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj–Bucureşti, 1937, p. 58). În această etapă românii de la nordul şi sudul Dunării au format o comunitate teritorială: „toate trăsăturile caracteristice limbii române, tot ceea ce o deosebeşte pe de o parte de limba latină şi pe de alta de celelalte limbi romanice, o găsim în cele patru dialecte” (Puşcariu, *op. cit*., p. 59).

În concluzie, prin notele şi comentariile sale, editoarea Mariana Bara manipulează informaţia ştiinţifică, încercând să inducă cititorului ideea falsă că lingvistul german, reputatul romanist Gustav Weigand, ar fi susţinut ideea existenţei unei limbi aromâne diferite de limba română.

Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză. Vol. II, coord. Nicolae Saramandu. Colectiv redacțional: Verginica Barbu-Mititelu, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012, XVIII + 527 p.

ALRR. *Sinteză* reprezintă materializarea unui proiect propus de coordonatorul său, N. Saramandu, încă din 1988 la al V-lea Simpozion Național de Dialectologie[1]. Lucrul efectiv a început în 1998, după tipărirea primului volum din fiecare atlas lingvistic regional (ultimul din serie a fost Crişana, vol. I, 1997), în cadrul Institutului de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti" şi a continuat, ulterior, în cadrul Sectorului de dialectologie şi onomastică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti".

Atlasul-sinteză este o lucrare unică, la nivel romanic, iar limba română este singura, între limbile romanice, care, în mai puțin de un secol, dispune de trei atlase lingvistice consacrate graiurilor dacoromâne în ansamblu.

Tradiția atlaselor lingvistice româneşti a fost instaurată odată cu apariția geografiei lingvistice ca ştiință în cercetarea europeană, astfel încât, la scurt timp după apariția în 1902 a primului volum din atlasul limbii franceze al lui J. Gilliéron, apare în 1909, la Leipzig şi *Linguistischer Atlas des dacoroumanischen Sprachgebietes* (WLAD) sub semnătura lui G. Weigand, cercetările sale desfăşurându-se, în fapt, simultan cu cele ale lingvistului francez.

Câteva decenii mai târziu, Sextil Puşcariu, în calitatea sa de director al Muzeului Limbii Române de la Cluj, inițiază noi anchete dialectale, în vederea elaborării unui nou atlas lingvistic, a cărui metodologie se alinia noilor direcții ce se impuneau în cercetarea europeană. *Atlasul* a apărut între 1938 şi 1942, în două serii – ALR I (partea I, vol. 1, 2 rețeaua Sever Pop) şi ALRR II (partea a II-a, vol.1, rețeaua Emil Petrovici), cuprinzând un total de 301 puncte şi, respectiv, 85 puncte. Rețeaua cuprinde puncte şi pentru celelalte dialecte ale limbii române (aromân, istroromân, meglenoromân), dar şi puncte pentru vorbitori ai altor limbi de pe teritoriul României (ruteni, ceangăi, unguri, sârbi, bulgari, saşi, romi). În paralel cu acestea, au fost elaborate atlase mai mici în care materialul a fost prelucrat şi interpretat de autori şi reprezentat pe hărți colorate, de dimensiuni mai mici, cu ajutorul simbolurilor (ALRM I şi ALRM II). După război, a fost reluată publicarea într-o serie nouă şi au mai apărut şapte volume, până în 1972, însoțite de 4 volume de hărți cu simboluri. Din păcate, nu tot materialul cules a fost publicat, o parte din el fiind chiar distrus în timpul războiului.

La Conferința dialectologilor de la Bucureşti din 1958, Emil Petrovici propune efectuarea unor noi anchete dialectale pentru elaborarea *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni* (NALR), după modelul unui proiect similar al atlasului francez (*Le Nouvel Atlas Linguistique de la France, par régions*, coordonat de Albert Dauzat). Anchetele au fost efectuate de dialectologi de la centrele de cercetare din Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Timişoara, teritoriul dacoromânei fiind împărțit în 7 regiuni, conform unei repartiții istorico-politice: Banat, Crişana, Maramureş, Transilvania, Moldova şi Bucovina, Muntenia şi Dobrogea, Oltenia. În paralel, cercetătorii de la Chişinău au editat *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM), care după 1990, s-a alăturat atlaselor regionale româneşti, cuprinzând regiunile Basarabia, nordul Bucovinei şi Transnistria, iar alfabetul latin a înlocuit pe cel chirilic folosit la redactarea primelor volume.

[1] Craiova, 1988; Proiectul a fost publicat sub titlul *Pentru un atlas al atlaselor lingvistice regionale*, în revista „Limba română", XXXIX, 1990, nr 1, p. 57–65.

ALRR. *Sinteză* preia materialul din aceste atlase regionale şi realizează hărți sintetice, interpretative, care ilustrează cu ajutorul simbolurilor repartiția geografică a fenomenelor dialectale pentru întreg teritoriul României. Primul volum ALRR. *Sinteză* a apărut în 2005 şi cuprinde 135 de hărți conform celor 116 întrebări din *Chestionarul* NALR. Cel de-al doilea volum, apărut după 7 ani, în 2012, cuprinde 108 hărți (hărțile 136–324), încheind astfel publicarea materialului dialectal corespunzând primului capitol, *Corpul omenesc (părțile corpului, boli, însuşiri fizice şi morale)*, din *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român pe regiuni (Chestionarul* NALR*)*. Hărțile au fost realizate în aceeaşi ordine a *Chestionarului* NALR, recuperând şi materialul nepublicat de atlasele regionale sau publicat în altă ordine. Din ALM au fost valorificate doar 53 de hărți în primul volum şi 66 de hărți în volumul al II-lea; pentru unele hărți nu există întrebarea în chestionarul ALM, iar pentru altele forma urmărită nu a fost notată pe harta respectivă (de exemplu. pentru h. 252: Pluralul lui PICIOR, pe harta ALM nu s-a notat forma de plural).

Atlasele regionale s-au tipărit după metodologie unitară, dar într-un ritm diferit şi cuprind hărți tradiționale, analitice, cu notația impresionistă a răspunsurilor, câteva atlase oferind şi unele hărți interpretative, acolo unde materialul permite, dar şi material necartografiat în cazul în care materialul este relativ unitar. Materialul necartografiat a fost publicat în mod diferit în cele 7 atlase: fie la sfârşitul volumului, fie într-un volum separat, fie pe spațiile rămase libere în paginile cu hărți, din motive de „economie de spațiu tipografic".

Este unul dintre argumentele care i-a determinat pe autorii *Atlasului-sinteză* să facă observația că „ceea ce, la nivel regional, poate apărea ca nepertinent (este cazul, de exemplu, al formelor unice, în unele provincii), capătă semnificație la nivel național"[2] şi să întărească necesitatea unui atlas care să ofere o imagine de ansamblu a dacoromânei. În acelaşi timp, unele atlase regionale au omis răspunsurile la unele întrebări (în general, verbului i s-a rezervat un volum special), materialul nepublicat fiind astfel folosit ca m a t e r i a l i n e d i t , prin colaborarea cu centrele din țară.

Valorificând, astfel, materialul din cele 8 atlase regionale, *Atlasul-sinteză* cuprinde o rețea de 1208 de puncte (cu cele 210 din ALM), rețea de aproape patru ori mai mare decât cea din ALR şi include, de altfel, toate punctele prezente în ALR.

La nivel romanic, nicio altă limbă nu beneficiază de un atlas care să sintetizeze datele din atlasele regionale, trecând chiar dincolo de granițele politice.

Cel de-al doilea volum începe cu întrebarea 257 'BARBĂ' din *Chestionar*. Hărțile sunt alcătuite în ordinea întrebărilor din chestionar, indiferent de fenomenul urmărit, însă, pentru o mai bună consultare a atlasului, găsim în partea de început un indice alfabetic al hărților, urmat de un indice tematic grupat în patru părți după natura fenomenului urmărit: *Fonetică, Morfologie, Lexic* şi *Semantică*. Partea de fonetică cuprinde fenomene de vocalism (vocale accentuate/vocale neaccentuate, poziție inițială/medială/finală, diftongi, triftongi, hiat, timbre vocalice finale inexistente în limba literară), de consonantism (consoane simple, grupuri consonantice, accidente fonetice: afereză, anticiparea elementului palatal, asimilare, contragere, disimilare, epenteză, metateză, proteză, sincopă). La nivel morfologic sunt urmărite fenomene ce țin de declinarea şi genul substantivului sau forme de plural, de acuzativ sau dativ-posesiv ale pronumelui.

Deşi în prefață este precizat faptul că verbul a fost recuperat doar ca unități lexicale, el nefiind publicat încă de toate atlasele regionale, pe hărți au fost surprinse probleme de conjugare, de diateză, forme tari /forme slabe, iotacizare, alternanțe vocalice în radical. Câteva hărți ne prezintă informații despre adverb, iar una despre prepoziție (în sintagma 'Fluier din degete', h. 146).

Unităților lexicale le sunt rezervate cele mai multe hărți, 94, iar trei dintre ele sunt hărți semantice (h. 149 GRUMAZ, h. 259 PEDESTRU, h. 205 VINTRE).

[2] Prefața la ALRR. *Sinteză*, vol. I.

În partea de început este prezentată reţeaua atlasului, cu descrierea adaptată împărţirii administrative actuale a teritoriului României şi cu punctele corespunzătoare ALR şi WLAD, inclusiv localităţile din ALM. Sunt prezentate întrebările din *Chestionarul* NALR, de la 257 la 463 şi întrebările din chestionarul ALM, acolo unde ele există. După ce sunt prezentate sursele pentru fiecare hartă corespunzând atlaselor regionale, se stabileşte o corespondenţă cu hărţile similare din ALR şi ALRM.

Prima parte a atlasului cuprinde listele de referinţă, unde sunt notate răspunsurile detaliat, inclusiv al doilea răspuns, al treilea, al patrulea, răspunsuri care nu apar pe hărţi decât în cazuri excepţionale, menţionate în note. Consultarea acestor liste este indispensabilă într-o cercetare aprofundată a fenomenelor dialectale, aducând informaţii suplimentare despre dinamica limbii.

Hărţile din ALRR. *Sinteză* sunt hărţi interpretative, urmărindu-se, în general, un singur fenomen dialectal – fonetic, lexical, morfologic – ajungându-se uneori ca pentru o singură întrebare din chestionar să fie alcătuite mai multe hărţi (de exemplu, pentru întrebarea 296 din *Chestionar* COASTĂ s-au realizat 3 hărţi: o hartă lexicală, una morfologică pentru formele de plural şi una fonetică în care se urmăreşte segmentul fonetic iniţial; pentru întrebarea 367 MĂNUŞĂ s-au realizat trei hărţi fonetice în care s-a urmărit segmentul fonetic iniţial, segmentul fonetic final şi segmentul fonetic final în forma de plural).

Deşi acest volum apare la o distanţă de 7 ani de la apariţia primului, colectivul redacţional suferind şi el mici modificări, principiile de elaborare s-au păstrat, în general, neschimbate. Răspunsurile sunt redate pe hărţi cu ajutorul simbolurilor şi se notează numai primul răspuns. Excepţie fac unele hărţi unde s-au luat în considerare şi răspunsurile suplimentare (h. 193: Segmentul fonetic iniţial in ŞALE, h. 231: Segmentul fonetic medial în LOVESC, h. 274: Pluralul lui TALPĂ, h. 297: Segmentul fonetic final în OPERAŢIE). Fiecare hartă e însoţită de o legendă ce curpinde formele-titlu cu simbolul aferent. În prefaţă ni se spune că „sub formele-titlu au fost unificate toate variantele (în speţă fonetice), reprezentând fenomene absolut regulate, fără relevanţă pentru fenomenul urmărit în harta respectivă". Totuşi, aceste forme apar uneori scrise pe listele de referinţă (p. 3–147). Dacă la harta 136: Pluralul lui BARBĂ, nu apar decât informaţiile morfologice, la harta 186: Pluralul lui INIMĂ, pe lista de referinţă descoperim notate şi alte particularităţi de pronunţie, de ex.: preiotarea: ***ĩnim-***, palatalizarea lui n: ***iâĩm-***, care nu fac obiectul hărţii respective. La fel se întâmplă la harta 215: Variante morfologice ale lui RINICHI, unde sub o variantă morfologică sunt notate toate variantele fonetice. Surplusul acesta de informaţie nu deranjează şi se explică, probabil, prin preferinţa fiecărui autor în parte (hărţile nu sunt semnate).

Atlasul-sinteză reprezintă un instrument de cercetare indispensabil pentru specialiştii în domeniu. Hărţile prezintă o viziune de ansamblu care facilitează analize şi interpretări de ordin istoric, general şi comparativ. Descrieri ale dialectului dacoromân s-au mai făcut, pe baza atlaselor lingvistice existente până acum, dar actualizarea informaţiilor, extinderea şi completarea reţelei de localităţi, aproape de patru ori mai numeroasă, precum şi sintetizarea informaţiei după diverse criterii reprezentative, pot aduce o nouă viziune în dialectologia românească, în ceea ce priveşte graniţele dialectale, extinderea ariilor, zonele de tranziţie, apariţia inovaţiilor şi modul în care ele se propagă. Fiind cunoscut faptul că, de-a lungul a mai bine de un secol de la apariţia primelor atlase lingvistice, „interpretarea hărţilor a anulat dogme, a confirmat ipoteze şi a pus în relief noi fapte, contribuind la clarificarea şi modificarea în profunzime a unor probleme" (Coseriu, *Lingvistica spaţială*), o cercetare care să pornească de la aceste date, ar putea ajunge la concluzii surprinzătoare. Un volum de comentarii, după modelul atlaselor europene (de altfel, anunţat de echipa redacţională) ar completa, cu folos, perspectiva asupra dialectului dacoromân.

Carmen-Irina Floarea

Cristina Florescu (editor) *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (Ştiinţific* versus *Popular)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2015, 711 p. + 1 CD.

Volumul cuprinde un studiu amplu al unei terminologii analizate din dublă perspectivă, diatopic şi diacronic şi are în vedere limba literară (limbajul ştiinţific) şi pe cea populară (graiurile dialectale ale limbajului comun). Cercetarea a fost realizată de un colectiv format din lingvişti şi meteorologi în cadrul proiectului CNCS: PN-II-ID-PCE-20111-3-0656, derulat la Institutul de Filologie din Iaşi. Volumul cuprinde două secţiuni de bază, prima consacrată analizei teoretice a domeniului, metodei şi a inventarului lexical, iar cea de-a doua este denumită *Dicţionarul fenomenelor atmosferice* (DFA) şi numără aproximativ 1500 de articole, structurate lexicografic în maniera DLR. Materia lucrării este împărţită în treisprezece capitole, în care terminologia meteorologică este abordată din unghiuri distincte, lingvistice şi nelingvistice. În cuvântul introductiv autorii precizează aspectele pe care le-au avut în vedere, metodele folosite şi rezultatele obţinute. În *Introducere*, Cristina Florescu defineşte obiectul de studiu şi problema terminologiilor. Volumul propune o analiză semasiologică a câmpului lexical al fenomenelor atmosferice în limba română, din perspectivă lingvistică şi meteorologică. Complexitatea cercetării de faţă constă în abordarea terminologiei proprii atât limbajului popular, cât şi celui literar. Din perspectivă terminologică sunt definite noţiunile de grup lexical specializat profesional, alcătuit din terminologie şi limbaj, sintagma de *câmp lexical* şi paradigma. Câmpul lexical descrie arii, grupuri lexicale concrete şi reprezintă modalităţi de taxonomizare dintr-o limbă (p. 9). Conceptul de *paradigmă* este utilizat în accepţia Angelei Bidu-Vrănceanu.

Autoarele utilizează distincţiile terminologice având în vedere teoriile coşeriene şi ivănesciene, care implica perspectiva diacronică, dar şi sincronică din lucrarea menţionată cu privire la câmpul lexical, tipologia semelor, paradigmă, raportul terminologie internă – terminologie externă (p. 9). Studiul este dedicat exclusiv grupului lexical cel mai utilizat în limbajul meteorologic, al termenilor care denumesc fenomene (stări, procese etc.) atmosferice, fără a avea în vedere limbajul climatologiei, al hidrologiei, agrometeorologiei, denumirile cosmologice (p. 9).

Limbajul meteorologic are un caracter deschis ca urmare a îmbogăţirii a evoluţiei societăţii şi, implicit, a nivelului de cunoştinţe al acesteia. Cercetarea limbajului meteorologic porneşte de la distincţia dintre terminologiile ştiinţifice (Ts) şi cele populare (în sens dialectal) (Tp) pe care au utilizat-o şi alţi cercetători de-a lungul timpului. „Relaţia dintre istoria lexicografiei şi studiul terminologiilor este directă deoarece istoria închegării într-o limbă a seriilor terminologice se întrepătrunde în mod necesar cu istoria dicţionarelor respectivului idiom" (p. 10).

Cristina Florescu menţionează câteva titluri de referinţă dedicate meteorologiei, printre care studiul lui C. Tagliavini, din 1928, *Un frammento di terminologia italo-rumena ed un dizionaretto dello stolnic Constantin Cantacuzino*, cca 1700 (un dicţionar italian-român, a cărui prima parte este destinată terminologiei geografiei), *Lexiconul tehnic român* (foarte apreciat de autoare), lucrarea lui N.A Ursu, din 1962 (*Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*), descriere diacronică şi sincronică a etapelor de constituire terminologiei ştiinţifice româneşti moderne, caracteristicile lexicale, morfosintactice, stilistice şi etimologice ale acesteia, pe baza lucrărilor incluse în bibliografia DLR.

Şcoala de terminologie de la Bucureşti, dezvoltată de către Angela Bidu-Vrănceanu, s-a ocupat de terminologia agricolă, lingvistică, matematică, informatică, economică, a mediului, medicală şi, actualmente, de cea meteorologică, dintr-o perspectivă strict sincronică. Terminologiile populare au un aspect aparte şi au fost abordate în studii de specialitate. Primele glosare şi analize dialectale ale unor graiuri se datorează lui Ov. Densusianu, Sever Pop. şi Şt. Paşca (1928), *Glosar dialectal*. În lucrarea *Terminologia exploatării lemnului şi a plutăritului* sunt trecute în revistă cercetările anterioare de profil, cu menţionarea distincţiei între lucrările lingviştilor (Densusianu, S. Pop) şi ale nelingviştilor (Gr. Antipa, T Pamfile, S. Fl. Marian) şi sunt discutate diferenţele dintre terminologia ştiinţifico-tehnică şi cea profesională populară (V. Arvinte) (p. 12).

Discutând relaţia lexic comun – lexic specializat, autoarea subliniază necesitatea studiului interdisciplinar al terminologiei meteorologice, pe baza caracterului meteorologiei ca ştiinţă aflată în legătură cu geografia şi fizica.

Subiectul lucrării de faţă este descrierea şi identificarea caracterului specific al acestei terminologii româneşti, cu referire la fenomenele atmosferice, descrierea şi analiza constrastivă a celor două grupuri lexicale, terminologia ştiinţifică (Ts) şi cea populară (Tp). Cele două etape ale cercetării sunt: 1) redactarea dicţionarului fenomenelor atmosferice (DFA), conceput ca o bază de date lexicale şi material exemplificator pentru studiul lingvistic din partea întâi realizat pe câmpuri lexicale. Analizele întreprinse în această etapă sunt: identificarea termenilor ştiinţifici (TS) şi a celor populari (Tp); lexemele complexe (Tp + Ts); evoluţia semelor dinspre Tp spre Ts şi invers; toate aceste identificări marcate lexicografic cu însemne specifice. Inventarul DFA cuprinde a) lexeme comune (centrale, complexe) (*cer, brumă, ceaţă, cer* etc.); b) lexeme caracteristice Tp cu circulaţie în întreaga limbă populară şi pătrundere în cea literară (*fulguială, bură, nea, omăt*); c) lexeme caracteristice Ts, care, prin circulaţia lor în cadrul prognozelor meteo, devin generale în limba literară (*intemperie, nebulozitate, precipitaţii*); d) lexeme *specifice Ts (calvul, calotă, catafort, givrare* etc.); e) lexeme caracteristice unor graiuri dialectale (*aligui, bujată, burez*). 2) analiza lingvistică propriu-zisă a câmpurilor lexicale decelate. Problematica dezbătută în studiul lingvistic este întregită de articolele a patru lingvişti participanţi la *Atelierele de lucru* ale proiectului.

Studiul Rodicăi Zafiu, *Din istoria discursului meteorologic „Buletinul atmospheric" în presa românească din anii 1880–1910*, suplineşte lipsa buletinelor meteo. Deşi cercetarea sa are în vedere exclusiv terminologia românească, există şi analize ale echivalentelor sale romanice, prin care se evidenţiază individualitatea românei în ansamblul idiomurilor romanice (v. studiul Mariei Iliescu, *Une caractéristique du roumain dans le champs lexical de la température*).

Studiul lui Nistor Bardu, *Denotaţie şi conotaţie în terminologia meteorologică din aromână*, se ocupă nu numai de terminologia specifică a dialectului dacoromân, ci oferă şi informaţii despre bogăţia lexicală a celorlalte dialecte sud-dunărene.

Prezentul volum are în vedere şi alte sfere analitice ale terminologiei. Trebuie menţionate articolul Marianei Neţ, *Variante sincronice şi diacronice în vocabularul gastronomic românesc. Grupuri verbale formate cu substantivele „ploaie" şi „zăpadă"*, precum şi lucrarea specialistului meteorolog, Liviu Apostol, *Consideraţii privind dezvoltarea meteorogiei în România*.

Faptele de limbă sunt privite din perspectiva lingvistului şi a meteorologului. S-a avut în vedere o bogată bibliografie însă strict dedicată domeniului. S-a plecat de la DLR, care reprezintă cea mai extinsă bază lexicală a limbii române sistematizată alfabetic (p. 20) şi de la DTLR^{d}. Autorii au analizat toţi termenii meteo din DA şi DLR, la care s-au adăugat fişe din toate atlasele limbii române (generale, pe regiuni, manuscrise) în funcţie de tipologia chestionarului, operaţiune făcută de dialectologul echipei, Fl. Olariu. Au fost recuperate informaţii privind termenii analizaţi din dicţionarele etimologice ale limbii române, dicţionare generale şi specializate (de sinonime, neologisme, enciclopedii), dicţionare tehnice, de ştiinţe meteorologice, geografice, terminologie nautică, maritimă. Verificarea etimologiilor unor termeni vechi s-a realizat pe baza ediţiei electronice a LB de la Cluj. Au fost fişate şi consultate ediţiile recente ale unor texte vechi româneşti, printre care PSALT. HUR.^{2}, COD. VOR., COD. BRATUL. Materialul lexical a fost extras din glosarele regionale, din primele lucrări de meteorologie, geografie, fizică, literatură veche, premodernă şi modernă. La resursele deja amintite se adaugă dicţionarele de meteorologie tipărite sau on-line, precum monografii, manuale de specialitate, vocabulare, fapt posibil datorită strânsei colaborări dintre membrii echipei. O noutate o constituie recuperarea atât a etimologiei cuvintelor şi a sensurilor regionale, cât şi a sensurilor şi a sintagmelor folosite de limbajul ştiinţific al meteorologiei. Au fost consultate dicţionare străine, site-uri de specialitate al ANM, TP (baze de date). Bibliografia DFA include bibliografia DLR; lucrări cu caracter dialectal (atlase, glosare etc.); texte ştiinţifico-tehnice; dicţionare generale ale limbii române; studii de lingvistică şi etimologie axate punctual asupra unui cuvânt sau grupuri de cuvinte denumind fenomene meteorologice.

Cercetarea are caracter de pionierat în domeniul lingvisticii româneşti, întrucât este singura care abordează grupul lexical al fenomenelor atmosferice, urmărind atât nivelul limbii literare, limbajul ştiinţific, cât şi pe acela al limbii populare (în sens larg: elementul dialectal şi cel comun). Înaintea prezentului proiect, nu s-a mai făcut o analiză comparativă punctuală extinsă între o terminologie ştiinţifică şi terminologia populară echivalentă (p. 25). DFA utilizează tehnica lexicografică simplificată, adaptată obiectului de studiu: a) redactarea articolelor DLR; b) experienţa acumulată în cadrul proiectului DTLR[d]; c) proiectul DÉRom – participarea lingviştilor români prin redactare şi revizie (pentru zona Romaniei de Sud-Est). Rezultatele cercetării au fost: 1. identificarea primelor atestări ale cuvintelor de la literele A şi B; 2. încadrarea în clasa lexico-gramaticală a verbelor şi adjectivelor; 3. recuperarea şi sistematizarea lexicografică a unor sensuri şi sintagme denumind în limba populară fenomene atmosferice (ex. *aburel de vânt*). S-a avut în vedere şi *Atlasul lingvistic al Moldovei de dincolo de Prut*; 4. analiza lexemelor vechi ale terminologiei ştiinţifice; 5. identificarea, restructurarea, nuanţarea etimologiilor termenilor populari şi ştiinţifici. Identificarea şi delimitarea câmpurilor lexico-semantice ale fenomenelor atmosferice în limba română a ţinut seama de clasificările din monografiile şi manualele de meteorologie, iar conturarea acestor grupuri lexicale s-a realizat din perspectivă lexicologică conform semnificaţiei şi circulaţiei diastratice a elementelor inventarului.

În capitolul II, Cristina Cărăbuş analizează câmpul lexical al nebulozităţilor din perspectivă semantică, gramaticală şi etimologică. Câmpul lexical menţionat are ca nucleu cuvântul *nor* şi 53 de termeni literari (Ts), 126 de împrumuturi din latina savantă, franceză, engleză, un maghiarism, un element moştenit din latină, unul de origine necunoscută, două cu origine probabilă, treizeci şi şase de elemente formate în română. Aceste cuvinte sunt substantive, adjective, dar şi verbe.

Capitolul III, *Vânturile, deplasările, curenţii de aer*, de Alina Bursuc-Pricop (p. 47–70) se axează şi pe raportarea la idiomurile romanice. În capitolul IV (p. 71–105), Cristina Florescu se ocupă de *Precipitaţii*. Elena Tamba este autoarea capitolului V, *Depunerile* (p. 107–128). Aceasta are în vedere o clasă redusă cantitativ, formată în special din substantive feminine şi câteva verbe; majoritatea sunt cuvinte de sine stătătoare, iar altele fac parte din numeroase sintagme. Componenţa etimologică a inventarului este dominată de derivate sufixale (în limbajul comun şi popular) şi de neologisme (în limbajul cult). Printre termenii studiaţi se numără *brumă, chiciură, polei* etc. Cristina Cărăbuş semnează şi capitolul VI, *Fenomene luminoase, sonore, electrice şi electro-luminoase* (p. 129–144). Autoarea a identificat un câmp alcătuit din 44 de termeni ştiinţifici (majoritatea prezenţi în îmbinări de cuvinte) şi 19 populari. Câmpul fenomenelor sonore numără 16 cuvinte populare, trei termeni ştiinţifici şi unul comun (*tunet*); fenomenele electrice sunt desemnate prin treizeci de termeni din registrul popular şi douăzeci şi doi din cel ştiinţific (mulţi în îmbinări lexicale). Din perspectiva originii, predomină împrumuturile (în Ts), 20% din termenii câmpului fenomenelor acustice sunt formaţii pe teren românesc (cu precădere elementele populare), 6% sunt cuvinte moştenite, 2% au origine necunoscută, 1%, nesigură, 1% sunt etimologii populare, la care se adaugă 77 de sintagme ştiinţifice. Câmpul lexical al radiaţilor este discutat de Laura Manea (p. 145–182) şi cuprinde definirea obiectului de studiu (terminologia radiaţiilor), clasificarea radiaţiilor, termenii redactaţi în DFA; unităţile frazeologice în care figurează lexemele câmpului, cât şi etimologia acestora. Este vorba de un termen din substrat, 13 moştenite din latină, 4 de origine veche slavă şi slavonă, 14 cuvinte preluate din franceză, câte unul din germană şi bulgară, două din maghiară şi 53 de derivate româneşti. Sub raport morfologic cuvintele cercetate sunt verbe şi adjective. Autoarea capitolului a propus o cercetare interdisciplinară a acestor fenomene atmosferice.

Următoarea secţiune a volumului, intitulată *Aspecte dialectale* (p. 183–212), abordează materialul lingvistic din perspectivă semantică, morfologică şi etimologică. Studiul lui Fl. Olariu include o bogată bibliografie formată din corpusuri dialectale, dicţionare ale graiurilor regionale şi exegeze ale domeniului, un indice de cuvinte şi variante (p. 213–225). Capitolul *Consideraţii privind dezvoltarea meteorologiei în România* este un bun prilej pentru meteorologul specialist Liviu Apostol, de a realiza un excurs în istoria domeniului şi a literaturii de specialitate aferente. Autorul citat defineşte meteorologia ca o ramură a geofizicii, care s-a dezvoltat independent de celelalte ştiinţe

ale Pământului. Meteorogia studiază fizica, chimia şi dinamica atmosferei, inclusiv fenomenele de la contactul atmosferei cu uscatul şi oceanele. Începuturile acestei discipline se plasează în Anglia secolului al XIV-lea, când William Marle a efectuat primele măsurători meteorologice instrumentale ştiinţifice între anii 1337–1344. Disciplina amintită se conturează şi în Franţa trei secole mai târziu şi tot din aceeaşi epocă datează şi preocupările cercetătorilor germani. La noi, primele menţiuni ale unor fenomene meteo se regăsesc în scrierile cronicarilor moldoveni şi mai ales în *Descriptio Moldaviae* a lui D. Cantemir. Meteorologia ca ştiinţă apare în Ţările Române în sec. al XVII-lea. Sunt amintiţi cercetătorii care au contribuit la crearea şi dezvoltarea meteorologiei româneşti, printre care C. Caracaş, I. Genilie, P. Poni, P. S. Aurelian, Ştefan Hepiteş, Artemiu Publiu Alexi, Ion Câmpineanu, Şt. Murat, N. Coculescu, Enric Otetelişanu, Şt Stoenescu, Th. V. Ionescu, Elena Teodoreanu, Florin I. Mihăilescu. În acelaşi sens, este subliniat rolul jucat de Academia Română, prin înfiinţarea instituţiilor de profil şi a editării unor reviste consacrate rezultatelor cercetărilor din acest domeniu.

Studiul Rodicăi Zafiu, *Din istoria discursului meteorologic „Buletinul atmospheric" în presa românească din anii 1884–1916* (p. 241–258) suplineşte lipsa buletinelor meteo. Discursul meteo are un caracter informativ, întrucât vizează un public larg. Acesta (discursul) apare în presa românească de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului următor fără a-şi fi schimbat foarte mult structura şi limbajul.

Autoarea şi-a realizat analiza pe baza unui corpus din 6 buletine meteo extrase din „România liberă", „Epoca", „Adevărul", „Românul" şi „Monitorul oficial" editate între 1884–1896 şi 1908–1916. Distincţia terminologică dintre *buletin atmosferic* şi *buletin meteorologic* rezultă din faptul că primul are un aspect riguros ştiinţific, ca urmare a informaţiilor legate de presiunea atmosferică, umiditate, direcţia şi viteza vântului, diferenţele dintre fenomenele climatice, iar cel de-al doilea oferă date succinte cu caracter general despre vreme şi temperatură. „Caracteristicile lexico-semantice constatate pe parcursul demersului întreprins sunt: inventarul lexical redus format din elemente din registrul popular şi împrumuturi. Câmpurile semantice dominante sunt cele denotativ-referenţiale al timpului (al spaţiului, al fenomenelor meteo). Câmpurile referenţiale sunt nespecifice meteorologiei, incluzând termeni generici referitori la starea atmosferică şi desemnări ale fenomenelor meteorologice. Caracteristicile stilistice şi sintatico-textuale sunt date de existenţa a numeroase împrumuturi latino-romanice în forme adaptate preferate; termeni din româna comună, dar care au pătruns în registrul popular ca urmare a dublării lor prin împrumuturi. Majoritatea împrumuturilor s-au impus în terminologia meteorologică modernă" (p. 245).

În capitolul *Denotaţie şi conotaţie în termenii meteorologici din aromână*, Nistor Bardu a avut în vedere cele mai importante denumiri de fenomene atmosferice din aromână, pornind de la *Dicţionarul dialectului aromân* al lui P. Papahagi la care s-au adăugat articolele lui Papahagi, cercetările moderne realizate de Matilda Caragiu Marioţeanu, N. Saramandu, P. Atanasov, precum şi anchetele înregistrate de N. Bardu în satele aromâneşti Nisipari, jud. Constanţa şi Grabova (Albania). Analiza valorilor conotative ale termenilor şi ale derivatelor acestora se doreşte o demonstraţie a vechimii lexemelor în limba noastră a expresivităţii acestora (p. 259). Au fost studiate cuvintele ar*ouă, ascopir, bumbuneadză, cătanie, gl'aţă, gl'e, lapă, nior, vimtu, neauă, lapuviţă* (prezente în aromână) şi *bură, curcubeu, furtună, grindină, negură, ploaie* (din română). Terminologia din aromână se regăseşte prezentă şi în meglenoromână şi istroromână, având o formă fonetică apropiată de cea din dacoromână. Etimologia comună probează vechimea lexemelor şi unitatea limbii române din punct de vedere dialectal.

Mariei Iliescu îi aparţine articolul *Une caractéristique du roumain dans le champ lexical de la température* (p. 273–280). Autoarea amintită extinde opoziţia lat. *calidus/frigidus*, la domeniul romanic (*chaud*/*froid*) pentru a arăta echivalenţa fr. *tiède* „pas tout à fait chaud" (moştenit din lat. *trepidus*) în română.

Mariana Neţ, în lucrarea *Variante sincronice şi diacronice în vocabularul gastronomic românesc. Grupuri verbale formate cu substantivele „ploaie" şi „zăpadă"* (p. 281–291), porneşte de la ideea constituirii târzii a vocabularului gastronomic românesc. Primele cărţi de bucate au fost traduceri efectuate fie după unul sau mai multe manuscrise ale aceleiaşi lucrări, fie compilaţii de traduceri ale unor texte franţuzeşti (până la cel de-al Doilea Război Mondial). Grupurile verbale

menţionate sunt traduceri după franceză. După 1930 circulau locuţiunile verbale *a turna în ploaie, a da drumul în ploaie, a adăuga în ploaie, sub formă de ploaie*. Expresiile compuse cu *zăpadă* se bazează pe comparaţia dintre ingredientele culinare şi zăpadă. Sunt consemnate expresiile *a bate în zăpadă, a bate spumă, ca zăpada, a bate ca zăpada, a bate omăt vârtos*. Creativitatea limbajului gastronomic românesc este remarcabilă, însă unele dintre variantele stilistice citate sunt formulări stângace sau traduceri greşite în limba noastră. Formulări metaforice ca *a turna în ploaie, a face omăt* sunt valabile doar pentru limbajul gastronomic, unde au un statut apropiat de cel al terminologiei. „Limbajul gastronomic românesc este un subcod al limbii literare care conţine o serie de (expresii) termeni specializaţi. Aceştia apar, adesea, fie ca rezultat al unui proces de metaforizare, fie ca rezultat al interferenţei dintre limbajul gastronomic şi alte limbaje caracterizate printr-un anumit grad de specializare". (p. 292). Autoarea consideră demne de luat în seamă aceste expresii în viitoarele ediţii ale DLR.

Prima secţiune a volumului se încheie cu rezumatele articolelor în limbile franceză şi engleză (p. 293–301; 303–311).

A doua parte a lucrării, şi cea mai consistentă cantitativ, este formată din *Dicţionarul fenomenelor atmosferice* (DFA). La început sunt prezentate normele şi principiile de alcătuire a dicţionarului, abrevierile, simbolurile utilizate pentru marcarea sensurilor şi a subsensurilor termenilor ştiinţifici, a celor populari şi a celor comuni celor două registre. Articolele lexiografice sunt alcătuite pe aceleaşi principii ca în DA (literele *A–L*) şi DLR (*M–Z*). Fiecare intrare include cuvântul-titlu, categoriile gramaticale, definiţiile şi citatele ilustrative extrase din sursele prezente în bibliografia DA şi DLR (şi trimiteri la materiale on-line nesiglate, dicţionare străine ex. DÉRom), alineatul penultim cu informaţii morfologice, de răspândire, diastratice, precum şi etimologia fiecărui cuvânt. O diferenţă faţă de DA şi DLR este semnarea fiecărui articol DFA de către redactorul sau redactorii acestuia, prin inserarea iniţialelor numelui şi prenumelui într-o paranteză pătrată la sfârşitul articolului. Autorii DFA au inclus şi unele comentarii etimologice la cuvintele din DA, aşa cum se regăsesc şi în acest dicţionar. Respectivele informaţii existente la unele intrări DFA trimit la o serie de titluri absente din bibliografia dicţionarului şi, prin urmare, nesiglate (ex. *International Meteorogical Vocabulary*). DFA este urmat de bibliografia utilizată (p. 679–701), informaţii despre diseminarea proiectului şi discuţiile din cadrul atelierelor acestuia (p. 702–707) şi o prezentare a fiecăruia dintre participanţii la volumul pe care îl recenzăm (p.709–711). Lucrarea de faţă este singulară în peisajul lingvisticii naţionale şi internaţionale, datorită perspectivei de abordare a terminologiei meteorologice. Cercetarea are un caracter interdisciplinar, ca urmare a colaborării lingviştilor cu meteorologii. Meritul autorilor este de a fi pus la dispoziţia celor interesaţi un instrument de studiu teoretic şi practic al unui limbaj specializat bogat, în plină evoluţie şi foarte interesant ca urmare a analizei celor două registre ale sale, cea populară şi cea ştiinţifică.

Mihaela Marin

„Géolinguistique/La géographie lingustique au Brésil", nr. 15, 2015, Université Stendhal, Centre de dialectologie, Grenoble, 234 p.

Al XV-lea număr al revistei „Géolinguistique" cu titlul *La géographie lingustique au Brésil* este un volum monografic dedicat cercetărilor geolingvistice din Brazilia, continuând tradiţia deschisă prin publicarea în 2002 a volumului intitulat „La géolinguistique en Amérique latine". Studiile publicate prezintă evoluţia şi diversificarea cercetărilor geolingvistice braziliene din anii '50 până în prezent.

Jacyra Andrade Mota, în articolul intitulat *Les recherches géolinguistiques au Brésil: aperçu historique*, prezintă dezvoltarea cercetărilor geolingvistice din Brazilia din 1826 până în prezent. În 1826 se înregistrează prima manifestare de natură dialectală pentru portugheza din Brazilia, în *Introduction à l'Atlas ethnographique du Globe*, lucrare coordonată de geograful veneţian Adrien Balbi. Cercetările dialectale sunt prezentate în funcţie de periodizările propuse de Nascentes (1952), Cardoso şi Ferreira (1994) şi Cardoso şi Mota (2006). Două contribuţii importante la dezvoltarea

dialectologiei sunt prezentate de autor: *Atlas Prévio dos Falares Baianos*–APFB (1963) de Nelson Rossi şi *Atlas Lingüístico do Brasil* – ALiB (lucrare începută în 1996 ale cărei prime volume au fost publicate în 2014). Noutăţile metodologice ale altasului ţin atât de elaborarea chestionarului (adaptat principiilor dialectologiei pluridimensionale contemporane), cât şi de profilul informatorilor (sex, vârstă, nivel de şcolaritate, care permite analiza altor variabile decât nivelul diatopic).

Datele lingvistice din această etapă nouă nu se limitează la fonetică, fonologie, morfologie şi sintaxă, ci conţin informaţii morfo-sintactice, pragmatico-discursive şi metalingvistice. Atlasele sunt însoţite de comentarii lingvstice şi de un CD cu înregistrările din anchetele dialecale.

Interesul pentru geolingvistică şi dialectologie din Brazilia se menifestă şi prin numeroasele teze şi studii din acest domeniu, precum şi prin elaborarea atlaselor regionale.

Studiul scris de Carlota Ferreira şi de Dinah Callou, *L'Atlas des parlers de Bahia* (APFB) *et la géographie linguistique de Brésil*, relevă importanţa primului atlas regional brazilian pentru dezvoltarea geografiei lingvistice din acestă ţară. În prima parte a studiului sunt analizate cauzele pentru care cercetarea dialectală devine realitate abia în anii '60: înfiinţarea târzie a Facultăţii de Litere, repartiţia teritorială a ţării, asimetria în densitatea demografică, lipsa resurselor umane şi financiare. Studiul lui Amadeu Amaral din 1920, *Dialeto Caipira*, are meritul de a fi atras atenţia asupra importanţei şi urgenţei unui studiu sistematic de dialectologie. Astfel, sunt încurajate studii precum cel al lui Antenor Nascentes despre dialectul *carioca*, din 1922.

A doua parte prezintă metoda utilizată pentru culegerea eşantioanelor reprezentative pentru graiuri: APFB are 50 de puncte de anchetă, chestionarul iniţial conţine peste 3000 de întrebări, cu patru câmpuri semantice: Pământul, Vegetaţia, Omul, Animalele; chestionarul final a fost redus la 164 de întrebări. Sistemul de transcriere fonetică utilizat este cel al lui Lacerda-Hammarsrtröm (1953), cu adaptări la portugheza din Brazilia, bazată pe IPA. Hărţile sunt precedate de 30 de pagini cu istoria localităţilor, situaţia administrativă, populaţia şi datele despre informatori.

Ultima parte a studiului prezintă succint cele cinci subzone identificate în spaţiul anchetat, pe baza isogloselor lexicale.

L'EALMG (1977) et l'ALMS (2007): que dévoilent ces atlas sur la méthodologie et l'enregistrement de la norme lexicale du portugais du Brésil?, articolul lui Aparecida Negri Isquerdo, este o analiză a celor două atlase regionale publicate în Brazilia la distanţă de 30 de ani: *l'Ébauche d'un Atlas linguistique de Minas Gerais* şi *l'Atlas linguistique de Mato Grosso do Sul*. Studiul analizează comparativ, pentru prima dată, datele cartografiate în cele două atlase, din epoci diferite (secolele XVII şi XVIII, respectiv, XIX şi XX), dar şi din spaţii geografice distincte. Obiectivul studiului îl constituie distribuţia spaţială a termenilor pentru 'curcubeu' (*l'arc-en-ciel*), precum şi conservarea anumitor elemente lexicale în funcţie de istoria socială a regiunii studiate.

Prima parte a studiului prezintă metodologia celor două atlase: alegerea localităţilor, chestionarele aplicate, alegerea informatorilor, pregătirea anchetelor.

În privinţa lexemului analizat, comentariile sunt însoţite de tabele realizate de autor pe baza datelor oferite de atlase.

Maria do Socorro Silva de Aragão dedică studiul *Atlas Lingüístico da Paraiba* atlasului publicat în 1984, pe care l-a coordonat la Universitatea Federală din Paraiba. Din reţeaua de puncte cartografice ale ALPB, au fost alese 25 de localităţi de bază şi câte 3 localităţi-satelit pentru fiecare dintre ele; localităţile alcătuiesc microregiuni omogene, cu trăsături fizice, sociale şi economice asemănătoare. Localităţile-satelit au folosit pentru controlul şi validarea datelor, deci nu figurează pe hărţi. Chestionarul folosit în anchete cuprinde două părţi: o parte generală, cu 289 de întrebări, şi o parte specializată, cu 588 de întrebări.

Atlasul a fost publicat în două volume: primul conţine hărţi lexicale şi fonetice, cel de al doilea conţine o introducere referitoare la cercetările anterioare şi la metodologia aleasă, o analiză succintă a formelor şi a structurilor lingvistice relevate, un glosar şi o bibliografie.

Studiul conţine tabele cu fonemele vocalice, consonantice şi semivocalice, arhifonemele, variantele libere şi combinatorii relevate de datele culese.

Articolul *Les atlas linguistiques de Sergipe: ALS et ALS II*, de Ana Regina Torres Ferreira Teles, Marcela Moura Torres Paim, Silviana Soares Costa Ribeiro, analizează cele două atlase

lingvistice referitoare la statul Sergipe. Aceste atlase urmează, în mare parte, metoda folosită la APFB (Rossi, 1963); un element de noutate îl constituie variabila sociolingvistică, prin identificarea informatorilor de ambele sexe pentru fiecare dintre întrebări.

ALS conţine 167 de hărţi, dintre care 11 introductive şi 156 hărţi lexico-semantice şi fonetice, în care sunt incluse 9 hărţi-sinteză. Notele sunt scrise pe spatele hărţilor.

ALS II, prezentat iniţial în 2002 ca teză de doctorat de Suzana Cardoso, este publicat în 2005. Ca şi în ALS, autoarea urmăreşte aspectul diatopic şi diasexual al datelor lingvistice. Atlasul conţine 108 hărţi, dintre care 3 sunt introductive, iar celelalte semantico-lexicale. Informatorii sunt reprezentaţi pe hărţi prin simboluri. Spre deosebire de ALS, transcrierea fonetică apare pe versoul hărţii, alături de note.

Cele două atlase conţin 261 de hărţi lingvistice şi 14 hărţi cu informaţii istorico-geografice.

Atlas Lingüístico do Paraná este o prezentare a lucrării de către autorul atlasului. Publicat în 1994, Altasul este rezultatul tezei de doctorat prezentată în 1990, devenind cea de-a cincea lucrare de acest gen. Anchetele au fost făcute în 65 de localităţi, cu doi informatori pentru fiecare punct cartografic (bărbat şi femeie), din mediul rural, cu vârstă între 30 şi 50 de ani, de preferat analfabeţi sau puţin şcolarizaţi. Informatorii au răspuns la 325 de întrebări de natură fonetică şi lexicală, cu două domenii principale: Omul şi Pământul. Au rezultat 191 de hărţi, dintre care 92 lexicale, 70 fonetice şi 29 cu isoglose. Datele analizate clasifică graiurile în două grupe principale: graiurile din Nord şi din Sud, respectiv, graiurile din Paraná modernă şi cele din Paraná tradiţională. Pentru prima grupă, principala distincţie este dată de distribuţia spaţială a lui /r/, iar pentru cea de-a doua grupă, diferenţa este dată de isoglosele anumitor elemete lexicale, precum: *corvo*, *uruba*, *camomila* etc.

Maranúbia Pereira Barbarosa Doiron prezintă importanţa ALERS (*Atlas Lingüístico-Etnográfico da Região Sul*, 2002) în articolul cu titlu omonim. Atlasul este o reprezentare lingvistică detaliată a portughezei vorbite în trei state: Paraná, Santa Catarina şi Rio Grande do Sul. Anchetele sunt realizate în marile centre urbane, dar informatorii sunt persoane puţin şcolarizate, cu origini rurale. Punctul forte al lucrării îl constituie evidenţierea istoriei colonizării celor trei state din sud (imigranţi europeni şi asiatici); astfel, variaţia lingvistică este motivată de mai mulţi factori: achiziţia portughezei ca a doua limbă, bilingvismul, fenomenul limbilor în contact.

Elementele de noutate ale ALERS sunt eterogene: este prima lucrare care cuprinde datele unei regiuni administrative, utilizează o metodă informatizată de elaborare a hărţilor, demonstrează omogenitatea (contestată de alţi cercetători) a graiurilor din regiunea sudică, prin arii clar definite la nivel fonetic, morfosintactic şi lexical.

Articolul *Atlas Lingüístico do Ceará*, de Maria do Socorro Silva de Aragão, subliniază contribuţia ALECE (*Atlas Lingüístico do Estado do Ceará*) la dezvoltarea geolingvisticii braziliene. Publicat în 2010, ALECE este rezultatul muncii de cercetare a unui colectiv de la Universitatea Federală din Ceará, coordonat de José Rogério Fontenele Bessa. Pentru reţeaua de puncte au fost alese 70 de localităţi din microregiuni omogene din nord-estul Braziliei, având caracteristici fizice, sociale şi economice identice. Au fost anchetaţi 368 de subiecţi, un bărbat şi o femeie din fiecare localitate, cu vârste între 30 şi 60 de ani. Chestionarul cuprinde 306 întrebări referitoare la 583 de concepte, referitoare la 16 câmpuri semantice. Atlasul are două volume: primul cuprinde o introducere cu aspecte istorice, prezentarea proiectului, aspectele teoretice şi metodologia utilizate în analiza datelor; volumul al doilea conţine indicaţii pentru lectura atlasului, hărţi fonetice şi lexicale cu legende pentru convenţiile şi simbolurile folosite, un glosar şi referinţe bibliografice.

O abordare teoretică şi metodologică reunind geografia lingvistică şi dialectologia pluridimensională propun autorii studiului *Le continuum des regroupements lexicaux dans l'Atlas Geossociolingüístico do Pará* (ALiPA), Abdelhak Razky şi Regis Guedes. Hărţile experimentale din ALiPA confirmă existenţa unui ansamblu complex de grupări lexicale (termen care înlocuieşte conceptual tradiţional de 'isoglosă') în zona rurală care formează statul Pará din nordul Braziliei. Autorii studiului identifică aceste fenomene la nivel micro- şi macro-regional.

Rezultatele cartografice reunesc datele lexicale obţinute din anchetarea a 48 de informatori din 12 localităţi reprezentative pentru cele şase regiuni politico-administrative ale statului Pará. Hărţile

relevă diversitatea lexicală din regiunile rurale, precum şi varietatea lexicală mai eterogenă în aceeaşi arie geografică datorată migraţiei.

Maranúbia Pereira Barbarosa Doiron evidenţiază importanţa atlaselor regionale pentru dezvoltarea cartografiei lingvistice în articolul *La contribution d'atlas régionaux pour la cartographie linguistique du portugais du Brésil*. Autorul consideră că publicarea primelor două volume din AliB (*Atlas Linguistique du Brésil*) în 2014 confirmă evoluţia studiilor braziliene în dialectologie şi geolingvistică. Cercetarea din câteva universităţi a făcut posibilă publicarea unor atlase lingvistice inedite, acoperind toată suprafaţa unor state ale federaţiei braziliene sau arii lingvistice bine delimitate: ALPR (Aguilera, 1994), AFERJ/*Micro Atlas Fonético do Estado do Rio de Janeiro* (Almeida 2008). Toate aceste atlase, precum şi alte lucrări din acest domeniu evidenţiază varietatea dialectală, eterogenitatea socială şi economică a Braziliei.

Ideea realizării unui Atlas Lingvistic al Braziliei este dezvoltată de Suzana Alice Marcelino Cardoso în *L'Atlas Lingüístico do Brasil: une souhaite du XXe siècle, une réalité du XXIe siècle*. În prima parte a articolului, autoarea prezintă istoricul proiectului AliB (*Atlas Lingüístico do Brasil*), cu date din legislaţie şi din domeniul lingvistic. Apoi sunt prezentate schema organizaţională a proiectului şi principiile metodologice (geolingvistica pluridimensională, cu variaţii diatopice, diastratice, diafazice şi diareferenţiale). Reţeaua atlasului cuprinde 250 de puncte; informatorii (1100) sunt aleşi în funcţie de număr (patru pentru 1 punct), gen (femei şi bărbaţi), vârsta (18–30 de ani şi 50–65 de ani) şi nivel de instruire (primar şi universitar). Structura primului volum cuprinde: prezentarea proiectului şi instrumentele metodologice, precum chestionare, fişe de informare despre localitate şi despre informator. Volumul al doilea conţine hărţile fonetice, lexicale şi morfo-sintactice. În finalul articolului, sunt consideraţiile asupra rezultatelor obţinute prin publicarea primelor două volume în 2014.

Articolul *Pour une approche géo-sociolinguistique de la réalité linguistique brésilienne*, Silvia Figueiredo Brandão militează pentru unificarea principiilor şi a metodelor geolingvisticii şi ale sociolingvisticii pentru a defini mai bine realitatea lingvistică eterogenă din Brazilia. Această diversitate se datorează procesului de colonizare a ţării, în care sunt confruntate grupuri etnice cu origini diferite, şi schimbărilor din societatea braziliană, mai ales din a doua jumătate a secolului XX, prin migrarea intensivă din zonele rurale în marile centre urbane.

Geolingvistica pluridimensională foloseşte unele proceduri metodologice ale sociolingvisticii pentru a caracteriza motivaţiile structurale şi sociale care determină dinamica limbii.

Ana Suelly Arruda Câmara Cabral, Abdelhak Razky, Ariel Pheula do Couto e Silva, Jorge Domingues Lopes şi Tabita Fernandes da Silva descriu un proiect în derulare la nivel naţional în articolul intitulat *L'Atlas linguistique sonore des langues indigenes du Brésil: un projet en cours*. Proiectul se dezvoltă în baza unui parteneriat între instituţiile de învăţământ superior, Universitatea din Brazilia (UnB), Universitatea federal Pará (UFPA), precum şi alte centre de cercetare şi asociaţii indigene.

Articolul prezintă o panoramă a limbilor indigene din Brazilia, clasificate după criterii genetice în familii lingvistice distribuite după criterii geografice: ramura Tupí (10 familii), ramura Macro Jê (12 familii), 2 familii mari (AruáK şi Karíb), 3 familii medii (Páno-Takana, Tukáno şi Makú), 10 familii mici (selectăm câteva: Arawá, Múra) şi 6 limbi izolate.

În ciuda diversităţii lingvistice, aceste limbi sunt pe cale de dispariţie, fie pentru că sunt folosite tot mai rar, fie că nu mai sunt transmise noilor generaţii; de exemplu, limba Puruborá nu mai există decât parţial în memoria a maximum 20 de persoane, Xipaya este ştiută parţial de o singură femeie, iar Awre awra are un singur vorbitor.

Studiile ştiinţifice ale acestor limbi indigene, destul de multe, nu ajută vorbitorii acestor limbi pentru că sunt scrise în engleză sau franceză, iar indigenii vorbesc portugheza sau spaniola în plus faţă de limba maternă. De aceea, ALSLiB este un instrument-cheie de informare lingvistică, sociolingvistică şi culturală a limbilor indigene din Brazilia.

Dintre obiectivele proiectului, reţinem: identificarea şi cartografierea variaţiilor fonetice ale fiecărei limbi, aplicând un chestionar fonetic şi fonologic grupurilor de locutori stabiliţi anterior;

organizarea bibliotecii sonore utilizând programe de documentare lingvistică precum ELAN; identificarea şi cartografierea variaţiilor lexicale, gramaticale şi semantice ale fiecărei limbi, prin aplicarea de chestionare; culegeri de texte sonore reprezentative pentru limbile indigene în uz, ilustrând variaţiile în funcţie de criterii sociolingvistice, identificarea isogloselor.

Pentru chestionarul fonetic şi pentru cel lexical, sunt folosiţi patru vorbitori pentru fiecare localitate (doi bărbaţi şi două femei), cu vârste pe două categorii (18–30 şi 40–70), neşcolarizaţi sau puţin şcolarizaţi.

Programul informatic creat va trebui să conţină şi să furnizeze datele lexicale, gramaticale şi semantice, precum şi datele istorice, culturale, arheologice despre limbile autohtone din Brazilia şi despre vorbitori.

Atlasul va fi o importantă sursă de cunoaştere lingvistică a limbilor indigene din Brazilia, de istorie, dar şi o promovare a limbilor indigene pentru studii ştiinţifice şi pentru învăţarea acestora, evitând dispariţia lor.

Studiile din acest volum evidenţiază preocupările pentru dialectologie din spaţiul romanic din afara Europei, precum şi importanţa cercetărilor geo- şi sociolingvistice pentru definirea identităţii limbii şi a istoriei unui popor.

Mara Iuliana Manta

Glossaire des patois de la Suisse Romande. Fondé par Louis Gauchat, Jules Jeanjaquet, Ernest Tappolet, Tome VIII, pages 673–728: *grasi–grela* (rédacteurs: H. Chevalley, A. Huber, E. Flückiger, C. Godat, R. Maître, A. Diaconescu, C. Nissille), Tome VIII, pages 729–784: *grelanda-grèpily* (rédacteurs: A. Huber, E. Flückiger, H. Chevalley, C. Godat, R. Maître, A. Diaconescu, C. Nissille, J. Delorme), Librairie Droz, Genève, Gessler, Zwahlen Imprimeries Sa Saint-Blaise, 2015, 2016.

Lucrarea intitulată *Glossaire des patois de la Suisse Romande* cuprinde material lexical reprezentativ pentru graiurile franceze şi francoprovensale din Elveţia. Cele două fascicule recent apărute respectă principiile şi structura dicţionarului, aşa cum au fost descrise în 1923, în prefaţa la primul volum.

Articolele sunt structurate în trei secţiuni. În prima secţiune este descrisă aria de răspândire a cuvintelor şi sunt enumerate variantele fonetice ale acestora. Informaţiile legate de distribuţia geografică a termenilor sunt redate sintetic, prin intermediul siglelor şi al cifrelor, care simbolizează numele cantoanelor, al districtelor şi al localităţilor anchetate. Tot în prima parte a articolelor au fost menţionate şi siglele şi abrevierile surselor bibliografice folosite (atlase lingvistice, glosare, culegeri dialectale).

Titlul fiecărui articol este, în general, constituit de corespondentul francez (notat cu majuscule) al cuvântului dialectal, urmat chiar de cuvântul dialectal. În lipsa cuvântului din franceză, au fost notate doar cuvintele dialectale (ex. *gratère* ʻpersoană care se scarpină în continuuʼ, ʻanimal care scormoneşte în continuuʼ). Uneori, chiar dacă nu există cuvântul corespunzător în franceză, se notează, între paranteze drepte, şi cu minuscule forma aşteptată din această limbă ex.: [*gratteux*] (despre cai) ʻcare suferă de dermatităʼ, [*grattiller*], ʻa brăzda pământul superficial, a se preface că lucrează, a scoate pietrele din pământ pentru a-l putea cultiva; a gâdilaʼ. În situaţiile în care cuvântul este atestat doar în franceza regională din Franţa, el este menţionat în interiorul articolului, cu litere cursive, după cuvântul titlu (ex. fr. *graville*, s.v. *gravviyo*).

Autorii menţionează că raportarea la limba franceză a avut un scop practic: folosirea dicţionarului de către cei care nu cunosc sau nu sunt vorbitorii ai dialectelor franceze sau franco-provensale din Elveţia.

Important este faptul că, pe lângă perspectiva dialectală, autorii dicţionarului au avut în vedere şi perspectiva istorică, prin preocuparea pentru consemnarea formelor vechi şi pentru datarea lor [de exemplu, *gratuise* (secolele XVI şi XVII) este consemnată ca variantă arhaică pentru *gratuiza* ʻrăzătoare'; *gravaire* şi *grevaire* (1589 şi 1702) sunt înregistrate ca variante arhaice pentru *gravéro* ʻpersoană care jenează sau incomodează'].

Cea de a doua parte a articolelor este consacrată descrierii gramaticale şi semantice a cuvintelor. Sensurile, pentru care s-a notat între paranteze aria de răspândire, sunt ilustrate de exemple traduse în limba franceză. Din dorinţa de a oferi o definiţie exhaustivă a cuvintelor, autorii au înregistrat valori semantice foarte apropiate. Cuvântul *grata* (căruia îi corespunde în franceza standard *gratte*), de exemplu, însumează, pe lângă sensul principal, ʻrâie', şi sensurile specializate sau figurate: ʻformă uşoară de râie', ʻrâie de pisici', ʻboală de plante', ʻpersoană plictisitoare'.

O atenţie deosebită este acordată cuvintelor folosite ca antroponime sau toponime. Observaţiile referitoare la denumirile de locuri sunt extrem de importante din două motive: pe de o parte, pentru că ele pun în evidenţă vestigiile lexicale salvate prin folosirea lor în domeniul toponimiei (amintim aici substantivul masculin *grati*, despre care se precizează că s-a conservat numai ca nume de loc, asociat cu pădurile şi cabanele sau cu zonele unde se practică păstoritul), şi, pe de altă parte, pentru că ele permit să reconstituim, în detaliu, geografia zonei anchetate. Evocăm aici cazul cuvântului *grassi*, înregistrat, la origine, cu accepţia ʻteren acoperit de ienuperi' şi cunoscut, de asemenea, ca denumire pentru păduri, păşuni sau câmpii. Totodată, sunt consemnate, în dicţionar, toponime de interes pentru viticultură sau păstorit (s.v. *gras-ia* ʻienupăr').

Pe lângă sensuri, autorii au inventariat şi compusele, locuţiunile, proverbele sau zicalele care au, ca nucleu, variantele dialectale ale cuvintelor-titlu [exemple de cuvinte compuse: *grachèta pèrcha* ʻtip de grăsime magică', ʻo specie de plantă' (s.v. *grassette*) exemple de locuţiuni: *fòr da la grato* lit. ʻa face râie', fig.ʻa obţine mici câştiguri pe căi mai mult sau mai puţin legale' (s.v. *gratte*), *Sarzi on fouazi a granalya* lit. ʻa încărca o puşcă cu pleava (cojile seminţelor)', fig. ʻa se osteni degeaba' (s.v. *grenaille*), proverbe: *Chè fó gratå avu lèj on-yè k'on a* lit. ʻtrebuie să te scarpini cu unghiile tale', fig. ʻtrebuie să te descurci cu mijloacele de care dispui' (s.v. *gratter*)]

Cea de a treia secţiune a articolelor conţine, pe lângă precizările de natură lingvistică (legate, în mod special, de istoria cuvintelor), informaţii enciclopedice, referitoare la realitatea desemnată. De un interes deosebit pentru istoria cuvintelor sunt ipotezele etimologice prezentate, precum şi observaţiile relaţionate cu primele şi ultimele atestări scrise. Pentru cuvintele a căror origine presupune existenţa unei conexiuni cu alte limbi din spaţiul galoromanic şi, în special, cu limba franceză, explicaţiile au fost preluate, în general, din FEW şi din DÉAF (*Dictionnaire étymologique de l'ancien français*). Aşa cum se menţionează şi în prefaţa dicţionarului, ipotezele formulate sunt tributare autorilor numai în măsura în care etimologiile luate în discuţie nu depăşesc graniţele graiurilor anchetate. Deşi, prin tradiţia instituită de prima generaţie de lexicografi care au participat la redactarea dicţionarului, chestiunile de ordin etimologic sunt tratate cu prudenţă (fapt evidenţiat de frecventele ipoteze urmate de semnul întrebării precum şi de precizările „etimologie nesigură" sau „origine obscură"), autorii reuşesc, de cele mai multe ori, să elimine soluţiile neadecvate propuse de predecesori sau să identifice, la nivelul materialului lexical, pistele „salvatoare". Elocvent în ceea ce priveşte modul în care a fost valorificat materialul dialectal, pentru stabilirea unei etimologii, este articolul *gravyolè* ʻpietriş fin', ʻbalast'. Acest cuvânt este corelat cu radicalul *gravy-* (rezultat printr-o contaminare cu substantivul *gravier*, cu acelaşi sens), care poate fi recunoscut şi în structura variantelor fonetice ale termenului *gravalaira* ʻloc de unde se extrage pietrişul, (nisipul)'.

Tot în cea de a treia parte a articolelor, observaţiile de natură filologică (care completează sau corectează precizările din FEW) şi cele de natură geolingvistică se conjugă pentru elucidarea apartenenţei cuvintelor la o anumită zonă a domeniului galoromanic. În articolul [*grattiler*] ʻa lucra pământul superficial', de exemplu, se arată că substantivul derivat, *gratilleus* (s.v.) ʻcare se gâdilă uşor' nu provine din Elveţia, aşa cum s-a crezut în FEW. Autorul articolului are, ca argumente, aria de răspândire a cuvântului şi anumite elemente din biografia autorului în opera căruia este atestat cuvântul.

Articolele se încheie cu rubrica dedicată descrierii referentului. Având în vedere însă specificul zonei anchetate, datele de interes sub aspectul realității extralingvistice se împletesc cu cele lingvistice chiar din prima secțiune a articolelor.

Sensul de ʻtip de grăsime magicăʼ, pe care cuvântul *grassette* l-a dobândit la nivel dialectal, reflectă el însuşi o informație de natură extralingvistică, prin raportare la un concept specific unei comunități arhaice, profund atașată încă de credințele şi de practicile populare. Hagionimul *Grā* (s.v. *grat*) prezintă, de asemenea, interes atât pentru domeniul lingvisticii, cât şi pentru cel al etnografiei, întrucât constituie numele unui sfânt local. Exemplele în care se regăseşte numele propriu menționat ilustrează practicile şi credințele magico-religioase asociate cu puterile atribuite acestui sfânt.

Pentru a pune în lumină detaliile tehnice, asociate cu instrumentele folosite în gospodăriile țărăneşti, autorii au recurs, uneori, la ilustrații, sub formă de fotografii sau desene. Elocvente, în acest sens, sunt articolele *gravoir* ʻinstrument folosit în tâmplărieʼ, *grenier* ʻhambarʼ şi *grèpa* ʻtip de cârligʼ.

Cel mai convingător exemplu în ceea ce priveşte contribuția dicționarului la cunoaşterea zonei anchetate din punct de vedere etnografic este articolul *grenier*. Ampla descriere a referentului impresionează atât prin cantitatea, cât şi prin valoarea informațiilor, extrem de utile pentru documentarea legată de istoria culturală a zonei, precum şi de relațiile sociale care se stabilesc la nivelul comunității.

Glossaire des patois de la Suisse Romande reprezintă o lucrare de referință pentru domeniul graiurilor franco-provensale. Totodată, glosarul marchează un moment important în evoluția romanisticii, care prin intermediul dicționarelor-tezaur de acest gen, poate surprinde noi aspecte ale bogăției şi diversității limbilor şi graiurilor romanice.

Mihaela-Mariana Morcov

Andreea-Alexandra Loizo, *Realizarea grupurilor consonantice ale limbii elene de către adulți vorbitori nativi ai limbii române*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2015, 264 p.

Studiul Andreei Alexandra Loizo reprezintă forma revizuită a tezei de doctorat, susținută la Facultatea de Litere a Universității din Bucureşti. Tema abordată de autoare este de actualitate atât în lingvistica românească, cât şi în cea internațională. Astfel, având în vedere grupurile bi- şi triconsonantice din limba neogreacă şi modul în care acestea sunt rostite de adulți vorbitori ai limbii române, cercetarea se încadrează în domeniul mai larg al achiziției limbii.

După partea introductivă, în care se stabilesc explicit şi coerent obiectivele lucrării, studiul este structurat în şase secțiuni, de dimensiuni aproximativ egale, ultimul fiind dedicat concluziilor: 1. *Teoria Optimalității*, 2. *Structura fonologică din limba NGr*, 3. *Structura fonologică din limba Rom*, 4. *Metoda experimentală*, 5. *Însuşirea limbii NGr*, 6. *Concluzii*.

Ca obiective, Andreea Alexandra Loizo îşi propune, încadrându-se în modelul teoretic al *Teoriei Optimalității*, comparând cele două limbi (neogreacă şi româna) să explice structura silabică, să prezinte distribuția consoanelor în grupurile plasate la inițială de cuvânt sau în interiorul acestuia, să detalieze în special despărțirea în silabe a grupurilor consonantice intervocalice, discutând abordările existente în literatura de specialitate, precum şi, în fine, să prezinte şi să detalieze problemele de pronunțare a grupurilor consonantice din neogreacă de adulți vorbitori nativi ai limbii române.

Primul capitol este dedicat Teoriei Optimalității, pornind de la studiile lui Prince & Smolenski (1993) şi McCarthy & Prince (1993). Astfel, la pagina 15, autoarea afirmă că „ideea principală care stă la baza teoriei este că *Gramatica Universală cuprinde o serie de constrângeri asupra formării reprezentaționale corecte, din care sunt construite gramaticile individuale* (Prince & Smolenski 1993: 2)".

Un rol deosebit îl reprezintă şi anexele, constituite după concluzii, în care autoarea detaliază: categoriile de grupuri consonantice studiate, cuvintele studiate, chestionarul, subiecții, constrângerile, ierarhizarea în neogreacă, precum şi ierarhizarea în limba română.

Deloc neglijabilă este bibliografia lucrării, foarte bogată şi riguros alcătuită. Autoarea a consultat lucrări străine de referinţă în fonologie, majoritatea de dată foarte recentă, cu accent pe cele două limbi: neogreaca şi româna. Au fost integrate cu mare succes şi contribuţii româneşti valoroase, vechi şi noi.

Materialul prelucrat pe parcursul lucrării îl reprezintă rezultatele unei anchete lingvistice întreprinse de Andreea Alexandra Loizo. Informatorii, 12 la număr, au fost aleşi pe baza unor criterii clar enunţate: sex, vârstă, nivel de şcolarizare, limbi vorbite *în mod sistematic* (cu excepţia limbii române), vârsta la care au început să înveţe limba greacă, modul în care au învăţat greaca, condiţiile în care o folosesc, nivelul de competenţă lingvistică în limba greacă (inclusiv cunoaşterea regulilor ortografice), precum şi zonele din Grecia unde au locuit (unde a fost cazul).

Cuvintele alese au cuprins toate cele 80 de grupuri consonantice iniţiale şi/sau mediale din cuvinte greceşti, ceea ce i-a permis autoarei să aibă o analiză solidă, susţinută de observaţii pertinente. Cele 243 de cuvinte cuprinzând grupurile consonantice vizate se constituie, de asemenea, în anexă. Grupurile consonantice selectate sunt structurate în funcţie de gradul de dificultate cu care sunt pronunţate de către vorbitorii români.

Ierarhizând constrângerile structurale, autoarea constată că, spre deosebire de greacă, româna impune mai multe restricţii în ceea ce priveşte atacul silabic complex, arătând totodată o mai mare permisivitate pentru ocuparea nodului coda. Pertinent, Andreea Alexandra Loizo constată şi dificultăţi ale unor vorbitori de a rosti grupuri consonantice specifice limbii române, fie suprimând consoanele, fie prin epenteză, fie prin inversarea sunetelor. În viziunea autoarei, structura silabică se simplifică prin apel la Gramatica Universală.

Contribuţiile personale ale autoarei privesc revizuirea setului constrângerilor aplicabile structurii silabei. Astfel, Andreea Alexandra Loizo constată că se impune o nouă constrângere care, fără să aibă consecinţe pentru limba greacă, produce efecte în română. Adoptând aceeaşi Scală a Proeminenţei consoanelor pentru cele două limbi, autoarea îşi permite să compare structurile silabice din română şi greacă.

În concluzie, *Realizarea grupurilor consonantice ale limbii elene de către adulţi vorbitori nativi ai limbii române* de Andreea Alexandra Loizo se dovedeşte un studiu viu, de mare actualitate, firesc şi necesar într-un domeniu în care noi specialişti se formează din ce în ce mai greu. Este absolut remarcabil efortul considerabil al autoarei de a publica o lucrare riguros concepută, scrisă într-un limbaj clar, de o însemnătate ştiinţifică deosebită.

Ionuţ Geană

STELA SPÂNU, *Dialectologia* (suport de curs). Chişinău, [f.e.], 2015, 180 p.

Sub titlul *Dialectologia* (suport de curs), Stela Spânu, cadru didactic la Universitatea Academiei din Chişinău, a realizat un curs universitar, având intenţia „de a-i familiariza pe studenţi cu problemele teoretice şi metodologice fundamentale ale disciplinei, cu rezultatele cercetărilor ştiinţifice, contribuind la crearea unei viziuni de ansamblu asupra structurii dialectale a limbii române” (*Preliminarii*: 6).

În vederea scopului urmărit, autoarea îşi organizează, cu rigoare, cartea în mai multe secţiuni, corespunzând problemelor esenţiale ale domeniului, sub titlul „teme”, precedate, în totalitate, de o scurtă introducere, *Preliminarii* (p. 67), după cum urmează: Tema I, *Noţiuni generale de dialectologie. Locul dialectologiei în sistemul disciplinelor lingvistice şi nelingvistice* (p. 8–26), cu subdiviziunile: 1. *Definiţia dialectologiei.* 2. *Varietăţile teritoriale ale limbii.* 3. *Geografia lingvistică.* 4. *Relaţiile dialectologiei cu ştiinţele lingvistice şi nelingvistice.* Tema II, *Metodologia cercetării dialectale* (p. 27–34), axată pe 1. *Culegerea materialului dialectal*. 2. *Interpretarea faptelor lingvistice.* Tema III, *Originile şi evoluţia limbii române* (p. 35–46), având în vedere 1. *Secvenţe din istoria constituirii limbii române*. 2. *Formarea românei literare*. Capitolele următoare sunt afectate descrierii limbii române, sub aspectul repartiţiei teritoriale, începând cu *Dialectul dacoromân* (Tema IV, p. 47–59), pe baza coordonatelor 1. *Diversitatea graiurilor dacoromâne, marcată în opera cărturarilor români*. 2. *Structura dialectală a dacoromânei – problemă controversată a dialectologiei româneşti*. În chip firesc, în prezentarea ramificaţiilor dacoromânei, pentru unitate şi posibilitatea

comparării materialului, se urmăreşte aceeaşi problematică, respectiv, 1. *Generalităţi*. 2. *Particularităţi lingvistice: Subdialectul muntean* (= Tema V, p. 60–72), *Subdialectul moldovenesc* (= Tema VI, p. 73–86), singurul care, prin comparaţie cu celelalte ramificaţii teritoriale, include suplimentar punctul 3, ca element de noutate, *Graiurile din Republica Moldova în cadrul dialectului dacoromân. Subdialectul bănăţean* (= Tema VII, p. 87–97). *Subdialectul maramureşean* (= Tema VIII, p. 98–106). Următoarele trei secţiuni, rezervate dialectelor sud-dunărene, urmează aceeaşi structură descriptivă, practicată pentru dacoromână: Tema X = *Dialectul aromân*, p. 116–132, Tema XI = *Dialectul meglenoromân*, p. 133–145, Tema XII = *Dialectul istroromân*, p. 146–159. Volumul este prevăzut cu un capitol binevenit de *Bibliografie* p. 160–168, şi se încheie cu *Anexe*, p. 169–180, cuprinzând mostre de texte dialectale, hărţi lingvistice ale unor termeni dialectali şi un „tablou" privind transcrierea fonetică, respectiv, descrierea semnelor folosite de dialectologi pentru a înlesni studenţilor lectura textelor de profil.

Cartea reflectă intenţia autoarei de a veni în sprijinul celor care încep studiul dialectologiei. Faptul este evident începând cu felul în care aceasta a fost structurată. Pe lângă materialul propriu-zis, ordonat şi sistematizat, în funcţie de particularităţile esenţiale ale fiecărei subdiviziuni dialectale, astfel încât să asigure realizarea unei imagini corespunzătoare, din punct de vedere ştiinţific, a acestora, Stela Spânu a recurs şi la unele procedee menite să-i eficientizeze demersul. Pentru a fi la îndemâna celor interesaţi, la sfârşitul fiecărei „teme", figurează o bibliografie selectivă, în ciuda faptului că volumul este prevăzut cu o bibliografie generală. Apoi, în mod didactic, autoarea apelează la unele exerciţii *sui-generis*, intitulate *Aplicaţii*. După lectura *Temei*, studentul se poate autocontrola parcurgând nemijlocit cerinţele grupate ca activitate aplicativă. Structura diversă a acestora, aparent eterogenă, urmăreşte, de fapt, captivarea lectorului ca, de pildă, 1. *Descrieţi succint principalele evenimente care au marcat trecutul istoric al istroromânilor!* (în fond, chestiuni de cultură generală!). 2. *Numiţi personalităţile marcante care au studiat istoria istroromânilor şi dialectul acestora*. 3. *Numiţi principalele trăsături fonetice ale istroromânei*. 4. *Descrieţi, aspectul morfosintactic al istroromânei* (exigenţele 3 şi 4 epuizând, de fapt, descrierea istroromânei). 5. *Relataţi despre influenţa altor limbi asupra istroromânei* ar urma să completeze sondajul iniţiat prin cunoaşterea poziţiei istorico-geografice a ţinutului în care locuiesc vorbitorii istroromânei. 6. *Vizionaţi filmul* ***Istroromânii – o enigmă a romanităţii***. *Realizaţi un referat cu titlul* ***Clopotarii din Jeiăni*** (toate cerinţele enumerate figurează la p. 158). Indicaţia de la punctul 6 urmăreşte orientarea studenţilor, dincolo de frontierele dialectologiei, către aprofundarea unor cunoştinţe mai largi, de cultură generală, prin studiul aplicat al materialelor adjuvante. Din punctul de vedere al exerciţiilor aplicative, apreciem sincronizarea exigenţelor didactice formulate în cartea cu titlul *Dialectologia*, căreia i s-ar fi cuvenit o determinare delimitativă (de felul *limbii române*), din domeniul disciplinei în cauză, cu exigenţele generale pentru învăţământul superior, ale epocii. Conştientă de faptul că studiul dialectologiei constituie „poarta" ideală pentru a facilita înţelegerea cursanţilor privind statutul controversat (cu motivaţie politică) al limbii române din Basarabia, Stela Spânu se serveşte de diverse abilităţi didactice spre a-şi cuceri auditoriul. Ea nu lasă să-i scape oportunitatea creată, motiv pentru care descrierea graiurilor moldoveneşti din dreapta şi din stânga Prutului, pe de o parte, ca şi descrierea celorlalte ramificaţii teritoriale ale dacoromânei, pe de altă parte, compun imaginea diversităţii şi, totodată, a unităţii limbii române. Locul variantei teritoriale vorbite în spaţiul pruto-nistrean este, în mod evident, în ansamblul limbii române. Prezenţa acesteia ar conferi integralitatea necesară limbii române, afectate, momentan, de mersul istoriei. Intenţia de a familiariza studenţii cu o disciplină pe cât de interesantă, pe atât de utilă, i-a oferit autoarei şansa de a prezenta limba populaţiei majoritare din stânga Prutului, încadrată în „peisajul" dialectal românesc, acolo unde îi este, în realitate, locul, împreună cu toate particularităţile ei, alături de toate celelalte variante teritoriale „interne", cu particularităţile lor. În acest mod, studenţilor li se oferă posibilitatea de a parcurge tabloul general al caracteristicilor regionale, înţelegând astfel că unităţile respective nu constituie limbi distincte (cum se pretinde pentru Basarabia), ci doar ramificaţii teritoriale ale unei limbi unice: limba română. Acesta ar fi meritul fundamental al cărţii, semnate de Stela Spânu, secondată în întreprinderea sa de competenţa cunoscută a profesorului Vladimir Zagaevschi, în calitate de referent ştiinţific. Şi nu este puţin lucru!

Iulia Mărgărit

MINUTES OF THE *ATLAS LINGUARUM EUROPAE* (*ALE*) SYMPOSIUM THE 48TH EDITORIAL BOARD MEETING Sofia, 10–13 June 2015

During 10–13 June 2015 the work reunion of the Editorial Board of *Atlas Linguarum Europae* (ALE) took place in Sofia, Bulgaria. The reunion was organized by the Romanian Academy, "Iorgu Iordan – Al. Rosetti" Institute of Linguistics, Bucharest (Romania) and the Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Bulgarian Language, Sofia (Bulgaria).

The reunion held in Sofia was attended by the following people: Nicolae Saramandu, ALE president, Manuela Nevaci and Ionuț Geană, members of the Central Secretariat, and members of the ALE International Committee: Luchia Antonova-Vasileva, Stamatis Beis, Dunja Brozović Rončević, Libuše Cižmárová, Federica Cugno, Przemysław Dębowiak, Natalja Z. Donadze, Iliyana Garavalova, Pilar García Mouton, Manuel González González, Paweł Janczulewicz, Ana Kocheva, Joep Kruijsen, Doris Kyriazis, Daniel Le Bris, Isabel Molina Martos, Lejla Nakaš, Vilja Oja, Sirkka Saarinen, Rafał Szeptyński, Milena Šipková, Jožica Škofić, Agris Timuška, Jadwiga Waniakowa, Seosamh Watson, and Anna Westerberg.

Svetla Koeva, the Director of the Institute for Bulgarian Language, Sofia – Bulgarian Academy of Sciences, sent her message through the deputy director of the Institute in the opening session on 11 June. Nicolae Saramandu presented the ALE President's report. On behalf of the Bulgarian Academy of Sciences, Luchia Antonova-Vasileva, Ph. D., welcomed the participants in the symposium, saying it was an honour for Sofia to host this prestigious reunion. Professor Saramandu gladly announced that ALE I.9 was published at Bucharest University Press, which again places Bucharest in line with the prestigious publishing houses that published previous ALE volumes (van Gorcum, Assen / Maastricht, the Netherlands, and Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Rome, Italy).

Nicolae Saramandu, president of ALE, thanked the organisers and warmly welcomed all the participants. Professor Saramandu presented the activity of the ALE Presidency and General Secretariat in Bucharest since the previous meeting in Marburg, Germany (2014). The most important achievement during this period was the publication of ALE I.9, with the main support of the Romanian Academy and the University of Bucharest. It was a great effort, which included the intense activity of an IT engineer, Vlad Donovetsky, and the two members that ensure the General Secretariat, Manuela Nevaci and Ionuț Geană. Manuela Nevaci also thanked the authors of the maps published in ALE I.9.

The Symposium venue was at the Institute for Bulgarian Language in Sofia, Bulgaria. The session opened with the Director's speech, held by the deputy director. She emphasised the importance of international cooperation in the field of research, in general, with focus on the importance of geolinguistics, dialectology, and of course, on the importance of *Atlas Linguarum Europae*. After Professor Saramandu presented the two volumes *ALE. I.9. Commentaires* and *Cartes linguistiques européennes*, Luchia Antonova-Vasileva went on with a diachronic description of dialectology and geolinguistics in Bulgaria. The perspectives and objectives of Bulgarian dialectology were presented by Ana Kocheva.

In the field of geolinguistics and dialectology, Nicolae Saramandu and Manuela Nevaci presented *The Linguistic Atlas of the Aromanian Dialect*, focusing on the similarities between Daco-Romanian and Aromanian, both dialects of Romanian, making comparisons with *The Regional Romanian Linguistic Atlas. Synthesis*. Apart from comparisons between the dialects of Romanian discussed in the Atlas (Daco-Romanian, Aromanian and Megleno-Romanian), *The Linguistic Atlas of the Aromanian Dialect* also describes the development of the Aromanian dialect in a Balkan context.

During 11–12 June, the following maps were presented and underwent thorough discussions: Daniel Le Bris, Joep Kruijsen: 002 *(le soleil) se lève* (preliminary version); 003 *(le soleil) se couche*

(preliminary version); Agris Timuška: 037 *épi* (preliminary version); 045 *feuille* (current stage of work); Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Ionuț Geană: 084 *trèfle* (preliminary version); Milena Šipková: 342 *abeille* (current stage of work); Libuše Cižmárová: 159 *dent* (current stage of work); Dunja Brozović-Rončević (with Tijmen Pronk): 271 *l'aire* (current stage of work); Jožica Škofić: 149 *tache de rousseur* (current stage of work); Lejla Nakaš: 036 *épine* (preliminary version).

The second day of the Symposium was opened by Jožica Škofić, who gave a talk on the *Slovene Linguistic Atlas on its way to web interactivity*. The author emphasised the need of interactive tools in the processing of dialectal data, which can result in user-friendly interfaces, to best use all available data. Jožica Škofić praised the mostly volunteer work that all members of this project carried out in its accomplishment. The digitalization involves data collection from atlases, dictionaries, scientific works and ethnographic images. All these data are connected to *google maps*.

Before presenting her map 271 *l'aire*, Dunja Brozović-Rončević presented some alternative digitalization software the so-called GIS, namely geographic information system, which is aimed to capture, store, manage and analyse all types of spatial and geographical data. The author's proposal was to use this GIS in the ALE project, since it would render a more accurate image of the network. This proposal is to be considered after the publication of ALE I.11.

At the end of the lectures on notions, on the second day, Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci and Ionuț Geană held a workshop on the ALE digitalisation software, attended by all participants. This software (used for the maps already published in ALE I.8 and ALE I.9 as volunteer work by the Romanian team), which was also presented during our Marburg meeting in 2014, was 'revisited'; it included step-by-step assistance in map digitalisation, according to changes made following the previous ALE meeting. This software will be used for generating the maps that will be included in ALE I.10 and ALE I.11.

Following the discussions with the attending members, the General Secretariat of ALE decided to send again an e-mail which should include the following information:

- the instructions for the map digitalization software;
- the folder with the countries and the matrix;
- notes for contributors for ALE I.10 and ALE I.11.

The authors of ALE I.10 are found below:

036 *épine*	(author: L. Nakaš)
082 *plantain*	(author: N. Donadze)
084 *trèfle*	(authors: N. Saramandu, M. Nevaci, I. Geană)
149 *tache de rousseur*	(author: J. Škofic)
159 *dent*	(author: L. Čižmárová)
236 *miroir*	(author: N. Donadze)
238 *comprendre*	(author: S. Saarinen)
299 *jars*	(authors: D. Clement, I. Wmffre)
342 *abeille*	(author: M. Šipková)
346 *clou*	(author: D. Brozović)
418 *berceau*	(author: F. Cugno, M. Nevaci)

The commentaries shall be submitted on **1 November 2016**, at the latest. Subsequently, they will be submitted to the reading committees. The digitalized maps to be published in ALE I.10 shall be submitted by **31 March 2017**.

The software for map digitalization cannot be changed for volumes ALE I.10 and I. 11.

The following maps are to be published in ALE I.11: 070 *froment* (Vittorio Dell'Aquilla, Dunja Brozović, Tijmen Pronk), 271 *l'aire* (D. Brozović, T. Pronk), 215 *tombeau* (D. Brozović, T. Pronk), 216 *cimetière* D. Brozović, T. Pronk), 229 *fumer* (D. Brozović), 327 *bouc* (R. Caprini, M. Alinei), 345 *marteau* (R. Caprini, V. Dell'Aquila), 480 *conte de fée* (S. Saarinen), 002 *(le soleil) se lève* (D. Le Bris, J. Kruijsen), 003 *(le soleil) se couche* (D. Le Bris, J. Kruijsen), 037 *épi* (A. Timuška), 045 *feuille* (A. Timuška), 050 *épicéa* (J. Škofic), 051 *sapin* (D. Brozović), 052 *mélèze* (G. Aamodt), 069 *seigle* (L. Antonova, A. Kocheva, I. Garavalova), 094 *chat* (J. Škofic), 095 *chat male* (L. Čižmárová), 250 *ouvrier* (J. Waniakowa, P. Dębowiak), 485 *il danse* (F. Cugno), 079 *oignon* (J. Škofic).

For ALE I.10, the established maps and commentaries will be presented in their next-to-final version at our Londonderry, Northern Ireland (UK) reunion next year (17–21 June 2016).

During our Sofia reunion, a copy of *ALE I.9 Commentaires* and *ALE I.9 Cartes linguistiques européennes* was given free of charge to each author and National Committee.

In the closing session, discussions were held on: notes for contributors, the contents of the next two volumes (ALE I.10 and I.11). Also, the following committees have been updated: the international committee, the executive committee, the committee of the departments of language groups, the Indo-European committee and the honours committee. Federica Cugno, as part of the Italian national committee, will provide the Italian synthesis for all maps to be published in ALE I.10 and I.11, if the authors require it; it is necessary to revise the Italian synthesis, because the network has changed as compared to the Italian Linguistic Atlas.

In the end of the ALE meeting the president of ALE, N. Saramandu, gave his warm thanks to the organisers.

The 49th ALE Editorial Board Meeting of 2016 will take place in Ulster University Magee campus, Londonderry, Northern Ireland, United Kingdom, organized by Ailbhe Ó Corráin.

Manuela Nevaci, Ionuț Geană

STAGII DE CERCETARE EFECTUATE ÎN ANGLIA (LONDRA ŞI CAMBRIDGE)* ŞI ÎN IRLANDA DE NORD**

În cadrul proiectului *PNII-RU-TE-2014-4-2523 Convergențe lingvistice balcano-romanice în dialectele românești sud-dunărene*, dr. Manuela Nevaci, director de proiect și dr. Ionuț Geană, cercetător postdoctorand, ne-am deplasat în Anglia (Londra și Cambridge) în perioada 9–15 iunie 2016 și în Irlanda de Nord în perioada 15–19 iunie 2016 pentru a aprofunda cercetarea noastră la biblioteci și instituții academice de prestigiu și pentru a disemina rezultatele obținute până acum[1].

Primul stagiu de cercetare a fost făcut la Londra, British Library (9–12 iunie 2016), unde am studiat cărți și articole de specialitate din colecția *Romance-speaking countries of Europe*, în special materiale științifice cu referire la limbile italiană, franceză, portugheză, castiliană și catalană și la dialectele lor în vederea stabilirii unor concordanțe între acestea și elementul romanic din dialectele românești sud-dunărene (aromân, meglenoromân și istroromân).

A doua perioadă a primului stagiu de cercetare a fost efectuată în perioada 12–15 iunie 2016 la Faculty of Modern and Medieval Languages, University of Cambridge. Aici, pe data de 13 iunie 2016, a avut loc atelierul de lucru *Workshop on Daco-Romance Linguistics*, organizat în parteneriat cu Oxford University. În cadrul atelierului Manuela Nevaci a avut comunicarea *A new approach to geolinguistics: the Socio-Linguistic Atlas of the Aromanian Dialect* și, împreună cu Ionuț Geană, *Balkan and Romance linguistic convergences in South-Danubian Romanian dialects*. Ședința a fost prezidată de Domnul Decan al Facultății de Limbi Moderne și Medievale din Universitatea din Cambridge, Prof. Univ. Dr. Adam Ledgeway și de către Prof. Univ. Dr. Martin Maiden, Universitatea din Oxford. Invitat de onoare a fost Domnul Profesor Nicolae Saramandu de la Universitatea din București, care a conferențiat despre *North- and South-Danubian Romanian dialects. A geolinguistic perspective*. Prof. univ. dr. Martin Maiden (University of Oxford) a susținut comunicarea *On the genesis of thematic vowels in the Daco-Romance verb*, iar Adam Ledgeway și Marios Mavrogiorgos (University of Cambridge) despre S*ubject clitics in Aromanian*. Au mai conferențiat cadre didactice

* În perioada 9–15 iunie 2016.

** În perioada 15–19 iunie 2016.

[1] Acest articol a fost realizat în cadrul grantului oferit de Autoritatea Națională Română pentru Cercetare Științifică și Inovație, CNCS – UEFISCDI, proiect nr. PN-II-RU-TE-2014-4-2523 – *Convergențe lingvistice balcano-romanice în dialectele românești nord-dunărene.*

universitare, studenți doctoranzi, după cum urmează: Alice Corr (University of Cambridge) *The Romanian contribution to a comparative Romance syntax of speech acts*, Elena Siminiciuc (Universities of Fribourg / Oxford) *A diachronic view of the presumptive mood in Romanian. A quantitative analysis*, Michelle Sheehan (Anglia Ruskin University), *On (the lack of) partial control in Romanian*, Giuseppina Silvestri (University of Cambridge) *Possessives in non-definite nominal phrases: A comparative look at Daco-Romance and Italo-Romance*. După cum se observă, toate comunicările au vizat domeniul românisticii şi al romanisticii, rezultatele cercetărilor noastre în cadrul proiectului încadrându-se în tematica generală a întâlnirii de lucru. Cercetătorii au arătat un interes deosebit asupra dialectelor româneşti sud-dunărene, a modului de formare a acestora, structura fonetică, morfologică, sintactică şi lexicală, interferențele cu limbile romanice şi balcanice. Lucrările prezentate urmează a fi tipărite în revista academică, indexată ERIH-NAT, „Fonetică şi dialectologie", numărul din anul 2017.

Al doilea stagiu de cercetare a fost efectuat în perioada 15–16 iunie 2016 la Irish and Celtic Studies Research Institute, Ulster University, Northern Ireland, United Kingdom, care a organizat în parteneriat cu Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" al Academiei Române *Atlas Linguarum Europae* (ALE) *Symposium. The 49th Annual Meeting*. Au participat cercetători şi cadre universitare din mediul academic european. Manuela Nevaci şi Ionuț Geană au susținut comunicarea *A New Geolinguistic Project: South-Danubian Romanian Dialects in a Balkan and Romance Context*. Ședința a fost prezidată de Domnul Profesor Nicolae Saramandu de la Universitatea din Bucureşti/ Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române. Au mai participat cu intervenții şi comunicări: Dunja Brozović Rončević (Universitas Studiorum Jadertina, Zadar), Michel Contini, Université de Grenoble, Libuše Čižmárová (Institute of the Czech Language of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Brno), Przemysław Dębowiak (Polish Academy of Sciences, Institute of Polish Language, Cracow) Manuel González González (*Universitat de Santiago de Compostela, Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades*), Doris Kyriazis (University of Thessaloniki), Daniel Le Bris (Université de Brest), Vilja Oja (Institute of the Estonian Language, Tallinn), Sirkka Saarinen (University of Turku), Milena Šipková (Institute of the Czech Language of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Brno), Jožica Škofic (Fran Ramovš Institute of Slovenian Language, Scientific Research Centre by the Slovenian, Academy of Sciences and Arts, Ljubljana), Xarles Videgain, La faculté pluridisciplinaire de l'Université de Pau et des Pays de l'Adour Bayonne (France). Discuțiile au vizat aspectul romanic şi balcanic al limbilor şi dialectelor europene.

Prin comunicările noastre am subliniat, aşa cum au arătat marii noştri lingvişti – Sextil Puşcariu, Ovid Densusianu, Al. Philippide, Al. Rosetti, I. Iordan – că nu se poate concepe studiul ştiințific al limbii române fără cunoaşterea dialectelor româneşti sud-dunărene şi, în primul rând, a celui mai important dintre ele, dialectul aromân, acesta ocupând, aşa cum afirma Eqrem Çabej o „poziția centrală", din punct de vedere geografic în Peninsula Balcanică, poziție care explică multiplele raporturi dintre acest idiom romanic şi limbile balcanice: „Poziția – din punct de vedere geografic – centrală a aromânei în Peninsula Balcanică a făcut ca această ramură a românei să aibă, în urma conviețuirii seculare a aromânilor cu popoarele vecine, diverse raporturi cu limbile vorbite de aceste popoare".

Hărțile geolingvistice, prezentate din punctul de vedere al metodologiei de lucru, urmează a fi incluse in anexa cărții noastre, anexă pe care am numit-o *Micul atlas lingvistic al elementelor romanice şi balcanice în dialectele româneşti sud-dunărene* (MADRS)**.**

Subliniem că stagiile noastre de cercetare şi comunicările avute servesc în egală măsură intereselor ştiințifice şi muncii depuse în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române.

Considerăm că – prin semnificația şi ineditul lor – rezultatele prezentărilor noastre au avut un impact deosebit atât asupra mediilor de specialitate. Abordarea geolingvistică a temei prin realizarea de hărți lingvistice digitalizate (lexicale, morfologice pentru evidențierea elementului balcanic şi romanic) permit, pentru prima oară, o viziune spațială asupra dialectelor româneşti sud-dunărene, fapt care nu rezulta din lucrările anterioare de dialectologie. Acesta este un progres important în domeniul geografiei lingvistice, subliniind importanța dezvoltării lor, ca păstrătoare ale romanității şi românității, în mediu balcanic.

Manuela Nevaci, Ionuț Geană

INDICE DE CUVINTE*

Albaneză

bibă 78
çafë 75
čukam 81
gërresë 16
gresë 16
grumas 74
gurmas 74
gushë 84
kam 68
lajë 123
qafë 75
sisë 81

Bulgară

apikasvam 77
àstma 79
ărgja 76, 85
benka 75, 85
biba 78, 85
bodež 80, 85
bradavica 76
bubrekъ 84, 85
bumka 85
cicàm 81
cicu 81
cyp 123
čukam 81, 85
diham 80
drapam 76, 85
drob; črn ~ 84
gărbav 83, 85
gărbov 81
gărbče 81
grabam 76, 85
grăb 81
grăklan 74
gвrъbъ 82
grъbavъ 81
grъkˣan 209
grъklanъ 74, 85
grъkljanъ 74
guša 74
izdъnvamъ 80, 85
kasnak 83, 85
krajnici 75
krasta 76
krastav 76
lažička 79
mišci 77
ohtika 79, 85
răb 82
slavina 82
stomah 83
štipam 77
štipka 77, 85
topka 82, 85
trăbuh 83, 85
useštam, ~ se 77
uset 77, 85
vrat 74, 75, 85
vrátnic 74
zàduh 79
želăndec 79
želka 74, 85
želud 79
želudec 79
žila 85

Croată

bradavica 76
lažicika 79
làžika 79
pluća 79

Franceză

abeille 246
affamé 208
aire 246
arc-en-ciel 237
berceau 246
bouc 246
chat, ~ male 246
chaud 235
cimitière 246
clou 246
comprendre 246
conte de fée 246
couche, (le soleil) se ~ 245
danse, il ~ 246
dent 246
épi 246
épicéa 246
épine 246
feuille 246
froid 235
froment 246
fumer 246
jars 246
lève, (le soleil) se ~ 245, 246
marteau 246
mélèze 246
miroir 246
oignon 246
ouvrier 246
plantain 246
sapin 246
seigle 246
tache de rousseur 246
tiède 235
tombeau 246
trèfle 246

Greacă

---

* Întocmit de Mara Iuliana Manta şi Mihaela-Mariana Morcov.

FD, XXXIV, Bucureşti, 2016, p. 249–260

αμυγδάλας, pl. αμυγδάλες 75, 85
απεικάζω 77, 85
άσθμα 79
δοκιμαζω 77, 85
λάιους 123
οισοφάγος 75
ωμοπλάτη 81
στόμαχος 83, 85

Italiană

ago 34
attaccapanni 34
bene 66
biglietto 34
cuscino 34
digrumare 74
doccia 32
forchetta 34
frigorifero 32
giornale 34
grembiule 34
macchina 34
medicina 34
molto 66
penna 34
pentola 34
rubinetto 32
sacchetto di carta 34
sedia 34
spazzolino da denti 32
tenda 34

Latină

ad 107
alborem 121
albus 121
anima,-am 80, 84
aranea,-am 76, 84
assimilare 108
assudo,-are 82, 84
avus 17
brosca 83
calidus 235
canutus 122
caro, carnem 78, 84
*casionare 114
castanea 19
color 109
*comminicare 206
cos, cotis 16
costa,-am 80, 84
crux, -cem 82
depilo,-are 76, 84
fel, -em 84
ficatum 84
ficus 19
follis,-em 83, 84
fontana 111
frigidus 235
*grumus 74
(h)umerus 81
in- 82, 83
inflo,-are 82
labes 123
*labius 123
lingula 79
locus; medius ~ 82, 84
margella 75
mattia 75, 84
medula 77, 84
*musculus 77, 84
muscus 77
naevus 76
ossus,-um 77, 84
pantex,-icem 83, 84
pĕctus 78, 84
pĕllis,-em 75
pungo,-ĕre 80
reniculus 84
romanus 218-220
sanguis, sanguem 78, 84
scarpino,-are 76, 84
sentio,-ire 77, 84
si 157
similare 108
sinus 81, 84
spatha 81, 84
*spinalatum 82, 84
sudor-em 82, 84
titia,-am 81, 84
trepidus 235
trunc(u)lus 82
umbilicus 80
*umbulicus 80, 84
vēna,-am 78, 84

Macedoneană

astma 79
benka 75
biba/bibe 78, 85
bodež 80, 85
bradavica 76, 84
bubreg 84
bumka 75, 84
drapa 84
drob; crni ~ 84
grb 81, 83
grbav 83
jajčnik 82
-ka 82
krajnik, pl. krajnici 75
krasta 76, 84
lažička 79, 83
lipa 80, 85
lipne 80
maslinka 75
mozok 77
mrša 77
muskul 77
naj- 66
placenje; so ~ 69
posledok 84
rǵa 76, 84
‘ŕbet 82
‘ŕbetnica 82
‘ŕbetnik 82
sanguino,-are 78
slabina 82
stomah 83
sudor,-em 82
- tione 82
topka 82
trbuv 83
tuberculoza 79
useti 77, 85
zaduv 79
želka 74, 83

Maghiară

huruba 114
pokos 110
suska 211, 212
susorka 211

Portugheză

aruba 238
camomila 238
corvo 238

Provensală

fòr da la grato 241
grachèta pèrcha 241
Grã 242
gras-ia 241
grassette 241, 242
grassi 241
grat 242
grata 241
gratèré 240
grati 241
gratiller 240
gratilleus 41
gratte 241
gratter 241
gratteux 240
gratuise 241
gratuiza 241
gravaire 241
gravalaira 241
gravier 241
graville 240
gravoir 242
gravviyo 240
gravyolè 241
grenaille 241
grenier 241
grèpa 242
grevaire 241

Română

a. dacoromână

a (prep.); ~ munte 113; ~ mini 134
a (art.) 134
a- 107
-a 133
aba 116
abstract 93
acătarite 116
aceala 133
acei 134
acel 133
acela 133
acelaşi 132
adăuga; a ~ în ploaie 236
aeasta 133
afund 113
afundătură 112
ahtia 92
ai de pădure 17
aista 133
alb 121, 122, 125; păr ~ 121, 123-125
albă; ~ spumă 133
albîcós 121, 122
albin 122
albinéţ 121-124
albiu 122
alboare 121
albój̣ 121
Albotă 122
albotín 121, 122
Albotina 122
alburí© 121
aligui 233
amestecat 117
-an 122
anuşcând 116
apristuiesc 117
arător; loc ~; pământ ~ 113
argea 17
arhivă 92
armură 92
aseamăn 107, 117
asemăna 108;
aspru 93
asta 133
astmă 93
astupuş 117
atmosferic, buletin ~ 235
aur slobod 112
auş 17
avrămuţ 113
-ăci 124
baie 116
bală 207
Balotă 122
baraboi 116
barbă 230, 232
bardzu 123
basm 92
basma 92
Başotă 122
bate; a ~ în zăpadă; a ~ spumă; a ~ ca zăpada; a ~ omăt vârtos 236
bădărău 114
băieşi 116
băietan 108
băieţan 108
băieţandru 108
băl 122
bălạ́ 122, 123, 125
bălán 122-124
bălăoană 207
bătaie 114, 117
biată 92
bilingv 93
boabe 108, 117
bobuţă 114
bodogală 117
bordei 113, 117
bordeu 112, 113, 117
bordeuţ 112
bormaşină 116
bortă; fântână cu ~ 111, 116
bostan 116
bot 112
botă 110
boţman 92
branhie 92
brezi (vb.) 115
brumă 233, 234
buclă 115, 116
bududău 111
budulău 116
bujată 233
buletin; ~ atmosferic; ~ meteorologic 235
buline 108
bună; ~ vaca133
bune; ~ straie 133
bură 233, 235
burbalău 116
burează 213
burez 233
bureza 213
burtă 17, 116
bute 121
butoi 121
cal 92
calm 92
Calotă 122
calotă 233
calvul 233
cap; a se înveli la ~ 117
carne 78
carst 93
cas(s)ar(iu) 114
casă 91
catafort 233
căldare; ~ de fiert 111, 117

cămin 114
căni (vb.) 109, 111
căpşună 92
cărunt 122, 124, 125
căsar 114, 117
căsoi 121
căşuna 114
câine 121
cânta 114
cântu; va (s-) ~ 138
ceafă 75
ceapță 115
ceas; pe ~ 112
ceață 233
cela 133
cer 233
cerime 116
cheltuială 116
chiciură 234
chindeu 112
cinste 93
ciocovete 115, 116
ciolomadă 116
ciopor 108, 117
ciordisi 114
ciot 205
ciriclii 108, 117
ciucălău; ~ de cucuruz; ~ de brad 113
ciumpaş 110
ciurc 110
ciurdă 108
ciutugă, pl.ciutugi 205
ciuturugă/ ciuturigă, pl. ciuturugi 205
ciuzi 110, 116
clăpiță 110
clevetici 113
clovn 92
coanele 108, 117
coate; pe ~; în ~ 209
cocioarbă 112-114
cocoanele 108, 117
cocoaşă 82
coloare 109
colț 92
comănac 206
comănăci (vb.) 206
comeniță 114
cominţag 114
control 93
copală 110
corfă 116
cot 92
cotârji 111
coțcar 92
covrig 92
crenguşoară 111
croişlog 116
cruce; ~a spinării 82
crumpenă 116
ctitor 92
cucuruz; ciucălău de ~ 113, 116; făină de ~ 111, 117
cucuruzaştină 116
cujbă 113
cult 92
cumineca 205
cuminecarea 206
cuplu 92
cuptor 92
curcubeu 235
curechi 16
curmete 113
cute 16,115-117
cuțitoaie 113
da; a ~ drumul în ploaie 236
dambla 108, 117
dans 92
dârjea 110, 116
deibă; să ~ 138
delniță 113
deslâna 108
despuia/despoia 110
desrăsuci 108, 117
didicoană/ didigoană/ didighioană 207
dihanie 207
dihighioană 207
dilighioană 207
dimie 116
dobitoc 114
domni; a ~ 92
drag 92
drugă 110, 111
duhan 108
duhănaş 108
dulceață 114, 117
duşnic 117
dvori 91
ea 131, 132
eaş 132
ei 131
eiş/ eişi 132
el 131, 132
elâi 132
electric 93
eleş/ eliş 132
-eț 122
eu 131
extaz 93
-eza 213
-ezi 213
face; a ~ muşama 111, 117; a ~ (pe cineva) mici şi fărâme 112; a ~ omăt 236
fals 92
fascina 92
față 109
făină; ~ de cucuruz; ~i de piatră 111, 117
fântână; ~ cu bortă 111, 116, 117
feciorand 108
feciorandru 108
fede 114
*feşteală 117
feştele 109, 117
feşti 109, 117
feştui 109
fața, a ~ pâinea 109, 117; fețeze, să ~; ~ ~ pâinea 109
feți (vb.) 109
fi, a ~ 137, 140
fibă, să ~ 138
fierbe 114
flamă 113
flăcăiandru 108
flăcăoan 108
fleandură 109
fliort 113
floare 109
flutură 111
foaie; ~ de porumb 111
foale 116
foarot 116
foma 208
fomat 208
fomi 207
frate 92
friş 116
frunză; ~ de cucuruz 111, 117
ftizie 92
fulger 92
fulguială 233

fumeiaşi 132
funcţiona 93
furtună 235
fustă 92
fuşări 110
galben 122
gangster 93
gaură 116
gălbineţ 122
gălbiu 122
gălbui 122
găvozd 115, 116
găvozdi 115
gârtan/ gârtean 208, 209; gârteanul pământului 208
gâtlej 208
gem 92
genciu 111
ghion 17
ghionoaie 17
ghiuj 17
givrare 233
gnostic 92
goţoi 115
gozari 113
grâclean 208, 209
grampină 116
gresie 16, 17, 116
grindină 235
grumaz 74, 114, 117, 230
gujbă 113
guşă 17
halcă 116
hădăragă 110
holba 110
hortac 209
hudă 116
huioş 116
hurubă 113, 114
-i© 121
ibărsic 116
ic 115, 117
icui 115
-ie 132, 213
ieie 132
ielâi 132
ieli 132
iepurină 113
ieş[ti] 134
-in 122
-ină 122
infarct 93
inimă 232
intemperie 233
iâim- 231
iongări 116
ista 133
istm 93
-iţ 124
iuşdi 112
izvor 92
i̯inim- 231
îmbălgina 110, 117
îmblăcii 116
îmblăt 117
împănat 115
încotită 209
înfoma 208
înfometa 208
înfomez
înholba; a ~ ochii 110, 117
înţepa 110
înţepuşca (vb.) 110
înveli; a (se) ~ la cap 112, 117
învelitoare; ~ de la gât 111
jeler 114
jertfă 93
jgâtă 114
jiţ 111
jmont 116
la̯i̯/ laiu 122–125
lampă 92
lauf 116
-lă, a loa ~ 135; o davită ~ 136
lăbărţoasă 113
lăbeniţă 209
lăbiniţarăş 209
lăderiu 114
lăpast 113
lăpiştoc 111, 116
lău, pl. lă̯i̯ 123-125
(l)âi 132
lebeniţar 209
lebeniţarăş 209
lebeniţă 209
lefârgău 113
leger 116
legumă 114, 117; ~e; pom de ~ 211
lemn 92
lemnitură 116
leurdă 17
lighioană 207
limboaţă 114
loaşină 116
lovesc 321
ludaie 116
luişi; a ~ 134
mamă 92
marjă 92
mâna 116
mândre; ~ sumane 133
mânea, a ~ 138
mânjoală 117
-mă; m-am culcată ~, o luatî ~, m-oi duci ~ 136
măduvă 77
mălai 116
mănuşă 231
măsură, se ~ 117
măsuriş 117
mătăsărie 110
meii 134
meleşti 114
merar 211
mestecat 117
meteorologic; buletin ~ 235
mezdrea 113
mezdreală 113
mi(i)a 137
mică; pe ţică, pe ~ 112, 117
mijgoarţ 113, 116
mijloc 92
mire 17
mixt 93
mnemonic 92
moleţ 116
monstru 93
morţeşte 114
moş 92
motocină/ moţocină/ moţochină 110
motroaşcă 110, 111
moţpan 91
mreană 92
munci (vb.) 114
muşama; a face ~ 111, 117
muşamaliza 111
muşchi 77
nădrăgar 113
nea 233
neam slab 111, 117
nebulozitate 233
nedespoiat 110, 117
neg 76

negură 235
neruc 109
nesfărâmat 110, 117
nimică; pe ~ ; pe țică 112
nod; a sta ~ 112, 117
nor 234
nost 116
obrăza; a ~ 114
obrăzi 114, 115
obscen 93
-oi 121
omăt 233; a bate ~ vârtos 236; a face ~ 236
omletă 92
operație 231
opreală 110
oprelişte 110
opri 110
optsprezece 91
opțional 92
ortac(ă) 209
os 77
ospătător, -oare/ ospătătoriu 212
-otă 122
pace
pact 92
paleucă 116
palimpsest 93
pantă 116
păcălui 110
păciui 110
păcui 110
pănură 116, 117
păpa (vb.) 108
păr; ~ alb 121, 123–125
pățâcămică/ pă-țâcă-pă-mică 112
pâncete 116
pântece 116, 117
pânză 92
pânzărie 110, 117
pârgălău 115, 116,
pârjac 114
pedestru 115, 230
pere; pom de ~ 211
perlă 92
peteică 111
picățele 108
picurează 213
picureza 213
pilugă 116
pintec/ pinteg 210
pinteca (vb) 210
pinten 210
pițeană 111
pix 92
plav 124
plăviț/ plăi̯íț 124, 125
plină; ~ căruța 133
pliuhă 116
ploaie 235; a turna în ~, a da drumul în ~, a adăuga în ~, sub formă de ~ 236
poarcă 111
pocauă 107
pocâşi 110
pocneală 115
pocoş 110
polei 234
pom; ~ de pere; ~ de legume 211
pomină; rea de ~ 115
pomnitură 116
porc 122
porculete 110
poticar 209
poticarăş 209
precipitații 233
pridvor 92
prustuli 116
psalm 92
pucului (vb.) 110
puioară 107
punct 93
pune; a ~ pace 110
purculete 110, 117
purculeț 110, 117
puşca 110
putea; a ~ 161
puț 92
puțiene 113, 116
Racotă 122
raft 92
rață 92
rază 92
rămăni 226
rărunchi 16
rău, răi 123
râcâi 114
râie 76
râznă 116
rinichi 16, 84, 231
risk 92
ritm 92
romuri 111
sandviş/sanviş 91, 93
sare 92
sânge 78
scaun 111
scăuneț 111
scenă 92
schiop 115
scorpie 207
scorpioană 207
scorțişori 111
sculpta 93
se 140, 141
semăna 108
sfat 92
sfinx 93
sfredel 93
simptomă 93
simt 77
simț 92
singuru; cu ~ 131
slab 92
slabă; ~ de lucru 111
sminti 115
software 91
sorbală 115
spăla 124
spălăci 124
spălăcit 124
spetează 111
spornică 113
spumă; a bate ~ 236
sta; a ~ nod 112, 117
strâmt 92
stupuş 108, 117
subsuoară/ susoară/ susioară 212
sudoare 82
sugruma 74
sur 123-126
surpriză 93
şii 140
şah 92
şale 231
şchiopăzi 213
şezut; ~ul de la trăsură 111
-şi 132
şoroabă 116
şporhei 114
ştefănie 109
şterc 115, 117

*ştercură 115
şterge 115
ştergură 115
şticaiz 116
ştiinţă 92
ştiurţ 116
ştrof 116
şubăr 116
şuşoară 212
şuşorcă 211, 212
şut 116
şutar 116
talpă 231
tâmbuli 110
tâmbuşi 116
tâmpănă 113
tată 92
tăcre 116
tihni 92
tocmai 92
ton 92
triumf 92
troc 112, 116
Troncotă 122
tufă 92
turna; a ~ în ploaie 236
ţangâu 108
ţică; pe mică; pe ~112, 117; pe nimică; pe ~ 112
umfla 93
unu 92
urează 213
ureza 213
uspătătoriu 212
uspători, pl. uspători 212
vale 92
vară 92
varză 16
văsăriş 116
vână 78
vânăt 124
vânt 108
vârf 92
vârstă 93
veghea 212, 213
veghează 213
veghezi/ vighezi 212, 213
vintre 230
vitejie 213
viteşag 213
vopsea 115
vopseală 109, 115, 116
vrea; a ~ 161
zăgazdă 115
zăgneată 109
zănoagă 112
zăpadă; a bate în~; a bate ca ~a 236
zărand 115
zbor 92
zdrenţos 115
zmeură 92

b. aromână

aburçáËâ; s- ~ 160
adârâ; s- ~ 159, 160
adrăm; s- ~ 158
adunăm; s- ~ 159
aflam; vrea s-~ 68
aflarim; vrea s-~ 68
aflu 68; vrea s-~ 68
agârşést°; s- ~ 159
agońa 70
aį; s- ~ 159; s- ~ angătán° 159
am° 157
amiră 65
angătán°; s-aį ~ 159
apló 66
arâdă; s- ~ 158
arâńe 76
aricĭŭ 76
arnicľu 16, 84
arnire; di ~ 157
arouă 235
ascápâ; s- ~ 159
ascopir 235
aştçáptă; s- 160
avçám°; s- 159
avém°; s- ~ 160
avină; se- ~ 157
bărgăviţă 76
bibă 78
buˇiaĝi ă 65
bumbuneadză 235
bun 66
café 65
cafeĝí 65
cápă 153
cápte 153
carne 78
cathi 66
caveĝiˇă 65
căftaţi; s- ~ 158
căntu; va s-~ 68
căsăbă 65
căstăńe 19
cătanie 235
cântári 156
ceafă 75
daţ; să ~ 157
deapir 76
deftiru 67
dipu 70
ducă; să s- ~ 158
duÔáscâ; sâ ~ 160
çásă; s- ~ 160
fac°; s- ~ 158
fácâ; s- ~ 159
facu; va ~ 68
fanara 70
fáţiri 156
fçate 67
fudzóri 156
gailé 65
gˣaţă 235
gˣe 235
gramaticó 65
gramă 66
grease 16
gritĭ; s-nu avea ~157
gūrmadzŭ/gurmadzu 74
hazó 66
hibă; s-nu ~ 158
hic 19
hima 70
Ńárbâ; s- ~ 159, 160
iápă 153
iĉ 70
intră; s- ~ 158
kifté 65
Ôárâ; s- ~ 159
lapă 235
lapuviţă 235
lipseaşti 156, 160
luznă, pl. luzne 76
mˆcâ; s- ~ 160
m¤áˣi; sâ ~ 160
mắcâ; s- ~ 159
mâcá; sâ ~ 159
mâcari 156
máxus 70
măcată; aveam ~ 68
măduă 77

mărdzeauă, pl. mărdzeale 75
mărdzelă 75
minaţ; s- ~ 158
multu 66
muşcl'u 77
muştirí 65
namisa 70
neauă 235
nergu; va s-~ 68
nior 235
numir 81
pâşţâ, s- ~ 158
pâtă; s-nu ~ 159
pântică 83
plâscânţáscÁ; s-nu ~ 159
p¤átâ; s-nu ~ 159
prănËám; s- ~ 160
priimnare 157
primăritã; s-~ 70
prindi 156
prinsură; s-~ 70
protu 67
săndze 78
sânḍineḍ 78
scríe; s- ~ 159
simtu 77
sḱinărát 82
s£ρă 153
taha 70
tahina 70
thamă 66
tora 70
ţâném; sâ ~ 159
va 68,156
veardză 16
vidẹ́ári 156
vimtu 235
vină 78
zbor° 149
zbur²sc° 149, 150, 151
zburắri 156
zvercă 75

c. meglenoromână

aflum 67
ako 68
am (auxiliar) 67
amigdale 75
amnum 67
ampiratu 67
amplum 67
-ar 81
ălăiri 69
ălniri 69
ăn- 82, 83
*ăngrăbăvés 83
ăngrăbăvit 83
ásmă/ázmă 79, 85
asud/sud 82, 84
azor 70; mi fac ~ 69
ănamsa 70
ănflu 82
ănflăčuni 82
ănsud/ănsut 82
ărbitníčcă 82
băia 70
bemcă, pl. bemki 75; bẹ́amcă, pl. bemţ 75; beamcă 75
bibă/ bibọ 78
birden 70
bodéşi 80
bráduviţă 76
brădăviţă, pl. brădăviţi 76
br©áscă 83
búbrig/c 84, 85
budéj, pl. budéjur/bodéş, pl.
bumcă, pl. bumki 75
bunu 66
buric,-iţă/-iţi/-iţ 80, 83
buricós, buricoasă 80
cafcu 66
cap; dúpu ~ 75
carni 78, 84
cathi 66
căntat; veam ~ 68
căsăbă 67
căsnac,-áţe 83
coadă 82
c¤ájă, pl. coj 75, 84; c³jă di (la) ok Ĭă 75
coastă, pl. coasti 80, 84; ~a-calului; ~a-peştilui; C³sta di Tanasiţă 80
coastítšcă 80
crainiţi 75
craino 70
crastă 76
crastav,-ă 76
cratco 70
crăţăies 69
crăţănes 69
crăţnes 69
cruţi 82
cudiţa, pl. -diţur 82
čucă˘es 81
-čune
dali 70
deapir 76, 84
deftero 67
di˘nés 80
dimineasta 70
dosta 70
drăpes 76
drob, pl. drobur 79, 84; alb/albu ~ 79, 84; negru ~ 84; albul drop 79; dróbu alb 79; bel ~ 79; albi dróbur 79; dróbur álbi 79
duchimises/duḱimises 77, 85
dunviţari 69
durmea; ăş ~ 69
duţi; nu-ń si ~ 69
duvolno 70
fac; vrea si ~ 68
fat; vrea si am ~ 68
f¤áli, pl. fól'ur 83, 84
frati 67
ftor 67
fuzi; ăş ~ 69
gărbăv/gărbov,-ă/grăbăv 81, 83
gărbés 81
gărbiri 81
gărbiţ,-ă 81
gărbúţă 82
gărclan 74
gărgăl'an 74
gărtlán, pl. gărtláni 74
g³rb/g³rp/gărb/grăb 81, 82
grăbătsoánă 81
grăbăv 81
grăclán 74; ~, pl. grăcláni 75; grăcl'anu (art.) 75
grăcláni 74
grăb 81
grăbăies 76
grăslán 74
grăslani 74
grătlán, pl. grătláni 74, 75, ~u (art.), pl. grătláne 75; maţu de grătlan 75
grătlănitš 74
guş 74
guşă/gušă, pl. guşe 74, 84

guşnes 74
guşniri 74
guşnit,-ă 74
iarnata 70
-ič 79, 83
-ičcă 80
iavaş 70
ier 66
iercari 66
ierți 66
ieşit; fost-au ~ 68
iľă 66
in- 82
inămičcă/ińămitšcă 80
ińămos,-oasă 80
ińimă, pl. ińimi/ińămă, pl. ińămi/íńemă 80, 84; batiri di ~ 81; čucăiáşti ~a 81
iz- 80
izdi˜nes 80, 81
izdi˜es 81
izdiiri 81
izd˜iniri 81
izufágu, pl. izufág˜a 75
izved 70
izsting 70
˜a˜činic 82
˜ari 84
˜utănic, pl. ˜utăniță 75, ˜útnic, pl. ˜utniță 74, ˜utníc, pl. ˜utniță 75, itinic, pl. itiniță 75
jaľcă/ jeľcă, pl jeľki/ je˜că, pl. je˜ts 74, 83
jilindreț 78 (sg., pl.); jilindreț „parte a corpului găinii” 79
jličița 79
k¤ážă 75
ƙeptu, pl. ƙeptur/ ƙ˜ĕpt, pl. ƙ˜ĕptur/ƙept, pl. ƙeptur/ƙ˜ept/chĭept/chiept 78, 79, 84; ƙeptu (art.), pl. ƙeptur/ ƙ˜ăptu (art.), pl. ƙ˜ăptur 79
legalno 70
lingură 79
lingurič (sg., pl.) 79, 83
linguriță 79; linguriței, pl. linguriț 79
lipcăés 80
ľútnic; ľútnicu (art.), pl. ľútniță 74; ľutníc, pl. ľutniță 75
mancă; ań si ~ 69
mari 66, 67
marzelu (art.) 75
maț, pl. mați/mață 83, 84
mădú©ă/midu©ă 77, 78, 84, 85
măncat; ram ~ 68
mărşáí˜ă, pl. mărşáí˜ 77
măslincă, măslinki 75
méjluc/m˜ĕjluc/ńólğuc 82, 84
mi- 77
mis- 77
mózuc 77, 78
multu 66
múscul, pl. musculi 77
muşchĭ 77, 84
nai 66
năbunes 70
nădurmiri 70
năfile 70
năsăturari 70
nibun 67
nirḑęaiki 69
-ńu 67
-oană 81
óftică/©óptică/uftică 79
om 67
-os 80
os, pl. ©ási; ©ăs, pl. ©ási; ©os, pl. ©ási 77, 81, 84; os, pl. ³si; ³sili (art.) 77; ósu/oslu di la númiri; ©ósu lu númiru 81
pắntecă 83
părăduviță 76
pică˜es 69
picăses 77
picăsiri 77
picnes 69
pikeses 77
pişca; a ~ 76
plati 81
pl£nḑiri; cu ~ 69
pľuƙa 79
prăf 67
pridunari 70
pridurmiri 70
prizițiri 70
prudurmiri 70
protor 67
pruvizu 70
punḑiri, pl. punḑir s.f. 80
pusléduc 83
putoarnă 70
rădiri 69
răbét/ărb˜et/ărb˜ĕt/arbet(i) 82
rắģă/răghiă/roghiă/r³ághiă/r©ághiă 76
răńă 76, 84
răghisés/răghiăsés (vb.) 76
răzfațiri 70
răzlatiri 70
retco 70
r³ģă 76
r©aghiav,-ă 76
rugari 69
sam 67
să 68
săṇḑi/s³nḑi/s³ndzi/s³n(d)zi/s³nzi/sănzi 78, 84
sănzirari „sângerare” 78
sănzirat,-ă 78
sândzines 78
sândzirari/sundzirari/sândzinari „a sângera” 78
scarpină/scarțină/scarƙină; si ~ 76
scarpin/scarțin 76, 84; mi ~ 76
scarținari 76
searta 70
secu˜ 66
sfaca 66
sƙinirát/sƙinărát 82, 84
si 68
sin, pl. sinur 81, 84
sint 77, 84
slăbínă 82
sonḑir/s³ndzir/s³nzir 78, mi sonḑir 78
sor- 67
spată, pl. spati/sp³ț/spăț 81, 84
spatiş³t 81
spătar s.m. 81

stalno 70
stomác 83
sud¤ári/săd¤ári/sud³ri 82, 84
şidea˜ki 69
ştipc 76
ştipcari 77
ştipcă 77
ştipcăm 77
ştipcu 76
ştipcum 77
ştipcă˜es 77
ştipţî 77
ta 67
taino 70
topcă 82
trăbuş£ńă, pl. trăbuşóń 83
tre˜ 67
tréi 67
tret 67
trunḱĭ,-ḱĭuri 82
tuberculoză 79
tucu 70
tuku 68
tusiri 69
ţist, -u, -a 133
ţíţă, pl. ţíţi/ţ³ţă, pl. ţ³ţi 81, 84
ţivagodea 66
ufticos, pl. ufticoş/©ăftic©os, pl. uftic©oş/uftic©ăs, pl. uftic©ăs 79
uftic¤ásă, pl. uftic¤ásă 79
uigun 70
umer/ numer/numir 81
usites 77
-uţă 83
vicăies 69
vicnes 69
videaiki 69
vidęari; cu ~ 69
vină/vinǫ 78, 84
vrat 74, 75
vrea 68
zădurmiri 70
zădú© 79
zăpridunari 70
zu©ta 70

d. istroromână

brădovica, pl. brădoviţę 76
cărne 78
ceafă 75
plúťa 79
sănje/sănze/sânze 78
viręˇ 78

Sârbă

grkljan 209
lažicika 79
làžika 79
lebenica 209
noga 210
ortak 209
sur 123

Slavă

bělъ 122
bradavica 76
gъrtanь 208
grŭtan 74
koža 75, 84
lice 109
*pljutja 79
plušta 79
sŭborŭ 149

Spaniolă

bien 66
muy 66

Turcă

benek 75
böbrek 84, 85
kasnak 83, 85

Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.